

FRYSKE AKADEMIE
BIBLIOTEK
LJOUWERT

deat-Haan.

OUDE FRIESCHE WETTEN.

UITGEGEVEN DOOR HET

F R I E S C H G E N O O T S C H A P

VAN

GESCHIED-, OUDHEID- EN TAALKUNDE.

EERSTE DEEL.

TE LEEUWARDEN, BIJ
G. T. N. SURINGA R.
1846.

Gedrukt bij H. BRANDENBURGH EN ZOON, te Workum.

OUDE FRIESCHE WETTEN.

- I. *Hunsingoër regt.*
 - II. *Rustringer regt.*
 - III. *Broekmer regt.*
 - IV. *Emsiger regt (1^e codex).*
 - V. *Emsiger regt (2^e codex).*
-

BIJEEENVERZAMELD EN OP NIEUW NAGEZIEN

DOOR

Jr. Mr. M. DE HAAN HETTEMA.

Doctor in de Regten, Lid der Ridderschap van Friesland
en van de Arrondissements Regtbank te Leeuwarden;
Erelijd, Lid en Correspondent van binnen- en
buitenlandsche geleerde Genootschappen, enz.

EERSTE DEEL.

TE LEEUWARDEN, BIJ
G. T. N. S U R I N G A R.
1846.

Wumkes.nl

V O O R R E D E.

De verzameling van Oude Friesche Wetten⁽¹⁾ wordt thans, door de bemoeijingen en op kosten van het Friesch Genootschap, en door mijne bezorging, die de eer heb Werkend Lid daarvan te zijn, uitgegeven.

Houdt men zich elders in de Genootschappen bezig met het opsporen van bronnen voor de geschiedenis, om dezelve aan het geletterde publiek bekend te maken, ons Genootschap bleef hieromtrent niet achter, en hield zich reeds lang daarmede onledig, en heeft nu wederom getoond, dat het zijn doel kende en wist te waarderen; en geen oogenblik laat voorbij gaan, om, wanneer geldelijke aangelegenheden zulks toelaten, met ruime, maar doelmatige, hand dit doel te bevorderen. Dank zij het daarvoor van alle hoogschatters der wetenschappen; dank van hem, aan wien men de onderhavige uitgave wel heeft gelieven toe te vertrouwen!

(1) Met uitzondering van het *Emsiger Landregt* van het jaar 1312, Leeuwarden 1830, *Jurisprudentia Frisica of Friesche Recht-kennis*, 1834, *Fivelingoer en Oldampster Landregt*, Dokkum 1841, welke reeds door mij zijn uitgegeven, en van de *Oude Friesche Wetten*, Kampen en Leeuwarden 1782.

Voor hen, die dit werk in handen krijgen, en de vroeger gedrukte stukken niet mogten bezitten, heb ik het noodig geoordeeld eenige aanwijzingen, met betrekking tot de handschriften, waaruit zij genomen zijn, te doen. Ik zal hierin zeer kort kunnen zijn, omdat zij reeds door mij in het Taalkundig Magazijn van De Jager, deel II, stuk 3, blz. 225 volgg., (Rotterdam 1837) zijn beschreven.

I. HUNSINGOËR REGT. Hiervan bestaan twee handschriften. Het eerst aldaar vermelde, hetwelk Von Richthofen het „Wichts pergamenten handschrift” noemt, hebben wij tot grondslag gelegd, en de daarin voorkomende orde gevolgd, en wel omdat het vollediger was, dan het andere; ofschoon wij het er voor houden, dat het een afschrift daarvan is. Het tweede hebben wij met het eerste vergeleken; Von Richthofen noemt het „Scaliger;” wij hebben het „Emmius” genoemd. Beide, hoewel onvolledig, hebben ons evenwel in staat gesteld, een volledig geheel te geven.

Von Wicht heeft alleen een uittreksel uit het eerste gehad, en de handschriften niet gezien. Hij houdt het er voor, dat U. Emmius, in zijne *Historia rerum Frisicarum*, 10de boek, blz. 152, van dit landregt moet gesproken hebben; van welk gevoelen Halsema mede is. Hij voegt daarbij, dat hij het, in navolging van Von Wicht, het Hunsingoër genoemd heeft, hoewel hij twijfelt, of het wel de juiste naam is; in allen gevalle, zegt hij, is het een „Ommelander Landregt.”

Eene vergelijking met het *Fivelingoërl* en *Oldampster Landregt*, door mij in 1841 uitgegeven, zoude misschien duidelijk maken, dat dit in het oostelijke, het Hunsingoërl

in het westelijke, deel der Ommelanden kracht van wet heeft gehad.

Wiarda (*Asegabuch*, XXXIV, § 13) kende ze alleen uit Halsema. Von Richthofen heeft die beide bij mij gezien, en, *op mijn verzoek aan den eigenaar*, ten gebruik gehad, zoo lang hij, gedurende zijn verblijf alhier, zulks noodig achtte. Dat hij er nu niet langer, dan van den avond tot den morgen, gebruik van gemaakt heeft, zoo als hij in zijne voorrede zegt, is niet *mijne*, maar *zijne*, schuld. Was het, om zich te verschoonen, met betrekking tot zijne onnaauwkeurigheid, dan wel uit dankbaarheid jegens mij? Hij heeft van den *Codex Emmius*, hoewel hij dien toen ook had, geen het minste gebruik gemaakt.

Het was dan ook om het gebrekkige in zijne uitgave, en het nog gebrekkigere van die van Halsema, dat ik mij opgewekt gevoelde, om een vollediger geheel te geven; en, ofschoon de Latijnsche tekst reeds door de Rhoer, Wiarda en Richthofen, was gegeven, zoo mogt ik, om de gebreken, welke er nog in waren overgebleven, dezen hier niet achterwege laten.

Wat de oudheid dezer handschriften betreft, merken wij op, dat zij kort na elkaar geschreven moeten zijn; en daar de keuren van 1252 daarin voorkomen, dat zij in allen gevalle niet vóór dat tijdstip zijn geschreven. Von Wicht en De Rhoer zwijgen hieromtrent; Halsema brengt ze tot het midden der dertiende eeuw; terwijl Von Richthofen, waarmede wij ons wel kunnen vereenigen, derzelver vervaardiging tot het einde der 14de, of het begin der 15de, brengt. De vroegere bezitters van het eerste zijn geweest: de graaf van In- en Kniphuizen tot aan het jaar 1742; de advo-

kaat Sylman tot 1781, Mr. D. F. J. van Halsema tot 1784, wanneer het in de familie Wierdsma is overgegaan, waar het nog is. Den *Codex Emmius* bezat tot 1783 de heer Werumeus, na welken tijd hij mede in de familie Wierdsma is gekomen, en daar nog is; wie dien vroeger heeft heeft bezeten, blijkt niet genoegzaam. Te vermoeden is het, dat hij vroeger in de familie Emmen te Groningen geweest is, als afkomstig uit de papieren van den geschiedschrijver U. Emmius, die hem schijnt bezeten te hebben, omdat op de eerste bladzijde staat: *ex donatione J. C. Scaligeri me tenet Ubbo Emmius*. Ik twijfel er aan, of wel Scaliger dezen aan Emmius ten geschenke heeft gegeven. Volgens Paquot, is U. Emmius geboren den 5 December 1547, oude stijl, en gestorven den 9 December 1625, en Julius Cesar Scaliger, volgens Moreri, geboren te Ripa in 1484, en gestorven te Agen den 21 October 1558, zoodat Emmius dit dan vóór zijnen twaalfjarigen ouderdom van Scaliger zoude moeten ontvangen hebben. Diens zoo Joseph Justus (of: Joseph Julius) Scaliger, hoogleeraar te Leiden, geboren te Agen, 1544, gestorven te Leiden, 21 Januarij 1609, was een tijdgenoot van Emmius; doch zoo deze het geweest ware, dan had er J. J. Scaligeri moeten staan, en dit is het geval niet. Hierbij komt nog, dat daar, waar de naam van Emmius staat, het perkament bijna doorgekrabd is, zoodat het te vermoeden is, dat er vroeger een andere naam gestaan heeft. Ik beschouw dus dit inschrift als eene geleerde kwasterij van die dagen.

Ik zeide boven, dat het eerste een afschrift van het tweede zoude zijn. Zie hier mijne gronden daarvoor. Bl. 53, alhier stiet ik op het woord *axfeg*, dat wel *faxfeg* zal moeten zijn. Von Richthofen *Friesische Rechtsquellen*, Berlin 1840, zegt op dat woord, dat hier de beginletter

(*Initialbuchstabe*) is uitgelaten, hetwelk in deze handschriften meer het geval is. Dit deed mij een nader onderzoek doen, en nu vond ik in *Codex Emmius* het woord *Thi* (deze T is eigentlijk de *Initialbuchstabe*, als den zin beginnende, en met eene kleur geteekend), met eenige ruimte daarachter aan het einde van den regel, en *axfeg* zonder ruimte daarvoor, als het begin van den volgenden, zoodat de ruimte op den vorigen regel aan het einde voor deze f bestemd scheen te zijn geweest; want men lette in deze handschriften niet altijd op de juiste afbreking der woorden. Bij inzage van ons MS. vond ik de woorden *Thi axfeg* zonder tusschenruimte in het midden van den regel. Verder had ik meermalen ontdekt, dat de doorhalingen in den *Codex Emmius* in den onzen niet waren overgenomen; dat de Kesten en Landregten vollediger waren, dan de onze, dat het gebruik der w en v bij ons naar eene andere spelling overheerde, hetwelk ook met de naamvallen het geval was, zoo als men uit de aantekeningen zal ontdekken; - en eindelijk, dat in onzen tekst verbeteringen van den *Codex Emmius*, en tevens dezelfde misschrijvingen, gevonden werden. En dit alles zamengenomen heeft mij tot dat gevoelen doen overhellen. Ik wil het evenwel niemand opdringen.

In de noten heb ik door E. den *Codex Emmius* aangeduid; de kanttekeningen, in denzelven met eene latere hand bij geschreven, door E. in marg., en : E. in marg. O. (welke O. aanduidt, dat het Oldampster regt is, en daaruit bijgeschreven); door R. Von Richthofen.

II. **RUSTRINGER REGT;** door Wiarda *Asegabuch* (het boek der regteren) genoemd, is een op perkament geschreven handschrift in quarto, in een' hoornen band, met twee sloten voorzien, gebonden, bevat 104 bladzijden,

en bevindt zich in het *Oldenburger Archief*. Bij von Wicht, *Ostfriesisches Landrecht*, Vorbericht, bl. 170—181, Wiarda, in zijne Voorrede voor hetzelve, bl. LXVIII—LXX (Berlin 1805, 4to.), en Von Richthofen, l.l., Vorbericht, bl. XIII, vindt men mede daarvan eene beschrijving. Voorin is een blad papier ingevoegd, waarop met eene jongere hand geschreven staat: »Landrecht offte Asegheboek der »edelen vrigen Vrezen," enz. Een blad, waarop het tweede landregt gedeeltelijk staat, ontbreekt; terwijl elf bladen, zoo als men in den tekst zal zien, alwaar ik elke bladzijde met een cijfer heb aangeduid, verkeerd ingebonden zijn. Men wil, dat het in het begin der 14de eeuw geschreven is. Von Richthofen maakt melding van een gelijk handschrift van 1327, doch zegt, dat het *spoorloos* verloren is; maar dat daarvan een afschrift, door de eigen hand van den Bremer Raad Oelrichs, in de bibliotheek van Z. K. H. den hertog van Cambridge, te Hanover, bewaard wordt. De inhoud daarvan is: 1. Rustringer boettauxen. 2. De 17 algemeene keuren. 3. Het eerste der 24 algemeene landrechten. 4. Rustringer regten. Het slot daarvan luidt:

Sit tibi tale vale.

Michimet desidero quale.

Anno domini MCCCXXVII in die Thome apostoli ⁽¹⁾.

Richthofen maakt, l. l., van nog andere, doch in het plat-Duitsch geschrevene, gewag, en onder anderen van van een op papier, in de hertoglijke Gotha'sche bibliotheek vorhanden, in de 16de eeuw geschreven, en van een ander afgedrukt, bij Pufendorf, in zijne *Observationes juris*

(1) Zie R., l.l., blz. 536, en mijn *Fivelingoer en Oldampster Landregt*, bijlage I.

universi, Hannoverae 1756, tom. III, append. 36—144; na 1565 geschreven.

III. BROEKMER REGT. (Of: *Willküren der Brockmänner*.) Hiervan bestonden in 1820, volgens Wiarda, twee exemplaren.

Het eene, door Von Richthofen het »Wichts pergamenten »handschrift” genoemd, zoude, volgens Wiarda, in het bezit van de nakomelingen van Von Wicht zijn; R. zegt, dat hij te vergeefs te Aurich daarnaar gezocht heeft, en gelooft, dat het reeds voor 1820 verloren was gegaan. Von Wicht, Vorbericht, bl. 15—159, noemt het een handschrift uit de 14de eeuw. Dit heeft Wiarda in 1820, in 8°., uitgegeven. Een zuiver en net afschrift van dit handschrift, met Duitsche en Latijnsche vertaling, door Von Wicht geschreven, bevindt zich in de bibliotheek van den hertog van Cambridge, te Hanover. Richthofen gelooft, dat Wiarda hiervan, en niet van den Codex, gebruik gemaakt heeft. Het is, of was, op perkament geschreven, in 4to, in perkamenten band gebonden, met wit papier doorschoten, en bevatte 33 bladen, of 66 bladzijden, en op iedere bladzijde 17 regels. Het eindigt met de woorden: *Qui scripsit valeat et longo tempore vivat. Hec est littera Brocmannorum perquam omnes cause sive excessus eorum corriguntur et judicantur. Qui scripsit scripta, sua dextera sit benedicta.*

Het andere was vroeger in het bezit van den raad Oelrichs voormeld, en is thans op de evengemelde bibliotheek te Hanover. Richthofen zegt, dat het niet voor het jaar 1345 geschreven is, en geeft in zijn Voorberigt, bl. XV, een facsimile van de eerste bladzijde. Het is in klein quarto, in half lederen band gebonden, op perkament geschreven,

en bevat 28 bladen, of 56 bladzijden, ieder van 25 regels. De Friesche tekst eindigt bl. 42. Bl. 43 begint de Latijn-sche tekst van den bisschop Everhards brief van 1276; bl. 49 de keuren der Broekmer en Emsiger in het Latijn; bl. 51 gelijke keuren in het Latijn; bl. 54: *sancte herasme martir Xpi qui die dominica deo oblat. fuisti, etc.*

IV. EMSIGER REGT (1e Codex). Richthofen zegt daarvan, dat hij vroeger *Jus Amasianum I* genoemd werd, met geene genoegzame naauwkeurigheid (nächlassig), en niet voor het begin der 15de eeuw, geschreven is, hetwelk de den Frieschen tekst bijgevoegde opschriften door den afschrijver, welke naar het Nederduitsch hellen, en ook de onnaauwkeurigheden, welke men in de Friesche orthographie aantreft, doen vermoeden, en dat eene latere hand dikwijs doorhalingen en veranderingen heeft gemaakt, welke zonder eenige de minste waarde zijn. Wiarda (*Asegabuch*, Vorrede, § 42) zegt, dat hij veel ouder is, dan het handschrift, naar hetwelk ik het *Emsiger Landrecht* van 1312 (Leeuwarden 1830) heb uitgegeven; dat hij *net en schoon* geschreven is, en men hem op eenigen afstand voor gedrukt zoude houden.

V. EMSIGER REGT (2e Codex). Richthofen zegt, dat van dezen in het algemeen geldt, wat van den eersten gezegd is, en houdt dien voor jonger, en zonder twijfel na 1448 geschreven. Wiarda, dat hij niet zoo net als de vorige geschreven is. Beide deze laatste Codices zijn het eigendom van het Groninger Genootschap: *Pro excolendo jure patrio.*

Reeds in 1835 had ik afschriften van den Frieschen tekst van deze beide Codices genomen, toen ik nu deze met den tekst van Richthofen vergeleek, ontdekte ik, dat

of hij, of ik, misstellingen moest hebben, en toen ik daarbij in aanmerking nam, hoe onvolledig hij het Hunsingoer gegeven had, begreep ik niets beter te kunnen doen, dan die op nieuw na te zien, om mij te overtuigen, wie het best gelezen had. Ik heb dus hier den tekst volgens mijne lezing gegeven, en de lezing van Richthofen, voor zoo veel de belangrijkste verschillen betreft, in noten er bij gevoegd. Mijnen dank zij bij dezen, voor dit herhaald gebruik, het Groninger Genootschap gebracht.

De eerste is in klein quarto, en bevat 78 bladzijden. Wiarda maakt van beide melding in zijn *Asegabuch*, Vorrede, § 31 en 42, en was de vorige bezitter. De tweede, mede in klein quarto, bevat 114 bladzijden. Men zie ook Richthofen, Vorrede, blz. XVI volgg. Ik heb thans beide Codices voor mij, en vereenig mij gaarne met Wiarda, en kan niet begrijpen, hoe Richthofen aldus daarover heeft kunnen spreken. Jammer is het, dat eene onverstandige hand, voornamelijk in de eerste, verbeteringen heeft trachten te brengen; doch gelukkig, dat het vroegere niet geheel en al verdwenen is, en men de sporen daarvan nog duidelijk kan zien.

Wanneer men het jaarlijksch verslag van ons Genootschap, 1844—1845, inziet, dan zoude men, na de uitgave van het *Hunsingoer Regt*, het *Jus Municipale Frisonum* verwachten, en vervolgens een »beredeneerd verslag, door »bondige bewijzen gestaafd, over de overige uitgegevene »Friesche stukken, voor zoo verre bij de herlezing daarvan, of bij de beoefening van *nog niet* gebruikte handschriften, duidelijk mogt gebleken zijn, dat in de uitgave »van de gedrukte stukken gedwaald ware, en er verkeerde lezingen, *klaarblijkelijke* dwalingen en *andere gebreken*, in zouden zijn.”

Wat het *Jus Municipale Frisonum* betreft, dit is reeds ter perse, en zal later, om der omvang wille, als een geheel op zich zelven, volgen. Wanneer men dit wil vergelijken met de uitgave van de *Oude Friesche Wetten* (Kampen en Leeuwarden 1782), waarover, in mijne Voorrede daarvoor, nader, dan zal men tevens de kritiek op dat werk vinden, wanneer men de bijgevoegde aanteekeningen oplettend nagaat. Dáár volbragt ik een gedeelte mijner taak.

Met betrekking tot het verslag, meen ik te moeten zeggen, dat, daar er zoo vele aanmerkingen op de uitgegeven stukken waren te maken, die eene uitgewerkte kritiek zouden vorderen, en dien ten gevolge een lijvig boekdeel zouden beslaan, en ons wel mediaat tot het doel van eenen juisten zuiveren tekst zouden leiden, deze ons niets meer dan een resultaat konden opleveren, om eindelijk eene verbeterde lezing te kunnen geven. Het was daarom, voornamelijk, en tevens om onnutte drukkosten te besparen, dat ik gemeend heb, in de plaats daarvan, de uitkomsten van mijne onderzoeken te geven, zonder eenige geleerdheid en wijsheid te willen ten toon spreiden, welke in dezen nergens toe zouden dienen, door dien die uitkomsten, wanneer men redeneert, bondig en duidelijk zullen zijn, en klaarblijkelijk de dwalingen en andere gebreken aangeven, zoodat ieder, die geen vreemdeling in het Oud-Friesch is, dezelve zal kunnen begrijpen. Het onduidelijke en onbegrijpelijke ligt alleen hierin, dat noch Wiarda, noch Richthofen, de Friesche taal genoegzaam meester waren; waardoor zij woorden en deelen van woorden aaneen hechten, welke afzonderlijk moesten staan, de verkortingen en zamentrekkingen niet verstanden, en sommige letters verkeerd gelezen hebben.

Deze uitkomsten nu konde ik niet beter dan in den tekst plaatsen, want hierdoor kreeg ik een geheel, dat zonder aanteekeningen niet alleen verstaanbaar werd, maar tevens het zuivere der taal meer deed uitkomen, en de duidelijkheid van den tekst deed zien. Onze uitgave is dus niet een herdruk dier stukken; want hiervoor zoude ik dezelve ongaarne aangezien hebben; maar eene verbeterde lezing der handschriften, in den geest, zoo ik meen, niet alleen van de Commissie, maar tevens in dien van het Genootschap.

Ik had hierbij ook nog een ander doel. Von Richthofen noemt de uitgaven van Wiarda geheel onvoldoende. Ik kan zulks niet ontkennen; maar is zijne uitgave doelmatiger? Deze wilde ik ook verbeteren en het bij hem verspreide tot een geheel brengen. Ik beschouw het noodzakelijk, dat ieder stuk op zich zelven blijft, omdat het op zich zelven een geheel maakt, en ons daardoor de gesteldheid van de verschillende districten, ten aanzien der wetgeving, beter doet kennen. Von Richthofen heeft dit niet gedaan, en wel, mijns inziens, omdat dit niet in zijn doel lag, daar hij de geschiedenis van dat regt voorname was te geven, en daarom voor hem gemakkelijker, om het te bewerken. Ik vrees evenwel, dat hij, door de oogenschijnlijke gelijkheid der wetbepalingen, wel eens in het een of ander zal gedwaald, en de lagere en hogere gerechten wel eens zal verward hebben, en hierdoor personen gelijk gesteld, die het inderdaad niet waren. Niet minder zal hij in de vergelijking der boeten zwarigheden hebben aangetroffen; immers in de verschillende districten had men toen onderscheidene geldspetien, met verschillende daaraan gehechte waarden; en hoe weinig is hierover vroeger geschreven! Het ware te wenschen, dat een beoefenaar van de geschiedenis der munten en

penningen, in navolging van den heer H. L. Wickers, die in de werken van het Groninger Genootschap, deel III, over de oude Groninger munten eene verhandeling heeft geleverd, eene geschiedenis der munten van het oude Friesland gawe.

En dit moge genoeg zijn, om mijne wijze van handelen ten dezen te regtvaardigen, omdat ik van de letter, doch niet van den geest der commissie, ben afgeweken. Ik vleije mij, dat ieder beoefenaar der letteren het mij dank zal wijten, dat ik zulks op deze wijze behandeld heb.

Leeuwarden, 1846.

D. H. H.

REDAK

I.

HUNSINGØR LANDREGT.

Wumkes.nl

HUNSINGOËR LANDREGT.

I. VETUS JUS FRISICUM¹.

PRIMA PETITIO.

Hec est prima petitio et Karoli regis concessio omnibus Frisonibus, quod Vniuersi rebus propriis utantur, quamdui non demeruerunt possidere.

SECUNDA PETITIO.

Secunda petitio : Pax omnibus ecclesiis et omnibus deo deuotis, sub pena LXX et duorum² talentorum, et talentum debet esse de VII denariis agrippine, sic olim decebatur³ Colonia. Sed quia illa moneta fuit remota elegerunt populi viciniorem et denarium leuiorem, et commutauerunt pro LXX et duobus talentis, LXX⁴ solidos Reddathes⁵ monete. Quicumque⁶ pacem uiolaverit soluet tria talenta Sculteto, que sunt XX et unus solidus regalis banni.

¹ Dit is vergeleken met (E.), den Codex EMMIUS; (Rh.) den text door DE RHOER gegeven in de *Werken van het Groninger Genootschap: Pro excolendo jure Patrio*, III. deel, en met (R) de *Friesische Rechtsquellen* van VON RICHTHOFEN, Berlin 1840.

² R. duovum.

³ E., Rh. en R., dicebatur.

⁴ R. heeft: LXXII, en zoo zal het ook moeten zijn.

⁵ R. Reddnathes, op grond, dat boven de a in Reddathes een - zoude gestaan hebben. Ik schreef dan liever Rednathes; immers in de oude schrijfwijze komen dd dikwijls als dn in de uitspraak voor.

⁶ Rh. en R. quicunque.

apertas et peruias, pergere uersus austrum, tres in terra, et tres¹ in aqua. Prima terrestris strata, sursum uersus Omersburch et deorsum uersus Jevere. Secunda uersus Monasterium usque Emetha. Tertia uersus Coloniam usque Stauriam. Prima aquarum strata est Alba². Secunda Viseria. Tertia Emesa. Quarta Renus. Quicunque eos hiis septem stratis priuat vel spoliat, tunc condempnabitur propter³ in decern liudmerc et supprenum bannum sculteto, qui est viginti solidi et vnum. Si etiam Frisones uel eorum mercatores hiis septem stratis (5) fuerint spoliati, et hoc euenerit ex parte regis, tunc de pecunia plebis et de huslotha eorum dampnum debet suppleri. Si autem evenerit ex episcopi parte, tunc de censu et de decimis dampna eorum et vincula debent emendari.

DECIMA PETITIO.

Decima petitio est. Frisones non oportere exercitum ducere ulterius, quam ad Wiseram uersus orientem et uersus occidentem usque Fli; uersus austrum non remotius, quam possint in uespere redire, ut eorum possint patriam tenere contra fluctus et contra gentilem exercitum. Petijuit autem Rex Karolus, quod ipsi ultra proficiisci uellent in orientem usque Hiddesekkere⁴ et in occidentem usque Singfallum⁵ et optimuerunt⁶ id Frisones apud Karolum,

¹ Zal quatuor moeten zijn.

² E., Rh. en R., Albia.

³ Ons MS. ontbreekt hoc.

⁴ Rh. Hickes ekkre. Het komt mij voor, dat hierdoor het tegenwoordige Itschoe, in het Holsteinsche bedoeld, wordt. Daaromtrent stond Karel de groote eenmaal tegenover de Noormannen, en niet verre van daar is het bekende Dannewerk, noch gedeeltelijk aanwezig.

⁵ R. Singvallum. Mij komt voor, dat hierdoor de vijf monden van den Rhijn bedoeld worden, en strekte zich dus uit tot in Zeeland.

⁶ R. obtinuerunt.

quod ipsi bannos suos ultra non seruarent, quam in orientem ad Wiseram et in occidentem usque Fli.

11ma PETITIO.

Undecima petitio est. Seruare pacem uiduis et orphanis, decrepitis et omnibus orbatis, pueris et palmariis et romipetis, et (6) ueris penitentibus carinariis et sanctorum legatis uel ecclesiarum, sub pena decem liudmerka et illis duplificem compositionem, qui deuoverunt bellum et arma, propter pacem et propter gratiam insuper viginti¹ solidos sculteto.

12ma PETITIO.

Duodecima petitio est. Pacem ecclesie et domus et conuentus plebis et exercitus et colloquii, ubi familiares pactiones uouentur, sub pena triginta et duarum reilmerkum, hoc est septem et dimidia magna marka; insuper triginta² solidi et vnuus dabuntur sculteto.

13ta PETITIO.

Tertia decima petitio est: pax populi sub pena decem liudmerkum et quelibet illarum marcarum secundum quatuor wedum et quelibet weda secundum duodecim denarios.

14ta PETITIO.

Quarta decima petitio est. Si quempiam Normanni accipiunt³, et si quis fuerit relegatus uel uenditus fuerit; si is reuersus fuerit et potuerit cognoscere ethel et proprios agros et sui patris fundum; si suus frater uel suus inimicus sive suus vi(7)tricus, sive suus gener, soror, sive suus proprius filius suam terram exposuit uel uendidit uel permutavit, tunc habet ipse intrare in suam propriam possessionem et in sua predia, sine duello, secundum omnium Frisonum iura.

¹ R. XXI, en dit zal het moeten zijn.

² R. wil viginti lezen, en zulks is m. o. te regt.

³ R. arripiunt.

15ta PETITIO.

Quinta decima petitio est. Si quis oppresserit uiduam uel uirginem vel alterius uiri uxorem et fateri debet, et ipse per duellum conuincitur, tunc debet hic caput suum redimere; viginti et una¹ marce a plebe et ipsi wergeld, hoc est duodecim marce; ad soluendum ex hiis viginti et vnum solidum sculteto. Cognati eius tenentur eum iuuare secundum asega iudicium et secundum plebis londriucht, si ipse soluere non habet.

16ta PETITIO.

Sexta decima petitio est: quod omnes Frisones habent eorum inimicitias siue feithe cum pecunia emendare preter ligni clausuram et absque flagellatione, absque scopis et absque forficibus extra terminos saxonum. Quod si fecerit capitalia mala uel surta uel alia (8) mortalia mala, si pecuniam non habet tunc emendet cum suo proprio collo secundum asega iudicium et² populi iustitiam iuxta sculteti bannum et imperatoris licentiam, quia ille eque soluet omni populo qui pendet; et mortale malum debet mortali pena refrigerari.

17ma PETITIO.

Septima decima electio est, et regis Karoli concessio, quod singuli Frisones placent per duorum allegationes et secundum asega iudicium; et singuli sciant sibi ipsis in reliquiis³, quid fecerint, preter quinque causas; illas⁴ tulit Karolus rex omnibus Frisonibus.

Prima est: Vbicunque clara die uel lucente sole, duo exercitus congregantur cum erecto uexillo et securitate uel

¹ R. wil duodecim marcis lezen. Dit komt ook beter met den Frieschen tekst overeen.

² E. en Rh. et secundum.

³ Rh. reliquum.

⁴ R. verandert dit in quas. Mijne punctuatie vo/gende, kan illas blijven staan.

ofledene, quicquid ibi pugnatum fuerit in vñneribus¹ et in mortuis, tunc debet illud totum notorium uel iechta esse.

Alia est. Vbicunque matrona accipitur lacrimans et clamans et sequitur eam scultetus cum plebe; quicquid ei factum fuerit, est notorium. Primitus illi² matrone septem ield³ et plebi pax et sculteto solvetur suus bannus.

(9) Tertia causa est. Vbicunque in synodo confirmata vel in placito bannito uel in ordinato plebis conuentu uel warue, vadium fit, vel vnius rei confessio, tunc non potest is iuramenta prebere.

Quarta causa est: ubicumque dormientibus hominibus aut incaute uigilantibus vñus famosus fur capit in foramine aut in angulo et ab eo accipitur in tegro⁴ aut in gremio, illud furtum, tunc non potest ille, illius facti ullas reliquias uel iuramenta prebere, ipse debet id sua pecunia implere uel suo collo reddere.

Quinta causa est, vbicunque monetario infra suum ergasterium uel fabricam fad and falsa⁵ moneta accipitur, tunc non licet ei reliquias prebere propter hoc, quia non deterior fur, is⁶, qui furatur sanctis et dominis et omni populo.

Hec sunt septemdecim petitiones siue electiones, quas Frisones pecunia sua comparauerunt, quibus recte vti debent contra dominos et contra Husengar, quamdui terra iacet et populi sunt.

¹ Rh. volneribus.

² Rh. illi ratione matrone; bij E. is door ratione eene streep gehaald.

³ R. meent, dat VII eene niet naauwkeurige verkorting van wer (wr) is, en dat men werield lezen moet.

⁴ E. en Rh. in tergo, zoo als het ook zijn moet.

⁵ Rh. en R. aut falsa.

⁶ E., Rh. en R., quam is.

Deinde pe (10) tiuit rex Karolus et postea precepit eis , quod ipsi omnes legitimas et rectas res seruarent , quamdiu uiuerent ; et quicumque eos petitionibus spoliarent , illos iudicauit et condempnauit coram deo et omnibus sanctis suis in celesti regno et terrestri. Amen.

II. CONSTITUTIONES.

PRIMA CONSTITUTIO.

Hec est prima imperialis constitutio i. (id est) terre iustitia uel Frisonum ius , illud primum , quod omnium hominum quilibet in suis bonis constat sine spolio , nisi sit , quod ter neget rectas allegationes. Tunc licitum est ei habere introitum uel inmissionem , qui prius conuenit , nisi sit , quod ille prebeat illarum quatuor exceptionem uel nedscine quamlibet , quam liber¹ Friso habet de iure facere. Prima est , quod ille bonnerus uel bedellus actionem non induxit² in atrio neque in domo. Secunda : quod infirmus fuerit. Tertia , quod ipsi inimicus suus uiam cum uiris et cum armis prohibuerit. Quarta , quod tempestas uenti et immeabilis aqua iter abstulerit.

SECUNDA CONSTITUTIO. (11)

Secunda constitutio est : Ubi cumque illa mater filii sui praedia uendiderit uel permutauerit cum suorum cognatorum consilio , antequam puer habet annos ; quando ille puer annos habet , si placuerit sibi uenditio , seruet eam , si minime placuerit , tunc transeat ipse super sua predia sine duello et sine

¹ Voor exceptionem zal exceptionum moeten staan, zoo als R. heeft, doch heeft ten onregte, quamlibet uitgelaten, misleid door de doorhaling van dit woord bij E., zonder twijfel door eenen onkundig n.

² R. indixit.

populi debito. Quisquis illum puerum inpugnauerit uel spoliauerit super suis prediis, tunc perdet ille uel frangit decem marcas coram populo et tria talenta apud scultetum et¹ viginti et vnum solidum regii banni. Et vniuersi populi debent illum iuuare et ille scultetus, quod ille prediis² consideat, que prius de iure habuit; nisi ita sit, quod mater ea exposuerit uel uendiderit uel permuttererit propter illas³ capitalium necessitatum quaslibet⁴, quatinus ipsa super ea⁵ uitam conseruaret. Prima necessitas est: ubicumque iuuenis puer raptus et vinculatus fuerit ad septentriōnem ultra occē (12) anum, uel in austrum ultra montes, tunc licet matri filii sui predia exponere et uendere et filium suum redimere et uite consulere. Secunda necessitas est⁶ si anni mali fuerint et illa fervida esuries per terram transeat, et ille puer esurie mori debeat, tunc licet illi matri sui filii predia exponere et uendere et comparare filio suo uaccam et annonam, per que possit ei uitam seruare. Tertia est⁷ si puer ille est nudus et domo⁸ carens, et tunc illa tenebrosa nebula et frigidissima hiems in ortos et in sepes descendit, tunc transit quilibet omnium hominum in suam curtam et in suam domum, et in suum calidum thalamum, et ille agreste animal querit montium refrigerium et illam cauam arborem, ubi suam uitam possit conseruare, tunc uagit et plorat ille puer infra annos et deplangit sua nuda membra et sue domus parentiam et suum patrem, qui ipsi consulere debuit

¹ Dit et, meent R., zal i. e. (id est), moeten zijn en beroeft zich op het slot van de tweede petitio, tria talenta sculteto, que sunt XX et unus solidus regalis banni." Zie ook 3tia const.

² E., Rh. en R., super prediis.

³ R. illarum.

⁴ R. quamlibet.

⁵ R. wil per ea lezen.

⁶ E., Rh. en R., hebben est niet.

⁷ Ontbreekt A. v.

⁸ E., Rh. en R., uel domus.

contra esuriem et contra hiemis niuosum frigus, quod ille tam pro (13) funde et tam obscure cum illis quatuor clavis est sub queru et puluere conclusus et coöpertus; tunc licet matri pueri predia uendere, propterea, quia ipsa debet habere prouidentiam and plicht, quamdui infra annos est, quod nec in frigore nec in fame pertranseat.

3ta CONSTITUTIO.

Tertia constitutio est: si virum quempiam Normanni accipiunt et ille in exilium uel uterlondes ductus fuerit, quisquis possessionem suam interim emat, quando iterum inlondes¹ redierit, tunc transeat super² proprium suum; quisquis eum inpugnauerit vel spoliauerit, tunc perdet ille decem marcas apud plebem et tria talenta coram sculteto, quod vñus et viginti solidi regii banni.

4ta CONSTITUTIO.

Quarta constitutio est. Pater uel mater, qui sui filie in dotem dederint³ propria⁴, quando ea de terminis suis traducta fuerint uenditione uel permutatione in alios terre terminos et frater ejus (14) ea uendere voluerit, tunc licet retinere ea, cum duodecim dediuramentis.

5ta CONSTITUTIO.

Quinta constitutio est. Possessionem, quam tu queris ab isto viro, comparauit iste ab vno romipeta; ille duxit in ultra montem pecuniam et uitam et saluauit cum illa pecunia uitam et animam; propterea licet ei illam tenere cum duobus dediuramentis sine duello.

6ta CONSTITUTIO.

Sexta constitutio est. Si duo fratres fuerint, et alter uxorem duxerit, tunc concedit eis eorum pater rectam hereditatis diuisionem post suos dies. Si illius filius sive filii filius

¹ E. en Rh. inlendis.

² E. en Rh. frater.

³ Rh. en R. dederit.

⁴ E. en R. propria predia.

post eum uixerit, quando illius puer¹ non uixerit; tunc wlt² puer ille diuidere et suus patruus non wlt³, dicit, quod ipse vno genu proximior sit; tunc licet illi puerō intrare illius terre terminos, uidelicet liudgarda, cum octo, et consanguineis patris et totidem cognatis matris⁴ quod si cognati defecerint sibi, tunc licet ei comparare uiros, qui cum eo iurent, si sibi su(15) us patruus nocere voluerit.

7ma CONSTITUTIO.

Septima constitutio est. Aui hereditas et auie et awnculi et edeles et threggia debent uendicari cum dediuramentis.

8va CONSTITUTIO.

Octaua constitutio est: ubicumque uindicta uel benethe iacitur super vnum virum, nec est ibi wlnus et hoc dicitur quod cum fustibus sit cesus; tunc licet illam euadere cum duodecim iuramentis. Si ibi⁵ wlnus est, et illud confitetur et de morte inficiatur, tunc licet heredi suum tertii gradus cognatum inducere⁶ et sic debet habere satisfactionem.

9 CONSTITUTIO.

Nona constitutio est: quisquis uiderit cognato suo sanguinis effusionem inferri uel cecari⁷, qui sibi sit ita propinquus, quod sibi sit infra tertium genu; si accurrerit, et in sua causa fecerit wlnus aut letum aut ambo duo, tunc reddat ille in cuius causa pugnatum est. Quod reddere noluerit, tunc iuret ille alter in reliquiis, quod ipse non fecerit propter anti(16) quum odium nec propter ullam causam

¹ R. wil hier pater lezen.

² R. uult.

³ R. uult.

⁴ Rh. viris, R. wil hier achter octo *et* uitlaten.

⁵ Rh. en R. sibi.

⁶ In margine staat: met eene verwijzing in den tekst, cum du... witj....tis, (is afgesneden) misschien cum duobus withjuramentis, en eene andere hand. Zie het 8e Landregt, mith tuam dedethum, en onder in ducere: ab inducto, doch door gehaald.

⁷ Rh. secari.

nisi quod ipsum defendere uoluerit; sic soluat ipse in cuius causa pugnatum fuerit.

DECIMA CONSTITUTIO.

Decima constitutio est: sicubi uindicta iacitur super vnius uiri seruum, tunc licet domino iurare cum uno withiuramento, uel ille serws¹ calcet candardia² ferra.

11ma CONSTITUTIO.

Undecima constitutio est: sicubi uindicta iacitur super vnum virum, de equi ungula uel pecoris cornu, de canis dente et de porci fulmine uel de galli aculeo, tunc licet duodecim iuramentis abiurare et non debet in eum de iure plus promoueri.

12ma³ CONSTITUTIO.

Duodecima constitutio est. Si quid dens fecerit uel cornu seu vngula uel galli aculeis⁴; seu seruus uel infans infra annos uel uiri uxor uel uir ipse post tergum fecerit; si id in reliquiis⁵ uerificare uoluerit, quod ipsi hoc fecerit inuoluntarium factum et vnweld, tunc debet id totum emendari cum dimidia emenda; nulla pe (17) na pacis debetur populo nec skuteto⁶.

Si quis alteri perrexerit ad atrium et ad domum cum erecto uexillo, sine plebis uerbo et sine sculteti banno, vna clara die, si quid ibi pugnauerit in curtem aut intro domum, hoc debet totum emendari cum duplici emenda et totum quod ibi pugnatur de necessaria defensione debet esse sine pace, et sine emenda; ad id debent iurare⁷ populi et skultetus, propterea, quia ad ipsum capite carens exercitus uenit.

¹ R. seruus.

² R. candardia.

³ Er staat XIII.

⁴ Rh. en R., aculeus.

⁵ R. reliquiis uerificare.

⁶ E., Rh. en R., skulteto.

⁷ R. iuuare, en wil dit laatste stuk bij de vorige constitutio gevöegd hebben.

13ta CONSTITUTIO.

Tertia decima constitutio est. Si quis impugnauerit uel spoliauerit uiduas uel orphanos seu orbes¹, tunc debet id emendari duplici emenda et plebi pax secundum duas liudmerkas, tria talenta sculteto, que sunt vnum et viginti solidi regii banni; et omnibus diebus, quibus ille cum iniusto spolio subsistit, dabit sculteto singulis diebus vnum et viginti solidos, propterea, quod ipsa sit de regis mundiburcho.

14ta CONSTITUTIO. (18)

Quarta decima constitutio est: quisquis alteri submersiō nem id est: wapeldepene, uel vnam profusionem id est: suartnesueng, fecerit uel quemquam virum sine culpa vinculauerit, tunc est horum singulorum emenda quindecim² uel quatuor abiurare et unum fia-iuramentum.

15ta CONSTITUTIO.

Quinta decima constitutio est. Sicubi hereditas relicita fuerit extra illas sex manus et illarum nulla est pater nec mater nec frater nec soror, filius nec filii filius; tunc est illa inopinata hereditas et diuidant eam cognati similiter, sicut ipsi sunt cognati.

16ta CONSTITUTIO.

Sexta decima constitutio est: quod nec uiduam nec infantem oportet respondere pro terra nec pro servis, letari nec pro meitele id est: consolatione pauperum cognatorum, priusquam infans est in annis; alias debent respondere ad quelibet, que ad eos queruntur.

17ma CONSTITUTIO.

Septima decima constitutio est: quisquis uir vnam rem in manus aut depositum (19) dederit; tunc id est iustum, quod illi id representent, illo ipso die, quo id habere uoluerit, nisi illa abstulerit ei trium necessitatum quelibet. Uidelicet:

¹ Rh. en R. orbos.

² R. voegt hier unciae achter.

uiolenta rapina , siue nocturnum furtum , si est illud notum plebi et ciuibus sit notorium , quod ipsi de suis bonis ab-reptum uel exustum uel nocte furtim ablatum sit , tunc non oportet ipsum , rem ipsam presentare , propterea , quod nullus hominum , alterius rem ultra in suam custodiam accipere potest , quam suam propriam rem .

18va CONSTITUTIO.

Octaua decima constitutio est : ubicumque alicui uiro inponitur , quod ipse feminam oppresserit , tunc ipse reddat duplum compositionis sue , si debet fateri . Quod si inficiatur , abiuret per octo iuramenta in reliquiis .

19na CONSTITUTIO.

Nona decima constitutio est : si uiir pugnat in exercitus pace , tunc emendat ille uiro dupli emenda et plebi pacem , et tria talenta sculteto .

20ma CONSTITUTIO.

Vicesima constitutio est : si quemquam Normanni accipi (20) unt et extra terminum ferunt , et illi eum reducunt , et quod ipse ad quemlibet ¹ uillam ueniens domos combusserit , et uiros occiderit et alias vinculauerit , quicquid ipse malefacit , quando ipse inde aufugit uel redemptus fuerit , tunc stat ille in populi cetu ² et bannito placito et dicitur ad eum , quod omnia illa mala fecit , tunc confitetur ille omnia et dicit , quod sic fecit et quod non oportet eum emendam dare , neque pacem implere , propterea , quod ipse ³ ea fecit , quando seruus fuit et seruus debuit facere sicut ei dominus suus precepit propter uite uoluntatem .

21ma CONSTITUTIO.

Vicesima prima constitutio est : istam hereditatem , quam tu a me queris et propter quam me ad placitum traxisti et bannisti , illam reliquid michi meus proauus et meus auus

¹ Rh. en R. quamlibet.

² Rh. en R. coetu.

³ Rh. en R. ille.

et mea auia; si ego eam nominare debeo, tunc nomino eam mox, propterea licet michi illam cum dediuramentis retinere sine duello, cum duodecim uiris in reliquiis iuramentis.

22da CONSTITUTIO.

(21) Vicesima secunda constitutio est: nobilis femine wethma sunt octo talenta et octo uncie et octo denarii.

23ta CONSTITUTIO.

Vicesima tercia constitutio est: quisquis vnam matronam impregnatam inpugnauerit, infra illam osseam urbem, vnam vitam aufert uel duas, si debet fateri, tunc debet ille uitam dupli emenda emendare, et illi matrone liudwerdene.

24ta CONSTITUTIO.

Vicesima quarta constitutio est: quisquis ad altum ¹ perrexerit nocte, in curtem uel ad domum cum vno carenti carbone, et res sue exuruntur, quas habet in curte uel in domo, in possessione et in fundo, si debet fateri, tunc debet uenire ad quatuor angulorum quoslibet cum decem marcarum vadio in gratiam coram plebe et in laris domo ² cum sui capititis redemptione, et illi viro bona sua dupli emenda emendare, quemadmodum ea sui ciues uel ulteriores vicini cum ipso affirmare uoluerint; quod si inficiatur, tunc ille ad quatuor (22) angelorum quoslibet in duello resistere et in laris loco cum quinto, quia mortale factum debet mortali pena refrigerari.

Ubicunque ³ femina rapta accipitur et ipsa deprehenditur infra domum et infra limen et ipsa inde extrahitur cum plebis coactione et skulteti banno, flens et clamans, tunc non oportet iuramenta prebere.

¹ R. alterum.

² Zal misschien loco, even als hieronder, moeten zijn.

³ E. en Rh. zetten het cijfer XXV voor deze bepaling, en XXVI voor de beide volgende, welke daar één is; in ons HS. zijn die cijfers uitgestroken. Bij R. vindt men deze drie bepalingen blz. 34, 35 en 36.

Quisquis alterius uiri rem furatur in obscura nocte, infra domum et infra limen et illa deprehensa fuerit in ipsius manu, tunc non potest facti ulla juramenta prebere, quia notorius fur non potest culpabiliorem publicare.

Ubicunque vnum vir contra vnum alium pugnat vno claro die cum gladio uel cum lancea, id est: cum egge et orde, et cum sui ipsius manibus in tantum pugnat, quod ipse illius uitam aufert uel suorum sex membrorum vnum, et illud ad terram cecidit et inde uadit cum sanguinolentis armis, tunc non potest illius facti iuramenta prebere.

III. BOETREGISTER. (23)

Crinis¹ rapti emenda quinque solidi et quatuor denarii vel duo iuramenta.

Sanguinis effusio occulta tandem². Patens intra uestes decem solidos exigit et octo denarii uel duo iuramenta. Patens effusio extra uestes requirit vnum solidum et undecim vncie vel tria iuramenta.

Pro mensurabili wlnere³ infra uestes decem vncie et octo denarii uel quatuor iuramenta.

Pro trium rugarum qualibet quinque solidi⁴.

Pro superciliarum rasura quatuor vncie. Pro iugi calvitio tandem⁵.

¹ Rh. criminis.

² R. en Rh. tantumdem.

³ R. uulnere.

⁴ Bij Rh. uitgelaten.

⁵ R. wil voor Calvitio Caluarie lezen, en meent, dat er door bedoeld wordt juguli Caluaria; men zie de op een na volgende bepaling. Rh. en R. hebben tantumdem, zie ook noot 8.

Pro trium ossium fractura duodecim solidi cum iuramento. Pro trium ossium exitum ¹ tantumdem. Sinewegha duodecim; sithwega ² decem quodlibet.

Pro transuerberato capite, pro transitu caluarie ³ duodecim solidi.

Pro influxu sanguinis tantumdem.

Pro lapsu pie matris tantumdem.

Pro uertigine capitis triginta et sex solidi.

Pro tumore et humiliatione decem solidi sine iuramento.

Algor et calor decem solidi cum iuramento.

Mutatio aëris ⁴ triginta et sex solidi.

Quinque sensuum cujuslibet depriuatio, et waldewaxe triginta et sex ⁵ tantumdem.

Pro superiori cilicio ⁶ quatuor vncie; pro inferiori quinque solidi et quatuor denarii. Pro hirqui lesionे triginta et sex solidi. Pro starblind tantumdem.

Pro oculo prorsus ceco, centum solidi; postea debent omnia facta, que in eo possunt recitari in recta descriptione distingui.

Pro oculo, qui totus defluxit viginti geldmerka; tunc non potest ultra in scripto procedere.

Pro oculo, qui remansit, uel qui clausus est, uel cilium ⁷ obstupuit et oculum claudere nequit uel deformem colorem ostendit, uel motum facit duodecim solidi.

De aure transfossa: pro ingressu decem vncie et octo

¹ E., Rh. en R., exitu.

² Rh. en R. lithwega. De l is in het MS. later tusschen ingeplaatst, en de s niet doorgestroken.

³ R. zegt, dat Calvarie voor Caluitii staat, zie noot 5, bl. 16.

⁴ E. en R. putatio aeris.

⁵ R. wil het cijfer, hetwelk ik overtuig houd, achter deprivatio, want zoo heeft hij, E. en Rh., dit woord, geplaatst hebben.

⁶ R. cilio.

⁷ Rh. cilicum.

denarii, pro egressu, tantumdem. Pro cartilaginis fractura quatuor solidi. Pro mulieris auris fossa decem vncie et octo denarii, iuramento¹. Pro tuncatione² triginta et sex solidi. Pro casu ad terram tantumdem. Pro tota aure ablata undecim marce et quinque solidi et octo denarii.

Pro barbe raptu decem solidi et octo denarii uel quatuor iuramenta. Pro barbe inferioris ustione quinque marce et due vncie. Pro superioris depilatione tantumdem. Pro barbe truncatione undecim³ marce et due vncie uel quatuor iuramenta et vnum fiaeth.

De naso transfosso. Pro introitu undecim⁴ vncie et octo denarii. Pro egressu tantumdem. Pro qualibet interiorum ostiorum apertione duodecim solidi. Pro sanguinis fluxu in vtraque nare, duodecim solidi. Pro cartilagine quatuor solidi. Pro trium intestinorum ad terram lapsu⁵ cuiuslibet triginta et sex solidi.

Pro labio superiori transpercusso foris, decem vncie et octo denarii. Pro interiori pariete duodecim solidi. Pro sanguinis incursu tantumdem. Pro lapsu quatuor dentium, singulorum quinque marce et due⁶ vncie. Pro cuiuslibet interiorum lapsu triginta et sex solidi. Pro quolibet eorum octo; qui ante prominent quatuor marce et triginta et duo dnarii. Pro lingua amputata dupla pars vnius compositionis. Pro labio abciso⁷ tredecim marce et tertia pars vnius marce.

Quisquis super caput⁸ wlneratus fuerit⁹, si surdescit auris,

¹ R. zegt, dat hier iets uitgevallen is, en meent, dat het cum quatuor iuramentis zijn moet.

² E. tuncatione, Rh. tunicatione, lees: gelijk R., truncatione.

³ R. wil, naar aanleiding van den F. tekst, quinque lezen.

⁴ A. v. decem.

⁵ Rh. en R. lapsu.

⁶ Rh. duo.

⁷ R. absciso.

⁸ E. Capud.

⁹ Rh. en R. fuit.

tunc est emenda tredecim marce et tertia pars vnius. Postea percussor debet habere in periculo suo aliam aurem per annum et diem; infra quod tempus si surdescit, erit emenda utsupra, que duplicata, facit viginti et septem marcas et dupla vnius.

Pro neruo colli, i. (id est): waldewaxa, triginta et sex solidi. Pro cuius lesione deprauantur quinque sensus et pro depravatione ¹ quorumlibet est emenda triginta et sex solidi; postea debilitatur ex eadem lesione omni commoditate pristina carebit in balneo, in lecto, in curru, nec in lectica, nec in aqua, nec in via, nec in domo, nec in ecclesia, nec cum uxore sua, nec ad ignem suum, nec in ullo negotio sic se habere potest, sicut prius; omnium istorum cuilibet ² est emenda duodecim solidi.

Pro brachio prorsus debili, si summa est debilitas, emenda triginta et sex solidi. Si media viginti quatuor. Si minima viginti duo solidi. Decima ³ membrae gracilitate, pro summa triginta et sex solidi; pro media viginti quatuor solidi; pro minima viginti solidi ⁴.

Pro tribus contractis membris, tantumdem. Pro tribus stupidis, tantumdem. Pro tribus truncatis, tantumdem. Pro trium membrorum mobilitate uidelicet lithwega octodecim vncie. Trium sex membrorum ⁵ quarumlibet emenda est, preter ⁶ quatuor denarios, quinque vncie, que sunt viginti quatuor solidi.

¹ R. wil deprivatione lezen.

² E. Cuilibet.

³ R. tertia, en zegt, dat er misschien stond: de IIIitia membrae gracilitate, en dit voor de tribus membrae gracilitatibus. De trina zoude ik lezen.

⁴ R. zegt: zal XII moeten zijn; maar dan zal ook XXII hier voor XII zijn moeten, zoo als hij het, zonder aanmerking er bij te voegen, geplaatst heeft; doch ik lees liever XXII.

⁵ R. menscarum, en zoo zal het moeten zijn. Wiarda: quorumlibet.

⁶ Rh. precium.

Pollex est quasi tertia pars manus. Primus articulus pollicis tertia pretiosior est, quam aliis digitorum quis. Pro trium digitorum primi articuli lapsu quinque marce, et due vncie; medii articuli triginta et sex solidi; minimi articuli viginti quatuor solidi. Trium digitorum dextre manus quorumlibet tertia maior est emenda, quam aliorum quorumlibet, propter consignationem, que fieri debet contra dyabolum. Ignis¹ effugium quatuor vncie.

Pro uenitris wlnere, pro vtriusque latus septem marce, et dimidia preter² duos solidos. Tumor et humiliatio wlnneris uidelicet abel and insep decem solidi. Serui³ de prauatio quatuor solidi. Pro interiori pariete, duodecim solidi. Pro influxu tantumdem. Pro intestino scilicet inref viginti quatuor solidi. Pro alio pariete viginti quatuor solidi. Pro aëris mutatione tantumdem. Pro pulmonis effluxione triginta et sex solidi. Pro adypis effluxione quinque solidi.

Pro baculi ietu decem solidi et octo denarii uel tria iuramenta.

Pro mosdolch i. (id est): concusione⁴ nervorum capitis octo vncie.

Pro truncatione decem solidi uel duo iuramenta.

Pro inpotentia vendentis, scilicet wonwara, decem solidi.

Pro expoliatione capitis femine, videlicet wifstreue, sexdecim denarios. Si quis eam uoluerit opprimere et ipsa se defenderit, tunc est emenda septem marce, et dimidia.

Pro alicuius compressione viginti duo solidi uel quatuor iuramenta.

¹ R. unguis, de Friesche tekst heeft Neiles ofslech. In Marg. van het MS. staat vng met eene andere hand, en is verder afgesneden.

² Rh. precium.

³ Rh. en R. nervi. E. is tusschen de s en de e een n ingevoegd. Het zal nervi moeten zijn.

⁴ E., Rh. en R., contusione.

Pro nigra¹ profusione triginta uncie uel quatuor iuramenta; pro media quindecim vncie uel duo iuramenta.

Pro domus invasione in aliquam familiam duo marce; pro media duo marce; pro minima quatuor vncie.

Pro tribus ustis wlneribus duodecim solidi, pro tribus sectis wlneribus tantumdem.

Pro trium neuorum² mobilitate duodecim solidi.

Pro pellis effugio quatuor uncie.

Pro calli lesione sexdecim denarii; pro qualibet rugarum in collo tantumdem.

Pro qualibet trium perforatione acus³ tantumdem.

De uiolenta percussione prostrati ad terram, postquam per se resurgere non potest quis, i. (id est): soldede, quinque marce, et due vncie; ille debent extorqueri cum uno iuramento uel abnegari cum quatuor et cum uno fia iuramento; pro eadem iniuria facta uidue uel debili in duplum⁴.

Pro rapine emenda quatuor vncie; pro manus rapina vna marca.

Pro depravatione loquele triginta et sex solidi.

Pro nudatione⁵ corporis rapina due marce. Pro saliuē excusione tantumdem.

Pro dimersione in aquam i. (id est): wapeldepene, quinque marce et due vncie uel sex iuramenta; pro media triginta et sex solidi; pro minima viginti quatuor solidi uel duo iuramenta.

Pro summi excessus ictu, i. (id est): swimslee, quinque

¹ Rh. en R. integra. R. zegt: in de bijvoegsels wordt gezegd, dat men ook nigra lezen kan.

² E., Rh. en R., neuorum.

³ E. perforationum acus. Rh. en R. atus.

⁴ Rh. en R. duplem.

⁵ E., Rh. en R., nudati.

⁶ E. en R. demersione.

marce et due vncie, uel sex iuramenta et vnum fiaeth; pro media, triginta et sex solidi; pro minima, viginti quatuor solidi.

Benes onstal quatuor vncie uel vnum iuramentum.

Si de cingulo femine de pube ipsius fuerit expilatio facta, emenda est sex marce et dimidia uel duodecim iuramenta.

Pro spiratione alicuius in wlnere duodecim solidi. Excidium, i. (id est): gersfel, debet emendari pro confessio uel notorio, secundum quod in eo pugnatum est.

Pro curie iniuria tertia pretiosior emenda, quam pro alio facto.

Pro summa uestium scissione viginti duo denarii uel tria iuramenta; pro media sexdecim denarii uel duo iuramenta; pro minima quatuor denarii et vnum iuramentum.

Pro minima vinculatione, i. (id est): slofbende, quinque solidi et quatuor denarii uel duo iuramenta.

Pro raptu precordii, i. (id est): hertafeng, sexdecim denarii, uel vnum iuramentum.

Pro uinculo exercitus quinque marce et due vncie uel duodecim iuramenta.

Pro nigro¹ vinculo debet emendari cum capitis redemp-
tione uel duodecim iuramenta.

² Tres sunt cause, que habent confirmari cum sexaginta marcis.

Vbicumque terra diuiditur et cum uirga mensuratur et cum palo desigitur; hec est prima causa.

Secunda; vbicumque pacis conuentio stabilitur et cum iuramento coniuratur.

Tertia; vbicumque femina desponsata promittitur et eorum ulerque in alterutrum fidem promittit, quisquis illam frangit; tunc tenetur ille prenominatam pecuniam dare.

¹ Rh. integro, zie blz. 21, noot 1.

² Dit vindt men bij R., p. XXIII.

INHOUD¹.**I.**

1. De quieta possessione.
2. De pace ecclesiarum et deo deuotorum.
3. De ordine iudicij seruando.
4. De invasore.
5. De successione aui et auie et superiorum.
6. De possessionibus ecclesiarum retinendis.
7. De libertate Frisonum.
8. De ² subditus contra dominum contendat.
9. De comparatione septem stratorum mercatorum.
10. De meta ducendi exercitum.
11. De treuga viduarum et orphanorum et aliorum quorundarum.
12. De pace populi seruanda.
13. De restitutione de exilio reuersi.
14. De oppressione uiduarum et uirginum.
15. De redemptione inimiciatarum per pecuniam.
16. Quod liceat per iuramen-

ta excusare ex quinque causis.

17. De pace uel securitate ecclesiarum uel domorum.

II.

1. De contumacia et tribus exceptionibus.
2. De hereditate pupilli non uendenda.
3. De restitutione reuersi de exilio.
4. De uenditione dotis contra fratrem patris.
5. De retinendo possessionem emptam a Romipeta.
6. De successione filii fratris cum patruo in hereditatem.
7. De hereditate aui et auie et superiorum uendicenda.
8. De eo, qui wlnus fatetur, sed letale negat.
9. De eo, qui pro proximo suo pugnat.
10. De reatu serui.
11. De noxa animalium.
12. De uiolenta inquigatione.
13. De spoliatione uiduarum et orphanorum.

¹ Ontbreekt bij R.

² Lees: Ne,

14. De submersione et suffusione.
15. Infantes ¹ infra annos non respondere de quibusdam causis.
16. De successione extra sex manus.
17. De deposito.
18. De raptu mulierum.
<hr/> ¹ Rh. De infantes. | 19. De uiolenta treuga exercitus.
20. De reuerso post exilium.
21. De hereditate aui et auie.
22. De consolatione nobilis femine post mortem mariti.
23. De pugna contra impregnatam.
24. De incendiario. |
|--|--|

¹ Quoniam contra falsam assertionem iniqui iudicis, innocens litigator quandoque non potest ueram negationem probare; cum negantis factum, per rerum naturam, nulla sit directa probatio, ne falsitas ueritati preiudicet aut iniquitas preualeat equitati. Statuimus, ut, tam in ordinario iudicio quam extraordinario, iudex semper adhibeat aut publicam personam, si potest habere, aut duos viros ydoneos, qui fideliter vniuersa iudicij acta conscribant; videlicet: citationes et dilationes, recusationes, exceptiones et productiones instrumentorum, interlocutiones et appellations, renuntiationes, conclusiones et cetera, que occurrunt, competenti ordine scribendo, designando loca et tempora et personas et omnia sic conscripta partibus tribuantur, ita quod originalia penes scriptores remaneant, ut, si super processu iudicis fuerit suborta contentio; per hoc, ueritas possit declarari, quatinus hoc adhibito moderamine, sic discretis et honestis iudicibus deferatur, quod per imprudicos et iniquos innocentium iustitia non ledatur. Iudex autem, qui constitutionem istam neglexerit obseruare, si propter eius negligentiam aliquid difficultans emersit, per superiorum iudicem animaduersione debita castigetur, ne per ipsius

¹ Dit vindt men bij R., p. XXIII.

processu presumatur, nisi quatenus in causa legitimis constiterit documentis.

IV. PRIVILEGIE VAN KAREL DEN GROOTEN¹.

Karolus diuina fauente clementia Romanorum rex et semper augustus, omnibus tam futuris, quam presentibus in perpetuum salutem.

Ne ea que agantur in tempore, simul cum tempore labantur, poni solent iudicis testimonium et scripture memorie per hennari ea, que a nobis facta sunt ad obliuionis confusione uitandam vniuersorum notitie cupimus declarari. Quod cum Liudingerus dux saxonie ducatum suum iure feodali teneret ab imperio, nec hoc cognoscere curaret et tributum de ducatu suo a cesare augusto statulum, quod a predescessoribus suis consuetum fuit singulis annis predescessoribus nostris exibeti, nobis exibere contempneret et modis omnibus se imperio et nobis contumaciter per suam superbiam opponeret et se in impedimentum et grauamen imperii pro rege gereret et se regem saxonie uocari precepisset. Nos tandem huius superbiam suam et iniuriam dicto imperio et nobis ab ipso sepius illatam, diutius sustinere et dissimilare nolentes, inuocato Frisonum orientalium et occidentalium auxilio, quos uiros strenuos, agiles et mire audacie, sicut quibusdam nobis referentibus intelleximus; quibus etiam idem dux multa referebat grauamina, eo quod eosdem sue posset subire potestati, interim se defendendo ei resisterent; maxime gauisi ex eo, quod auxilium eorum inuocare dignabamur, nobis per nuntios suos sponsorerint et certos et securos nos reddiderint, quod parati

¹ Dit vindt men bij Rh. niet. Zie verder R., p. 351, in noot *.

esse deberent in nostrum uenire subsidium et quod ad optinendum imperii honorem et nostrum , vitam suam uellent exponere. Sitque iam dicti Frisones sine more , dispendio se in eundem ¹ prelum contra dictum Liudingerum ducem et suos preparauerunt et terminum statutum ad invadendum ipsum et terram suam preuenientes cum maxima multitudine Frisonum , ducatum saxonie in manu forti intrantes et viriliter et crudeliter cum predicto Liudingero duce et suo exercitu dimicantes , ipsum et exercitum suum iam dictum euicerunt et eum vna cum melioribus sui ducatus ceperunt et funibus connexis nobis tradiderunt , qui de huius victoria nobis obtenta , maxime exultantes ad propria cum gaudio remearunt. Item cum aduene Romani mandatis nostris obedire non curarent et quedam iura imperii in impedimentum et grauamen nostrum sibi vsurparent et nos auxilium fidelium imperii ad resistendum eorum iniuriis inuocassemus et hoc Frisones predicti intellexissent , non uocati a nobis , de suo arbitrio et uoluntate spontanea , cum multitudine copiosa Frisonum in subsidium nostrum venerunt et cum exercitu suo Romam perrexerunt et cum vrbi romane appropinquare cepissent , mox ab exercitu se nostro separantes , in Romanos , qui cum exercitu suo nostro exercitu per superbiam suam occurrerant , potenti uirtute in ipsos irruentes , quampluribus ex utraque parte interfectis , eosdem euicerunt et per nobiles romanos , quos ceperant nobis Romam subiugauerunt.

Nos itaque considerata eorum probitate et audacia. Attendentes etiam fidele obsequium , quod nobis et imperio exibueret , de consueta regie maiestatis benignitate , ipsis gratiam uolentes facere specialem , de consilio fidelium nostrorum , accedente consensu principum imperii , tributum a cesare augusto statutum , videlicet viginti marcarum auri ,

¹ E. in marg. ad ineundum , met eene latere hand.

quas nobis et predecessoribus nostris singulis annis tribuere consueuerunt, remisimus, ita quod, neque nos, neque successores nostri illud ad ipsis uel eorum heredibus, de cetero requiramus uel aliquas exactiones in ipsos faciamus; et preterea auctoritate regia indulsimus eisdem, ut cum omni prole sua nata et natitura in perpetuum liberi permaneant et a seruitute propriaria absoluti.

Statuimus etiam, quod, ne quis dominetur eis, nisi sit de eorum bona uoluntate et consensu; et ne tamen iudicibus carere uideantur. Statuimus, ut ex suis eligant consules, quotquot sibi uiderint expedire, qui in causis secularibus, de quibus ipsis questio mota fuerit, iudices eorum existant.

Statuimus etiam, ut iidem consules singulis annis secundum consuetudinem Romanorum eligant personam ydoneam et discretam, sub eius regimine et dominio et potestate Frisea tota sit constituta et subiecta, cui in omnibus et per omnia, tanquam suo Domino, infra terminum sibi ab ipsis deputatum, teneantur obedire, que persona Potestas Frisei debet uocari.

Item statuimus, ut, si quis ex ipsis substantiam habuerit et militare uoluerit, ut dictus potestas ipsi gladium suum circumcingat et date¹ eidem manu sua, sicut consuetudinis est, colapho, sic militem faciat et eidem firmiter iniungendo precipiat, ut deinceps more militem² regni Francie armatus incedat; eo quod considerauimus, si Frisones predicti militauerint secundum corporis staturam et formam ipsis a Deo precipue et naturam³ datam, cunctos in orbe terrarum milites sua fortitudine et audacia dummodo, ut dictum est, sint armati, precellent, et preualebunt, qui scutum sue militie a dicto Potestate recipere debent; in quo

¹ E. dato. Deze o is boven de uitgestroken e gezet.

² Lees: militum.

³ E. natura.

28 IV. PRIVILEGIE VAN KEIZER KAREL DEN GROOTEN.

corona imperialis, in signum sue libertatis a nobis concessa, debet esse depicta; et statuimus, ut Friones uolentes militari, sint usque ad summitem aurum circumtonsi, si facere uoluerint; ut per hoc etiam suam ualeant ostendere libertatem, ipsis, ut dictum est, a nobis esse collatam. Quod si quis hanc eorum libertatem, aliquo ausu temerario infringere uel uiolare presumpserit, secundum sententiam, quam annuentibus principibus imperii tulimus, tam ipse, quam sui coadiutores sint proscripti et a consortio fidelium imperii exclusi; precipimus auctoritate regia eosdem tamquam prescriptos et aduersarios imperii ab omnibus vitari; et si qui eisdem ad preliandum contra dictos Friones astiterint uel adiutorium prestiterint eandem penam et offensam imperii se nouerint incurrisse; et auctoritate premissa statuimus, quod si eisdem, aliquo casu contingente, in ipsorum vita uel bonis aliquod dampnum a dictis Frisonibus uel ab alio aliquo fuerit illatum, ne successores nostri uel alii iudices seculares ad alicuius instantiam ex hoc eidem aliquam exhibeant iustitiam, cum potius tanquam proscripti imperii sint puniendi. Quam sententiam, sicut dictum est a nobis latam autoritate predicta, precipimus et statuimus nostris successoribus ratam haberi et firmam et stabilem in perpetuum stabiliri et obseruari et teneri¹ presenti protestamur nos a sanctissimo papa nostro Gregorio obtinuisse, quod si predicti Friones de huiusmodi grauamine ipsis a prefatis malefactoribus illato, querimoniam deposuerint, tam ipse dominus papa iam dictus, quam sui successores ostenso ipso sue libertatis priuilegio presenti eos excommunicabunt et denuntiari facient excommunicatos et non minus eorum terram, specialiter illorum, qui seculares habuerint dignitates ponent sub interdicto, que sententia excommunicationis et inter-

¹ E. heeft in margine: tenore presentium, hetwelk met eene andere hand is geschreven.

dicti nullatenus relaxari poterit, nisi per mandatum summi pontificis speciale; et ut hoc laudabile factum nostrum robur in perpetuum obtineat firmitatis, nec a nobis nec accessoribus¹ nostris seu a quoquam aliquatenus infringi possit uel in dubium reuocari, et ut² in dilecti nobis Frisones memorati, tali in perpetuum gaudere possint priuilegio, presentem paginem³ exinde conscribi et bulla nostra aurea munimine in testimonium fecimus roborari.

Huius igitur facti testes sunt, Wernelaus⁴ rex Boemie, Wernardus dux Bawarie, Liuppoldus dux Merenensis, Heinricus dux Austrie, Otto dux Suevie, Conradus mara-grauius Misnensis, Herboldus lantgrauius de Thuringia et alii quam plures viri probi et honesti.

*Actum et datum Latterani, anno dominice incarnationis
CCCCCLIX⁵ indictione decima⁶.*

Istud est uerum rescriptum, sicut testantur fratres nostri.
De libertate Frisonum. Amen.

¹ E. heeft met eene latere hand *suc* boven het begin van dit woord, en alzoo, gelijk R., successoribus, gelijk het zal moeten zijn.

² E. heeft in margine *et ut etiam*, en in den tekst *et ut* in onderstreept.

³ E. paginam.

⁴ R. heeft Wenceslaus.

⁵ E. in margine een kruisje, en daarbij onder aan de pagina: anno incarnationis domini CCCCCCCCII indictione decima, met eene latere hand.

⁶ In margine: duodecima, septima.

HUNSINGOËR LANDREGT.

Iste prologus prestat nobis rectitudinem et justitiam, quam dedit Karolus Rex omnibus populis ut talem justitiam teneamus, sicut Deus precepit nobis omne legitimum iustitie observare. — Incipit¹.

VOORREDE.

Hir² is gescruin, thet wi alselik londriuch halde, sa God selwa herest bad; thet wi alle riuchte thing and alle afste thing helde, also longe sa wi liwade; efter ebeden et and benne alle erthkenengar ester Juliano and Octauiano. Julianus and Octauianus, sa heten tha forma, ther tho Rome Kenengar weren; and God ief Moysi tua stenene tevla, ther was on al thet riucht, ther ta irsahelesca liude heden, tha se an dere westenese³ weren; thet was sineth-riucht and londriucht; thermith lete re al sine liude, thet irsahelesca folc, fon egypteralonde thruc thene rada se, and of there wilda westene; also let use drochten alle tha to himelrike, ther tha riuchte folgat; and wa sa thet riucht brecht, sa bislut tene God an dere helle, also hi bislat tha egyptera liude (in mare rubro) ande tha rada se, tha se sine liuden, tha irsahelesca folke, dera welden; hwande hi 't selwa scref mith sine selwes hondum, ande

¹ Dit voorgaande ontbreekt bij E. en R. ² Bij Richthofen, blz. 342. ³ R. westene.

bad et to hebbane and ta haldane , alle cristene folke to helpe and to nethum. Tha helden et efter alle kenengar , ther er Cristes berde weren , and alle tha kenegar , ther efter Cristis berde Cristen vrden , thet weren tha sogen kenegar : Aaron ande Samuel , Saul ande Dauid , Salmon , Pippin rex and sin sune , thi minnra kerl ; hi was minnra and hi was betera , hi stifta and sterde triwa ande werde , and hi sette thera kenega iest , ande allera liuda kest and londriucht , ande allera londa eccum sin riucht. Ac heldennet tha kenegar , ther efter Cristes berde waren ; thi forma was : Julius and Octauianus , Titus , Uespasianus , Augustus and Nero , Domitianus , Alexander , Decius , Germanus , Trajanus , Adrianus , Tiberius , Gaius , Claudius , Diocletianus , Maximianus , Antonius , Aurelianus , Constantinus , Constantius , Constans , Pompeius , Iulianus , Theodosius , Archadius , Gallianus , Valerianus , ¹ Seuerinus , Licianus , Dacianus , Commodius , Valentinus , Mauritus ² , Maximianus , Martinianus ³ , Humerius ⁴ , Maxinus ⁵ , Thidericus , Heinricus , Conradus , Liudgerus , Frethericus , Heynricus , Philippus , Otto , Frethericus . Thit ⁶ sin tha sex and fiuwer tech kenenga , ther wesen hebbat efter Cristes berde , and biadat us to hebbane and to haldane alle riuchtlike thing :

I. THET SEND KESTA END LONDRIUCHT ⁷.

PRIMA PETITIO.

Thet is thiu forme kest , end thes kenenges kerles iest ,

¹ Hier beginnt den Codex Emmius. ² E. Maritius.

³ E. Martianus. ⁴ R. Numerius. ⁵ E. Maximius.

⁶ E. Thit sex and fiuwer tech kenenga het ther wesen efter enz.

⁷ Deze woorden heeft R. aan het einde van de voorrede laten staan , en schijnt niet opgemerkt te hebben , dat zij het hoofd van de Kesten en Landregten zijn. Deze vindt men bij R. bl. 2.

end riucht alra Fresena: thet alra monna hwelic end sine gode bisitte, also lange sa re 't¹ vnfonwerkat² hebbe.

SECUNDA PETITIO.

Thet is thiu other kest: frethe alla Godeshusem and alla Godesmonnem, bi tua and sogentega pundem, end thet pund scel wesa bi sogen agripineskera pennenga; thruch thet Colene het bi alde tidem agripina end alle³ noma; tha was thiu mente te fir end thi penning te suer, tha warthe re lowad ende lagad wither tha tua end sogentech punda, tua en sogentech scillenga Rethnathes slachta. Thriu pund tha frana thet is en end tuintech scillenga vmbre thes keninges bon.

TERTIA PETITIO.

Thet is thiu tredde kest: thet allera monna hwelic a sinem bisitte vnberauad⁴, hit ne se, thet hi ne⁵ mith tele and mith rethe, end mit riuchte thingathe urwinne, sa hebbe re alsaden riucht, sa him thenna thi asega deme ande dele, nei liuda kere end londriuchte; and⁶ thi asega ne ach nenne dom te delane, hit ne se⁷, thet hi fara tha keisere to Rume sueren hebbe, end alther ekeren se; sa ach thi asega te witane alle ruichtlike thing; thet send kesta and londriucht. [Alsa thi asega nimth vnriuchta meida and urloua pannigam, ief ma vrtiuga mey mith twam sina evenethum, sa ne ach hi nenne dom ma⁸ to delane⁹.] Hi scel dema tha letha also tha liaua, tha fiunde also friunde; [alle widum and wesem and warlase liuden like

¹ Hi hit. ² Lees: vnforwerkat. ³ E. in marg. Oldampt alda. ⁴ E. umberauad. ⁵ R. wil, achter thet, ma plaatsen, en lezen ma hine. ⁶ E. Ande. ⁷ E. in marg. Oldampt thet hine tha lude kerem hebbet and hy fara tha keisere to Rome sweren hebbe. ⁸ D. i. meer, dan moet hij geen doem meer deelen, niet meer vonnissen. ⁹ Het tusschen twee haakjes geplaatste is uit den Codex Emmius, het cursijf ald. in marg. Oldampt. R. zegt alleen, dat zij bij Halsema staan.

to helpane and weywyse, ther him selva helpa ne mughen,
sa sine thredde knia¹;] wande thi asega bitecnath thene
prester; thi prester ande thi asega, hia scelen alle riucht-
like thing dema ande dela, also scelen hia hira sele bihalda.

QUARTA PETITIO.

Thet is thiu fiarde kest: thet tian merka scelde² se,
and thiu merk bi siwer wedum, ande thera weda ec bi
tuelef pennengum, thi ther and otheres wera fare vmbetel-
dere tele and vmbethingathes, ande buta asega ledene
and liuda orleue.

QUINTA PETITIO.

Thet is thiu³ fifte kest: thet ma thredknia laua end
emes laua, end aldafederes laua, end edeles laua halda
mote, mith dedethum uter stride, mith tuelef monnum enda
tha⁴ withum.

SEXTA PETITIO.

Thet is thiu sexte kest: thet ma caplond end Godes
huses egin, ther ma tha helgum iewen ieftha bockat hebbe,
thet sel ma⁵ halda uter stride, mith sogen monnem enda
wilhum: end thera monna ne scel nen wesa monslachtech,
ni meinethech⁶, ni a hordome sa fir biüllen, thi⁷ enre
karfesta sceldech se.

SEPTIMA PETITIO.

Thet is thiu sogende kest: thet alle Fresan a fria stole
sitte; thet ief him thi keneg Kerl thruch thet hia Cristen
urde, end tha suthera kenenge hen zug⁸ en herec urde,
and clipscelde gulde bi asega dome; and ther mithe
capade hira etheldom and hira fria halsar⁹; wande alle
Fresa north herden an tha grimma herna.

¹ Dit tusschen twee haakjes ontbreekt bij R., staat bij E. in
marg. ² Lees: scheldech. ³ E. te. ⁴ R. wil tha ver-
vallen laten, en lezen enda withum. Enda is hier aan, en tha de;
dus aan, op de. ⁵ R. scel ma. ⁶ R. menethech. ⁷ E.
thet hi, ⁸ R. heirzug end. ⁹ E. halsan.

OCTAVA PETITIO.

Thet is thiu ¹ achtendekest: thet er nen huskerl with sinne
hera te suithe ne stride: sa wet sa thet were, ther ma
fon thes kenenges haluen sogte til ene monne; geuet ² him
ouerkome, thet hi sines haudes sceldech se; ief hi bisoke,
thet hi ne sikerade tuelewasum enda withum; wanne ³
ther ne thor nen huskerl wither sinne hera thene kening
kempa led, ande thi huskerl scel er ondertia, end er ⁴
suera [sine hera; ief hit his londraf, sa scelen suera ⁵] fiwer
ethele men end fiwer frimen, tha se einerua end fiwer
lecsлага, the er ungeberen ⁶ were and fri helse iwen ethele
were; also skel ma tha kenenge riuchta.

NONA PETITIO.

Thet is thiu ⁷ niugendekest: frethepenningar te ieldane
ande huslotha thruch thes kenenges bon bi tuam Rednathes
slachta pennengum; sa wa sa hir ursitte end thes riuchtes
werne, sa bete hi 't ande felle 't mith tua ande tuintege scil-
lengum ende thes kenenges wald, thermithe te capiane so-
gen streta rume and rennande, [thes scel vs thi frana thes
frethes waria usna freska kapmon ⁸] suther te farane; thria
an londe and fiwer a wetere; thera weterstretena is aster
thiu Elue; thiu other: the Wisere; thiu thredde: thiu Emese;
thiu fiarde; thet Rin. Thiu asterste londstrete is up to
Hamburch and ut ti Geuere; thiu midlest: up ti Mimi-
gerdeforda and ut to Emetha; thiu thredde: up to Coforda
and ut to Stauere. Ac ief fresena capmen an thira sogen
stretena eng werthe benert, ieftha birawad werthe a saxena
merkum ur riucht, [sa hit kemen se fan thes kenenges hal-

¹ E. te. ² Voor: jef hit. ³ E. wande. ⁴ R. schijnt
dit niet te verstaan; immers hij schrijft: sceler en: ender, en
weet niet, dat er eerder betekent. Het tusschen twee haak-
jes geplaatste is uit den Cod. Emm. ⁶ R. ein gebern.

⁷ E. te. ⁸ Het tusschen twee haakjes gestelde is uit den
Cod. Emm. in marg. O. Het ontbreekt bij R.

vum, sa ach ma hira scatha to fellane of tha liudafia and tha huslotha ¹,] sa scel ma 't him fella mith tian liudmerkum ande tha frana sin bon, thet is en end tuintech scilenga [by hira ethe to liuda londriucht ²]. Ac kemph et him son thes biscopes haluen, sa ach ma 't ti fellane of tha tinse end of tegetha, him hira scatha te fellane ief tha bende.

DECIMA PETITIO.

Thet is thiu tiande kest: thet Fresan ni thuren nene hereferd firra [fara ³], sa aster to re Wisere, and wester to tha Fli; [and suther nowet farra, than se an ewenda wither mughe kume ⁴;] bethiu, thet hia hira lond bihelde wither thet hef and wither there hethena here; tha bed thi kenenk Kerl, thet hia firra tha hereferd fore, aster til Hiddesekere ⁵ ande wester til Cincfallum; tha bihelden hit tha liude wither thene keneng, thet [hi sines bonnes firra ne plegade and ⁶] hia nene hereferd firra fara ne thorste, sa aster til there Wisere and wester to tha Fli; thruch thet sa scelen alla Fresa son tha northliudem fri wesa.

UNDECIMA PETITIO.

Thet is thiu ⁷ ellefte kest: frethe alle widem and wesum, and alle vnierege bernum, and alle warlasa liudem, palmerum and rumfarum, and alle riuchte pilegrimum and alle ⁸ karefestrum, helgena sendebodum, bi tian liudmerkum and tham tuiwalde bote, ther wi and wepen uresueren hebbe, thruch frethe and nethe, end en an tuintech scilenga tha frana.

DUODECIMA PETITIO.

Thet is thiu ⁹ tueleste kest: stiurefrethe, ande husfrethe,

¹ A. v. Ontbreekt mede bij R., die vermoedt, dat achter schellingen iets zoude zijn uitgevallen. ² A. v. ³ Uit C. Emm. met latere hand. ⁴ A. v. O. bij R. ontbreekt het. ⁵ Itselfhoe, in het Holsteinsche, niet ver van de Elbe. ⁶ E. in marg. O., ontbreekt bij R. ⁷ E. te. ⁸ E. alle riuchte. ⁹ E. te. *

and thingfretthe, and herefretthe, alder ma sueslika triua louad bi tuam ande thritega hreilmerkum, thet is ach-tenda half merk gratera merka, and ther of en and tuintech scillinga tha frana.

DECIMA TERTIA PETITIO.

Thet is thiu¹ thredtendeste kest: feldfretthe, ther liude louiat bi tian² liudmerkum, bi fellede monnem and bi on-feste lithem; thiu merk bi fiuwer wedum, thera weda ek bi tuelef pennengum.

DECIMA QUARTA PETITIO.

Thet is thiu fiurtendeste kest: ief hwa of herenede, ieftha of othera nede, ieftha of fengnese kemht, ande hi muge bikenna sine ethel, ende sine eckerar, and sine federstatha, ac ief sin brother, ieftha sine balemunda, ieftha sin athem, ieftha sin stiapsfeder, sin lond urbruden hebbe ur sinne willa, ieftha ur sine wald, ieftha ur sine louethe; sa ach hi to farane ute stride uppa sin³ egen erwe, mith allera Fresena riuchte.

DECIMA QUINTA PETITIO.

Thet is thiu fistendeste kest: ief wa wida ieftha famna⁴, ief en otheres monnes wif nede nimth and him mith riuchtere redene urcume; ief hi biseka welle, and hi mith copscelde nimen⁵ werthe, sa ach hi to lesane sin haud mith tuelef merkum, et ta liudem ande hire othere tuelef merk te werielde, thet is fiuwer and tuintech gratera merka, and of tha fiuwer and tuintechga merkum tha frana ti fellane end en en⁶ tuintech skillenga; fon tha werielde thene thrime-nat te nimane, tha tua del fon tha tuelef merkum fon tha tuelef merkum thera liuda, thes frana bonnes; thet is riucht, thet him sine friund ther to helpe, ief hi 't selua neb-

¹ E. te. ² E. tiam. ³ E. in marg. ain ethel. ⁴ E. fonna. ⁵ E. unnen, compscelde unnen, bij R. ⁶ Zal en end moeten zijn.

be¹, thriuch² thet, thet er ne mei nen mon sines berna
blodes withseka.

DECIMA SEXTA PETITIO.

Thet is thiу sextendeste kest: thet alle Fresa hira frethe³
mith fia bete; thruch thet scelen hia wesa a saxina mercum
utter⁴ stoc and uter stupa, uter besma and uter skera, and
uter alle pinum; hit ne se, thet hi urdemet and urdeled
werthe an liuda warue, mith riuchtere tele and bi asega dome,
bi liuda londriuchte and bi skeltata bonne, and bi thes
keiseres ieftha sines weldega boda orleue, sine ferra hond
uppa thingstapele of te slanne umbe tuede deda⁵; ac ief
hi hauddeda ieden hebbe, nagtbrond, ieftha othere haud-
deda, bi asega wisdome and bi liuda riuchte, ach hi to
ieldane mith sine halse, ef hi fia nebbe ef ne ielt; [wand
thi jelt like alle liudem⁶] alle thi ther hongath; morth
mot ma mith morthe kela, bi liuda kere nas bi Godes
riuchte; wand [God⁷] bad anethe, thrug thet ma erga
stiure.

DECIMA SEPTIMA PETITIO.

Thet is thiу sogentendeste kest, and thes kenenges Kerles
ief: thet alle Fresan thingie bi tuira tele and bi riuchtes
asega dome; and allere monna welic witet him selua an
da withum, wet hi geden hebbe; mith thrim monnem mei
ma alne tiglega bifella, buta dathe and aubera dolge, bi
scriueres worde, and bi asega dome, and bi liuda riuchte,
ieftha mith sines selues sele te⁸ fellane, hit ne se, thet hi
en wed den hebbe an da urpena warue, ieftha an da heida

¹ E. in marg. O. sa fulе ni hebbe, jef mith sine aine halse
to stallane; ontbreekt bij R. ² E. thruch. ³ O. Firna staat
in marg. Cod. Emm. ⁴ R. leest uster. ⁵ R. leest: tue de-
deda. ⁶ E. het tusschen twee haakjes in marg. O. ⁷ E., R.
is door die uitlating in de war geraakt, en schrijft esne voor ef
ne, en a nethe voor anethe. ⁸ Het volgende, tot aan seel
thet bern, in het 2de landregt, ontbreekt in Cod. Emm.

thinge, sa ne mei hi thes weddes nene with biada; wande en ierech mon mei mith siner ferra hond urwedia and mith sinera tunge utmela al sin riucht.

Thit send tha sogentene kesta, ther Fresan mith hiara fia capaden, and hia fon riuchte bruca scelen also longe sa hia libbe; wither alle here and alle husingar; tha bad thi Kening Kerl, thet hia alle aste thing an alle¹ riuchte thing helde and louade, also longe sa se lifde; and huwa sa birawade thet hi birawad urde fara Godes agnem and fara alla Godes helgum, a himelrike and erthrike, to tha ewga liwe.

II. LONDRIUCHT.

PRIMUM JUS².

Thet is thet formeste londriucht alra Fresena; thet alra monna hwelic a sine gode bisitte vnberawad, hit ne se thet ma hine mith tele, and mith rethe, and mith riuchte thin-gathe urwinne, ieftha hit ni se, thet hia tha thria liudthing ursitte, ther him thi frana fon thes kenenges halwm beden se to heinnane³ and te haldane. And nell'e novder retzia, ni riuchta, ni deithinges bidia, ni wardia; sa ach hi onfere ende thet god, ther mith asega dome and mith liuda londriuchte nest spreke muge; ac ievet⁴ him thi asega ti honda dele, thet tet him binome thi setta brand, ieftha sines selues, ieftha sinra hiunena dath, ieftha sines selues suimea, ieftha weterbrecma, and sin iet ditzia scolde wither tha salta se and tha wilda heve, sa ach hi te fellane asega dom, ande sceltata bon, ande liuda riucht, bi asega

¹ MS. staat: thin an also. ² R. bl. 40. ³ Misschien hebbane. Zie Asegabuch, 1e Landregt. ⁴ Jef hit.

dome; thet send thre geldene pennengar, ande there Rednathes menta islein, tha skelen also stor wesa, thet ma se hera muge ur niugen feke huses ina ene leflene clinne¹; thera penninga enne tha asega, thene otherne tha sceltata, thene tredda tha liudem; thit send tha fijver nedscine, ther hine thi Fresa mithe bescirma² mei, and thi keneng Kerl selua sette.

II. LONDRIUCHT.

Thet is thet other londriucht: thet ter nen moder ne ach te sellane hire bernes erwe, er thet kind ierech se; het ne se, thet tet hire binime thera thrira thinga en; here ieftha hunger, ieftha friunda strid; otheres ach se te ondertene umbe alle riuchte wender; ther mithe³ skel thet bern sin erve bihalda alhond hit ierech se; sa mei 't sin erue bihalda mith sex monnum and withum; ac ne muge him thet riucht nowet helpa, sa ach thi other ti fellane tha liudem tian merk, an thet bern te bisittane ande sine gode, and ande sine erue, mith alle fresena riuchte⁴.

III. LONDRIUCHT.

Thet is thet tredde londriucht: ief thene mon normen nimath, ande hut⁵ of londe fereth werht, sunder willa and mith urwald, sa wa sa thawile sin lond ursette, ieftha selde, sa hi wither ina thet lond cume, sa fare re ina sin ein god, and upp sin ethel, uter liudscelde and frana bona rum and vmbide; hua sa 't him bipent and binert, sa ach hi tha liudem ti fellane tian merk, ende thi erwa a sine gode te bisittane.

¹ Lees clinne. ² R. wil bescirma lezen, beschermen. Ik vertaal beschrijven mag. ³ Hier begint weder Cod. Emm.

⁴ R. plaatst hierachter het 2de Landregt, uit den 1sten Emsiger Codex, IV. deel, § 3, hetgeen aldaar onder het opschrift: Thet send da fif wenda, voorkomt, en met het tweede, in het Fivelingoërs en Oldampster Landregt, overeenstemt. ⁵ Hi ut.

IV. LONDRIUCHT.

Thet is tet fiarde londriucht: alder feder ieftha moder hira dochter ene fletieua iewet, and hia utbeldot mit afte, and hiu 't tenna lede mith cape, ief mit wixle, of tha liudgarda ina enne otherne, an ta hiunum hira god misgench, anda hire menie aken werthe, and hia ther mith vnriuchte onspreke, sa ach hiu to¹ haldane mit tuam dedethum; ac iew et² hire brother thenna welle tetsia, ieftha tuina, end mith vnriuchte onspreka, and hit hire rema nelle, sa ach ere³ fellane wed and scolenga be sextege merkum.

V. LONDRIUCHT.

Thet is tet fiste londriucht: to hwam sa ma end lond⁴ to askie, sa steppe forth thi eldera erwa, and quethe: thit lond, ther thiu⁵ mi vmbe to tha thinge lathad hest, thet capade ic et ene rumfara, hi lette inur berg fia, ande fereth end nerede mitha⁶ fia bethe: lif ande sele; bithiu mot ik hit halda mit tuam dedethum ute strid; wande hi ne thorf nowet leng mit waranda sitta.

VI. LONDRIUCHT.

Thet is tet sexte londriucht: ief ther tuene brothere send, end thi other wif halat ti howe and ti huse mith dome and mith drechte, sa weldegat hine sin feder, ieftha sin moder, ieftha sin foremunda riuchtes suesdeles ester sine degum; ac ief sin bern, ieftha sines bernes bern, hine urlibbe, ande thes bernes alder ne libbe, sa weleth⁷ bern dela end sin federia nele, and quet: thet hi ene kni niar se, sa ach thet bern te suerane anda withum mith achta federmegum, and mith siwer modermegum; ac iew em⁸

¹ Lees voor to: hit to. ² Jef hit. ³ Voor hi te. ⁴ R. wil lezen to hwam sa ma god end lond; hij schijnt niet te begrijpen dat end hier een beteekent. ⁵ Thu. ⁶ Mith tha. ⁷ Wel thet, en Cod. Emm. wele thbren. ⁸ Ief him.

sinra friunda eng ebreke, sa ach hi tha men mith sine
fia te kapiane, ther mith him suere te liuda londriuchte,
ief him sin federia dera welle, and tha federia alsadene
minna te retzia, bi asega wisdome, thet hira sibbe vn-
slitande se.

VII. LONDRIUCHT.

Thet is tet sogende londriucht: thet ma edeles, and
aldafederes, and aldamoderes, and emes, and thredknia
laua halda mith sex monna dedethum enda withum; ief
thet helpa ne muge, sa halda ma tha laua mith tuelef
dedethum, hi selua thene forma end thene lesta; ac ief
thet eng mon mith vnriuchte onspreeke, sa ach ma tham
mith tuam dedethum te riuchtane; wande God sel¹ sprec:
an tuira ieftha ende thrira witena mithe² stonda al wer
witscip; thruch thet sa ach hi an sine erue te besittane
mith allera fresena riuchte.

VIII. LONDRIUCHT.

Thet is tet achtende londriuch: thet alree erwa mei
leda sinne thredknia te dathe and to dolge mith tuam
dedethum; thruch thet hi ni mei vndkuma sine berna
blode; thet is allera fresena riucht³.

IX. LONDRIUCHT.

Thet is thet niugende londriucht: sa en man sie blenda
sinne freund, ande re him binna tha thredda kni se⁴,
sues se, end hi fiuchte thruch sin soch, dat⁵ ieftha dolch,
ieftha bethe; sa ach ma hine of ti ledane; ac ief hi nelle,
sa suere thi other ande ta withum, thet hi 't ne dede
thruch euest, ne thruch nene alda seke, wera, hi hulpe
sine berna blode fon there nede, and⁶ thi other ach hine
thenna of feithum te ledane.

¹ E. selua. ² Zal muthe moeten zijn. ³ In marg. van
het MS. staat in Fr. tekst een achtste landregt, doch door afsnij-
ding van het blad niet in zijn geheel. ⁴ R. laat dit se weg.

⁵ E. in marg. achter dat, folgia jeftha dath. ⁶ E. andet.

X. LONDRIUCHT.

Thet is thet tiande londriuch: sa wer sa ma benelhe werph uppa enes godes monnes scalc, sa ach thi hera to suerane enne witheth; ieftha thi scalc ach thet hete irsen te dregane; ac ief thi erwa thet riucht ursia nelle, ande 't him helpa ni muge thet gliande riucht, sa ach ma him to helpane mit sinetriuchte, ande uexede hexil¹ ach hi to dregane, ieftha mitha wieda corbita te helpane; thet is sinetriucht, thermithe scel ma helpa tha erma also tha rika, tha vnethela also tha ethela; wande alle liude ewen ethele send an dere poc; ieftha mithene kampa uppa te halane, ande thi other enne ther aiun te ledane.

XI. LONDRIUCHT.

Thet is thet elefte londriucht: ief wa sterf fon herses howe, ieftha fon suines tonde, ieftha fon ritheres horne, ieftha fon hundes tuske, ieftha fon hona etzile, thes mei ma vndriuchta tuelewasum anda withum; firra ni ach in² a nene riuchte te stondane.

XII. LONDRIUCHT.

Thet is tet tuelefte³ londriucht: sa wet sa tusc deih, ieftha horn, ieftha scalc, ieftha vnierich bern, ieftha otheres monnes wif⁴, ieftha urbec werthe den, ieftha othere vnweldege dada, sa send tha tuede bete end nenne frethe tha frana; thet allera fresena riucht.

XIII. LONDRIUCHT.

Thet is tet threttendeste londriucht: hwa sa wida, ieftha wesa, ieftha walebera, bifiucht ieftha birawath, sa bete re hire milh tuivalde bote, umbe thera liuda frethe ande tha frana, end and tuintech scillenga.

XIV. LONDRIUCHT.

Thet is tet fwertendeste londriucht: sa wer sa ma wal-

¹ A.S. hacele, kleed; op de kant van Cod. Emm. staat: Buttiens ayne. R. lees: and euexede hexil. ² R. bi, dat heter is.

³ E. tuelefe. ⁴ E. with.

peldepinge¹ deth, ieftha ne suarta sueg², ieftha vnsceldeges bint, ieftha vruchiht rawat, ieftha sunnandeis blodelsa, sa is³ iahwelikes bote fistene enza, hit ni se, thet hi biseke, sa riuchte re mith fiwer withethum and mith ene fiaethe, bi allera fresena riuchte.

XV. LONDRIUCHT.

Thet is tet fiftendeste londriucht: sa hwer sa laua send lewed ende sex honda, end thera nen is feder ni moder, brother ni suster, bern ni bernes bern⁴, thet send ene vnwene laua, sa nime hi tha laua, thi, ther sibbest se; ief thet ni se, sa dele hit tha neua end tha nista friundlike vnder him, ief hia ewen sib se, ande tha asega ther of te iewane, also hi mith riuchte birede muge.

XVI. LONDRIUCHT.

Thet is tet sextendeste londriucht: thet nen wide, ni hire bern, thurwen ondertia nenes letma, ni nenre meitele, er thet bern iereg se, otheres scel se ondertia allera riuchtera wenda, bi asega dome and bi liuda londriuchte.

XVII. LONDRIUCHT.

Thet is tet sogentendeste londriucht: hwet sa thi mon otherum a hond ieft sines sikera godes to ene fiamonda, sa is thet riucht allera fresena, thet tet god ande thi fiamonda thermithe gader eset se, and se ther, hveder, sa hira god, ther to tha fiamonda se, lid waxe, sa 't wonie eiderem ewensir otherum; ac ief thet god nowet to fiamonda set ne se, sa ach ma him sin god wither to gewane end te geldane, mith like gode, buta wokere; hi is fon use hera Gode urbeden.

XVIII. LONDRIUCHT.

Thet is thet achtendeste⁵ londriucht: sa wa sa net famna, ieftha wida, ieftha other monnes wif, sa urielde

¹ Lees: wapeldepenge. ² Lees: sueng. ³ E. is thera.

⁴ E. bren ni bernes bren. ⁵ E. achtetendeste.

hi se tuede, ande tuelef merk tha liudem to frethe; ief hi biseke, sa ach hine te sikeriane mith achta monna ethum, ande sa ach hiu hine there clage letheg te letane.

XIX. LONDRIUCHT.

Thet is tet niugentendeste¹ londriucht: hwa sa herefrethe, ieftha a godfrethe, siuchte, sa bete hi tha monne mith tuifaldere bote, ande vmbre thene liudafrethe thriu pund tha frana, thet is en an tuintech scillenga, thes kenenges bonnes.

XX. LONDRIUCHT.

Thet is tet tuintegeste londriucht: hwane sa northman nimat, ande hine ur hinne² willa and ur sin wald bindath, and utlendes lendat, ende hia tha thorpe enne scatha duat, men slath ieftha fath, thet thorp bernat ieftha nede nimat, ande binna fiftene ierum to londe cume, ande muge bikenna sin lond and sine liude, sinne elhel and sin erwe an sinnera eldera statha, sa fare hi ende sin ein god ute liudscelde; ac ief ma him bitigie, thet hi hebbe binna tha thorpe hus geberned, ieftha mon eslein, wif benet, ieftha othere morthdeda den, sa spreke hi: thet tet elle wer se; hwande thervmbe ni ach hi te fellane asega dom, ni sceltata bon, ni liuda wirde, thruch thet, thet hi dede, also him sin hera bad, tha hi scalc was, ande hi ach to betane and te fellane, ief hi 't hebba mei, mith sines vnriuchta hera fia; [alne tichta, ther ma him tosecht; ac ief hi thet hebba ni muge thet sines vnriuchta hera fia³,] sa mot hi wesa son alla clagum fri.

XXI. LONDRIUCHT.

Thet is tet en and tuintegeste londriucht: etheles wiues wetma, thet send achta pund end achta enza, achta scillengar and achte penningar; thet is riucht allera fresena.

¹ E. niugentetendeste. ² E. hwene sa northmen nimat ande hine ur sinne willa. ³ E. het tusschen twee haakjes geplaatste; bij R. ontbreekt dit.

XXII. LONDRIUCHT.

Thet is tet tua and tuintegeste londriucht: to hwam sa ma en lond askie, sa onderte thi, ther eldest se, ande spreke: thit lond, ther thu mi vmbe to tha thinge lathast ande to askast, thet lefde mi min edela and min alda-feder; ac ief ma 't mi wise, thet ic hine nomie, sa nomie ik hine; ac demth hit mi thi asega, thet ic suere mith tuam keremegum, ande selua thene thredda, sa ach hi the te duane, ieftha enne witheth; firra ne ach hi him, ni nene monne, te ondertane vmbe tha clage; thet is riucht allera fresena.

XXIII. LONDRIUCHT.

Thet is tet thria and tuintegeste¹ londriucht: sa hwa sa ene frowa a bedde² biflucht, binna there benena bruch, en lif ofnimth, ieftha tua; ief hi thes iech, sa scel hi thet lif tuifalda³ ielde ielda, and liudwed mith tuelef merkum te ieldane, and thriu pund tha frana, thet is en end tuintech scillenga thes kenenges bonnes.

XXIV. LONDRIUCHT.

Thet is tet fiwer and tuintegeste londriucht⁴: sa hwa sa otherum fare nachtes to howe and to huse, mith enre glandere glede, and al thet god berne, thet hi hebbe, a howe and a huse, a were and a werue, ief hi ia skel, sa skel hi cuma e thera fiwer hernena ec mith tian merka weda end dom witha liude, end e there herthstede mith sinre hawedlesne, anda tha monne sin god tuijilde ielda; also hit sine burar mith him onleda welle, ieftha sine vmbeturar; ief hi biseka welle, sa skel hi e thera fiwer hernena ec mith ene gret kampa⁵ a stride stonda, end e there herthstede mitha fifte; wande ma skel morth mith morthe kela.

¹ E. thriventintegeste. ² Misschien berde. ³ E. alleen: tui.

⁴ E. Thet fiwer and tuintegeste londriucht is. ⁵ E. grete kempa.

XXV. LONDRIUCHT.

Thet is tet fif and tuintegeste londriucht: hwersa thi mon enne mon, thruch sinra heuena willa, a morth selit¹, and werth thenna biopen and befolad, and elle skeldech birecht, sa skel hi thene mon other sa diure ielda, sa tha liude thene frethe bigripen hebbe; an tene frethe other sa diure fellas; ieftha hi ach te warie that northhalde tre and that skerde fial; that is londriucht alra fresena.

Vt send ta riucht;
And ik bem self tuera en Godes knincht.

Thisse riucht keran Fresa,
And bad hin thi kening Kerl
Te hebbane and te haldane,
To helpa and to nethum
Alle Fresum.

Forth scele wi se halda,
And God scel ur se walda;
Thes reddera and thes stitha,
And alle vnriuchte thing scele wi formitha.

III. QUINQUE CLAVES SAPIENTIAE².

1. Thet sprec thi wisa Salomon, ther was allera ertherskera monna wisest, that ma alle wished age te vndslutane mith fif keiem; thera fif keia het allera ec sinne noma endene sunderge wald.

Thi forma kei is: *assiduitas legendi*. Nu, ther alle wished is fon Gode iebeden ande risen, and efter in da bokem scriwen, that ma tha poc minnie, ende tha gerne

lese, ande theron thene wisdom; hwanne thit is thi forma
kei there wishede, ande wasa thene orne wite, sa rede
thi ther kunne.

Thi other kei het¹: *memoria retinendi*. Thet is thi
thochta, thet ti mon alle thes thenzie, ther hi gelesen
hebbe, and thet hi riucht ieu and riucht nime.

Thi thredda kei is geheten: *frequens interrogatio*. Thet
ma gerne fregie allera goddera wenda, ther bethe tha liwe
and there sele dege, end also thet en selich mon al be-
fregad hebbe, and este gelernad, thet te² gerne a riucht-
like thingum fulwinge.

Thi fiarda kei is geheten: *contemptus diuitiarum*. Thet
allera godera monna hwelic forsmage vnriuchte rikedomar,
thet nene hewa ni somnie fon rave, ni fon thiufthem,
fon nene meidum³, ni fon grata wokere; wera fon Godes
ieven and riuchte tilathe scel ma bethe lif ande sele nera
ander⁴ vnder riucht nima and riucht vtgeua.

Thi fifta kei is geheten: *honor magistri*. Thet ter⁵
allera monna hwelic erie sinne mester ande minnie, ande
ther efter alle mesterskipe, ther him fon Godes haluen to
geset se; thet is ferest sin bispop and sin prester, hia se
hwelikere meta sa se se; hwande hia him crisma ande
cristenede iewen⁶ hebbat, and mith hira Godes wisdome
alle liude ti himelrike leda⁷. Amen.

2. Thi mon mei enes deis thria hweddeda⁸ dua: mon
sla, and wif neda, ande stela: and ne thor fellा noyder
liudskelde, ni frana bon.

FON THRIM BROTHERUM⁹.

3. Ther¹⁰ weren thre brothere, and weren alle fulbro-
there, tha nom thi iungesta hira feder lawa, bi tuira tele
and bi asega dome.

¹ E. he. ² Hi. ³ E. meidem. ⁴ E. ande ther.

⁵ Er. ⁶ E. iefwen. ⁷ E. skelen leda. ⁸ E. hawed-
deda. ⁹ R. bl. 331. ¹⁰ E. Hir.

ITEM.

Ther were thre brothere, and weren alle fulbrothere,
ande nas nanen otheres nat, and delden enes feder and
enre moder god.

ITEM.

Ther weren ac thre brothere, and weren alle fulbrothere;
tha slog thi iungesta hira alra feder, and nom ac
thet ield, bi tuira tele and bi asega dome.

4. Tha ¹ use drochten enda tha wworld kom, tha sette
hi alle firna a fia and a festa, thet thi mon nede na sa
ewele den ², hine muge tha sende mith festa, and thet
fereth mith fia gefelle, behalua thrim wendum.

Thi forma wend is:

Sa wa sa thet Godeshus brech, and hi ther binna tha
helga beraut, sa ach hi bi riuchte thet northalde tre and
en tian spetzie fial; thenne ne throma ³ vmbe sin fereth
fia biada.

Thet other is:

Sa wer sa en sceltata feret inur saxena merka, and hi
halat ut thene haga helm, ande thene rada sceld, ande
thene sereda riddere; sa hi kemth inna fresena merka, and
hi man ⁴ sleit, burga bernt, sa ach ma hine te ferane
inna thet north hef, sa ne ach ma vmbe sin fereth nen
fia te biadane; althervmbe thet wi fresa hebbat urkeren
stoc ande stupa, skera and besma, hende and bende buta
saxina merkum, and ach a ⁵ thi fri Fresa and tha withum
ti witane, hwet sinra werka se.

Thet tredde is:

Hwer ⁶ en mon geng bi slepande monnum and bi vne-
wissa wakandum mith ene bernande bronde, and thet

¹ R. bl. 30. ² R. due. Hij zegt met den verlegen te zijn;
ik zoude met due verlegen zijn, den, gedaan. ³ E. thor ma.

⁴ E. men. ⁵ Semper, altyd. R. wil ac lezen. ⁶ E.
Hwersa.

Godeshus bernt mon ande mar, and hi thenna beferen werth, sa ach hi [bi riuchte thet niugen spetze fial and thet northalde tre to warien, and ^{1]}] vmbe sin fereth nenne fia biada.

IV. FON THA HELDE.

FON THA AGA².

1. Sa hwa otherum thet age utstet, and hit a colc egendzin is, ieftha hond, ieftha fot ofsleit, thet hit gersfelle is, thira iahwelikes bote bi ene halwa ielde; mith alsadena ielde, sa tha liude lowiat; sa hwersa thet age stareblind is, and thet onsittande and lungensiama and stefgenzia, iahwelikes bote bi ene thrimine ielde; ief ma this biseka welle, sa ach ma hia on te ledane mit fistene ethum. Thiu forme lemethe, ther scrif ³ is, mith fistene merkum, binna godfretha ti betane mith acta ethem ontiledane; thiu midlest lemethe bi elleua merkum, mith sex ethem ontiledane.

2. Thera fif sinna werde iahwelikes bote bi ellewa merkum, binna godfretha iahwelic mith sex ethem ontiledane; thiu minneste lemethe sogen merk, mit fiwer ethem ontiledane; thiu hageste haudlemeth sogen and tuintegeste tuede merk, mith fiwertine ethem ontiledane; thiu hageste wapeldepene, and thi hagesta suimslec, and tha hagesta bende, thira iahwelikes bote bi fistene merkum binna godfretha, ieftha mith fistene ethum te vndriuchtane.

3. Thiu hageste buclemethe bi ene thrimine ielde, sa

¹ E. in marg. O., het tusschen twee haakjes geplaatste, en ontbreekt bij R. ² R. bl. 331. ³ Lees: scriuen. R. verandert het in script.

scel se also den wesa , thet hi ni muge a widse ni a weine, a bethe ni a bedde, a warve ni warfte , a huse ni a Godeshuse, ni bi sine fiure sitta , ni bi sine wiue slepa ; thet mith fistene ethum ontiledane.

4. There frowa briast ofesnithen , also diure ha¹ tua en tuede lif; thiu tunge ofesnithen , en thrimen² lif; thiu tunge half ieftha³ , en half lif; afwerfthe⁴ lemethe , thredde half pund te bote , ieftha mith fif ethum te riuchtane binna godfretha ; thiu lidwerdene tuia , en end tuintech scillenga⁵ , ieftha mith sex ethen ti riuchtane binna godfretha ; neiles ofslech also diure ; benesbreke also stor ; benes ofslech alle lic; nowet⁶ ma te betane tha thru⁷ pund , and te riuchtane also 't en mon det; abel end insephtha eider en and tuintech scillenga , ieftha mith fiwr dedethum te riuchtane.

5. Her eberned also stor ; ber⁸ eberned also stor ; thes blodes inrene uppa tha helebreda mith sex and thrige scillenge , ieftha mith niugen ethem te riuchtane binna godfretha ; thes blodes utrene fon there helebreda siuver and tuintech scillinga , mith sex ethum te riuchtane ; thes blodes utrene fon tha ara tuia , en end tuintech scill., ieftha sex ethar ; daf are , thete⁹ nowet hera ne mei , en half lif; also re wet hera mei , en thrimen lif; al efter godfretha ; also on ti ledane also en half lif, ieftha en thrimen lif.

6. Uppa ne buc etreden , thet tet blod up tho tha mula lepen se , thi utrene et eider nosterne tuelef scill., ief eider thre ethen ; bi tha mechten efen , thet ter¹⁰ blod pissie ,

¹ Ha voor sa, als. R. heeft tha. ² R. wil tuede lezen, dat is twee derde. ³ Lees: of. ⁴ E. ofwerfte. R. werftelemethe in een woord, en wil of bij het voorgaande lif gevoegd hebben; ik vertaal: afgeworpene lamming, dat is, verlies van een deel van het ligchaam. ⁵ In den tekst staat nog eens: and tuintecht scillenga, dit heb ik uitgelaten. R. mede. ⁶ R. Howetma, en daardoor denkt hij, dat er in den tekst iets uitgevallen is. ⁷ Lees: thriu. ⁸ Lees: herd. ⁹ Thet hi. ¹⁰ E. te.

thes blodes utrene tua 'n¹ tuintech scill., ieftha sex ethar; thi mon thruch tha mecht eundat, thet te nowet tia ne muge, niugen dadele te betane, allerec mith tuelef ethum te riuchtane, ieve² thes tiga wele; thera frowa bloderene fon hire mechten, sa hiu ther bi gefen werth, mith thrim pundem and mith thrim skill. te betane, ieftha mith niugen eihem te riuchtane; there frowa en basefeng eden bi fiftene merkum, ieftha bi fiftene ethum; is 't enre frowa den, ther mith berne³ se, ieftha enre femna, thrimine diura bethe a bote and a riuchte.

HAGESTE BLEZIENE.

7. Thiu hageste bleziene, ther ma engre frowa dua mei, ther mith hire friudelwe is, mit fiftene merkum ti betane, ieftha mith fiftene ethum te riuchtane; is 't en frowa, ther mith berde se, ieftha en wide, ther allera wiua ernest se, ieftha en femne, ther nanene frudlef ni wan, thrimene diura a bote and a riuchte.

SOLDEDE.

8. Soldede fiftene merk, ieftha fiftene ethar; thet is en solded: wersa ne mon also fir onfiucht, thet him sin spise eta⁴ tuan enden vngunge; thera frowa thrimine further a bote and a riuchte.

EN RERAF.

9. En reraf and enes walebera raf⁵, ther mith berde se, and enre femna raf, se se licrava rawad send, thira alra ec mith tuelef merkum te betane, ieftha mith tuelef ethum ti riuchtane.

10. Enes monnes raf en sine clathem sogentene scill, and fiwer penningar, ieftha sex ethar; Enre frowa raf thrimene further; enre frowa hawedraf, sa hire thet nhetszie

¹ Lees: and, er staat in beide duidelijk eene n. ² Jef hi.
³ E. berde. ⁴ E tha. ⁵ Hier is misschien uitgelaten: Enre frowa raf. Het volgende se se zal se sa moeten zijn.

ofebreken is, thet mith sogentendeste halua scill. te betane, ieftha tuelef ethar te riuchtane.

11. Thi thuma thrimen hond, ieve¹ gersfelle se; tha neste tuene en thrimen hond; tha endelesttuene thrimen hond, ief se gersfelle se; ontstondande also fule; thet endelesttuene lid an de fingeren, ieftha an da tanem, ieved² ehemmed is, ieftha lemed is, sogen merk to bote, ontiledane mith siwer ethum³, ieftha mith sogen ethum te vndriuchtane⁴; thet midleste lith ellewe merk, mith sex ethum ontiledane, ieftha mith ellewa ethum te vndriuchtane; thet inreste lid fistene merk, mith niugen ethem ontiledane, ieftha mith fistene elhum ti riuchtane, bethe a bote and a riuchte.

12. Hwersa thi mon vndad werth ande thene bec and on sine waldewaxa, thet him sin hnecka urbec tie, and ti heila up, theth hi ne ande sine beke nowet vmbewenda ni muge, thet is en thrimen lif, mith fistene ethum ontiledane.

13. Tha feresta siwer thothan ti fara baude; tha vra tuene waldat there spreke, tha nithera tuene waldat thes spedles, ther alicec fistene merk to bote, onteledane mith fistene elhum, ieftha mith fistene ethum ti vndriuchtane⁵; ther athera totha alrec ther a niugena⁶ mith elleue merkum ti betane, mith sex ethum ontiledane, ieftha elleue ethen ti riuchtane; ther a kesena alrec⁷ mith sogen merkum te betane, mith siwer ethum ontiledane; tha stemblenga, thet te toth of and te herne stonde, fistta tuede merk te bote, thet mith fif ethum ti riuchtane, nowet ontiledane.

14. Slofbende, weiwendene, wapeldepene, alra ec bi thritega enzum, ieftha mith tian ethum te riuchtane; thi

¹ Jef hi. ² Jef hit. ³ E. laat hier nog eens volgen:
ontiledane. ⁴ E. riuchtane. ⁵ A. v. ⁶ Zal moeten zijn
achta, zie § 13, 8. deel. ⁷ E. alra ec.

leista suima alsa stor; tha hringbende and ti midlestsuima eider bi elleue merkum, ieftha bi elleua ethum; enre frowa hire are uteriwen bi elleue merkum, ieftha ellue ethum, ief se thes bitigia welle, thet se a noma se¹.

15. Nosterlin uteriwen, thet hi ne muge sin sawer nowetbihalda, sogen merk te bote, ieftha sogen ethar; thi axfeg², blodelsa, dudslec, alrec achta scillengar, ieftha tuene ethar.

16. Sinkele, ther nemmer nen her uppa ne greth, tuia en and tuintech scill., ieftha sex ethar; delefel sextene scill., ieftha fiwer ethan; vuednewonnelsa alsa diure, ieftha fif ethar; binna clathem fiwertene scill., ieftha fiwer ethar; witewlemmelsa tuia en and tuintech scill., ieftha sex ethar e ta metedolge; thet metedolch ur tha nitheresta wirsene fiwer and thritech scill., ieftha fiwer ethar; Metedolch vr tha midlestwa wirsene tua and thritech scill., ieftha fiwer ethar; metedolch ur tha vresta wirsene te fara havede thritech scill., ieftha fiwer ethar; metedolch an da ilen scredene weder honden sa foten, tuia end and tuintech scill., ieftha sex ethar.

17. Wersa thi mon ande sine briastum alsa fir ursuchten is, thet te sinne omma nowet bihalda ni muge, sin bote bi tian merkum, ieftha mith sex ethen te riuchtane.

18. Thiu nose thruchsceten, eider nosterline eider tian scill., ieftha fiwer ethar; werth et rutande, and hit sawer nowet bihalda ni muge, thrimine further a bote and a riuchte.

19. Ief ther en are al of is, thiu bote bi fiftene merkum, ieftha fiftene ethar te riuchtane; bulderslec tuelef scill., ieftha thre ethar.

¹ A monna se, getrouwde is. ² Lees: faxfeng. Dit axfeg, in beide MS. voorkomende, heeft mij op het denkbeeld gebracht, dat ons MS. een afschrift van C. Emmius is. Zie Voorrede,

20. Thi hagesta halslec fistene merk, ieftha mith fistene ethum; thene dethma ande tha Godeshuse, sa re tifara tha helgen stent, en sine bedinga deth; thi midlestā ach-tenda halue merk, ieftha sex ethar, thene deh ma and ene urpena warue end ene heide thinge; thi lesta tuelef scill., ieftha thre ethar; thene scel ma dua a bura warste.

21. Flesfel, sa re is wet and wasech, bi fistene enzem, ieftha fif elhar.

22. Thi hagesta suarta sueg¹, ther ma enge monne dua mei, bi fistene merkum, ieftha bi fistene ethem; thi midlestā, tha² ma mith lithe enge monne dua mei, bi thrите encen³, ieftha bi tian ethem; thi biarlem tuelef scill., ieftha thre ethar; biarskeppene sex scill., ieftha thre ethar.

23. Esxe halt hei⁴, thet te mon mith sinre hond uppa sinne knibla sette, thet send elleue merk: ieftha elleue ethar; thet halt⁵ sogen merk, ieftha sogen ethar.

24. Jef ther ene monne thi achring te breken is, and thenne⁶ tar nowet bihalda ni mei, sogen merk, ieftha sogen ethar; thiу nithere were ief se ene monne to breken is, and hi 't sawer nowet halda ni muge, sogen merk ieftha sogen ethan.

25. Sa wa sa thruch maga end midriih stet werth, and thet blod uppa tha midrithere stent, and hi there hagesta scriftlemethe tigia welle, fistene merk te bote; thet mith sex ethum ontiledane, ief fistine ethan ti fara te stondane.

26. Horewerp tuelef scill., ieftha thre elhar; onriucht onefeng als a diure; thet het en horewerp, thet ma ne mon mit wetere wasa werpe.

27. Thiu midlestā bletsiene enre frowa thredda half pund, ieftha tian ethar; thiу leiste elleue scill., ieftha elleue

¹ Zal sueng moeten zijn. ² E. ther. ³ E. en R. en-
cem, lees: enzem. ⁴ Slag met een esschen stok. R. is er mede
verlegen. ⁵ De stok. ⁶ E. and er ne, voor: and hi thene.

ethar, sa hire clathar uperauad send, and hire skene blicht.

28. Hauddudsenge, thet te weder and vnweder ande sine hawede wite, sogen merk to bote, ieftha sogen ethar te vnriuchtane.

FON THAM BROTHERUM¹.

29. Sa weder thera brothera ma sa les is², hoc thera sa hira suster afte deth, and hia³ al te hiunen fat and knapa tiath, and bia thenna⁴ steruat, and there famma⁵ friudelf to kemth, and unelaf thana kemth, sa ach ma hia te biakane mith thredda penninge; sa hiu to there werde thenna kemth, sa sziuat tha newa vmbre hira fetha lawa, sa ach ma tham thene thredda penning⁶ te rekane tha knapa, ther sin feder sa afte dede; hire other god te delane, altelikerwis and se brothere se; thet is thi riuchta fethafeng.

30. Wersa en frowe fereth of tha liudgarda and enne otherne, and hiu afte den is, and hire frudlef thenna to kemth, and hiu thenna to other hiunem feth, sa wele hira friudef⁷ se ierne hebba afte, sa ag er ne⁸ munsket be riuchte te winnane et hire erra suairengem, ther him bi riuchte lavegad is; sa is thi mundsket⁹ threttene scill. and threttene penningar, alsadenra penniga sa ma *Mimigerdeforda* het and kelt; ach hi ac thes nowet aca, sa capier ne¹⁰ mit ene soma sceldwepere; thet is thi riuchta mundsket.

31. Wersa ma ene frowa afte deth, and hiu mitha sogen wedden¹¹ biwrocht is, and thi kerena se¹² capad het

¹ E. brotherem. ² Ma sa les is. Deze woorden weet ik geene betekenis aan te geven. ³ E. heeft iha, ihunem, en zoo meesttijds. ⁴ E. thennat. ⁵ E. famna. ⁶ E. pennig.

⁷ E. hire frudelf. ⁸ Ach hi thene. ⁹ E. mudsket.

¹⁰ Capie hi hine. ¹¹ E. vedden. ¹² R. andti kerena? Ik vertaal: en zij de Karina (boetedoening) gekocht heeft.

mitha riuchta mundscete¹ et ta riuchta foremunda , sa stent thiу frowe thenne a fria foten.

32. Mortdolch thrimene further a bote and a riuchte ; sa ma ne nachtes morthia wel , sa ma him thenna ene dede deth , thrimine further a bote and a² riuchte.

33. Hu fir sa mon orne onfiucht , weder sa achinem sa honden sa foten , sa mith ene bernande skide , hu fir sa 'ne a³ onfiucht , nowet diura te betane tha en tuede lif , thruch thet , thet ter⁴ bi sine wiue slepa mei , and sine bern tia mei , red reda and vnred leta , and sinne cristen-dombihalden het.

34. Wersa en thiaf en god stelt , and hit thenna en other mon nimth , sa skel er em⁵ sin god wither iewa , and ther to sine thriwalda bote , iewet⁶ iecht is ; althervmbe , thet hi 't mith sine halse beneth het ; ieftha mith thriwalde riuchte te vnriuchtane , ief ma thes biseka welle ; thet is en riucht thiafraf.

35. Wersa ma ene prestere en raf deth , sin bote a⁷ mith fiarda tuede scill. , acharta warue te betane , also fir sa 't nen licraf nis ; blodelsa fiwer scill. , a acharta bethe bi fiwer skill. , ene prestere den ; althet ther tha prestere den is buta tha engleska wede , and buta houe , al en bete ti betane , acharta sethen mith ene etha te haldane sinne afrethe , ief ma 's him bitigia welle , thet ter ne⁸ urleren hebbe ; sin spondoc te breken , ieftha tuarent tua end sogentech scill. , ieftha tua end sogentech etha ; ief ther ene prestere en metedolch uppa there placta⁹ den werth , fiwertene scill. , acharta sethen ; thruch tha placta thrimine further.

36. Raf and case binna Godeshuse den , thiу bote bi

¹ E. mundscette. ² a ontbreekt bij E. ³ R. leest ac ; a beteekent hier : dan. ⁴ E. te. ⁵ Hi him. ⁶ Jef hit. ⁷ R. laat a weg , of wil mith weglaten ; a is wederom : dan. ⁸ Er thene. ⁹ R. platta. Hier wordt , m.o. , de geschoren kruin der priesters bedoeld.

tua and sogentege scill., ieftha alsa moneche ethar; raf eden uppa kerchove, binna thrim wedeles werpen, thera thrira alra ec fiarda tuede scill. te bote, ieftha thre ethar; thi blodrennande unde, uppa tha howe den, thi bote bi tua and sogentega scill., ieftha alsa monega ethar; sa is ther *sacrilegium* on ebreken.

37. Hversa en mon stet werth thruch sinne wasenda and thruch sinne strotbolla, and hi sinne mete nowet bihalda ni muge, and rutande werthe, en thrimen lif, thet ontiledane mith fistene ethum; thi nose ofesnithen and te¹ lippa eider² thrimen lif, thet ontiledane mith fistene ethem; thi halscriga, thet te sinne hals nowet vmbewenda ni muge, thi bote bi fistene merkum, mith achta ethen onteledane, ieftha mith sextene ethen tifara te stondane; thi fotsperne bi tuelef scill., ieftha mith thrim ethum.

38. Hvesa otherum enne bere to berth, mith ecke and mith orde, mith hasta hei and bi ira⁴ mode, thi bote bi tuelef scill., ieftha bi thrim ethum; thene deth mith a⁵ frana warue; thene otherne deth ma uppa kerchoue, bi there selua bote; thene deth ma nachtes mith ene bernande bronde, et hove and et huse; thi ber bi tuelef merkum, ieftha bi tuelef ethem; sa ach ma tha frana of tha tuelef merkum fiarda tuede scill., thi hushera sine thriwalda bote bi fiarda tuada⁶ scill., tha redieven tua pund, ande tha liudum thet other.

39. Hwersa ma ene breid birawat ande hire keregunge⁷, ieftha ande hire breidstole, thrimine further a bote and a riuchte.

40. Alsa en vngerech kind sit an dere bobbaburg, weder sa ma hit bifiucht sa birawat, thribete te betane,

¹ Tha. ² E. eider en. ³ Lees: hversa. ⁴ E. ire, onbedachtzaam en in arren moede. ⁵ E. mit a. R. lees: deth ma a. En zoo zal het moeten zijn. ⁶ E. tueda. ⁷ Lees: kerkgunge.

ieftha thria riuchte te riuchtane, also fir sa thet alder clagia welle.

41. Thiu bern wendene¹, an da forma monathe den, thet ield bi tuelif merkum, ieftha bi tuelif ethum; thera thria monda alrec thet ield bi tuelif merkum, thet riucht bi tuelif ethen; thi fiarda monat thet ield algader en thrimen lif, ieftha mit fiwertege ethum te vnriuchtane; an da fista monathe, sa 't lifheftech is, neil and fax het, sa is 't en tuede lif; on tha sexta and on tha sogenda monathe² sa mei 't fulkuma, thet mith ena fulla ielde te ieldane; thira tian monda alrec mith tuelef merkum te ieldane, thruch tha morthcase, ther binna there benena bruch eden is, thrimine further te betane; ief ma biseka welle, mith niugen skeren te skeriane³, thruch tha morthcase.

42. Tha use drochten ebern warth, tha warth er⁴ alle brekanden to boden ebern, tha sette⁵ use drochten ene nie ewa, and sette 'r⁶ thet forme ield bi tuelef merkum te ieldane, ieftha mith tuelef ethem te vnriuchtane; tha krun-gen tha friund sex merk to tha tuelef merkum, tho⁷ tha setta ielde; tha stod thiu ewe longe; tha onesprekaden thet tha friund, tha stod thiu szie, wenne ma ne mon mith fiwertega⁸ merkum galde; tha sette ma sex merk to tha fiwertega merkum, tha friundem te ieuane⁹, fiwer merk tha federfriunden, tua tha moderfriunden; tha sette ma tha tuintegeste merk te gergewen tha fedrien; — also thi em eslein is, sa clagat thi sustersune, and welle sin riucht hebba, sa ssel¹⁰ hi hebba elesta tuede blud of tha fiwertega merkem.

43. Alsa thi mon hine urfiucht end enne mon sleid, sa skel re meitele et sine friundum hebba, sa nis te¹¹ brother

¹ E. bernwedene. ² E. monde. ³ Misschien: sikeriane. ⁴ E. warthe, verders: brekandem en ebren. ⁵ E. sente. ⁶ E. setten. ⁷ E. merkem, to. ⁸ E. fiwerte. ⁹ E. iewane. ¹⁰ E. scel. ¹¹ Thj.

to nennere meitele set, ere ne¹ tua ursfucht; vera thiū merk skel ther other² stonda; thredda stunde tha tian merk to tha scatha te rekane; vrsfucht se dochter, thi feder there dochtere tha tiam merk³ ti rekane; ieve re⁴ nowet ne libbe, thi brother esta tian merk also stor; sa thiū suster ac tha brothere, ac tha tian merk; thi fedria tha brother suna e ta fiwertega merkum, tua merk to enre riuchtere meitele; thi em tha suster suna otherhalue merk te rekane e ta fiwertega merkum; thi forma bern ig ene merk; thi other suster bern ene halue merk; thi thredda halua knileg sex blud, thi thredda enne fiardeg.

44. Alsa thi fresa⁵ enne mon sleit, sa skel ma ne ielda; sa skel 't kni stonda bi tha otheren, nift alsa thi neva, sa se nenne vigande tein neth; thit ield hetat ene ieldstopa; sa ne ach thiū vide nene meitele te ieuane, sa se nenne wiganda tein net; ni ac vmbe letma laua; elles ach se vmbe alle wendar ti ondertane; alsa thiū moder is en wide, and thiū dochter en wese, sa ne ach thiū erme wese, the warlase, nene meitele te iewane.

45. Tha ma 't alra erest sette thet ield, tha sloch ma enre frowa hire brother, tha uelde se in⁶ nowet; tha setten 't tha tuelf apostola thet⁷, thet se hire brotherdel thermithe urleren hede, and ti dom scolde stonda ti and ti ewa; tha se tha thene brotherdel urleren hede, tha sette ma 'r thene afrethe; thet is te afrethe, tha ma hire thrimine further beta skele, iesta biriuchta tha ene sixeremonne also hi't deth⁸.

46. Wersa thiū frowe witha⁹ othere fiucht, and hiu se te wige gadath, sa ne mei thera frowena noweder on otherum nenne afrethe ursfuchta, bethe a lessa and on tha mara, sa se fiuchtande faren hebbat.

¹ Er hi hine. ² E. othere. ³ E. tian. ⁴ Jef hi.

⁵ E. freta. ⁶ Tha ielde se him? ⁷ E. ontbreekt thet.

⁸ Zal: hit esceth moeten zijn. ⁹ With tha.

47. Abba sin hod oferawad, thribete te betane, allerec bi fiarda tuede scill; nu is 't al god, nu heth abba sinne hod, thath er em nember nerthe¹, thach scel 't al god wertha.

THA LAWA².

48. Ther agen alle laua an da sibbesta hond te waruane, bihalua thrim lauem :

Tha forma: wersa 'r en mon vrluat sin kind and sines kindes kind, sa ach sin thredda sia and thi fiarda tha sine laua til nimane, likerwis and sin egin sune.

Tha othere: wersa en frowe utgebelt is, end hiu 't nowet bitiucht, sa ach thet god in ti weruane alther, ther hit fon gekemen is; ief hire brothere nowet ne libbe, hire brothersuna thet god ti³ delene, and tha sustera nowet thet ti nimane.

Tha thredda: wersa ma ene hornege ene hornegieua⁴ iefth, sa stondath tha ieua lichte en thene thredda sia⁵; ief thi thredda hit nowet ne bitiucht, sa agen tha laua ti hweruane on tha hond, ther se iewen het, nas⁶ on tha sibbesta.

V. THIT SEND THA SOGEN KERAN THERA
FRESENA⁷.

1. Tha alle Fresan⁸ skipad weren, tha leweden hia, hoc hira sa erest thene londgong nome, thet hia ene pictunna bernde, end tha otherum thermithe kethe, thet hia londgung nimen hede.

¹ E. tha ther em nem nerthe. ² Staat bij E. ³ E. til,
en zoo meermalen. ⁴ E. horgiegieva. ⁵ MS. sa sia.
⁶ Nat vel: nawit. ⁷ R. bl. 98. ⁸ E. Fresa.

2. Thi other kere alra Fresena: gef ther eng lond urherad urde, ovder fon tha sutherna sereda, ieftha fon tha northeska wiszegge, thet ta sexe tha sogenda hulpe, thet hit also wel machte, sa thera sexa hoc.

3. Thit¹ thredda kere: ief thera sogen selonda eng welle vnriuchte fara, liude ravia, ieftha morth sla, thet tha sexe thet sogende thuinge; thet tet elle riuchte fare.

4. Thi fiarda kere: hwersa ma wif halath mith horne and mith lude, mith dome and mith drechte, thet hiu emmer scolde afne stolt² bisitta.

5. Thi fifta kere: wersa en mon nime en wif to quern and to ku vderen, ti alsadene thianeste, sa him gad were, end him thenna end kind gader wrde, end thet kind skenade, and thet wif liavade, thet hi se thenne³ astne nome, thet hiu ni thet kind ni machte nenne astne stol bisitta, ni thera kinda nen, ther hiu bi him tege.

6. Thi sexta kere: hwasa wif ur wald and ur willa nome, sa achte hiu thene boda tha friundum ti sendane, tha friund tha frana, thi frana thet thing also nei te lidzane, thet hi tha osa mith sine etgeres orde reka muge; thi frana hia ther ut ti⁴ nimane, and thet breidhus ti⁵ bernane mith there keniglika wald; hire vergeld te weddane, tha liudem thet hira, end tha frana thet sin.

7. Thi sogenda kere: iefth er en mon en wif nede nome, end hi thenna to ene otherne huse fletech urde, fon tha othere to tha thredda, fon tha thredda to there kerka, tha thriu hus al ti bernane, end tha sziurka te brekane, en hia ther ut ti⁶ nimane.

¹ E. Thi.

² Zal aftne stole moeten zijn. Zie § 5.

³ E. thenna.

⁴ E. til.

⁵ E. til.

⁶ E. til.

VI. FON THA IELDE¹.

1. Tha ma ther alle ferna machte mitha fia fella, tha sette thi knig Kerl thes kapa² ield bi scillengum; Enes frimonnes bi hunder scill.; thera fiwer vielsen alra ec bi tuam hundred scill.; thes dyacones ield bi fiwer hundred scill.; thes presteres ield bi sex hundred scill.; hir ester vrden tha ield geheid, and sette thi kenig Lothewic thera papena ield, thet ma thera wigelsa alra ec alsa ensunderga gulde, sa thi keneng Kerl hia bifara ti³ gader set hede.

THIU NOSE THRUCH⁴.

2. Thiu nose thruchsketen, thi ingong acht en tuintech scill., thi utgong also stor; thera fiwer inra mutha iahwelic bi fiwertene scill., ieftha thira sex mutha allera ec mith fiwer ethum vndriuchta; wert hit hrutande, thrimine further bethe, an bote ieftha riuchte; Thiu nose utgeriwen, thet hi sin sawer nowet bihalda ni muge, mit fiwer ethum tuia fiarda halue merk, ieftha acharta ethar; thera thrira domma gersel iahwelikes bote bi thria achtenda halue merk, end thera thrira domma alra ec mit tuelef ethum ontiledane; ief ma hia nowet on ni lede, mith acht an tuintech ethum ti vndriuchtane; thiu were thruch slein, thi ingong acht an tuintech scill.; thera inra mutha allera ec fiurtene scill.

3. Uppa thet haued geslein, ieftha uppa thene buc tredden, thet him thet blod e ta tuam arum end e ta tuam nosterlinem utgerunnen se, end up e ta mula hlepen se, thrira alra ec⁵ mit sextene scill. te betane; ieftha alra ec mith fiwer ethum te vndriuchtane; end alle fif te betane.

4. Thiu nithere were ti bresken⁶, thet⁷ sin sawer nowet bihalda ni muge, tuia fiarda halue merk, mith fiwer

¹ R. bl. 337. ² E. kenig kerl thes kapa. Lees: knapa.

³ E. til. ⁴ E. ontbreekt MS. ⁵ E. thira alera ec.

⁶ R. tibreszen. ⁷ Thette, vel: thet hi. E. sewar.

ethum on ti ledane; thi spedelsprig¹, sunder lippa breszie, tuia end and tuintech scill., ieftha sex ethar; thi sam there vnde ti metane and althus ti betane; thera mutha alrec thriu blud², sa is et stec there nedle thruch tha tuene wagar tuelef buld.

5. Thiu hond is en half lif; ief thiu hond is fiwertech merka, sa is thi thuma en thrimen hond, tha nestuene en thrimin; tha endelestuene en thrimin hond; hweder sa hi³ gersfelle send, sa stondande; thi thuma tuintech merka; thi scotfinger and ti grata en and tuintech merka; thi scotfinger threttene merk; thi grata sogen merk; thi goldfinger and thi liteka tuintech merka; thi goldfinger fif merk; thi liteka fistene, vmbe thet, thet hi tha hond bliucht; thi thuma, ieftha liteka finger, sa hia stondande⁴ send, and nowet mithe halda ne mei, eider thiu hageste scriptlemethe; thi scotfinger, sa hi est stondande⁵ is, and nowet mithe halda ni mei, thi midleste scriptlemethe; thi grata and thi goldfinger eider thi midleste scriptlemethe, sa hia stondane⁶ send, and nowet mithe halda ne mei.

FON THERA FIF SINNA⁷.

6. Thera fif sinna werden, iahwelikes bote tuia fiarda halue merk, mith fiwer ethum ontiledane; ief hia nowet on ni lede, mit achta ethum vndriuchtane hira; here, siune, fele, smec, hrene; here and siune ontiledane; hrere⁸, smec, fele, thera ti vndriuchtane; thet are thruch sketen, thi ingung acht an tuintech scill., thi utgung also stor.

¹ Lees: spedelspring.

² E. buld.

³ Lees: hia.

⁴ E. stagande.

⁵ E. stagande.

⁶ E. stagande.

⁷ R. wil, omdat de § met de woorden: Thera fif sinna begint, hier Fon tha fif sinnum lezen. Hij weet niet, dat het reeds de 2de naamval is, die in de § door: werden (bezeerd) dien naamval moet aannemen.

⁸ E. hrene.

7. Wasa otherum deth enne suatne¹ sueng, tuia fistene enza, ieftha tian ethar; is hit giden mith gera, ieftha mith mesa, tha thredda fistene enza, ieftha fif ethar; his hit ac giden on vse drochtones drame, tha fiarda fistene enza, ieftha fif ethar; sa is thiu bote al sextech enzena, ieftha tuintech etha ti riuchtane².

8. Is thet age stareblind, end onsittande, en lungensiama, end griphalt, end stefgensza, end strumphelte, thira iahwelic bi ene thrimine ielde; ief ma thire wenda eng bischt, sa ach ma hia ontiledane also en thrimen lif.

9. Faxfeg³, dudslec, blodelsa, allera ec achta scill, ieftha tuene ethar; is ter en top of, sextene scill., ieftha fiwer ethar; thiu vreste wirsene ti fara hawede tua buld scill. to there metavnde; thiu midleste fiwer scill. hagera; thiu nithereste sex scillengen; Thet achbre achta scill., buta thes blodes and suetes rene, ieftha fiwertene scill. to there metavnda; hwande tha suete end tha blode to tha aga remed is; benes breszie uppa haude⁴ thrimine further sa en other; ief hi tha hauedlemethe nelle halda; daf are en thrimin lif; ief thet are al of is, ieftha thi lippa, ieftha of there nitta hwet is, ieftha thi prelleng⁵, ieftha thera lithena eng, ther binna tha liue send, ieftha hia gersfelle send, thira iahwelic thria achtenda halue merk, allera ec mith tuelef ethum ontiledane.

10. Thiu queesene⁶, sa thet fleesc ti breszen⁷ is, end thet fel elle hel is, tuia en end tuintech scill., ieftha sex ethar; neiles ofslech⁸ alle lic; abel also stor; inseptha alle lic; thet blode⁹ age also stor; benes inszilethra¹⁰ alle lic.

¹ E. suatne; doch lees: suartne. ² E. riuchte. ³ Lees: faxfeng. ⁴ E. hauede. ⁵ E. volgt hier eene onderstreepte e. ⁶ Lees: quetsene. MS. eene t boven geschreven.

⁷ E. flecsc til breszen, lees: bretzen. ⁸ E. ofslecht. ⁹ E. blodege. ¹⁰ R. sic? Ik zeg, ja. Het is: inkeping; wanneer de beenderen na de genezing een merk van de bezeering over houden.

11. Hwersa ma ene femna, ieftha ene wida, werpth ur enne benc, end thet liude ursiath, thet thiu blich, sa is thiu bote thria sexta halue merk, ieftha thria sex ethar; is 't enre frowa den, ther mith hire monne is, sa is 't tua end tuintech merka, ieftha fiwer and tuintech etha; wande ther mei end enre wiue, ther mithe hire monne is, alrameste scome blica.

12. Thiu frowa hire lithe mith nowet ti¹ mara riuchte ni ach ontiledane, sa thi szermon; hire afrethe mith ene ethe ti haldane, ief ma 's hire bitigie, thet hiu hine urfuchten hebbe.

13. Hversa thi mon end thet wif eider otherum kase tigat, sa vndriuchte hiu him thes tichta er, sa wint hiu mitha erra riuchte hire urbote ieftha hire urriucht; ief hiu him ouder dede bikent, sa nis hiu a bote ni a riuchte nowet ti harra tha hi.

14. Thi hagesta suimslec, end tha hagesta bende, end thiu hageste wapeldepene, thira iahwelikes bote tuia ach-tenda halue merk, ieftha tuia achta elhar; tha medemesta tuia sexta halue merk, ieftha tuia sex ethar; tha minnesta tuia fiardahalue merk, ieftha tuia fiwer ethar; thet is thi hagesta suimma: sa hi vndwerph², end hi thes liues urwena is, end thi prester sine waringa deth; thi midlestā, sa hi alsā longe dat lith, thet him wax nimen is, end thes liues urwena is; thi minnesta, thet hi slein is, thet hi dad lith³; tha hagesta bende, thet him thi suarta doc ur tha achne bunden is, end tha honda urbec, end ti there rode let is; tha medemesta, tha hringbende, thet hi on tha helda slein is; tha leista, sa hi ur wald and vr willa, ur

¹ Nowet ti ontbreekt bij R., en noemt deze woorden overtollig.

² E. en R. vndwerpth, zal vnd werth moeten zijn, gewond wordt.

³ (And ma hine fon vpriuchte) wil R. lezen; doch dan zal fon, son moeten zijn.

mar and ur merka, inur hof and inur hus let werth, end ur sine unewald end sinra friunda ther sitte; thiу hageste wapeldepene, hwversa ma thene mon werpt, ende ebbe end uthaldene stram a fara e ta stepne ut, end et there stiarne hent, end hi ne muge grund gesla ni himel sia; thiу minneste, hwasa wrpen werth on enne slat, thet him ni blicht thi vresta top, ni thet nithereste cleth.

15. Bulderslec, thiу rade rond, fotsporne, gerssilengge, horewerp, halsslec, thira alra ec tuelef scill., ieftha thre ethar; raf, enre frowa den on hire clathum, thria fiarda tuede scill., ieftha thria thre ethar; enre femna hire haudraf thrimine further on there bote, and nowet on riuchte; there frowa hire nedszie ofbreszen sex hwaruen fiarda tuede scilleng, ieftha niugen ethan; en frowe hire scona and hire socca birawad, en hire ben gebleszet werthath, alle lic; thiу frowe alle hire clatha birawad, bihalua tha hemethe, end hiu tha thruchskinegge het, thria fiarda halue merk, ieftha tuelef ethar; raf, enne monne den on sine clathum, tuia fiarda tuede scill., ieftha sex ethar; hauedraf, londraf, husraf, sine dura inne stet, ieftha andern inne breszen, thrimine¹ further a bote and a riuchte; dicraf, ene monne den, tuia achtenda halue merk, ieftha tuia achta ethar; enre famna, ieftha enre wida, thrimine further bethe, a bote and a riuchte; is 't enre frowa den, there mith hire monne is, fiwer sethen achtenda halue merk, ieftha fiwer sethen achta ethar; wande on enre wiue, ther mith hire monne is, mugen alleramesta sonda blica.

16. Wasa biflucht ieftha birawad ene wida, ther hia biiewen² het end hiu nenne wirde nelle³ bithia nelle, bihalua there bleszene, sa ach hiu hire urbothe, ieftha hire urriucht, bisara enre femna.

¹ E. thrimi. ² E. biiewem. ³ Dit nelle is overtollig.

17. En hreraf, thet him thet utterste cleth ofginimen werth, ieftha en licraf on tha wei wenth werth, eider en an tuintech punda, ieftha en and tuintech etha; wert hit bifuchten, ouder mith orde stet, ieftha mith suerde hawen, sex and tritech punda, ieftha sex an thritech etha; is hit hrelic rawad, tua and sogentech punda, ieftha alsa monege ethar.

18. Flesfel, desene, gelene, bechlep, thira alra ec fistene enza, ieftha fif ethar; desene, thet en¹ kniu skiate, end thach nowet ne falle; gelene, ondlenges weis gelt ma hi² firre inur hof and inhur hus, thrime further; bechlep³, thet ma tha monne uppa thene bec hlape, end hwelic vnieue word spreke; enre frowa hire thriu clathar thruchsnithen, thet hreclit bi ellua scill., thet⁴ mother bi thritega enzem, thet hemethe bi sogen merkum; raf, tha monne den on sine clathum, sogen scill. end fiwer pennengar, ieftha sex ethar; haudraf, sin brocgerdel breszen, ieftha sondema fon erent, sa tha dura ti stet, sa andern inebreszen, sa thet londraf, thira alra ec thrime further; skenc (ma) ene monne weter (fore biar)⁵, binna ene monda, tuelef scill.; slofbende thritech enzena; bi here gripen, ieftha mith ene sime vmbe sinne hals gislein, end a windsele bi herselet, thribethe; send sin fet⁶ end sine (ben) mith enre lina gader ebunden, sogen merk; up enga⁷ suinga hwen thribete; rinbende elleue merk; doc ur tha achne bunden, en to there rode let, fistene merk; thiу⁸ vmbe thene hals eslein thribete; fon there erthe mith tha

¹ E. en tha. ² E. is hi uitgedaan, misschien zal het hu moeten zijn. R. hine. ³ E. bechlep. ⁴ R. thet other, en ziet in mother eene verschrijving; het betekent kenrslijf, en is, eenigzins gewijzigd, in Drenthe nog gebruikelijk. ⁵ Het tusschen twee haakjes staat niet in het MS. ⁶ E. sine fet end sine ben. ⁷ E. enda. ⁸ R. wil voor thiу, » en sim » lezen, thiу ziet op doc, welke als eene strik kan gebruikt worden.

sima hwet etilled, thi fiarda bote; skinkele XVI skill., ieftha fiwer ethar¹.

HONDRAF².

19. Hondraf, vnriucht onefeng, wedskedene, en ber, hwam sa ma ina agene spige, hwam sa ma weter ieftha biar of tha muthe an da achne lete hlapa, thira alra ec bi fiarda tueda scill., ieftha en eth.

20. Thiu hageste weiwendene is tet: hversa ma en iung bern to tha Godeshuse to re depe dreith, sa is sin bote LXXII menet punda, ieftha LXXII etha; thi, ther thet bren dreg ach XXI menet punda; sterf thet bern hethen, sa aget³ en tuede ield; thet on te ledane mith LX ethem, XXIX kiasa; nel ma 't nowet onleda, hundert ethe te riuchte.

21. Hvasa enne serk vndwertzie, and teht blid ofnime, LXXII menet punda te bote, ieftha LXXII etha; hreth ma⁴ thene liccoma of tha serka, eft LXXII menet punda, ieftha LXXII etha; bint ma ne to enre hledere, ieftha uprerth bi tha skiurka wage, LXXII menet punda; vndbint ma ne and dreith ene wither⁵ to tha serke, LXXII punda; li ma 't hild⁶ wither up, LXXII menet punda; hwasa otherem pissenge scenzie, hwasa otherem in ane pinth pissie, hwasa otherum ene sullenge due, thet hi ne bi tha halse gripe, thet him⁷ sin spise up eta muthe hlapa, tuia XV enza, ieftha tian ethar.

¹ Deze zinsnede ontbreekt in dit MS. staat bij E. en ontbreekt bij R. ² R. leest Houdraf. ³ Ach hit. ⁴ R. hrechma.
⁵ Lees: hlid. ⁶ E. withe. ⁷ E. en R. tem.

**VII. THIT SEND FIF WENDER, THER NEN
WITHERIED¹ NIS.**

1. Thi forma wend is: hwersa ma hem liachtis deis end bi scinandere sunna tuene heran somnath, end tuene herefonan upriucht, end ofledene weddath, and tha tua folk mith case gader let, end hwa thenna thena hleph² mith brudena suerde end mith blodega; al thet, thet hi thenne fuchten heith an dolge enda dadele, sa scel hi't na scriueres worde aiechta, alle beta, end ne mei there dede nene vithe biada.

2. Thi other wend is: hwersa en frowe nedenumen is, and hiu sit wepana en ropande, end hire foliat thi frana en ta liuda, end hiu en urpena warue end en heida thinge hire modwilla aut³, thene frudelf urtiucht, end to tha riuchta foremunda gengh, sa ach hiu hire wergeld; and is 't alla iechta tha liudum en ta frana, end ne thor vmbre tha dede nene vithe biada.

3. Thi thredda wend is⁴: hwersa ma on tha helga bonnenaa sinethe, ieftha on tha heida thinge, ieftha urpena warue en thingth⁵ weddat, ief enes thinges iech, sa scel thet alla iechta wesa, end ne mei hi thes thinges nenes⁶ withe biada.

4. Thi fiarda wend is⁷: hwasa fereth nachtes be slepanda monnum, end be vnewissa vakandum, ti otheres monnes huse end hove, thruch tiaues lesta, end brecht hole end herna, end ma hine besereth ur soche end ur sede,

¹ E. iel; zal iecht moeten zijn. R. was er mede verlegen, en maakte er daarom wither red van; maar zegt niet wat het betekent. Het is het tegenbewijs, dat in deze gevallen niet mag aangevoerd worden. R. bl. 32. ² Lees: hlept. ³ D. i. toont. R. heeft ant, en zal bij hem en beteeken, doch dan is de zin niet goed. ⁴ Is, ontbreekt bij E. ⁵ E. en R. thingh. ⁶ R. en E. nene vithe. ⁷ Is, onthreekt bij E.

end ur thet fatade bernde, end ma him nimpth an honda
tha blodega thiufthe, sa ne mei hi there dede nene withe
biada, ende thenne ach hi be riuchte thene suarta doc end
thene northhalde bam, alle liudem ielt er¹ te thonke, thi
ther hongat.

5. Thi fistā wend is²: hwersa ma tha menteran³ binna
there kenenges menta⁴ fad end falesc a⁵ honda begriph,
ende hi tha kenenges menta⁶ urtiucht, end to there
othere feth, sa is sin hals therā liuda, se 't hia en lichtera
londriucht sziasa welle, thet hi 't mith sinre ferra hond
fella mote; end ne thorf hi therymbe nene withe biada;
hwande nen wirra thiaf nis, than thi, ther stelt on helgum
end herum, en telike alle liudum.

VIII. FON THA HELDE⁷.

1. Faxfenges bote fif scill. and siwer penningar, ieftha
tuene ethar; dudslec also fule; weden ieftha efelle sogenda
tuede scill., ieftha tuena ethar; stefslec⁸ tian scill., and
achta penningar, ieftha tuene ethar; mosdolch tian enza,
ieftha tuene ethar; blodelsa⁹ vnblicande fif scill. and siwer
penningar, ieftha tuene ethar; blicande blodresene binna
clathum tian scill. and achta penningar, ieftha tuene ethar;
blicande blodresene buta clathum¹⁰ enne scill. and niugen
enza, ieftha tuene ethar; metedolch binna clathum tuelef
scill., ieftha siwer ethar; metedolch buta clathum tian enza
and achta penningar, ieftha siwer ethar.

¹ Voor ielt hi. E. ielte. ² Is, ontbreekt bij E. ³ E. menetara. ⁴ E. Meneta, ⁵ E. an. ⁶ E. meneta. ⁷ R. bl. 82, doch wordt geene orde gevolg'd. ⁸ R. bl. 92. ⁹ R. bl. 82. ¹⁰ E. chathem, verders: clathem.

2. Thi¹ minnesta erhfel fiwer and tuintech scill., ieftha tuene ethar; thi midlestā erhfel sex and thritech scill., ieftha tuene ethar; thi hagesta erhfel tua enza and fif merk, ieftha fiwer ethar end enne fiaeth.

3. Thi minnesta suimslec fiwer and tuintech scill., ieftha tuene ethar; thi midlestā suimslec sex and thritech scill., ieftha tuene ethar; thi hagesta suimslec tua enza end fif merk, ieftha fiwer ethar and enne fiaeth.

4. Thiu minnesta wapeldepene fiwer and tuintech scill., ieftha tuene ethar; thiu midlestā wapeldepene sex and thritech scill., ieftha tuene ethar; thiu hagesta wapeldepene tua enza and fif merk, ieftha fiwer ethar end enne fiaeth.

5. Berd² geberned, ieftha knep ofgebresken, iahweder fif merk and tua enza, ieftha fiwer ethar end enne fiaeth; thes berdes homelenga fif merk end tua enza, ieftha fiwer ethar and enne fiaeth; berdfeng tian scill. and achta penningar, end tuene ethar; basefeng³ tua and tuintegeste thrimen scill., ieftha tuene ethar; sinkele⁴ fiwer enza; brieskerdene⁵ fiwer enza; benes onstal⁶ tian scill.; hete⁶ and kelde tian scill., mith ene ethe te halane; thria⁷ leseka iahwelic fif scill.; thria bena utgung also; thria benabreke tuelef scill., mith ene ethe te halane; thria lithwega iahwelic tian scill.

6. Haud thruchslein, thi thruchkeme tuelef scill., mith ene ethe te halane; thi inrene thes blodes tuelef scill., mith ene ethe te halane; helebreda fel⁷ also ful, mith ene ethe te halane; hauddusenga sex and thritech scill., mith ene ethe te halane; abel end insephtha tian scill., buta ethe; weder-wondelenga fiwer and tuintech scill., mith enc ethe te halane.

7. Thera fif sinna werde iahwelikes bote sex end thritech scill., allarec mith ene ethe te halane; siune, here,

¹ R. bl. 94. ² R. bl. 88. ³ R. bl. 96. ⁴ R. bl. 82.

⁵ Bij R. niet te vinden. ⁶ R. bl. 84. ⁷ E. in margine met betere hand: lapsus piae matris.

smaka, hrene ande sele¹; there waldewaxa sex and thritech scill.; ther fon send him werth sine fif sin, thet hi ne mei sa wel wesa on bethe ni en bedde, en widzie ni uppweine, en wei ni en wetere, en skipe ni uppweine gleda ise, en huse ni bi sine fiure sitta, ni bi sine wiue sa wel wesa, sa hi er machte, ni en nenre fred hine self sa bethenzia, sa hi er machte; sa is thera tuelef wenda iahwelikes bote tuelef scill., allerec mith eue ethe te halane.

8. Sa² hwersa thi mon uppweine thet haved vndad werth, dauad him sin are ther fon, sa is thiu bote fiwertendeste thrimine merk; sa ach ma thet other are en ple and en plicht te nimane, ier and dei; dauad hit thenne binna tha iere and dei, sa is thiu bote fiwertendeste thrimine merk, sa is hit achta end tuintegeste tuede merk, eider are mith eue ethe ti haldane.

9. Thet³ vre hlid thes aga fiwer enza; thet nithere hlid thes aga fif scill. and fiwer penningar; ongneiles vnska-thenga sex and thritech scill., mith eue ethe te halane; stareblind sex and thritech scill., mith eue ethe te halane; gef hit is al ute⁴ tuintech ielmerka; gef hit is elle blind and onsittande hunderd scill.; sa skelen alle deda, ther ma ther on mei tella end reda en riuchta scrifsta stonda; thet forme thes onkemes tian enza end achta penningar; abel end insephtha ne ach ma ther ti scriuane, sa thet age elle blind is; gef thet hlid stiuath, end thet age nowet luka ne mei, iestha hit is bilezen, iestha hit breit, iestha hit glisat, sa is thi witewlemelsa tian scill.; thria uptaga tuelef scill., mith eue ethe te halane; wederwoldenga⁵ fiwer and tuintech scill., mith eue ethe te halane; thiu blendene sex and thritech scill., binna tuintega ieldmerkum, mith eue ethe te halane.

¹ E. hrene an da hrine.

² R. bl. 86.

³ R. bl. 84.

⁴ E. ute sin, ik heb sin uitgelaten, misschien: sin colc egendzen. R. heeft: ut esin.

10. Thet are thruch sceten, thes onkemes tian enza end achta penningar; thes thruchkemes also fule; thes grisdes breke¹ tian scill.; wiues are uteriwen tian enza end achta penningar, ieftha fiwer ethar; tha litekestā lemethe tuelef scill.; tha stemblenga thes ara sex and thritech scill.; thi gersfel also fule; gef that are al ofe is, elleua merk and fif scill. and fiwer penningar.

11. Thiu² nose thruchseeten, thi ingung tian enza end achta penningar: thi utgung also fule; thera inra mulha allerec tuelef scill.; thes blades inrene on eidera nosterle tuelef scill.; thes gresteles breke tian scill.; thera thrira domma gersfel allarec sex and thritech scill.

12. Thiu were thruchslein, utawardes tian enza end achta penningar; thes inra wages tuelef scill.; thes blades inrene also fule, mith ene etha te halane; thiu³ vere al ofsnithen fiwertendeste thrimine merk.

13. Thiu tunge ofsnithen en tuede ield; hera⁴ fiwer sleitotha allereckes gersfel fif merk an tua enza, ieftha thre ethar; thera inra totha iahwelikes sex and thritech scill., ieftha thre ethar; gef thi erna stet and stapel of is, sa⁵ hwelic thera achta sa hit is enfara, sa is thera ekes bote fiwer merk end tua end thritech penninga.

14. Jef thi erm algader lom is, sa is thiu hageste leme-the sex end thritech scill.; thiu midlestē fiwer and tuintech scill.; thiu minneste tuelef scill., allarec mith ene etha te halane; thrina lithsmelenga⁶, the hageste sex end thritech scill.; thiu midlestē fiwer and tuintech; thiu minneste tuelef scill.; thriu beleke⁷ lithe, thet hageste sex end thritech scill.; thet other fiwer end tuintech scill.; thet minneste tuelef scill.; thriu stebbe⁸ lithe also fule; thriu stiuande lithe also⁹;

¹ R. gristles breke. ² R. bl. 88. ³ R. bl. 90. ⁴ R. bl. 88, thera. ⁵ R. bl. 90. ⁶ E. in marg. contracta. R. thrira. ⁷ E. in marg. stupida. ⁸ E. in marg. truncata.
⁹ R. also fule.

allerec mith ene etha te halane; thria lithwega achtetene enza; thria sex meta allerec fiwer peningum, binna fif enzum; ief ther en dom en tuisk¹ is, mith ene etha te gadriane.

15. Thi thuma is thrimine bote there hond; thet fereste lith thes thuma thrimine diurra tha thera othera fingeren enich; thera fiwer fingeren, thes feresta lites gersfel fif merk end tua enza; thera midlest sex end thritech scill.; thera minnesta fiwer end tuintech; neiles ofslech fiwer enza; felles ofslec also fule.

16. There bucynde thruch bethe tha sida², thes onkemes tuelef scill.; thi sinewerdene³ fiwer scill., mith ene etha te halane; thi inra wach tuelef scill., mith ene etha in te halane; abel end inseptha also⁴ tian scill.; thes blodes inrene tuelef scill., mith ene etha te halane; thes inrines⁵ tuelef scill., mith ene etha te halane; thes otheres wages onkeme tuelef scill., mith ene etha te halane; sinebreke⁶ fiwer scill., mith ene etha te halane; thi utgung tuelef scill., mith ene etha te halane; tha wederwondeleng sex and thritech scill., mith ene etha te halane; lungenscedene⁷ sex and thritech scill., mit ene etha te halane; nittascedene fif scill., mith ene etha te halane.

17. Mosdolch tian enza, ieftha tuene ethar; soldede⁸ ach ma te betane mith tuam enzum and mith fif merkum, tha ach ma te halane mith ene etha, ieftha te besekane fiwerasum, end mith ene fiaethe; wifstreuene sextene penningar; wel⁹ ma hia neda, and hiu se biwere, sa is

¹ En tuisk, tusschen beiden. ² R. voegt er bij, achtenda halve merk, bijhalua tuam scillingum. ³ E. in marg. nervi depravatio. ⁴ R. wil also uit doen. ⁵ R. inrines. MS. eene e boven de ns, d. i. inrines, gelijk E. heeft. ⁶ Zie R., aldaar noot 10. ⁷ E. en R. lungenscedene en nittascedene, zal scredec moeten zijn; welche laatste zinsnede bij R. ontbreekt. ⁸ R. bl. 94. ⁹ E. wele.

hire bote achtenda halue merk, ieftha fiwer ethar; ile-skerdene¹ sextene penningar; thria leseka en da ile allarec sextene penningar; thre stekar and thre witherstekar allerec sextene penningar; wedscerdene sextene penningar, ieftha enne eth; hwasa otherum sin wedene te snithe, ieftha te rende, alsa fule, thet hit en raf se; sa felle re thet raf, end fiwer enza te bote, ieftha enne eth; homelenga tian scill., ieftha enne eth; wonwara bote tian scill.; wonspreke sex end thritech scill.; spedelspring alsa; thes seueres utrene tuelef scill.; sogen bronddolch ach ma te scriuane; the frumdede binna clathum tuelef scill.; thrimine diurra thruch thene heta brond; buta clathem tian enza end acha pennigar; thet frumdolch thrimine further thruch thene heta brond.

18. Hwasa otherum ene swarde bende onleith, tha honda uppa thene bec bint, [and thene swarta doc ur tha achne bint,]² end thene silrap an thene hals sleph, ieue re³ vnsceldech is, end tuede ield, ieftha acha ethar end enne fiaeth; hwasa otherum rembende deth, end kald irsen umbe sin ben leith, sa ach ma thet te betane mith sex and tuin-tega merkum, ieftha achtasum te vndswerane; thet send herebende, thet send⁴ thet thene mon tuene halde, end en sine vnewald lede, fif pund te bote, ieftha fiwer ethar; hwersa ma thene mon en nara end en nedē vnthonckes helt, sa send tha nedbende bote fif pund, ieftha fiwer ethar; slopbende tha ach ma te betane mith tuelef scillengar, ieftha tuene ethar.

19. Gef⁵ thi fot befara there fotwirts al of is, thet forme: tha sogen meta fiwer penningar end fiftene enza; there⁶ sinebrekan tuelef scill.; thrira bena breke alsa; thrira bena utgung alsa; thrira lithwega achtene enza; tha hagesta

¹ R. bl. 96; E. in marg. calli laesio. ² E. heeft dit tus-schen twee haakjes geplaatste. ³ Jef hi. ⁴ Deze twee woorden overtuollig. ⁵ R. bl. 340. ⁶ Thrira.

lemethe en scill. end en and tuintech enzena; tha wederwondelenga tuelef scill.; tha homelenga tuelef scill.; thene hagesta gersfel achtene enza¹.

20. Hwasa otherum ferth te hove an te huse, and ther te stet dura end derne, and firra inne ni kemth, end hi't beta scel, sa scel hi't makia mith penningum end mith ene ethe, alsa god, sa hit er was; sa age² there hemsekenge te betane mith sogenda tueda scill.; ief hi inover ferth, sa hwet sa re³ scatha deth, sa bete hi't mith sina penningum end mith ene ethe; thereafter bete hi tha hemsekenga mith fwertedeste thrimina scill., ieftha sex ethar; Gef hi ac ferra ferth, tha komersdura end erka te brecht, sa makie'r't⁴ mith penningum end mith ene ethe alsa god, sa hit er was; ther efter bete hi tha hemsekenga mith sogen and tuintegesta tuede scill., ieftha achta ethar end enne fiaeth; the minneste hemsekane: hwasa ferth inur otheres hofmar, ther te stet finestre, ieftha sleit on thene wach, ieftha thene leid te brecht, ieftha sin holt te haut, ieftha be eperna⁵ durum ingeth, tha heine bistel⁶, thira allerekes bote sextene penningar; and hwet sa re te skatha den hebbe, thet makie re alsa god, sa hit er was, mith penningum end mith ene ethe; gef hi beseke, sa riuchte hi allarekes mith ene ethe.

21. Tha ma thene scripta allererest sette, tha sette ma thera sex litha gersfel allerec bi ene halua ielde; tha sette na⁷ thera sex litha allerec onsittande end ele lom, bi ene thrimina ielde.

22. Ik sprek⁸ iu to fon tha liudum, end fon tha frana, end fon thisse selua monne, ther i⁹ ursien end urhered hebbat on thisse liudwrpena warue; thet hi mi sine spreka

¹ E. achtetene. ² Ach hi. ³ E. re te. ⁴ Makie hi hit.
⁵ R. epena. ⁶ E. besselt. R. wil hine, doch heine is ook huisgenoot. ⁷ E. ma. ⁸ E. spreke. R. bl. 341. ⁹ E. i hir.

befel, and wel and min word iech, thet i ewele deden end riuchte; thet i him to foren an thianes lestum, be slepandere thiade, end be vnwissa wakandum, end breken sin hus vta in, end ther to sin inreste helde, end urstelen him sines godes alsa god, sa fif end fiftech merka, thera merka ec bi achta enzum, thera enzena ec bi tuintega penningum; ther brek i on thene leida liudfrethe, ther biracht end bigripen was mith wedde end mith worde, end thes frana allerhageste bon, end iuue haudlesne; end biwene mi thes, thet i hiude te dei scelen tha thiwede¹ wither weddia, end there thiwede bote, alsa ik iu tosocht hebbe, pent end pennegad, mit alsadena penningum, sa ther end tha londe send ieue end genzie, ther ma ku end corn mithe ield; tha scel i on thera liudawera brenzia, end on thes frana end on thes clageres; ief i ath biseka wellat, so skel i hiudega te dei an stride withstonda enne strideth suera end enne otherne hera; to tha mara stride hebbe ik iu begret, end thes minnera ne bikenne ik nowet; enes efstes onderdes bidd ic there gretene.

23. Thi² prester het sogen wielsa, ther althus geheten send, an dere hoc: Acolitus, Exorcista, Hostiarius, Lector, Subdyaconus, Dyaconus, Presbiter.

Thi forma wielsa mei te bote winna tua³ hunderd scill; thi other alsa stor; thi thredda alsa stor; thi fiarda alsa stor; thi fifta wielsa vint IIIIC⁴ scill., thi sexta vint IIIIC scill., thi sogenda sex C scill.; an ta biscope sin bonbote⁵ tua and sogentech scill. fon alle reke wielsa: and enes biscopes bote IXC scill.⁶; and enes presteres ield sogen and XXC scill, end eft sogen end XXC scill., and thredda stunde sogen end XXC scill⁷.

¹ E. volgt bote doch doorgehaald. ² R. bl. 341. ³ E. tua. ⁴ R. wil lezen IIIIC. ⁵ E. bote bon. R. leest: te bote an ta bisope sin bon, hetwelk beteren zin geeft. ⁶ Deze zinsnede staat in ons MS. aan het einde, E. alhier. ⁷ E. Sol.

24. Hir¹ is scriuen also dene bode, sa God selua ief Moysi *in monte Synai*, uppa tha berche te Synai, on tuam stenena teflum; tha scelen wita allera monna lik, ther Cristen send; *primum mandatum*, thet erste bod: minna thinne God fore feder nede² moder mith inlekere herta; thet other bod: minna thinne euncristena like thi selwm; thet thredder bod: fira thene sunnandei end there helche degan; thet fiarde bod: minna thine feder end thine moder, hu thu longe libbe; thet fiste: thet thu hi³ nowet ne owerhore; thet sexte: thet thu nenne mon ne sle; thet sogende: thet thu nowet ne stele; thet achtende: thet thu thi nowet ne ursuere, ne nen falesk withscip ne driue; thet niugende: thet thu nenes thines euncristena wiues ne gereie; thet tiande: thet⁴ thu nenes thines euncristena goedes ne ierie.

IX. PRIVILEGIE VAN KAREL DEN GROOTEN⁵.

1.

Thit was to there stunde,
Tha thi Kening Kerl riuchta bigunde.
Tha was ter⁶ ande there Saxinna merik,
Liudingerus en hera fele steric.

Hi welde him also walldlike
Thagethan, ther hi fon riuchta scolde bihalda tha kening Kerlis
kairska⁷ rike;
Ac welde hi ma duan,
Hi welde tha sterka Fresan vnder sinne tegetha tian.

¹ R. bl. 342. ² E. ende. ³ E. thi. ⁴ E. the. ⁵ R.
bl. 351. ⁶ Er. ⁷ E. kairslica.

Hi bibad it efter alle sine rike,
 Thet ma hine heta scode koning walde like;
 Tha thi keining Kerl thit vnderstod
 Tornig was him hirvmbé sin mod.

Hi let hit tha Fresum tha kundig duan,
 Hoder hia thene nia keining mith him mith stride welde bistan.
 Tha Fresen gader ekomín
 Uppa thit bodisdkip¹ se anne god red genomin.

Thi Fresa fele sterka
 Hi² forim tha and tha Saxinna merka.
 Tha Sassisca heran thit fornomin,
 Uppa tha felda ia Fresum toionis komín.

Tha fugtin se alsá grimlike³;
 Ofslög ma tha Saxum bethe thene erma and thene rika;
 Thag to tha lesta
 Feng ma of tha Saxum heran and ridderan tha besta.

Hia band⁴ alsá sere,
 Mith ene sterka mere;
 Ja latten se tha walde like
 Alder hia thene keining Kerl urnomin ande sine rike.

Tha hi thet fornomen⁵,
 Thet him thi Saxinna hera alle bunden⁶ kom,
 Wel was him ande sine hei,
 Thi⁷ bad tha stulta Fresa godne dei.

Hi nom se tha ande palas sin,
 Hi sanct um⁸ bethe mede ande win;
 Tha Fresan forin vtes⁹ koningis¹⁰ howe,
 To iher¹¹ londe iha wederkom mit halika lowe.

¹ Lees: bodiscip. ² Hia forin. ³ E. grimlik. ⁴ E. iha band ma. ⁵ E. Tho hi thet fornomen. ⁶ E. bundin.
⁷ Hi. ⁸ Him. ⁹ Vt thes. ¹⁰ E. konis. ¹¹ Hiara. R. iha.

Aldus dus heb hi ursten,
Hu ta ¹ sterka Fresa his wit thene Saxa tha forgen.

2.

Thit ske therna , to ener stunde ,
Thet ta Romera heran with thene kening Kerl strida ² bigunden ;
Stultlike
Weldin iha thene tins bihalda tha keninglika rike.

Thi kening thit serelike ³
Kundegia let alle sine keningrike ,
Iha komin alle to samene
Ther werin ande sine rike , sibbe ande framede.

Tha Fresan thit mere fornomin ,
To thes keningis howe vnelathadis se ther komin ;
Iha weren ther nette ande god ,
Wand iha drogin enir stultere lauwa mod.

Iha sprekin ther tofara tha keningge wigandlike ,
Iha welde allena fiugta witha ⁴ romera heran , fore thet kairs-
like rike.
Iha nomin tha scerpa suerd and ihera honda ,
Iha gegin ⁵ tofara there burig stonda.

Tha heran binna there burig thit gesegin ,
Uppa thene feld ion tha Fresan to stride tha tegin.
En ordil warth ther upgehewin.
Monig diora wigand warth nither tha there geslagin ⁶.

¹ Hu hit tha. His wil R. voor hit lezen, en wraakt hetgeen ik stel; dat dit is door de h geaspireerd is; doch wat hij wil geeft geen zin, dan zoude er tweemaal hit moeten zijn, omdat in Hu ta reeds eenmaal hit opgesloten ligt. ² E. heeft strida niet; doch daarvoor schijnt ruimte gelaten. R. heeft bigunde. ³ E. serlike. ⁴ With tha. ⁵ Lees: gengin. ⁶ Het schijnt, dat de schrijver tho there erthe geslegin heeft willen schrijven; of tha there is overtuig.

Tha to there stunde
 Thi Fresa hastelike on tha heran fugta¹ bigunde
 Serlike; tha heran vmbe tha segin
 Alle balde se to there burg flegin.

Thi Fresa folgade mith vntuiuilika sinne,
 Hu hi tha burg kreftlike wnne;
 Thag uppa thet leste,
 Wnnin iha tha burg and heran tha besta.

Tha porta gundt ma bisluta.
 Thi kening Kerl mith sine folke was ter a buta.
 Iha funden 't and hiara² rede,
 Iha welde tha kening Kerle iowa bethe burg ande liude.

Thi kening thogte ande sine mode,
 Hu hi tha stulta Fresa thisse waldelike deda lania scolde mith
 eniga gode;
 Hi iof him mitha allere arista ieftha
 Tha masta.

Tuintech merka fon brondrada golde,
 Ther thi Fresa ierahec³ tha kairscope to tegetha iowa scolde;
 Thiu iefte, ther hi hede tha Fresum gedan,
 Thiu moste emmer and emmernare velika slan.

Ther hi ta bad kairslike,
 Thet se ne scolde nen hera thuwingga waldelike,
 Hit ne were, thet iha bi iera gode willa wilde thet dua,
 Thet se anne hera wolde vndfa.

Thag wen ik ande mine sinne,
 Thet hia bi willa angne hera gewinne;⁴
 Nowet allenā tha keningge and thisse bode nogade,
 Thes heliga pawis Gregorius weld hi hir to fogade.

¹ E. fugta. ² E. ihera. Lees: ieralic. ⁴ Deze regel ontbreekt in ons MS., is uit C. E.

Hi bed hit ita pawis tha ,
 Thet hi tha Fresan mitha gastelika riuchte welde bifa.
 Hwelike ¹ alle hi to bonne se dede ,
 Ther tha Fresum to brogte enige nede.

Alderbi bad hit thi kening Kerl opinbere ,
 Thet Fresan ierahec ² nige redian him kere ;
 Tha kairslika crone hi uppa ihera hawid sette ,
 Aldervymb hi se scera lette.

Thag ief se thet ne welde nowet dua ,
 Ut mostin se him ihera her leta frilike waxa ;
 Thet hit alle liude magte tha sian ,
 Thet hi se fri hede gedan.

Hi bibad hit him tha keninglike
 Alle thi Fresa , ther were sterik and rike ,
 Thet iha anne slag and ihara witta hals scolde him ³ vndfa ,
 Ther efter moste hi ridder biliwa.

Wepin scolde hi ther efter drega alle scone ,
 And sine scelde moste hi melia tha kenlika crone ,
 Thet hi thisse ⁴ iefta tha Fresum hede ewelike dan ,
 Ther hi keningan and hertigan to witscipe upnom and ondris
 monege halike man .

Thach to lesta
 Hu hit tha efterkumanda ewelike wiste :
 Ande tha brewm hit ma biscref ,
 Fon tha ieftum , ther a buta nowet urietin bilef.

Thet insigil thet was fon tha brond rada golde ,
 Hu hit alle liude wiste , thet thus ief ⁵ ewelike stonda scolde ;
 Thisse bref ma tha fri Fresa iof and sine hond ,
 Mith dole and mith erum ⁶ hi widerfor and sine ain frilike lond .

¹ E. hewelike. ² Lees : ieralic. ³ Schijnt mij overtollig .
⁴ E. thissa. ⁵ Tha iefta, of : thisse iefta. ⁶ E. harum .

Aldus mugin hit alle liude forstan,
 Thet thi keining Kerl thene Fresa vmbē thet kreflike strid fri
 hewet gedan.

X¹. THIT SEND THA KERAN THERA EBBE-TENA AND THERA WISESTA FON HUNESGENA LONDE.

1. Hwa sa enne mon felle, thet hi ne gelde mith sextene merkum hwittes selueres.

2. Et allera hunesgena warue, vppa tha sziurchove, ieftha binna there sziurcha, ieftha binna huse, mith twa and thritega merkum hwites selueres te ieldane; hit ne se, thet him scep and skenzie mene se, sa gelde ma hine mith sextene merkum wites selueres.

3. Et ta warue, ther alle hunesgena redgeuam hiara warf ledzie, fon there sunna uptochta, thet etmel alvmbē, to tha warue te farane, ther te wesane and wither to hus te cumane thine frethe te haldane, sente Waldfrethes frethe; thet vrgeld hunderd merka grenegslachta; hwam sa thet age, ieftha thera sex lithena en werth ofeslayn en half geld.

4. Et ta smela waruum, ther achta redgeuan ieftha fiuwer te gadere cuma; hwasa alther enne mon sle, ieftha on there tofere ieftha on there fonfere, hunderd merka grenegslachta, te urgelde, scadewepen thet urgeld thrimine furthera.

¹ Dit stuk, tot aan de woorden: thingath te herane, in § 23, ontbreekt in dit MS., alwaar een blad schijnt uitgesneden, hetwelk evenwel niet genoegzaam zoude zijn, om het ontbrekende te bevatten, en is uit den Cod. Emm. Het Fivelingoërlandregt heb ik hierbij vergeleken. R. bl. 328.

*

5. Redena vnred¹ hunderd merka; geuer² se nowet ieua ne welle mith twelef ethum te vndgungane thera sibbesta friunda; thes redgeua lif thrimine further.

6. Hwasa thes thunresdeys, ther redgeuan swerath et uldernadomme et ta warue; ieftha on there tofere ieftha on there sonfere enne mon sle, thet hine gelde mith fiuwer-tega merkum hwites selueres; thiу bote alther bi and tyan merk selueres te fretha.

7. Hoc redieua, sa swere er tha riuchta thvnresdey et Uldernadomme and buta tha stauere, ther tha ebbetan, ther to sette, thet ma ne of tha ethre werpe ande re tha redgeuum geue ene haudlesene and sine staure alsa fule.

8. Umbe thene blata: gef hi enne mon sle, thet thrimene geld, and thi frethe lidzie uppa sine halse; thet tuede geld geue sine friund, as er syde was; and gef thi blata redgeuum brocht werthe, thet makie hia, as hit thiу wissched wilkerad hebbe.

9. Hwasa thene blata houie ieftha husge, sa gelde re thet, ther thi blata mitha³ halse gelda scolde, ieftha vndriuchte mith twelef ethum mitha³ sibbesta friundum.

10. And tha frethen vmbe allerek daddele fif merk hwites selueres, and ta te besettane, al euen se⁴ tha gelde, and te geuane mitha⁵ gelde on there ebbeta wera an Rottum; an on dere Merne buta delue; buppa delue tha ebbete fon Adewerth; and allera ombechta ek binna hunesgena londe euen skeldech to⁶ tha fretha.

11. Alle vnierege bern sken wesa befreihad uppa hiara federgode al to tha twelef ierum, hit ne se, thet se ieue feder and moder⁷ ieftha fulbrother; hwasa se elles ieue, sa ieue re allera ombechta eckum sextech merka, ande tha

¹ Fiv. Landregt Reddia red. ² Jef er. ³ Mith tha.

⁴ Fiv. Land. alle ywen sche. ⁵ Mith tha. ⁶ Fiv. Landr. sen to. ⁷ Fiv. L. moder vt.

redgeuum sextech merka, and hiara hus en bronde and thes breidgoma hus al thermithe.

12. Hwasaene frowa nede nime, sa geue re hire en twede geld; thet send tyan merk and en twede merk¹ hwites selueres, hit ne se, thet hire thingmon ma winna muge; ac geue re allera ombechta eckum sextech merka, and tha redgeuum sextech merka and sin hus a bronde.

13. Umbe alle daddele and vmbe alle tathnenga² twisthene etheleng and thene mon³, also hit er was.

14. Umbe nenrahonda seke nene mara meytele te delane tha ene meytele; vmbe nedbrond⁴, hweder sa re binna skie, sa buta vnderstet werthe, hachta meytele te delane and novte hachera; ther binitha⁵ due tha redgefan nei⁶ tha scatha als et him bereth bi hira sele; and vmbe monslachta ene meytele te delane, [humonege men, sa ma gelde vnder enre let]⁷.

15. Tha redgeuan ne sken nena monne thene hagerawarf ofnima, as 't ur tha tyan merk sle.

16. Tha redgeuan ne moten vmbe nenes redgeua kere, ni vmbe nen dom, ni vmbe nenrahonde thing, ther him to clage kume, ieftha to redskipe here, nene meyde nime, ni nena monne son hiara haluum nima ne lete ur twene fiarderan biares; and thet se alle dern lendenge on thene monda brenge, ther se ur fiuwer fiarderan biares; and hu hia thet aldus, sa 't bescriuen is, halde; [vmbe tha meyda]⁸.

17. Alle tha presteran on hunesgena londe also ofta sa

¹ Fiv. L. ontbreken deze vier woorden. ² R. leest tachnenga, d. i. zegt hij, Angels. taecning, van taecnian (convincere, probare); ik vertaal het door: handeling; Halsema door: dedinge, dading.

³ Fiv. Landr. husmon. ⁴ =Fiv. Londr. nen brond. ⁵ Fiv. Landr. bi. ⁶ A. v. to. ⁷ [] dit is Fiv. Landr. het opschrift. ⁸ [] Fiv. Landr. het opschrift.

se bijecta and lara¹ due , alle tha , ther se ieue , and alle tha , ther thet bodescip a twiska driue mitha² redgeua te bonne due; and hocne redgeua , sa ma beclagie , sa reker³ se wither twiskette ieftha vndgunge mith tuelef ethum thera sibbesta liua , ieftha thi clagere leyne thene forma sunder witherstride.

18. Umbe raf end vmbe metedolch neme ieehta te delane bota⁴ uses londes riucht , hit ne se , thet hit on redgeuana onderde den se , ieftha thet te clagere thene forma eth welle leyna.

19. Hwasa enne dom and enne enda due , ende thes lettera ieris welle wlemma , and thet berethet werthe , thette re⁵ emmer redgeuum geue ene haudlesne.

20. Hwersa ma ene monne⁶ ofstela , and thet burcuth se presterum and werdmonnum and hi enne skeldega beaskie , thet te re alder⁷ up kempe sunder witherstride fon him seluum and fon alle sine friundum , hit ne se , thet ta⁸ clagere liauera se , thette re et ta⁹ thiaue here twelef ethan vnder achtateinum te nimane sinra sibbesta liua uppa sente Ypolitus caphsa.

21. Hwersa tua metrika te gadere cumne mith tilbera hauum sunder erue waxe hiare haua , thet se se dele bi tham , ther se gader brocht hebbet bi there riuchta godes werde.

22. Alsa tha redgeuan sweren hebbat , sa bifrethie se allera monnek inna alsadena hauum¹⁰ , sa se ne onfinde bi enre haudlesene.

23. Hwasa 'm clagie¹¹: tha forma lathenga bi twam pundum , tha letera bi tyan merkum , and tha thredda bi

¹ Fiv. landr. lawa. ² Mith tha. ³ Reke hi. ⁴ Lees: buta , zoo ook Fiv. Landr. ⁵ Thet hi. ⁶ Fiv. Land. mon god. ⁷ Fiv. Land. thet ther alle. ⁸ Thet hit tha. ⁹ Thet hi et tha. ¹⁰ Fiv. Landr. hawm to bisittan. ¹¹ Fiv. Land. sa hwam sa ma biclagie tha.

there haudlesne: et ta thredda warue thene iechta te delane, hi ne telle ieftha thingie; and nenne thingath¹ te herane, hine besette thene brecma; ief thi mon nowete lathad ne se, sa gelde thi redgeua thene brecma; ief thi mon mith there nede forecume, sa walde thes redgeuan.

24. Hwersa ma vmbe thet redskip sziuie, thet ma 't tha selua klefste ieue, ther et mith riuchta age; ief thet klefste sziuie vnder him, sa nime thi riuchta elmetha ur alle thene clowa thene selua binna tha clefste, ther et on here, ther him allerebest hagie.

25. Hwersa thi tuednath se uppa enne kere kemen, thet thi thrimenath folgie; ief se mith thisse wordum nowet endia ne muge, sa sken se thene ebbete ther to nima; and hwam sa thet thi ebbete ieue, mith tham, ther hi ther to nime and hokne sa thi² sziase, ther him thinszie, thet et allerbest duam³ muge, thet skel stede wesa; thi ebbete fan Adawerth thi endie tha keran buppa delue; thi ebbete fon there Merne endie tha keran binna sine ombechte and thi ebbete fon Rottum hi endie tha keran in da aster ombechte, thet halue ombecht buta delue, thet hebbe thene kere vnder hocne ebbete thet⁴ sine keran ledszie; tha waldmon and thet aster ombechte, tha hebbat a te⁵ riuchte stenden et Uldernadomme and also due se forth.

26. Tuiska thens thunresday ther redgeuan swerath and helgena missa, nen ombecht, asunderga nenne warf ni halde, hia ne due thet bi alra redgeuena worde; ni nanen ombechte asunderga ne rauie, hia ne due thet bi alra redgeuana orleue.

27. Thet ter nemmer aeuel ni gunge nena monne buta tha riuchta erua, and ma ne hauenie bi thes presteres worde

¹ Hier begint wederom ons MS. ² Hi. ³ E. duan.

⁴ Thet hit. ⁵ R. al te, a is altijd, en a te zal dus de regte lezing zijn.

and there wedmonna¹, thet ma ther nene sende on ne winne.

28. Hwersa thi sceltata sin thing ledszie, werth er en mon felled, hunderd merka grenengslachta te urgelde.

29. Hwersa alle thes londes riuchteran thet lond lede, emmer thi herefretthe bi tua² and thritega merkum hwites selueres.

30. Thet ter nen redgeua sinne berielda urherich ni kethe, hi nebbe thene clagere a honda; nenne mon hagera urherech ne kethe, tha bi tuam pundum, hit ne se, thet him and tha werdmonne thiу echtene³ urstenden se, sa skel thi brecma wesa bi tian merkum.

31. Hwersa tha kinde sin elder ursterue, sa swere ther fogethan to, ther sines godes hude, alvnd thet kind te ierum cume; tuene⁴ fon there federes syda and en fon there moder syda.

32. Alle laua bi tha riuchta kne te delane and therna nena monne nene skenenge of te delane⁵.

33. Thi federia and ti neua⁶ kind, tha dele hiara elderes god ase⁷ thet sexte londriucht wise.

34. Hwersa ma en hus vnder herefona berne, thet ma 't ielde mith sex hunderda merkum grenengslachta.

35. Hwersa ma en hus homelie, balkan and sela kerue, thet ma 't ielde mith thria hunderda merkum grenengslachta, als hit alle liude besweren hebbat.

36. Sa hoc [tichta] sa vnder thisse [kerum there]⁸ Ebbeta and thera Wisesta fon hunesgena londe nowet bi-

¹ Fiv. Landr. formunda, thet is thi wedmon. E. werdmonne.

² E. twa. ³ Fiv. Landr. and tho achtene. ⁴ E. twene.

⁵ Fiv. Landr. ther of to dwane. ⁶ Fiv. Landr. and thes

neua. ⁷ Al sa. ⁸ Fiv. Landr. Het tusschen twee haakjes geplaatste tichta en there; doch kerum uit E.

gripen se, sa halde ma thet ase¹ thes londes syde and
thes londes riucht hebbe wesen.

Thit hebbat tha liude keran
And redgeuan uppe² sweren.

Acta sunt hec³ anno gratie M. CCLII, presentibus do-
minis abbatibus Eylwardo, Heykone et Fretherico, et dis-
cretioribus Hunesgonie.

Qui me scribebat Elbertus nomen habebat.

¹ Al sa. ² E. up, met eene verlenging, ³ Hier eindigt
Cod. Emm.

I N H O U D.

	Blz.
<i>I. Vetus jus Frisicum. — Petitiones.</i>	1.
<i>II. Constitutiones.</i>	8.
<i>III. Boetregister.</i>	16.
<i>Inhoud.</i>	23.
<i>Wat een griffier moet doen.</i>	24.
<i>IV. Privilegie van Karel den grooten.</i>	25.
<i>Hunsingoër landregt. — Voorrede.</i>	30.
<i>I. Thet send kesta end londriucht.</i>	31.
<i>II. Londriucht.</i>	38.
<i>III. Quinque claves sapientiae.</i>	46.
<i>IV. Fon tha ielde.</i>	49.
<i>Tha lawa.</i>	60.
<i>V. Thet send tha sogen keran thera Fresena.</i>	—.
<i>VI. Fon tha ielde.</i>	62.
<i>VII. Thit send fif wender, ther nen withered nis.</i>	69.
<i>VIII. Fon tha ielde.</i>	70.
<i>IX. Privilegie van Karel den grooten.</i>	78.
<i>X. Thit send tha keran thera ebbetena and thera Wisesta fon Hunesgena londe.</i>	83.

VERBETERINGEN.

- Blz. 18, regel 3 v. o. dnarii, lees: denarii.
 » 25, » 7, laban, lees: laban-
 » 26, » 20, excrcitu, lees: exercitu.
 » 41, » 18, alree, lees: alrec.
 » 57, » 16, Hvesa, lees: Hvesa ³.
 » 67, » 5 v. o., bi herselet, lees: biherselet.
 » 71, ond. regel, betere, lees: latere.
 » 77, regel 2 v. o., bisope, lees: bисope.

II.

R U S T R I N G E R R E G T.

f

Wumkes.nl

RUSTRINGER REGT.

EERSTE of JONGERE VOORREDE¹.

DE TIEN GEBOREN.

Hir is eskriuin, thet wi Frisa alsek londriucht hebbē and halde, sa God selua sette ande bad. Thet wi hilde alle afste thing, and alle riuchte ting. Efter thes bedon hit ande bennon alle irthkiningar efter Romulo and Remo; thet weron tha tvene brother, ther Rume erost stiftion. Julius and Octauianus, also hiton tha forma fiuwer kinigar, ther to Rume kinigar weron.

Thit riucht skref God selua, use Hera, tha thet was, thet Moyses latte thet israheliske folk thruch thene Rada se, and of there wilda wostene, and se komon tho tha berge, ther is eheten Synay. Tha festade Moyses twia fiuwerthich dega and nachta. Thereafter ief God him twa stenena tefla, ther hi on eskriuin hede tha (2) tian bode, tha skolde hi lera tha israheliska folke.

Thet was thet erost bod: *Deus tuus unus est.* Thin God, thet is thi ena, ther skippere is himulrikes and irthrikis; tham skal tu thiania. Thet was thet other bod: *Non assumas nomen Domini tui in vanum.* Thu ne skalt thines Godes noma nawet idle untfa; thermithi send thi urbeden alle menetha. Thet was thet thredde bod: *Sanctifica diem sabbati.* Thu skalt firia thene helega sunnandi;

¹ Richthofen, blz. 131.

hwante God hini reste, tha hi eskipin hede himulrike and irthrike; therumbe skal tu ierne firia thene helega sunnandi. Thet was thet fiarde bod: *Honora patrem tuum et matrem tuam.* Thu skalt eria thinne feder and thine moder, thet tv theste langor libbe. Thet was thet fiste bod: *Non occides.* Thu ne skalt nenne monslaga dva. Thet (3) was thet sexte bod: *Non mechaberis.* Thu ne skalt nen hor tha nen overhor dua; buta mith thinere asta wiue skal tu godelike libba. Thet was thet sivgunde bod: *Non furtum facias.* Thu ne skalt nenne thiuvethe dua, and ne skalt nawet ieria ova thines ivenkerstena haya, ther thi fon rivchta nawet wertha ne mugun. Thet was thet achtunde bod: *Non falsum testimonium dices.* Thy ne skalt nen unrivcht tivch dva. Thet was thet nivgunde and thet tiande bod: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut te ipsum.* Thy skalt minnia God thine skippere mit renere hirta, and thinne ivenkerstena like thi selua; thesse tva bodo beslutath alle tha othera bodo.

Thet send tha tian bodo, ther God urief Moyses, and hi (4) forhlerde tha israheliska folke. Thesse bodo hildon hia tha fiuwertich iera, tha se an dere wostene weron; and lethogade hia fon monigere nede, and latte se an thet lond, thet flat fon melokon and fon hunige; thet was thet Helege lond tho Iherusalem. Alsa lat vse Hera God alle tha tho tha himulrike, ther tha rivchta folgiath; and alle tha ther thet rivcht ieftha enich rivcht brekth, — hit ne se, thet ma hit thrvch natha dve, thruch thet tha natha send marra, tha thet rivcht, — sa bislut hia God an dere hille, alsa hi beslat tha Egyptaliode an da Rada se, tha se sine liodon skathia weldon, tha israheliske folke. Ther efter warth hit ebeden to hebbande and to haldande, erost fon tha profeton, ther er Kerstes berthe weron. Thet was di goda Moyses and sin broder Aaron, Josue (5) and

Samuel, Isaias and Ieremias. Ac hildon hit tha kininga, ther er Kerstes berthe weron. Thet was thi eroste: Savl and Dauid, Salemon thi wisa, Ieroboam and Roboam, Abia, Asa, Yosaphat, Ozias, Yoalhas, Achas, Ezechias, Manases, Iosyas, Yeconias, Salathiel, Zorobabel, Abivd, Eliachim, Azor, Sadoch, Achim, Eliud, Eleazar, Matan; thesse keningar weron er Kerstes berthe. Ac hildon hit tha kiningar, ther efter Kerstes berthe kiningar weron, ac sumlike kersten weron. Thi erosta was thi keiser Octauianus Augustus, Iulius Tiberius, Gaius Callicula, Claudius, Nero, Cabbo Piso, Otto, Vitellius, Titus, Uaspasianus; thesse tvene kiningar brekon Iherusalem; Domicianus, thet was Titus brother; Nicasius, (6) Nerua, Traianus; vnder sine tidon for sancte Johannes¹ fon there wralde; Helius Adrianus; bi sine tidon warth Iherusalem withir emakad; Marcus Antoninus, Verus and sine svna Avrelius and Lucius Antoninus, Commodius, Helius Pertinax, Ivlianuſ, Severus, Pertinax, Albinus, Antoninus Caracalla, Macrinus, Avrelianus, Alexander, Maximus, Cordianus, Philippus and sin sunu Philippus, Decius, ther breda let sancte Laurencius; Gallus and sin sunv Volosianus, Emilius Walerianus and sin sunu Gallienus, Claudius, Quintillinus, Avrelianuſ, Florianus, Iarus, Nymerianus, Diocleclianus, Maximianus, Constantinus, Valerius, Maximinus ande Seuerus, Constan- cius, Constantinus; thi was Constancius (7) sunu and there helega frowa Helena, ther thet crioce fand binna Iherusalem, and makade tha stede to Constantinopolim binna Creklonde. Ande thereafter was thi kinig Maxientius ande Uicinus Dalmacius, Crispus Constancius and sine tvene suna Constantinus and Constans; thet was sancte Katherina feder; and Ivlianuſ; thi geng of there kerstenede, and warth hethin. Therefter was thi kining Iouianus; vnder

¹ MS. Ioh'.

sine tidon was sancte Mertin and sancte Ambrosius tha heliga biscopar. Therefter was Valentinianus and sin brother Valens, Magnencius, ther hini selua ouerdede; and sin brother, thi kining Vescencius, ther hini selua heng; Gallus, thi kining, and Julianus, Valens and Gracianus; under sine tidon ¹ was sancte Yeronimus (8) and sancte Basilius; Theodosius Maximus and Victor sin sunu. Archadius; vnder sine tidon was sancte Augustinus thi heliga biskop. Therefter was thi kining Onorius and sin brother Archadius, and thi kining Valericus, ther Rvme vrdede and woste makade, ther thusend iera and fiver and fuetrich iera wost stod. Ac weron vnder thes keyser Honorius tidon sivgon kiningar, ther sweren hedon opa thet rumeske rike: thi erosta hit Evcherius, thene sloch thi keyser Honorius selua; thi other hit Constantinus, thene sloch thi greua Constancius; thi thredda hit Constans, thes kininges Constancius sunv, thene sloch thi greua Geroncius; thi fiarda hit Maximus, thi warth esant an thet alond; thi fifta hit Iouinus, tham (9) warth sin haued ofeslein; thene sexta sloch ti keyser Honorius, thi was ene hethin ² Ethalus; thi sivgunda hit Heraclius, thi warth fon thes keyseres ridderon eslein. Therefter was thi keyser Theodosius and sin sunu Archadius, ande thi keyser Valentinianus, thes greua Constancius sunu; bi sine tidon was thi kining Ethela, thi Hunena kining, and Thiadric, thi Bernera kining. Marcianus and Valerianus; bi hiara tidon was sancte Benedictus thi helega abbit. Ivstinus, Mauricius, Focas; bi sine tidon was sancte Gregorius, and Angelond warth bikerd; and thi kining Heraclius; bi sine tidon warth thet crioce heid binna Iherusalem; Constantinus, Heroclonas, Constantinus, Constancius Ivstianianus, (10) Philippus, Anastasius, Theodosius, Leo, and thi ethela kining, thi minnra

¹ MS. titon.² Wiarda, eheten.

Kerl; thet was thes kining Pippinges sunv; hi stife and sterde trewa and werde; bi sinere tid warth Brema emakad, and Frisa wrdon kersten fon tha fiuwer biscopon; thi erosta was¹ thi biscop Bonifacius, ther other was sancte Willebrord, thi thredda was thi biscop Willehad, thi fiarda was thi biscop Livdger; thesse fiuwer hera bi-hulpon vs Frison fri halses and fridores with thene kinig Kerl; hwande alle Frisa er north herdon an da grimma herna. Therefter sa was sin sunv, thi keyser Lodowik and sine twene brother Kerlemon and Lodegarius, Carolus and Pippig, Carolus thi ivnga, Arnolfus, Conradus, Heinricus; (11) bi sine tidon was sancte Otholric to Auwesburch biscop; Otto, sin sunv, and Otto², sines suna sunv; under sine tidon warth Rvszland and Poleneralond and Vngerons bikerd; Heinrik thi keyser, thi was hertoga to Beygeron; Conradus; vnder sine tidon warth Bavenberg emakad; Heinricus, Conradus, Heinricus sin sunv, Livdgerus, hertoga Heinrikes feder fon Brvneswik; Frethericus, Philippus, Otto, Frethericus. Thesse kinigar hebbath ewesen kinigar to Rume efter Kerstes berthe; hia vrievon alle Frison, efter thes kinig Kerles iest, fri halsa and fria spreka, ande setton and stedgadon allera kininga iest. Thet send allera Frisona kesta and londriucht. *Hic expliciunt reges.*

(12) TWEEDDE of OUDERE VOORREDE³.

Hir is eskriuin, thet wi Frisa alsek londrivcht hebbe and halde, so God selua sette ande bat, thet wi alle rivchta thing and alle afta thing hilde and ofnade, also longe sa wi lifde. Ester thi bedon hit ande bennon alle irthkininga

¹ MS. wa.² MS. Otta.³ Richth. blz. 134.

efter Ivliano and Octauiano; Ivlius and Octauianus, also hiton tha forma twene, ther to Rvme kyninga weron. God vrief Moysese *duas tabulas lapideas*, thet sprekth to thothe: twa stenena tefla, ther was on eskrivin alle thet rivcht, thet tha israheliska liode hedon and hildon, tha se an dere wostene weron. Thermithi latte re alle sine liode, thet was thet israheliske folk, *per Mare rubrum*, thruch thene Rada se, and of there wilda wostene. Alsa lat (13) use Hera, thi ellemachtiga God, alle tha to tha himylrike, ther tha rivchte foliath; and sa hwa sa thet rivcht brekth, sa bislut hini thi ellemachtiga God an dere hille, also hi bislat tha Egipaliode an da Rada se, tha se sine liodon skathia weldon, tha israheliska folke. Hwande hi't selua skref mith hondon sinon, and bad hit to hebbande and to haldande, alle kerstene liodon to helpe and to nathon. Ac hildon hit alle tha kyninga, ther er Kerstes berthe weron; thet weron tha hera Moyses and Samuel, Saul, thi kynig Dauid and sin sunv Salemon. Ac hildon hit alle tha kyningar, ther efter Kerstes berthe weron, and ac sum kersten wrdon. Thi forma was thi keyser Octauianus Augustus, Iulius, Tiberius, Gaius (14) Claudius, Tytus, Vaspasianus, Nero, Domicianus, Alexander, Decius, Germanus, Traianus, Adrianus, Dioclecianus, Maximianus, Antonius, Antoninus, Aurelian, Constantinus, Constancius, Constans, Iouenianus, Iulianus, Theodosius, Archadius, Honorius, Gallianus, Valerianus, Seuerus, Lucianus, Dacianus, Commodius, Valentinus, Maxianus, Maxencius, Numerianus, Pippig thi kynig and sin sunu thi minra Kerl; hi was minra and hi was bettra, hi stife and sterde treuwa and werde. Efter him was thi kyning Lothewicus and Maximus, Maxianus, Maxencius, Thiadricus, Conradus, Liudgerus, Frethericus, Otto, Frethericus. Thesse kyningar setton kyninga iest (15) and allera Frisona kesta and londriucht.

I. DE ZEVENTIEN KEUREN¹.

1. — Thit is thiv forme liodkest , and thes kyning Kerles iest , and londriuch allera Frisona: Thet allera monna ek an sine gode bisitte , also longe sa hi 't vnforwrocht hebbe.

2. — Thit is thiv other liodkest , alder thes kyninges bon efter geng : Thet ma under liodon hagene fretho louade alle godishuson and alle godismonnon. Thene fretho kas ma tha bi twam and sivguntiga pondon ; thet pund skil wesa bi sivgun agripiniska panningon. Colnaburch hit bi alda tidon Agrip. an da alda noma. Tha firade us Frison thiv fire menote , and us swerade tha thi swera panning ; setton tha selua sundroge menota , and warth ther wiþther twa and siuguntich punda leyd , (16) ande lagad twa and sivguntich skillinga Rednathes slekes , ieftha Kawinges slekes. — Rednath and Kawing , also hiton tha forma twene , ther to Frislonde thene pannig slogan. — Thriv pund tha frana , thet is en and twintich skillinga , thruch thes kyninges bon.

3. — Thit is thiv thredde liodkest , and thes kynig Kerles iest: Thet er allera monna ek ana sina eyna gode bisitte vmbervavd , hit ne se , thet ma hini vrwinne mith tele , and mith rethe , and mith riuchta thingathe ; sa hebbre re. also 'm sin asega deme and dele to lioda londriuchte. Ther ne hach nen asega nenne dom to delande , hit ne se , thet hi to fara tha keysere fon Rvme esweren hebbe , and thet hi fon da liodon ekeren se ; sa hach hi thenne to witande alle riuchta (17) thing , thet send kest and londrivcht ; sa hach hi thenne to demande and to delande tha fiande also re frionde , thruch thes ethes willa , ther hi to-

¹ Richth. blz. 3.

fara tha keysere fon Rume esweren heth, to demande and to delande widioun and weson, waluberon and alle werlase liodon, like to helpande and sine thredknilinge. — Alsa thi asega nimih tha unrivchta mida and tha urlouada panninga, and ma hini urtiuga mi mith twam sine iuenethon¹ an thes kyninges bona, sa ne hach hi nenne dom mar to delande, thruch thet thi asega thi biteknath thene prestere; hwande hia send siande, and hia skilun wesa agon there heliga kerstenede; hia skilun helpa alle tham, ther hiam seluon nauwet helpa ne mugu.

4. — Thit is thiv fiarde liodkest; (18) Sa hwa sa orne birauade, and vmbethingades an sine were fore, sa brekth hi theron, alsa re efter beta skil, mith tian reilmerton; thera merka allerek bi fiuwer wedom, thera weda allerek bi twilif panningon; sa is thiv kest al ebet and efullad.

5. — Thit is thiv fifte liodkest: Thet er allera frimonna ek to haldande hach sines federes laua, and sines ediles laua, and sines emes laua, and sinere alda moder laua, and sines thredknilinges laua, mith twilif hondon an da withon, buta stride.

6. — Thit is thiv sexte liodkest: Thet ma to haldande hach caplond, and boklond, and godishvses erue, mith siugun monnon an da withon; thera monna skil wesa allerek vmbewllen an menethon, an monslaga, an hor-dome, (19)², an swesbedde, sa fir urgripin nebbe, thet hi enere karina skeldich se; *credo* and *pater noster* skil hi elirnad hebba, sa mi hi behalda thera heligona erue.

7. — Thit is thiv sivgunde liodkest: Thet alle Frisa an fria stole bisitte, and hebbe fria spreka and fri ondwarde. Thet urief us thi kinig Kerl, til thiv, thet wi Frisa suther

¹ Van gelijken eede, van gelijken stand. ² Hier ontbreekt iets in 't MS. R. wil het met: sa hwa sa aanvullen; ik met: ni him.

nigi and clipskelde urtege, and wrthe tha suthera kininge hanzoch and heroch, alles riuchtes tinzes and tegotha; and huslotha urgulde bi asiga dome and bi lioda londriuchte, alwith that wi er north herdon Redbate, tha unfreth monne, al that Frisona was.

8. — Thit is thiu achtande liodkest: Thet nen husmon with sinne hera to felo ne stride. Sa hwer sa ma ther fon thes kininges haluon sochte to ena monne, ief hit him urkome, that hi sinere hauedlesne skeldich were; ief (20) hi bisoke, that hi ne sikurade mith twilif monnon an tha withon; mith fiuwer frilingon, and mith fiuwer ethelingon, and mith fiuwer letslachton; also skil thi husmon tha kininge riuchta; thruch that thi husmon ne thurf wit thene kininge nenne campa led. Thi kininge is him rike and weldich, and wili him allera campona kiasa, umbe that fiuchtath alle campa binna thes kininges bonne.

9. — Thit is thiu niugunde liodkest: Thet wi Frisagon frethopannig to ieldande, and thene huslotha and degma, mith twam [panningon¹] Rednathes slachta, ieftha Kawinges slachta. Tha skelde skilu wi ielda twisk Ondreus missa and Kerstestide. Hwasa tha kininge werth² foriwernde, ieftha sina weldega boda, sa skil hi tha skelde twiieldie ielda; ac brekth hi ther on, also re efter beta skil, en and twintich skillinga, thruch thes kininges bon. Tha (21) —³ sten wrthe, and tha suthera kininge hemzoch and heroch wrthe, clipscelde urtege and huslotha urgulde, bi asiga dome and bi lioda londriuchte; and capadon thermithi etheldom and fria halsa; hwande

¹ Ontbreekt in het MS. ² De w MS. onduidelijk. ³ Hier ontbreekt wederom iets in het MS., men zie het slot van de 7de liodkest. Misschien zal het moeten zijn: Tha uref us thi kinige Kerl, thil thiv that wi Frisa kersten wrthe, enz. Het schijnt evenwel overtollig.

alle Frisa er north herdon , Redbate , tha unfreth monne , al thet Frisona was.

10. — Thit is thiv tiande liodkest: Thet wi Frisa ne thuron nene hiriferd fara thruch thes kininges bon , ni nen bodthing firor sitta , tha wester to tha Fli , and aster to there Wisura , suther to there wepilinge , and north to heues ouere. Tha welde thi kinig Kerl tha liode firor led : wester to Sinkfalon , and aster to Hiddisekre. Nu skilu wi Frisa halda usera aldera kest and kera , and there kininga ieua , also hit us thi kinig Kerl¹ an tha fria stole bifel ; sa mugu wi behalda use lond and use liode , with thet hef and with thene northhiri , ief vs God helpa wili.

11. — Thit is thiv andloste liodkest : Fretho alle (22) widuon and weson , and alle werlase liodon , wiuon and waluberon , palmeron and rumeron , and riuchta karfesteron , and alle sante bodon , and alle tham , ther ursweren hebbath wich and wepin , thruch fretho and thruch natha , and thruch Godisnatha , bi tian liodmerkon ; and hwasa thera enich bifiuchte , iesta biraue , sa bete re hem mith twifaldere bote , thruch thes kininges bon ; en and twintich skillinga hach thi frana.

12. — Thit is thiv twiliste liodkest: Sthereksfretho , and husfretho , and thingfretho , and hirifretho , and plochfretho , and dikfretho , stont bi twam and thritich reilmerkon , thet send achta liodmerka ; and sa hwa sa thene fretho an otheron breke , sa bete re him mith bote and mith urbote , thruch thes kininges bon ; en and twintich skillinga tha frana.

13. — Thit is thiu thredtinde liodkest , ther us (23) thi kinig Kerl uref: Thet thera liodafretho bi tian reilmerkon stont. Sa hwa sa thera liodafretho urfiucht , sa brekth hi theron , also re ester beta skil , mith tian reilmerkon ;

¹ Thi kinig Kerl is in het MS. van jongere hand.

thera merka allerek bi fiuwer wedon , thera weda allerek bi twilif panningon ; sa is thiу kest al ebet and all esfullad.

14. — Thit is thiу fiwertinde liodkest : Sa hwersa en ungeroch kind ut of londe lat werth thruch sellonge , tha thruch hirigongar ; werth sin god ieftha sin erue erset , tha urseld ; ief thet kind to londe kumth and to sina liodon , mi hit thenne bikanna brother and swester , and to nomande wet sine nesta friond , and sinne feder and sine moder ; mi hit sines eina erues eigene ekker bikanna , sa hach thet kind thenne alther oua to gungande , ute stef , and ute strid , and ute liodskelde , and buta frana wald , and buta alle ertichta ; thruch (24) thet ther ne machte sin moder , ne sin stiapsfeder , nach sin brother , ne sin swester , ne nen sin athom , ne nen sin balumon , thes ungeroga kindis erue ersetta , tha ursella , tha thet kind an tha ililenda was ; tha liode hagon him to helpande , thet thet kind oua sin ein erue kumi .

15. — Thit is thiу fiftinde liodkest , alder thes kininges bon efter geng : Sa hwer sa en mon sa erga deda dede , thet hi netigade widua , ieftha megitha , iefthaenis otheris monnis wif , werth hi mith werde , tha mith compe , vrwnnen , sa hach thet wif to bote twilif merk , and twilif merk tha liode . Ther of hach thi frana en and tuintich skillinga , tweede of thera lioda skelde , and thrime of hiri withirielde . Thet is riucht , thet him sina friond ther to helpe , ief hi 't selua nawet nebbe , thruch thet , thet hia ne mugun him nawet undkuma , hiara berena blode .

16. — (25) Thit is thiу sextinde liodkest , and thes kinings Kerles ieft : Thet alle Frisa mugun hiara feitha mith tha fia capia . Thruch thet skilun hia wesa fria anna Saxsona merkon , vter stok , and ute stup , and ute skera , and ute besma , and ute alle othera pin . Ac wrthe re vrwnnen and urdeld an da liodthinge , mith riuchtere tele and mith asega dome , and bi lioda londriuechte , bi skeltata

bonne and bi keyseres orloui, ieftha sines weldiga boda, fon falske, tha fon fade, sa hach ma sine ferra hond opa tha thingstapule of to slande, umbe tha twa deda. Ac hebbe hi haueddeda eden, nachtbrond ieftha othera morthdeda, sa skil hi ielda mith sines selues halse, alle liodon to like thonke, bi asega dome and bi lioda londriuchte; thet is, thet ma hini skil opa en reth setta. Ac hebbe hi thivuethe den bi Frisona kere, ief hi 't an tha fia (26) nebbe, sa hach ma hini to hwande; hwande also hi bi tha wie hongath, sa heth hi iuenes urgulden, liodon and frana. Morth mot ma mith morthe kela, til thiu, thet ma tha ergon stiore.

17. — Thit is thiv siuguntinde liodkest, and thes kingis Kerles iest, and allera Frisona kere and riucht: Thet alle Frisa thinge bi twira tele, and thredde, bi asyga dome, thet hit him allera monna ek witi him selua an tha withon, hwet hi eden hebbe, bihalua fif thingon, thes ne mi thi fria Fresa nene witha biada. Mith fiuwer¹ monnon mi hi urfella alle tichta, buta dathe and buta aubera dolge, bi scriueres worde and bi asiga wisdome, bi liuda riuchte, ieftha mith sinre selues sele to fellande; hit ne se, thet hi en wed eden hebbe ana ene wrpena warue, ana ena heida synuthe, tha ana ena heida thinge; sa ne mi hi thes (27) weddada weddes nena witha biada; hwande en ieroch mon thi mi mith sinere ferra hond urweddia, and mith sinere tunga sin riucht urmeldia.

II. DE VIER EN TWINTIG LANDREGTEN².

1. — Thit is thet forme londriucht allera Frisona: Thet

1) Moet dit ook thrim zijn? Zie Ems.en Huns.L. 2 Richth., blz.41.

allera monna hwek an sina gode bisitte and an sina eina hauun, umberauad, hit ne se, thet ma hini mith tele, and mitht rethe, and mith riuchta thingathe, urwinne; and hi thenne werne thrira riuchta thingatha; ieftha thriv liodthing bi urmode and dolstride ursitte, ther him fon thes kininges haluon ebeden se to hebbande and to haldande, and hi nahwedder dwa nelle red, ni riucht, ne dithinges bidda; sa mot hi hebba tha onferd, thi ther er utana onsprek; hit ne se, thet hi thenne biade thera fiuwer nedskininga en, ther thi fria Frisa fon riuchta hach te dwande. (28) Therefter dwe hi, also him syn asyga dome and dele to lioda londriuchte. — Thiv forme nedskininge is, thet him sin bonnere nen thing eketh nebbe; thiv other, thet him sin fiand thene wi urstode mith wige and mith wepne; thiv tredde, thet him wind and wetir withir wrden were, and hi dika skolde withir thene salta se and withir thet wilde hef; thiu fiarda, thet hi also sechtesiak were, thet hi to tha thinge nawet kuma ne machte. Thit sint tha fiuwer nedskininga, ther hini thi fria Frisa mith bisirma skil, and him thi kinig Kerl selua sette, and urief alle Frison.

2. — Thit is thet other londriucht: Sa hver sa thiu moder hiri kindis erue urkapath, tha urwixlath, mith hiri frionda rede, er thet kind ieroch se, like him thi kap, also hit ieroch se, sa halde hit ne, like re him¹ sa thet kind ungeroch is, thet hit nahwedder froste, ne hunge, ne nanena unidena dathe ne urfari³.

¹ Hier ontbreekt in het MS. een blad. Wiarda zet daarvoor het in de *O. F. W.* gevonden wordend landregt; Richth. eene platduitsche overzetting van den tekst, zoo als hij zegt, te vinden bij Pufendorf, *Observationes*, tom. III, App., onder den naam van Wurster landregt, ik heb het oningevid gelaten. ³ R. leest: nena nena unidena dathene urfari, en verstaat dit niet. Ik vertaal: noch door geenen onverhoedschen dood omkome.

3. — Thit is thet thredde londriucht: Sa hwer sa en ungeroch kind ut of londe lat werth, thruch sellonge, tha thruch hirigongar, an tha hethena thiade; is 't thenne tha kinde eskepen, thet hit to londe kumi, and to liodon sinon, sa gunch hit oua sin ein erue, ute stef, and ute strid, and ute liodskelde and ute frana wald, and ute alle erictcha; sa hwa sa hit ther ofdrifth, sa brekth hi theron tian merk with tha liode, and en and twintich skillinga tha frana.

4. — Thit is thet fiarde londriucht: Sa hwer sa feder and moder hiara dochter eine fletieuue ieuath, and hia uitbeldath mith afta gode, and mith hiara fria erue, and thenne lede mith kape, tha mith wixle, (30) of tha liodgarda ana enne otherne, and tha hionon hiara god misgunge, and hiara meni aken werthe, and hia an thet god unriuchte spreka willat, sa hach hiv te wetande hiri god mith twam dedethon. Ac ief hiri brother tha fletieuua brida wili and tiona, sa mot hiu se tiona and halda mith twam hondon an da withon, buta stride. Thet is londriucht allera Frisona.

5. — Thit is thet fiftie londriucht: Tho hwam sa ma en god, ieftha en lond, askie, sa ondwarde thi haldere mith rivchtere tele, and quethe: Thet lond, ther thu mi to askast, and to thinge umbe lathast, and unrivchte tosprekst, thet kapade ik et ena rumfara; hi latte inur berch, betha, fel and flask, and sin lif thredda. Nu ne thur stu mi firor to nena werande driua. Ik wille thit eina halda, mith alsadena rivchte, alsa mi thi (31) asyga delt, thruch thet min werand is eferin, thruch Godis willa, an thet suthroste kinigrike; umbe thet skil ik thet erue halda mith sivgin dedethon an da withon, buta stride.

6. — Thit is thet sexte londriucht: Sa hwer sa twene brother send, and thi other thenne en wif halath, and bi there wiue thenne en bern tivcht, sa weldegath him sin feder efter sine degon enne riuchtene swes-

dei¹, sa sin kind, ieftha sinis kindiskind hini urleuath, sa thes kindis alder nawet ne leuath, sa wili thet kind dela, and thi fidiria nele, and queth thet, thet hi ena kni niar se, sa hach thet kind thenne an tha were to tiande, mith siuwer modermegon and mith achta federmegon, ief him sina friond helpa willath. Ac willath hini sina friond e ta withinon urtia, sa hach thet kind thenne framde man mith (32) sina fia te kapande, ther mith him gunge to tha withinon stonda, and halde iuengodene del ediles lauon; thach thet kind se wel ena halua kni bi efta. Ther is also ni kindiskind ediles lauon also thes monnes ein kind.

7. — Thit is thet siugunde londriucht: Thet ther allera frimonna hwelik hach to haldande sines feder laua, and sinere moder laua, and sines ediles laua, and sinere alda-moder laua and sines thredknilingis laua, and iahwelikes frimonnes laua. Sa ma utana onsprekth, sa hach ma hia to haldande mith twilif monnon an tha withinon, buta stride.

8. — Thit is thet achtande londriucht: Thet ther iahwelik erua mi leda sines thredknilingis deda, mith twam withethon. Sa hwet sa ther under bisken is, dolch sa dath, sa mi thi thredkniling efter thes otheres (33) dathe spreka; et steue mi re stonda, wed mi re dwa, and riucht mi re umbe sines thredknilingis deda undfa; ac mi re eruana allerek leda sinne thredkniling to dathe and to dolge, mith twam dedethon; thruch thet hi ne mi nawet untkuma sina berena blode. Thet is londriucht allera Frisona.

9. — Thit is thet niugunde londriucht: Sa hwersa en mon sa fir onefuchten werth, thet hi blodich stont. Ief ther lhaphth sin thredkniling, ief en sibbera mon, inur tha frasa, and firor fiucht, tha ahwedder se fremo, ieftha fere, and him sin friond thenne wili et tha witon swika, and to

¹ In het MS. volgt: and mith, waaraan geenen zin is te geven.

tha withinon tella, and queth thenne: Thu hest thit efuchten thruch thine erseke, and thruch thinne alda nith; sa is thera twira niar tha withinon, ther tha otheron ehulpen heth, and queth, thet hi 't eden nebbe thruch (34) nene erseke, ne thruch nenne aldene nith, ne were thruch hiara twira sibbe. Forth skil hi gunga, and iechta skil hi ielda, and wn¹ skil hi beta, and sinne friond skil hi of seke leda.

10. — Thit is thet tiande londriucht: Sa hwer sa ma ena eina monne bitegath thera twira wenda en, rendes, ieftha raues, thiuuethe threddawordis, sa hach sin hera fori hini te gungande, oua tha heligon enne eth to sverande, thet sin einamon se thes tichta sikur and unskel-dich. Ief sin hera hini wili et tha withinon urtia, sa hach thi einamon en het isern to dregande; hwande hi ne mi an tha withinon nen marra riucht werka.

11. — Thit is thet andlofte londriucht: Sa hwer sa en dede eden werth fon harses houe, tha fon ritheres horne, tha fon hundis tothe, tha fon hona itsile, tha (35) fon swines tuske, and hi thenne wili biseka, thet thi nat sin is, sa is thi thera twira niar tha withinon, thi clagire, thet hit eden hebbe thes otheres nat, also re him thes tichta bitigath. Forth skil hi gunga, and iechta skil hi beta; ther ne mi nen frana nenne fretho fon thingia.

12. — Thit is thet twiliste londriucht. Sa hwer sa en tichta lat werth fon harses houe, tha fon ritheres horne, tha fon hundes tothe, tha fon hona itsile, tha fon swines tuske, ief thet en ungeroch kind deth, ieftha enes monnes skalk deth, ieftha enes monnes unauste wif deth, ieftha ther werth en ergera dede urbek eden, mith bekwardiga

¹ R. verandert dit in wndunga, omdat het ook zoo in het Wurster landrecht voorkomt. Wn is hier, m. o., alle gebrek, schade, verwonding enz.

wepne, and bi unwilla; sa skil ma thera deda allerek a iechta beta, ief hi ia wili; sa ne mi ther nin frana nenne frethro fon bitella; wili hi biseka, sa skil hi an tha withon mith twilif hondon undswera.

13. — (36) Thit is thet thredtinde londriucht: Sa hwa sa bifiuchte ieftha birauade widua and wesa, ieftha walubora, sa skil ma thet al twibete beta, and tha liodon thene frethro bi tian merkon, and thriu pund tha frana; thet is en and twintich skillinga, thruch thes kininges bon. And allera degana hwelik, also longe sa hi mith tha rauwe bisitte, sa felle hi tha frana en and twintich skillinga, thruch thet, thet hiu is an thes kininges mundelinge.

And ne thur¹ nen widue, ne hiri kind, ondwardia umbe lond, ne umbe letar, ne umbe nene mantela, ne umbe nene thinglesne, er thet kind ieroch is; ekkor skilun hia ondwardia umbe alle tha thing, ther ma him fon riuchtes haluon tosekth, ieftha tosprekth, bi asyga dome and bi lioda londriuchte.

14. — Thit is thet fiuwertinde londriucht²: Sa hwer sa (37) en mon sa fir onefuchten werth, thet hi ne to there flecht makath; fliuch hi thenne inna en hus, ieftha hof, and thana utbiot, al thet to betande, thet hi ebreken heth, sa is thet al twibete, thet ma him therester indeth, and frethofest; and enbete³ alle thet hi utfiucht, and fretholas.

15. — Thit is thet fiftinde londriucht: Sa hwer sa ma ena monne bitegath thes swarta swanges, ieftha there hagosta wapuldepene, ieftha en mon unskeldech mith enere hauedleina bebunden werth, wili hi 's ia, sa skil hi 't a iechta beta mith fistine enzon; thera enza allerek bi twintich panningon; hit ne se, thet hi 't biseka wille, sa skil

¹ MS. thrur. Zie R. blz. 67, 16de L. R. ² R. blz. 64,
noot 11. ³ Ebete? boetloos.

hi mith fiuwer monnon an tha withon undswera , and
thet fifte en fiaeth.

16. — Thit is thet sextinde londriucht : Sa hwer sa en
mon ieftha en wif steruat , and (38) hiara erue and otheres
hiara god leuath , and hia besta hiam ne leuath feder ne
moder , brother ne swester , kind ne kindiskind , and ther
sibbosta sex honda nen nis , sa hagon tha iuinknilingar to
there were to tiande , tha sibbe , ther to kniande , iuinfir
on to fande mith iuinsibba hondon ; hit ne se , thet ther
en kumi , ther thenne se there were alleraswesost , sa hach
thiv hond tha laua to nimande ¹. Ief thet ac ne se , sa
dele se tha friond under hiam , al with thiv , ther hia sibbe
se and knia mugi.

17. — Thit is thet siuguntinde londriucht : Sa hwer sa
en mon tha otheron sin god to haldande deth , sa is thet
riucht , thet hi 't him ondwarde thes selua dis , ther hi 't
hebba wili ; hit ne se , thet tet him ofnimi thrira haued-
neda hwelik : nedraf , ieftha nedbrond , tha nachtthiuvethe.
Ief thet is liocuth , thet (39) him sines godes se urbruden ,
tha urburnen , tha thes nachtes thermithi urstelen se , sa ne
thur hi therumbe nene ondwarde dwa , thruch thet ther ne
mi nen mon otheres monnes god firor an plicht nema , tha
re sin ein god.

18. — Thit is thet achtatinde londriucht : Sa hwer sa
en wif ena monne bitegath , thet hi se nedgad hebbe , wili
hi ia , sa bete re hiri mith fullere bote ; hit ne se , thet hi
biseke , sa skil hi undswera mith achta hondon sinera
kestfriondon ² an tha withon ; sa ne thur hi firor nen fia-
reka , ne selua fach sitta.

19. — Thit is thet nivguntinde ³ londriucht : Sa hwa
sa binna folke fiuchte , sa bete hi tha monne mith twi-
faldere bote , and tha liodon thene fretho , and thriu pund

¹ MS. nimamde.

² MS. kestfriond.

³ MS. niytinde.

tha frana. Ac¹ hwersa ma benetha werpth opa enne mon, ther nen dolch neth, and ma thet queth, hi se mith bamon (40) al to slain, ieftha hi se equerked, sa mot ma thet mith twilif hondon undswera. Ief ther dolch is, and ma thes nawet ne iecht, sa mot thi erua mith twilif sinra thredknilingon swera an tha withon, sa hach ma hini to ieldande.

20. — Thit is thet twintegoste londriucht: Sa hwer sa Northman an thet lond hlapath, and hia enne mon fath and bindath, and ut of londe ledath, and eft withir to londe brangath, and hini ther to thwingath, thet hi hus barne, and wif nedgie, and man sle, and Godishus barne, and hwet sa hi to lethe dwa mi; also hi thenne vndfliuch, ieftha lesed werth, and withir to londe kumth and to liodon sinon, and hi mugi bikanna brother and swester, and lond, ethele and erue, and sinera aldera hof and hus, sa fari hi oua sin ein erue, ute liodskelde; sa willath him tha liode thing (41) to seka, and sinne² opa werpa, thruch thet grate morth, ther hi er mith tha witsingon efremid heth, sa mi re thenne a fara thene warf gunga, and iechta mi re tella. Enne eth hach hi thenne opa tha heligon to sswerande, thet hi 't al dede bi there nede, also him sin hera bad, thet hi was liues and lethana en vnwel-dich mon. Sa ne thuruon him tha liode, ne frana, to halda seka, ni sinna, thruch thet thi frana ne machte him thes fretha waria; — thi skalk skolde dwa also him sin hera bad, thruch thes liues willa.

21. — Thit is thet en and twintegoste londriucht: To hwam sa ma en lond and en erue askie and tospreke, sa ondwarde thi, ther ma 't him toaskie, and quethe: Thet erue, ther thu mi umbe tosext³, and mi umbe to thinge

¹ R. blz. 55. ² Sinne, zeend, zeendregt.

³ Tosext,

aanzoek doet.

lathast, thet lefde mi min ethla, and min aldafeder, and min aldemoder. (42) Ief hi 't queth, hwana 't him come, ief hi mi bisekth, and queth, thet ik hia nomia skille, sa nomie ik hia son¹; bi thiу mot ik thet erue halda, buta stride mith dedethon.

22. — Thit is thet twa and twintigoste londriucht: Thet ethelas wiues werthmond stont bi achta pundon, and bi achta enzon, and bi achta skillington, and bi achta pannington. — Thet² is londriucht allera Frisona: Thet allera monna hwek sines godes walde alsa longe, sa hi 't unforwrocht hebbe. Sa hwa sa otherne seke, et houi and et huse, mith ena upriuchta fona, oni lioda orloui, and oni frana bonne, enes domliachtes dis, and bi skinandere sunna, sa hwet sa hi ther fiucht, inur hof and inur hus, thet skil ma mith twifaldere bote beta, and alle thet hi utfiucht of there nedwere, sa is thet al efrethe and enbete³. Thes (43) hagon him tha liode to helpande, and thi frana, umbe thet, thet him thi hauedlasa hiri to ferin was.

23. — Thit is thet thriu and twintegoste londriucht: Alther⁴ en wif se onefiuchten, and hiu se mith berne, and nebbe nawet erges eden, blodelsa, ne blodrunnanda deda, ni dath, ni dolch, ni nena othera morthdeda, and hiu se sa fir onefiuchten inur tha benenaburch, thet thet bern and thiу berthe ofliue werthe, ief hi ie there dede, sa hach hi to fellande and to ieldande, mith urielde and mith ielde, tha berthe and tha morthdede. Thet ield and thera liodawed alsa hage, alsa tha liode louiath, and thet urield bi twilif merkon, and there wiue hiri liodwerdene mith twilif merkon to fellande. Ac ief hiu sterue, sa hach ma hia and tha berthe mith siugun ieldon (44) to ieldande; achta pund tha frana, and achta enza, and achta skillin-

¹ Son, nu; H.-Duitsch sonst. ² Richth. bl. 63. ³ Ebete?

⁴ MS. ather.

ga, and aulta panninga; thet is hiri riuchta werthma. Ac ief hi biseke, sa sikure hi ne an da withon mith twilif monnon, ieftha hi gunge tha niugun skero. Ac ief hi thera ordela nahwedder dwa nelle, sa wese re him enes berskinza campa, binna thrium etmelon to fiuchtande, ieftha ene sone, also den bi asyga dome and bi lioda riuchte, thet hiu se nathelik and godilik.

24. — Thit is thit fiuwer and twintegoste londriucht: Sa hwa sa to otheron fari nachtes to houi and to huse, bi slepandere thiade and bi unwissa wakandon, mith enere glandere glede, and al thet god barnt, ther hi heth an houi and an huse, an weron and an waruon, ief hi ia wili, sa skil hi kuma et thera fiuwer hernana hwelik (45) mith tian merkon; weddia skil re an dom, with tha liode and et there birthstidi, mith sinere hauedlesne, and tha monne sin god twielde to ieldande, also hit sina bura, ieftha sina umbiburar, mith him swera willath. Ief hi biseka wili, sa skil bi et thera herna hwek an stride withstonda mith fiuwer berskinzia campon, and et there birthstidi mith tha fifsta campa, thruchhet, thet ma morth skil mith morthe kela.

Thit¹ send tha siuguntine liodesta and tha fiuwer and twintich londriucht, ther alle Frisa mith hiara fia kapadon, and mith riuchte bruka skilun, ief se moton. Hwande thi kinig Kerl bed, thet se alle riuchte thing hilde and ouonade, also longe sa se lifde. And hwa sa hia birauade, thet hi birauad wrde, fara Godis achnon and fara alle Godis heligon, ther an (46) himulrike send and an irthrike.

¹ R. blz. 29.

III. BOETEN, WEGENS MISHANDELINGEN EN VERWONDINGEN.

1^e. AFDEELING.

1. — ¹ Faxfanges bote fif skillinga and fiuwer panninga, ieftha tuene etha. Dustslek also felo.

Blodilsa unblikande also felo. Blikande blodrisne binna clathon tian skillinga and achta panninga, ieftha twene etha. Blikande blodrisne butha clathon en skilling and niugun enza, ieftha thre etha.

Metedolch binna clathon tian skillinga, ieftha fiuwer etha. Metedolch buta clathon tian enza and achta panninga, ieftha fif etha.

2. — Thria lesoka an tha forhafde iahwelik fif skillinga.

Breskredene fiuwer enza.

Thira bena breke twilif skillinga. Thrira lithwega iahwelik en half pund, butha ethe.

Thet haued thruchslein, thi thruchkeme there brinponna twilif skillinga.

Thi inrene thes blodes also felo. Helibreda fel twilif skillinga. Haueddusinge sex and thritich skillinga. Abel and inseptha tian skillinga buta ethe. Hete and kalde tian skillinga, mith ethe to haldande.

3. — Thera fif sin werdena iahwelikes bote sex and thritich skillinga: Visus, auditus, gustus, odoratus et tactus; sio-ne, here, smek, hrene, fele.

There walduwaxe bote sex and tritich skillinga. Therfon send him ergerad sina fif sin; thet forme is: thet hi sa wel

¹ R. blz. 83.

sia ne mi; thet other is: thet hi sa wel hera ne mi; thet thredde: thet hi sa wel hrena ne mi; thet fiarde: thet hi sa wel smekka ne mi; thet fifte: thet hi sa wel fela ne mi; ther a fif sin werdena iahwelikes bote sex and thritich skillinga. Therefter: thet hi sa wel wesa ne mi an bethe, ni an bedde, an widzia, ni an weine, ni an wi, ni an wetire, ni an huse, ni an Godishuse, ni mith sinre wiue sa wel wesa ne mi, sa hi er machte, ni bi sina fiore, ni an nenere ferde hini selua sa wel bithanka, sa hi er machte; sa is ther a andloua wenda iahwelikes bote twilif skillinga.

4. — Thet wre hlid thes aga fif skillinga and fiuwer panninga. Thes aga inskathinge sex and thritich skillinga. Starublind also felo. Ief thet age is elle blind hundred skillinga. Ief hit elle blind is and onsittande, sa skilun alle tha deda, ther ma fon riuchtes haluon mi theron bitella, and riuchta skrifta stonda. Ief hit is al ute kwnken twintich ieldmerk.

Thet forme thes onkemes tian enza and achta panninga. Abel and inseptha ne ach ma theron to skriuande, sa thet age is elle blind.

Ief hit is al bileken, ief hit is glisande, ieftha hit brit, sa is thi wlitiwlemelsa tian skillinga. Wederwondlonga fiuwer and twintich skillinga. Thiu blendinge sex and thritich scillinga, binna twintiga ieldmerkon.

5. — Ief thet are is thruchsketen, thes onkemes tian enza and achta panninga; the utgong also felo. Thes gristeles-breke fiuwer skillinga. Wiues are ute breken tian enza and achta panninga, ieftha fiuwer etha. Tha stemplinga sex and thritich skillinga. Thi gersfal also felo.

Ief thet are al of is, andloua merk and fif skillinga and fiuwer panninga.

Sa hwa sa wndad werth opa thet haued, dauath thet are therfon, sa is thi bote fiuwertindosta trimine merk;

*

sa hach ma thet other an plicht to nimande ier and di; dauath thet are thenne binna iere and di, sa is thiу bote aehlatwintegoste tweede merk.

5. — Berdsang tian skillinga and achta panninga, ieftha fiuwer etha. Berd ebarned, ieftha kenep ofebreken, iahwelik fif merk and twene enza. Thes berdes hemelinge fif merk and twa enza, ieftha fiuwer etha, and thet fifte en fiaeth.

6. — Thiu nosi thruchskelen, thi ingong tian enza and achta panninga, thi utgong also felo. Thera inra mutha iahwelikes bote twilif skillinga. Thi girstel fiuwer skillinga. Thera thrira domma gersfal iahwelikes bote sex and thritich skillinga.

7. — Thiu were utawerdes thruchslein tian skillinga and achta panninga. Thes inra wages twilif skillinga. Thes blades inrene also felo.

Thera fiuwer sleintotha iahwelikes fal fif merk and tian enza. Thera inra iahwelikes bote sex and thritich skillinga, ief tha herna stondath and thi stapul of is, sa hwelik thera achta, sa hit an fara hafde se, sa is iahwelikes bote fiuwer merk and twa and thritich panninga. — Thiu tunge ofesnithin fiuwertindosta thrimine merk.

8. — Ief thi erm algadur lom is, sa is thiagoste lemithe sex and thritich skillinga, thiу midloste fiuwer and twintich skillinga, thiу minnaste twilif skillinga. Thriu bilekena lithi also felo. Thriu stebbe lithi also felo. Thria lithwega achtatine enza. Thrira sex meta iahwelikere bote fiuwer panninga binna fif enzon, thet send fiuwer and twintich skillinga.

9. — Thi thuma is thrimine hond. Thet feroste lith thes thuma thrimine diorra, tha enich thera othera fingera. There othra thrira fingra: thes ferosta lithis gersfal fif merk and twa enza, thera midlosta litha sex and thritich skillinga, thera estrosta fiuwer and twintich skillinga.

Thera thrira fingra an there ferra hond, thruch tha sinunga, ther ma thermithi deth with thene diouel, thrimine diorra, tha thera othera enich.

Neiles ofslecht fiuwer enza. Felles ofslecht alsa felo.

10. — Thiu bukwnde, thrueh beta sida, achtundahalf merk, bihalua twam skillingon; thes onkemes tian skillinga; abel and insephtha tian skillinga; thiu sinu werdene fiuwer skillinga; thi inrene twilif skillinga; thi inra wach als a felo; thet inrif fiuwer and twintich skillinga; thi other wach als a felo; tha wederwondlonga als a felo; lungenskre dene sex and thritich skillinga; nettaskredene fif skillinga.

11. — Stefslek¹ tian skillinga and aulta panninga, ieftha thre etha. Mosdolch aulta enza. Hemilinga tian enza. Wonwara siugunda twede skilling. Wifstreuene sextine panninga. Wili ma hia nedgia, and hiu se wiri, sa is hiri bote achtandahalf merk. Soldede hach ma to betande mith twam enzon and mith fif merkon, tha hach ma te haldande mith ena fiaethe.

12. — Thre swimsleka, and thre irthfalla, and thria wapuldepena, en bote and en riucht, and al iuin diore. Thi hagoste swimslek fif merk and twa enza, thi midlost sex and thritich skillinga, thi minnusta fiuwer and twintich skillinga.

13. — Seueres utrene twilif skillinga. Thes omma utgong als a felo. Iliskredene sextine panninga. Wonspreke sex and thritich skillinga. Spedelpring als a felo. Wonwara siugunda twede skilling.

Sa hwa sa fiucht mith tuske, tha mith saxe, ieftha mith skaduwepne, thet skil ma twibete beta.

Alle bota and alle fretha hach ma to haldande mith alsadena panninge, sa an there Rednathes menota and Kauinges eslein send.

¹ MS. sefslek.

2e. AFDEELING¹.

14. — Faxfangis bote en skilling wicht. goldis, ieftha² twene etha. Dustslek also felo. Sa hwer sa ma ena monne top heres ofstat, thet ther folgath her and swarde, and blod thredda, thet is fiuwer and twintich skillinga bote, ieftha twene etha.

Blikande blodrisne binna clathon fiuwer skillinga, ieftha twene etha; blicande blodrisne buta clathon (52) achta skillinga, ieftha twene etha.

Metedolch binna clathon achta skillinga, ieftha fiuwer etha; metedolch twist her and halsdoc en skilling wicht. goldis.

15. — Thi instepi opa tha hafde, also monich mete also monich skillinga wicht. goldis. There ordlinga eider en half skilling wicht. goldis. Thera thrira dropa opa there helibrede allerek niugun skillinga cona³. Inethma and utethma niugun skillinga cona. There thrira bena utgong allerek en skilling wicht. goldis. Thera thrira lesoka an tha forhafde alrek en skilling wicht. goldis, sa se kerfd send.

Thiu sthiake thruchstat twa skillinga wicht. goldis, and twia niugun skillinga cona. Thera fiuwer sleitotha gersfal allerek en skilling wicht. goldis; thera inra allerek en half skilling wicht. goldis.

16. — Halue sione an tha ora aga achtunda half skilling wicht. goldis. Werdene fiuwer skillinga wicht. goldis, oni thrium pannig.⁴ wicht. goldis. Halue here also felo. (55) Werdene est also felo. Thet are thruchstat, ieftha sketen, siugunda tweede lad. Thiv nosi thruchsketen, thi

¹ R. blz. 119. ² MS. iftha. Wicht. is hier de verkorting van wichtigis. Zoo ook 'skill.', niet gelijk Wiarda, skitt., voor skilling. ³ Cona is eene kleine mnnt. ⁴ Aldus in MS. Er staat geen afkortingsteeken; zal panningen moeten zijn.

forma wach fiarda thrimine lad ; thi other and thi thredda ¹ als a felo. This blodis irene anna eider nosterna tuilif skillinga cona. Thes ethma thampene anna eider nosterna sex and thritich skillinga cona. Thi lipp a twa stein , thet e hal-skerde ² se , eider enda achtundahalf skilling wicht. goldis. Sprekwerdene fiuwer skillinga wicht. goldis , oni thrium pannig wicht. goldis. Halswerdene fiuwer skillinga wicht. goldis , oni thrium pannig wicht. goldis. Thiu sini kerfd niugun skillinga cona.

17. — Benes biti niugun skillinga cona. Metewnde mog ³ tha here achta skillinga cona. Thet widuben a twa , eider enda en skilling wicht. goldis. Benskredene en skilling wicht. goldis. Thiu brustwnde inur wach (56) twia niugun skillinga cona , and en skilling wicht. goldis. Inethma and utethma twintich skillinga cona. Tha thre dropa opa tha midrede allerek niugun skillinga cona . Heth hit dele bitin to tha midrede twia niugun skillinga cona , and twira skillinga wicht. goldis. Ac heth ⁴ hit inur ebitin , forth inur thene maga , twia niugun skillinga cona , and tuira skillinga wicht. goldis ; thi utgong also felo ; sa is thi maga alsemin fif skillinga wicht. goldis , al buta fiuwer skillinga cona ⁵. Thiu inlemithe achtundahalf skilling wicht. goldis. Thiu inwerdene binna tha liue fiuwer skillinga wicht. goldis , oni thrium pannig wicht. goldis. Thera fiuwer flarda there lungene allerek achtundahalf skilling wicht. goldis.

18. — Thi erm al of en half iechtich ield ; is ionfest , and nawettis nette nis , fistine skillinga wicht. goldis. Thes (57) halderes and thes sluteres eider thes gersfal achtundahalf skilling goldis ⁶ ; stiuande and stak fiuwer skillinga

¹ MS. thedda. ² MS. ha skerde. Het extr. Asegabuch heeft half skerde. R. heeft haskerde. ³ Mog, tusschen, het Groningsche mank, ons malk, in door malkander, dooreen.

⁴ MS. tweemaal heth. ⁵ MS. skill. conon. R. skillington cona. ⁶ Hier schijnt wicht. uitgevallen.

wicht, goldis; helpande and haldande twira skillinga wicht. goldis, oni otherhalua pannig wicht. goldis; send se wrak, andloftahalf pannig wicht. goldis. Tha thre fingerā midda there hond allerek fif skillinga wicht. goldis; send se steuande and stak, allerek threddahalf skilling wicht. goldis; helpande and haldande fiftine pannig wicht. goldis; wrac, allerek en, achtundahalf pannig wicht. goldis. Neiles of-gong anna fingron, ieftha anna tanon, en half skilling wicht. goldis; nerth ther nen neil mar, en hel skilling wicht. goldis; ogneil¹ efter also felo. Tha tana hagon also grate bote also tha fingra.

19. — Reglemethe fiftine skillinga wicht. goldis. Thera walduwaxa bote sex and thritich skillinga cona. Thiu bukwnde thruch betha sida, achtundahalf skilling wicht. goldis. (58) Binetha tha midrede thruchsketen, thi onkimi en skilling wicht. goldis; thi utgong also felo. Netskredene en skilling wicht. goldis. Thruch thet klene thes maga sketen, eider mutha en skilling wicht. goldis; son tham twam muthon, thet minre lond to metande, also hit thruch thet lif ekimin is; sin kere, ther² thene skatha heth, hwedder ma hini thruchmete, tha umbemete. Thet inrif sex and thritich skillinga cona. Netskredene niugun skillinga cona.

20. — Ben wekande and welande, contra and crumbra, fiftine skillinga wicht. goldis. Werdene an tha bene fiuwer skillinga wicht. goldis, oni thrium pannig wicht. goldis. Thet ben thruchsketen, eider mutha en skilling wicht. goldis. Sini curuin niugun skillinga cona. Benesbiti also felo.

21. — Sa hwa sa enne mon to dada sleith, sa skill ere³ sex hauedlesna sella to fretha. Wndath hi ne (59) also-

¹ Ongneil? wanstaltige nagel daarna. ² R. thes, schijnt mij verkeerd. ³ Voor: skil hi him.

fir, thet hi ne lemith; fint ma him en fiardanel ieldis to bote, sa skill e re en fiardan del enis daddolgis to fretha sella, thruchhet, thet ter aliknath lith with lif. Fint ma him en achtunda del enis ieldis, sa is thi achtunda del enes daddolges thi fretho.

Alle tha deda, ther eden send binetha lemithe, thet send al tian reilmerk to fretha.

Fori beilar and fori wednesleka, thera deda is allerek fiuwer skillinga cona, and fiardahalf wede to fretha.

IV. DE WENDEN (UITZONDERINGEN)¹.

Tha Frisa thingadon withir thene kinig Kerl, thet hia mosten alle seka mith tha withon fon wisa. — Tha nam hi of fif wenda, ther send alle Frison fremo and fere.

1. — Thet eroste: Sa hwer sa ma enis domliachtes dis, and bi skinandere sunna, twene hirifona upriucht, and twa hirifolk mith ofledene gadur lat, sa hwet sa ma ther fiucht an (60) dolgon, sa an daddolgon, thet hit² alle iechta sa.

2. — Thet other: Sa hwer sa ma wif nedgie, and hiri wepinroft folgie folk and thi frana, and hiu hered werthe, sa is thet al iechta. Erost there wiue hiri withirield, and tha liodon thene fretho, and tha frana sinne bon.

3. — Thet thredde: Sa hwer sa ma enne thiaf hant et holi and et herna, and ma him nimth an beke and an bosme tha blodiga thiuuethe, sa ne mi ma therumbe nena witha biada.

¹ R. blz. 33.

² MS. hi.

4. — Thet fiarde: ¹ Sa hwer sa ma an ena wrpena warue, tha an ena heida sinuthe, ieftha an ena heida thinge, enes things icht, sa ² ne mi hi thes things esterthes nena witha biada.

5. — Thet fifte: Sa hwer sa ma enne menotere bifari mith falske, tha mith fade, an sina skrine, ieftha an sina skate, an sina helde, tha an sina biggerdele, sa ne mi hi therumbe nene witha biada.

V. RUSTRINGER KEUREN ³. (61)

Tha wi Frisa kersten wrdon, tha urief us thi kinig Kerl, sa hwer sa alle liode enne kere kere, thet hi stede and stalle were, bi londis legore and bi lioda libbande.

Tha kerom Riostringa tha kera, ther hiara londe send, and hiara liodon, betha fremo and fere.

1. — Thit is thi erosta kere, and thi warth mith ethon bisweren midda alle Riostringon: Thet allera monna hwek fretho hede binna houi and binna husi, bi twam iechtiga ieldon, and bi twam hundreda merkon.

2. — Thit is thi other kere, and thi warth mith ethon bisweren: Thet ma an da londe nena waldbronda ne dede. Alsa monech hus, sa ma barnde, alsa monich hundred merka tha liodon to fretha. Tha utwaga to ieldande, alsa se thi redieua hlige; sin ingod to winnande mith sextich ⁴ monnon oua tha heligon; thereafter sines redieua hligene, thet hi riuchte sweren (62) hebbe.

3. — Thit is thi thredda kere: Sa hwa sa enne mon

¹ Zie 17e liodkest.

² MS. sane ne mi.

³ R. blz. 115.

MS. sexticht.

sle, and thes nena iechta ne lede, thet hi thritich merka breke; — and hwsa therefter enich hus hawe, thet hia umbe thet hus sextich merk selle.

4. — Thit is thi fiarda kere: Sa hwer sa tha redieua enne menene warf kethe, fretho to tha thinge and fretho fon tha thinge, bi twam iechtiga ieldon and bi twam hundreda merkon, alle haroge monnon.

5. — Thit is thi fista kere: Sa hwer sa en mon of there nedwiri sin lif wiri and sin god, and hi thenne enne mon sle, and thet brange tha redieua, ther binna tha fiardandele se, thet hi ne of there nedwere wirid hebbe. also hi nenne fretho breken nebbe.

6. — Thit is thi sexta kere, and thi warth mith ethon bisweren: Sa hwer sa twa sinhigen se, and kinda tein hebbath, and hiara other forisalle, thet thera kinda (65) allerek otheron leue; sterue thet leste, thet ma thet god inna twa dele.

7. — Thit is thi siugunda kere: Sa hwa sa mith woniron an en Godishus fore, thet hi hundred merk breke; deth hi eniga monne enigene skatha, binna tha Godishuse, ieftha buta, a twibete and twifrethe.

8. — Thit is thi achtunda kere: Sa hwa sa sin afte wif urtiuch, and en other nimth, hit ne se, thet hia se mith riuchte skethe, thet hi hundred merka breke, and twintich merka hiri to bote.

9. — Thit is thi niugunda kere: Sa hwer sa ma en wif nimi ouir wold and ouir willa, and hiu fon him kiase, ieftha stefgongis werne, hiri twintich merk to bote, an golde and an selouere, and tha liodon hundred merk to fretha.

10. — Thit is thi tianda kere: Sa hwer sa ma enne thiaf fe bi epena greue, and ma him nimi an beke and an bosma tha blodiga (66) thiuyethe, thet hi sinne hals lese mith thritich skillington wicht. goldis.

11. — Thit is thi andlofta kere: Sa hwer sa thi blata fuchte, and ena monne tha liue biles, thet sin ken thene mon ielde mith twintich merkon; — thi fretho and thet urield stonde oua thes blata hals, — thereafter; hwa sa ne houi, ieftha huse, ieftha eniga monne, urstonde, hundred merka tha liodon to fretha, and thet urield tha friondon, ther thi mon hiara was.

12. — Thit is thi twilifta kere: Sa hwa sa otherne nachtes barne, thet hi to tha stithle gunge, ieftha komp weddie, ieftha sextich monna etha; ieftha hi ielde iechtlike. Werthe re sikur, tian merk to bote; werth hi skeldich, hundred merk tha liodon to fretha, and tha monne sin god twiielde to ieldande.

13. — Thit is thi thredtinda kere: Sa hwer sa thi redieua misfari thruch (63) bede, tha thruch panninga, thet hi unriuchte thinge and thes londes kere wende, and hi thes birethad werthe mith werde, thet hi acha merk seloueris tha liodon selle, and hi thereafter an nena redskipi mar ne kumi.

Sa hwelik bonnere, ieftha hodere, ouer thes redieua willa, and sine hliene fari oua enne mon, thet hi thritich merka breke, and alle tha, ther him folgie, allerek tian merk.

Sa hwelik aldirmon, sa thera wedda awet ouirte, ther thi redieua hlige, thet hi se selua ielde.

14. — Thit is thi fiuwertinda kere: Alla utfera, buta Riostringa orloui, tha stondath bi hundreda merkon.

Alle monnon and alle sendebodon thene fretho als a hach, sa thi Riostrig with thene otherne.

15. — Thit is thi fiftinda kere: Sa hwer sa en prester, ieftha en skeltata, ieftha otheres hwelikera honda mon sa thet were, ther en lengad (64) gode fon houi hede; ief hi forifelle, and kindar lefde, ther thet lengade god upnema machte, sa hwet sa thi were, ther tha

riuchta erua thet god underwnne, thet hi hundred merk breke.

16. — Thit is thi sextinda kere, and warth mith ethon bisweren: Thet ma an da londa nene cletsia ne droge; ac sa hwa sa thermithi enne mon slogue, thet ter ne mith twam ieldon gulde, and twa hundred merka tha liodon to fretha.

17. — Thit is thi siuguntinda kera: Thet ma an da londe nen long sax ne droge; sa hwa sa thermithi enne mon slogue, thet hi ne mith twam ieldon gulde, and ma him sine ferra hond opa tha thingstapule ofslogue; ac wndad er ne, thet ma 'm thet sax thruch sine ferra hond slogue, midda alle Riostringor.

VI. NIEUWE RUSTRINGER KEUREN¹.

1. — Thit is thi forma nia kere: Sa hwer sa cumth en erm (67) mon to tha warue clagande, thet ma tha erma er skil riuchta, er ma tha rika.

2. — Thit is thi other kere: Sa hwelik redgeua sa thes is tha erma wernande, thi skil wesa alla skeldon egengen.

3. — Thit is thi thredda kere: Sa hwa sa fiucht, thi skil fiuchta opa sinne einene hals and opa sina eina haua.

4. — Thit is thi fiarda kere: Alle dathdolga and alle hauedlemitha, ther send gersfalle, tha skil ma binna sex wikun hebba al bithingad.

5. — Thit is thi fifta kere: Alther en rike mon ene otheron sin lif ouawint², and there dede werth to riuchtere bona hond emakad, nele hi thenne binna sex wikun

¹ R. blz. 117.

² R. on awint.

thet lif mith ielde and mith fretha nawet bikanna; sa hwer sa ma hini thenne biguncht, therpe ieftha felda, houi tha huse, werth him thenne sin lif ouawnnen¹, thet lif skil wesa frethlas, and thi hals skil lidzia withir thene otherne. (68) Falt hi ac anna en hus, and ma hini therut sunder husbreke ne mugi nawet winna, ieftha sunder bronde, thi ther brekth, ieftha barnt, thene skatha and thet laster mith enfaldere bote to betande, also hit brange thi redieua. Vrstonde thene bondedoga enich mon, ther is ourhere ieldis and fretha, hi se blat ieftha rike, enige monne² binna huse, ieftha buta, alle thet hi het efuchten, thet mot hi algadur beta and frethia.

6. — Thit is thi sexta kere: Alder thi blat falt enne mon; werth hi to hond bigengen, sa mot hi riuchta mith tha halse, and thet lif ac fretholas biliua³.

7. — Thit is thi siugunda kere: Wrekth enich mon sinne friond hwek, buta opa tha riuchta bona hond, thet lif mot hi ielda also hit efald is, ieftha hit skil opa sinne eina hals stonda (69).

8. — Thit is thi achtunda kere: Sa hwer sa thi blata enne mon falt, and hi heth feder and moder, brother and swester, and alla hiara haua se unideld and uniskif, sa hach thi redieua, ieftha thi aldirmon, therur to wesande, and tha haua elle riuchte to delande. Thes bondedoga del tham an da hond, ther sin mon is eliue. Werth ac therafter efald thi skeldega skatha, tha haua skilun withir an da hond, thana se utegengen send.

9. — Thit is thi niugunda kere: Falt ther en mon twene ieftha thre, min ieftha mar, sa ther is, and hi ne

¹ On awnnen. ² Enige monne, schijnt overtollig. ³ MS. volgt: Falt hi an en hus, and ma hini therut sunder husbreke ne mu. Wij meenden dit in de noot te moeten geven, omdat het in den tekst niet te pas scheen te komen. Men zie het tweede alinea van de 5de keur hiervoor; het schijnt eene misschrÿwing.

mugi se, ne nelle nawet al ielda, sa skilun hiara alra lif opa thes ena hals stonda, and otheres alle sine friond unfach beliua.

10. — Thit is thi tianda kere: Fallath ther thre ieftha fiuwer, min ieftha mar, sa hiara is, enne monne, and tha honda alle se blat, werthath hia alle fald umbe thene ena, alther wither moton (70) hia lidzia, also fir sa hia alle werthat to bona hond emakad; wili ra en ieftha twene hiara del ielda, and thene freho sella, heroch skilun hia beliua.

11. — Thit is thi andlofta kere: Alle thene skatha, the thi blata fiucht an wndungon, alsafir sa thiu bote werth binna twintega merkon efunden, minra tha marra, sa hiu is, werth hi thenne mith riuchta thingathe bifolgad, and hi nelle, nach ne mugi, tha bote and thene freho fulbranga, werth him thenne sin lif ouawnnen¹, mith twintega merkon skel ma hini ielda; and thiu bote anna thet ield alle sa farastonda, and thet lif ac fretholas beliua. Wint hi ac ene monne sinra sex letha en ou², and se him se stef and stok, ieftha gersfalle, als ma him finde, twintich merka to bote, and thi blata there bote and thes fretha ac werthe ourhere, werth him thenne sin (71) lif therumbe ouawnnen³, ieldlas and fretholas mot hi beliua.

12. — Thit is thi twilifta kere: Sa hwer sa en aldirmon deth ene vnriuchte lhiene, and thi redieuia him nelle nawet folgia, sa skil hi tha liodon hundred merka sella. Werthe re thes fretha ourhere, sa skil hi wesa fach, and frete⁴ with tha liode, to likerewis and hi ene monne hebbe sin lif ouawnnen³; werth hi eslein, mith twintega merkon skil ma hini ielda.

¹ R. on awnnen. ² R. on. ³ R. on awnnen. ⁴ Fretholas wil Wiarda lezen. Frete beteekent hier het vrediegeld.

VII. RUSTRINGER REGTEN¹.

Thet is allera londa fere, thet ter nen mon erge ne dwe.

1. — Thet is ac frisesk riucht: Sa hwa sa breke, thet hi bete, hit ne se, thet hi forifongera winne.

2. — Thet is ac frisesk riucht: Thet ter alle sende sone stonde, and thet ma alle weddade wed elaste.

3. — Thet is ac frisesk riucht: Sa hwa sa ioldskipun fiuchte, sa skil hi twam monnon beta and thre fretha sella; alfererost thene ioldfretho², (72) thet other thene liodfretho, thet thredde thene progostes fretho; thruch thene meneth, ther hi esweren heth sina ieldebrotheron and iel-deswesteron.

Sa hwer sa thi bon ena monne bitegath enere clagi, and ther nen onspreke ne stont, sa mi re dwa hwedder, sa re wili, ia, tha biseka; wili re biseka, sa skil hi thre withetha swera, mith thrium monnon. Thene forma eth skil thi mon hera, thene otherne tha liode, thene thredda skil thi frana hera; sa mi re mith thesse thrium ethon falla thera lioda fretho and thes frana bon.

4. — Thet is ac frisesk riucht: Sa hwer sa thi blata enne hod stekth, and sprekth: Ethelinga, folgiath mi! nebbe ik allera rikera frionda enoch? Alle tha, ther him folgiath and fiuchtat, thet stont opa hiara eina haua, thruchthet thi blata is lethast alra nata; hi mi allera sinera frinda³ god ourfiuchta; hi ne mi hit thach to nenere afledene (73) skiata.

5. — Thet is ac frisesk riucht: Thet ter ne hach nen husmon nenne hirifona on to bindande, and ana en or

¹ R. blz. 121.

² MS. ilodfretho.

³ Lees: friunda.

lond to tiande mith ena hauedlasa hiri; thet is en hauedlasa hiri, sa hwer sa nen greua, ni nen hertoga, mithi nis; sa brekth hi¹, thene fona an dere hond ferth, to allera distik thritich merk, and alle tha, the him folgiath, en and twintich skillinga, thruch thet, ther ne hach nen husmon nenne hirifona on to bindande, and ana en or lond to farande, sunder sines londes rede.

6.— Thet is ac frisesk riucht: Sa hwa sa oron en welir betent and betimbrath, tha inrosta, ieftha tha utrosta, to skata, sa brekeh² hi, thi thes werkes mastere is, allera distik en and twintich skillinga, and alle tha, the him folgiath, allerek fiardahalf wed; thruch thet er alle inwetir stonda skilun, sa se God eskipin heth, al there wralde to nathon.

7.— Thet is ac frisesk riucht: (74) Sa hwer sa thi bon enne mon thria niugun stunda to tha thinge latthat, neli hi thenne nawet a thing gunga, and nen wed dwa, sa brekth hi thes forma dis fiardahalf wede, thes otheres dis siugun skillinga ved, thes thredda dis thian reilmerk.

8.— Thet is ac londriucht: Thet wi Frisa hagon ene seburch to stiftande, and to sterande ene geldene hop, ther umbe al Frislond lith; ther skil on wesa allera ierdik ūin har oron, ther thi salta se, betha thes dis an tes nachtes, to swilith. Ther skil thi utrosta an thi inrosta thes wigis plichtich wesa, tha strete thes wintres and thes sumures, mith weyke³ and mith weine to farande, thet thi wein tha oron meta mugi.

Alsa thi inrosta to tha dike cumth, sa hage re also graten fretho opa tha dike, also re oua tha wilasa werpe, and also re oua tha weida stherekhoui; heth there thenne

¹ Lees: hi, ther. R. wil voor hi thi lezen, hetwelk mede eenen goeden zin geeft. ² Lees: brekth. ³ R. wegke.

buta (75) dike also felo heles londes and grenes turues, thet ter ne dik stathul mithi halda mugi; ac neth¹ there nauwet sa felo buta dike heles londes and grenes turues, thet ter ne dik mithi halda mugi; sa hage re binna dike thritich fota turues and thritich fethma to gerse; thet skil wesa alla fennon and fili, er sante Vitus di. Vta skilu wi Frisa vse lond halda mith thrium tauwon: mith tha spada, and mith there bera, and mith there forka; ac skilu wi use lond wera mith egge, and mith orde, and mith tha bruna skelde, with thene stapa helm, and with thene rada skeld, and with thet unriuchte herskipi. Aldus skilu wi Frisa halda use lond fon oua to uta, ief us God helpa wili and sante Pederr.

9. — Thit² send tha fistene tekna, ther er domesdi koma skilun, ther sancte Ieronimus (76) fand eskriuin an thera Iothana bokon:

Thes erosta dis, sa stigath alle wetir fiuwertich fethma boua alle bergen, and stondath to likerewis and thiу mure, ther fon stene ewrocht is.

Thes otheres dis, sa werthath se lik there selua skipnese, ther se bifara weron.

Thes thredda dis, fallath se also side, thet se nen age bisia ne mi.

Thes fiarda dis, sa somniat se alle fiskar, ther send an tha wetiron, to semine, and hropath al to Godi; and tha stifne net nen manniska, buta God allena³.

Thes fifta dis, burnath alle wetir, fon asta there wralde to westa there wralde.

Thes sexta dis, sa send alle bamar and alle gerso mith ena blodiga dawe bifangen.

Thes siugunda dis, sa fallath alle tha timber, fon asta

¹ R. nech.

² R. blz. 130.

³ MS. al ena.

there wralde to westa there wralde, and werthat algadur tobreken.

Thes achtunda dis, sa (77) falt thi sten withir thene sten, and tobrekth alsemin, and tha berga werthat eifnad.

Thes niugunda dis, sa werth also grat irthbuinge, sa ther fon onbienne¹ there wralde er nen saden nas.

Thes tianda dis werth thi wrald emenad an thera selua skipnese, ther se was, er se use Drochten skepen hede².

Thes andlofta dis, sa gunch³ thi manniska with thene otherne, and ne mi nen mon otheron ondwardia, fon there nede and fon tha ongosta; hwande thenne is iahwe lik mon thes sinnes birauid.

Thes twilifta dis, sa werth egadurad alle thet benete efter there wralde, anna ene stidi.

Thes threddinda dis, sa fallath alle tha stera fon tha himule.

Thes fiuwertinda dis, sa steruath alle tha liode, and skilun thereafter upstonda mith othera clathon.

Thes fistinda dis, sa burnt alle thi wrald, fon asta there (78) wralde to westa there wralde, al to there hille porta.

Therefter werth domesdi; sa cumth use Hera, mith alle sine anglon and mith alle sine heligon; sa beauath alle thi wrald also thet espene laf, also se hini siath mith tha criose, and mith tha spiri, and mith tha neylon, and mith there thornena crona, and mith tha fif wndon, ther hi an tha criose tholade⁴ fori us and fori al mansesklik slachte.

10. — Tha⁵ thi kinig Kerl and thi paus Leo thes rumska rikes wildon, and thi kerstenede on bigonste to waxande, tha setton se biscopa and prestera, ther tha kerstenede sterka and stera skolde, and thene wi wisa to tha himulrike; tha ben thi paus Leo and thi bispop Liod-

¹ MS. onbienennene. ² R. eskepin hede. MS. se skepen hede.
R. en MS. gunth. ³ Dulde, verdroeg. ⁵ R. blz. 125.

ger hara bon theron, and hiara feretho alle presteron, mith thes kinig¹ Kerles rede and mith sin orloui.

(79) Sa hwet sa thi were, ther enne prestere fon tha liue dede, thet hi an Godis bonne were, and an allera Godis heligana, and an thes paus Leo bonne, and an thes patriarcha fon Iherusalem and allera biscopa bonne, and an allera prestera bonne, and thereafter an there euga urdemnese were, sa is thi fretho, the theron ebreken is, an there forma wigene, twa and siuguntich pund; thet pund skil wesa bi siugun agripiniska panningon; sa is thiу other wigene other sa hach; also is 't, al to there lesta, a² other sa felo; sa is 't an there lesta ene also grat, sa hit an tha otheron al be delon.

Sa hwersa thi were, ther enne prestere bi tha here gripi, ieftha mith feste slogue, to allera wigena welik en pund; wrp er ne an da irthe, to allera wigena ek twa pund; blodgad er ne, to allera wiena ek fiuwer pund.

11. — Efter thessa (80) fretha tha sette thi kinig Kerl thera prestera ield.

Sa is thet forme ield thera prestera, an there forma wigene, twilfstunda sex and thritich skillinga, thes panninges, ther binna there stidi geue and ganse se, ther hi binna ewiged is; sa is thet other, and thet thredde, and thet fiarde, and thet fifte ield, allerek also grat; thet sexte ield, fiftiestunda sex and thritich skillinga; thet siugunde ield also grat sa tha othera algadur.

Fori tha signum wiena, ther thi prestere undfangen heth fon thes wera Godis haluon, sa is thera wigena allerek twielde; and thes riuchta presteres ield stont bi siugun stiga merkon, and bi tian merkon, buta ena halua pnnde. Thet send al fulla merk, bi selouere and bi golde, and thi

¹ MS. tweemaal kinig.

² Altijd eens zoo veel.

biscop, ther hini ewiged heth, hach twa hundred skillinga to fretha.

12. — Umbe thria hauedneda mi ma thet Godishus breka mith thes presteres orloui, thet thi biscop ne mi nenne fretho theron bitella.

Thet forme is: Sa hwersa en wif enedgad werth an da Godishuse, sa mi ma thet¹ Godishus breka mith thes presteres orloui, and helpa there wieu of there nede.

Thet other is: Sa hwersa en mon an da ende leith, and wili ologad wertha, and thi oppermon nawet rede nis mith tha sletelon, sa hach ma thet Godishus to brekande, and Godi tha selua sele to winnande.

Thet thredde is: Sa hwer sa en iung kind to tha Godishus brocht werth, ther ma depa skil, and tha sletela unwisse send, sa breke ma thet Godishus, and depe thet kind.

13. — Sa² hwer sa ma enne mon a morth sleith, thruch sinera hawna willa, and hi thenne werth bihrepen and (82) bifolgad, sa skil hi thenne thene mon other diore³ ielda, sa tha liode keran hebbath, and thene fretho other sa diore fella; ieftha hini skil ma opa en reth setta.

14. — Sa hwa sa enne mon barnt inna ena huse, sa skil ma thet ester morthe beta, ieftha thene mon skil ma opa en reth setta, ther thet eden heth.

15. — Sa⁴ hwa sa otheron ena swarta benda deth, and hi thet birethad werth, thet ma 't him unskeldiges eden hebbe, sa skil ma him beta mith ena tweda ielde.

Sa hwa sa otheron ena reilbenda deth, and hi thes birethad werth, thet ma 't him unskeldiges eden hebbe, sa skil ma him beta mith sigun and twintich merkon.

Sa hwa sa otheron nedbenda deth, and hi thes birethad

¹ MS. thes. ² R. blz. 81. ³ Sa diore? ⁴ R. blz. 97.

werth, thet hit him unskeldiges eden se, sa is thiu bote achtundahalf merk.

Hiribenda also felo. Slotbenda tian skillinga.

16. — Thi (83)¹ hagosta irthfal of widzia, ieftha of weine, of stokke, ieftha of stene, thet him haued and halsdok alleraerost an da irthe kome, and hi 't wera wille an da withon, sa is thiu bote fif merk and twene enza; ak ief hi thet nawet wera nelle, thet him haued and halsdok alleraerost an da irthe come, sa is thiu bote halue lessa. — Ief ma hini skufth, thet hi opa there irthe withstont, sa is thiu bote tian skillinga.

17. — Hwer sa² ma enne mon werpth of skipi, ieftha of enere bregge, ana en unlende wetir, thet hi grund, ne lond, sperthera, ne spera, ne mi mith foton, ne mith hondon, sa is thiu bote fif merk. Soldede also felo. Swimslek, berdis homolinge, kenep urbarned, sleitoth³ a fara hafde, thet feroste lith an tha fingron and an tha tanon, and en swartswang, allerek ther a fif merk.

Hwa sa otheron ene wapuldepene deth, thet hi nene grund sperthera, ne spera, ne mi, sa is thiu bote fistine enza and achta panninga.

Hwa sa otherne werpth an wetir and an wasa, and hi nawet algadur weth uerth, sa is thiu bote tian skillinga.

18. — Hwer sa (84)⁴ en wif en morth clagath, and thet othere wif mith werde foribrangat, thet hit nawet sa fir ekimin ne se, thet hit hebbe her and nila, sa mot hi thes mith twilif hondon an da withon vntswera.

Hwer sa en wif morth clagat, and hit also fir ekimin is, thet hit ac hebbe her and neilar, sa skil ma thes mith niugun skeron untzunga.

Sa hwer sa twene kedda⁵ fiuchtat, and ther en wif to

¹ R. blz. 95.
blz. 35.

² R. blz. 95.

³ Een slag.

⁴ R.

Kerels, mannen.

hapt, and hiu sa fir onefuchten werth, thet hiu morth to monnon brange, binna di and binna nachte, sa ne mi ma umbe thet morth nena witha biada (85).

19. — Sa¹ hwer sa enna monne birauth wies and wendes, and biot him benda, and ne deth him nena, and makath hini to thiaue, and hi nis nen; so hach hi to bote sex merk, and sex merk tha liodon to fretha. Brangther ne an da helde and ana heftnese, sa hach hi to bote twilif merk, and twilif merk tha liodon to fretha. Al bi there grata merk.

20. — Thet is ak frisesk riucht: Thet er allera monnik stele opa sinne eynene hals, and allera monna borge opa sina eyna haua.

Thessa twa unskelda ne thur nen friund fori thene orne ielda, also fir sa hiara god edeld is; stelt ma to tha mena gode, sa skil ma 't ielda fon tha mena gode; borgth ma to tha mena gode, sa skil ma 't ielda fon tha mena gode.

21. — Thet is ak frisesk riucht: (86) Ther er ne mi twisth thene feder and twisth thene sunu, twisth thene brother and twisth thene otherne, twisth thene fidiran sunu and twisth thene modiran sunu, twisth thene emes sunu and twisth thene fethan sunu, ther ne mi nen stef, tha nen strid, twisth risa, nen asyga dom, tha nen aldirmonnes ihiene, buta, thet skilun alle tha mena friond skifta, ieftha thet skil ma al mith ethon riuchta.

22. — Thet is ak frisesk riocht: Sa hwer sa en wif anna ene were cumth, and ther nen bern ne tiuch, sa hach ma 't hiri fon there were to utrande, alsaden sa hiu 't heth thard ebrocht, tha drieuanda and tha dreganda, skinande gold and fiafsofe kuic; thet hach ma fon there were to swerande mith twilif hondon, thet hi 't hebbe alle utad, also bli sa hiu 't hede an da were ebrocht. Bitegath

¹ R. blz. 123.

ma hiri thenne eniges (87) thinges, the hiu nellet nawet ia, sa skil hiu ther mith twilif hondon to fara stonda.

23. — Thet is ak frisesk riucht: Sa hwer sa thi husig enne thiaf hant, deth hi thenne enige monne enigene skatha, er hi ebunden werth, thet fiucht hi tha kenne to there hond; also hi ebunden is, werth hi thenne las, sa fiucht hi tha husinge to there hond. Ac is hi under tha bonne, and werth hi thenne las, deth hi enige monne enigene skatha, thet fiucht hi tha bonne to there hond; thruch thet, thet ma hach alle thiaua asa¹ feste to bindande, thet se nene monne nenne skatha ne dwe.

24. — Thit is ak frisesk riucht: The ti greua mi coma an da fif wenda: Anna nedmonda, and anna waldbronda, and ana iechtiga thiuvuethe, and anna daddolga, and sa hwer sa ma enne menotere bifari mith falske, tha mith fade. Ief ma hini lesa wili, sa is allerek thera (88) wenda thritich fulla merk; therof hach alleraerost thi bon and thi greua ene merk, tha helegon ene merk, tha asyga and tha aldirmonne ene merk hwita selouere, ieftha fif fiardunga anna were².

25. — Thet is ak frisesk riucht: Sa hwelek aldirmon sa ther lhige, ther hi nenne eth nebbe, sa brekth hi wed and sine hauedlesne, thiis twira skillinga wicht, goldis; thet wed is fiuwartina skillinga.

26. — Thet is ak frisesk riucht: The ti prestere hach to wetande ur sthereka and ur stherekhof, and alle thet ter binna there withuma sketh. Thet is thi riuchta withume, binna tha fiuwer stenon, asa³ fir sa thi sprangel hit bigunch⁴ and thi bispoc ewiged heth.

Thi prestere and thi oppermon tha willath binna there withume wesa mith hiara weruon, and thet nis nen riucht umbe thet.

¹ Lees: also. ² Aan waren. ³ Lees: also. ⁴ R. bigunth.

Sa (99)¹ hwa sa to breue and to bonne cumith, sa leith ma hini buta there withume, and buta tha helich drachta, sa hwa sa an da breue is, and ma hini thenne leith opa thet hof, sa brekth hi sextich merka.

27. — Thet is ak frisesk riucht: Thet thi liodamon hach to wetande thera helegana god, mith thes presteres rede, ief ma ther auwet to iefth, hwer ma thet on kere, thet hit god se.

28. — Thet is ac frisesk rinch: Thet thi aldirmon ak hach to wetande, alle thet er sketh anna ena wrpena warue, tha anna ena heida synuthe, tha anna ena heida thinge.

29. — Thet is ak frisesk riucht: Sa hwa sa otheron fari to houi and to huse, and sin hus stat, ieftha auth, ieftha sina anderna instat, a fori thera thrira deda allerek en skilling wicht. goldis, and tian reilmerk tha frana to fretha. Werth ther emakad ingong and utgong, sa sen 't twa (100) and thritich reilmerk to fretha, and thene fretho mi ma bithingia bi libbande liuon and bi onfesta lithon; sa hach thi frana en and twintich skillinga. Werth ac therinne enich skatha eden, sa hach thi asega tha bote to findande.

30. — Thet is ak frisesk riucht: Thet thi dikaldirmon hach to wetande and to wisande alle sonswiththa, and alle apala, and alle riuchte ondhafde; sa stondath alle londraf and alle biwend, bi tha dike, bi tian fulla merkon.

31. — Thet is ak frisesk riucht²: Sa hwa sa fari anna ene otheres monnes fenne, and halath ther binna en fiarfote quic, and ma ther folath³ mith skrichta, and mith tianutrofte, and ther to herth and siucht, thi aththa and thi uniatthha, hwet thi is, ther thet raf and thet unriucht eden heth, sa ne mi hi (101) thes nena witha biada.

32. — Thet is ak frisesk riucht: Sa hwer sa en mon otherne nimth bi here, and bi halsdoke, and werpth hini

¹ R. blz. 124.

² R. blz. 39.

³ R. foliath.

utur skipisbord , and anna uthaldene stram , and twa skipi hini urskridath , and thet thredde hini feth , sa hach hi to bote thritich enza , and thritich merk tha liodon to fretha.

Sa hwer sa en mon ana enne uthaldene stram ewrpen werth , sa hach hi to bote fistene enza , and fif to fretha.

Sa hwer sa ma enne mon skuft pet and a pol , sa hach hi to bote achta skillinga , and achta merk to fretha.

33. — Thiu ieldmerk thiu is en skilling wicht. goldis, thet is thiu hagoste merk.

Thiu fulle merk is sextine skillinga.

Thiu wedmerk is fiuwertine skillinga.

Thiu leinmerk is twilif skillinga.

Thiu reilmerk is fiuwer skillinga.

VIII. BOETEN.

1. — Sa (102)¹ hwa sa sinne feder , ieftha sine moder , sine swester , ieftha sinne brother , ouir bulgena mode to dada sleith , sa ne mi him nen prestere skriua ; buta , also longe sa re libbe skil hi wondria , and kriapa , and festia , ieftha hi skil alle there skena wralde ofstonda , and gunga anna en claster , and wertha tha abete underdenoch , and dwe also re him dwa hete ; and nammermar ne mot hi an da Godishuse wesa mith ore kerstene liodon , hi ne gunge efta tha durun stonda , and bidde to sinere helde Godis uses Hera.

2. — Ef ther en papa lemid werth fon ena leya , hu monich pund hach hi to bote fori tha signu wiena ?

Fori tha erosta fiuwer wiena allerek hach hi to bote tian pund , and tha biscope fiuwertich skillinga to fretha , and

¹ R. blz. 126.

sigun ier festa , and ena karina hach hi to festande , fori tha (89) erosta fiuwer wiena.

Thi subdiacon heth fif wiena ; ief hi elemid werth , sa hach hi to bote fistine pund , and thi bycop sextich skillinga to fretha , and sigun ier festa , and ene karina hach hi to festande .

Thi diacon heth sex wiena ; ief hi besuchten werth , ieftha lemid , sa hach hi to bote , fori tha sex wiena , twintich pund , and tha biscope to fretha achtantich skillinga , and sigun ier festa , and ene karina hach hi to festande fori allerek ther a wiena .

Thi prestere , ther tha sigun wiena heth , ief hi bifuchten werth , ieftha lemid , sa hach hi to bote , fori allerek ther a sigun wiena , thritich pund , and tha biscope to fretha fiuwertich skillinga ; fon allerek ther a sigun wiena sigun ier festa , and ene karina hach hi to festande fori allerek ther a sigun wiena .

3. — Werth er en prester to dada slein , sa hach hi fori tha sigun wiena , ther (90) hi undfangen heth , fon thes wera Godis haluon ; sa is ther a wiena allerek twielde , also hit hir is oneskriuin ; — thet es riuchta presteres ield is sigun stiga merka and tian merk , thet send al fulla merk , buta ena halua punde ; sa hach thi bycop to frethe twa hundred skillinga .

Sa hwa sa enne prestere unwerthlike biroþth , ieftha bliucht , sa hach hi therfori to festande ene karina .

Sa hwa sa enne prestere mith feste sleith , ieftha mith steue sleith , ieftha sine clatha to split , so hach hi him to betande mith sextich skillingon , and tha biscope to fretha fiuwertich skillinga .

4. — Sa hwer sa thi stherekhof bewllen werth , thi forma gong thes biscopes sextich skillinga ; thi other gong twia sextich skillinga ; thi hagoste thria sextich skillinga ; inur dora and inur dreppelsa halue diorra .

Thera (91) thrira grada to fara tha altere eyder sundroge bote; thiу hagoste treppе, ther thi prester oua stont, also grat frethо also tha othera alsemin, binna and buta, thruch thet, thet et alter is thera erana wel werth: hit is thiу hirte thes Godishuses.

Thet is thi hagosta breke, thet ma enne prestere sle bi tha altare; therfon rist thi hagosta frethо.

Sa hwer sa ma thet Godishus brekth, ouir willa and ouir wald, sex bete thera helegena laster and skatha, and sex stunda sextich skillinga umbe thet Godishuses bote, sa hwa sa thet brekth, to thes biscopes bonne.

Hwa sa anna ena Godishus fucht, and tha helega wiena to brekth, tha theron eleid send, sa hach ma thiу sthereke to bote niugun pund, thet send sex fulla merk, an ta biscope to fretha fiuwertine¹ and twintich skillinga. (92)

IX. RUSTRINGER ZEENDREGT².

1. — Hirr is eskriuin alsaden riucht, sa us God selua sette, and thi kinig Kerl urief; tha thet was, thet Rumera, tha unriuchta liode, paus Leo utbrecon sina twa skena agon; tha hwet³ wi Frisa tha kinig Kerle son tha signum selondon signum hundred folkes santon; tha dede God use Hera ena grata gama, thet wi Frisa thene si wnnon, and slogan also felo to dada thera Rumera unriuchta lioda, thet ma an sante Pederes dome thet blod al to tha oncleuon wod.

¹ Fiuwer? ² R. blz. 127. ³ Wat hwet hier beteekent, weet ik niet. Misschien zal men moeten lezen: tha wer eth, thet wi Frisa.

Tha urief God use Hera and sante Peder tha paus Leo twa agon, also skene also ther hede to Rume, ieftha to Letteren enich mon hede eniga alleraskenast.

Tha urief us thi kinig Kerl frine¹ hals and fria spreka, londriucht and liodkesta, and thet wi tha twam riuchton heinzioch and heroch were, tham wraldlike riuchte and (93) tha iestlika riuchte.

2. — Sa hach use hera thi erzebiscop fon Brema umbe thet thredde ier an Riostringalond to farande, Godishus to wiande, and kindera to fermande, and alle misdedoge liodon to redande, thet se hiara sende bete, and Godis helde winne. And also thet is, thet use hera thi bispop anna Riostringalond cumth, sa skil ma hini fon tha liodon liaflike undfa, mith alsadenere kost, sa hir an da londe best is.

3. — Thet bad sante Willehad, ther erost bispop was to Brema, and wi under kersten wrdon, fon Godis haluon and thes paus Leo; thet wi Godishus buvde and riuchtene kerstendom hilde. And alle Frisa mote thruch there nede willa buwa, oua hiara fria gode, Godishus, sunder on-spreke thes bispopes an tes progostes; and tha (94) liode, ther thet Godishus bieruath, and tha buwngē dwath, thruch Godis era and thruch hiara sendena willa, tha hagon thene prestere to kiasande binna londe, and nawet buta londe; and thi progost hach him thet alter to lenande.

4. — Sa hach use hera thi progost sin sinuth to ketande, nigun nacht er sancte Walburge di, to tha fiuwer gastherekon, and thet letore nigun nacht er sancte Michaelis di. — Thet send tha fiuwer gasthereka, ther ma et sinuthia skil: Farle, Aldeson, Longoworthe and Blackeson.

Sa hwelek prestere, sa thene progost undfeth, sunder tha fiuwer gastherekon, and thet riucht brekth, the God

¹ Friane?

use Hera us urief, and thi paus Leo, and thi kinig Kerl, and sante Willehad, tha wi kersten wrthon, thet hi (95) thes erues las se, the to tha Godishuse hach, and hundred merka tha liodon to fretha.

Sa hach use hera thi progost in to comande, mith signum nonon, to tha fiuwer gastherecon, and sin sinuth to heyande mith tha prestere, the e tere gasthereka weldich is; and thi biswerena asyga mith him to sittande, and riucht urdel to findande; and fon allerek thera capella thi prestere ene halue fiardunge to sinutkost to rekande.

5. — Sa ne hach ther ac nen prestere to tha capittele te farande, buta, tha fiuwer prestera fon tha fiuwer gastherekon tha hagon thet¹ capittel to Brema te sittande, and fori use lond to stondande, betha fori thene papa and fori thene leya; and thene kersoma an thet lond to brangande², and allerek prestere fon there gasthereka to sinere capella to delande; ac, ne deth hi thet nawet, sa brekth hi to friseska riuchte signustunda³ sextich skillinga, (96) and tha lioda kere hundred merk.

6. — Als thet synuth is eheid, sa hach ma alleraerost to helpande Godishuse and tha Godishuses erue; ief tham se ana enigera herna enich unriucht eden, sa hach thi prestere to wetande ur sthereka and ur stherekhof, and alle the te binna there withume skeith.

Sa hwer sa en mon dad eslein werth buta sthereka durun and binna there withume, niugun fiardunga tha progoste to fretha; werthe re wundad, halue lessa; binna durun dad eslein, fiftahalue merk; werthe re wndad binna durun, nigungun fiardunga tha progoste to fretha.

There twira grada to fara tha altare eider sextich skillinga. Sa hwer sa en mon werth eslein opa there hagosta

¹ An thet? ² MS. brangan-gande, door het afbreken van het woord op het einde van den regel. ³ MS. studa.

treppa, ther thi prestere oua stont, thet et alter and thet alterleisen blodich werthe, fiftine merk; bihalt hi thet lif, achtundahalf¹ merk.

Sa (97) hwa sa thet Godishus brekth, nighun fiardunga tha progoste to fretha.

7. — Sa hwer sa thi tegothere clagande kumth, and thi werere thet wreit, the te husing ene him raflike halde, thet hi sextich skillinga breke with thene progost.

8. — Alle thet ma deth widuon and weson, pilugrimon and palmeron, and alle sante bodon, thet hach ma an da synulhe to clagande and thi hemetoga to wrogande.

9. — Sa hwer sa twa liod fiuchtath, and mith hodon to hape tiath binna tha bonnena fretha, sa ne hach thi hemethoga nenne mon to wreiande, buta eider sida enne folkledere; wrogath hi enigene otheres, sa brekth hi hundred merk, and eider folkledera sextich skillinga tha progoste to fretha; and umbe tha seke nen Godishus to beslande, hit ne se, thet hiara or an da weddon befalle.

10. — Sa hwer sa ma fiuchte binna tha Godishuse, ieftha (98) binna withume, so mot hit stonda biwllen, alhwenne tha wed elast werthath, the theron ebreken send.

And alle, thete buta Godishus fuchten werth, and hi tha wed last, ther hini thi hemethoga mithi biwrogath, tha sextich skillinga. Sa ne mi ma therumbe nen Godishus besla, tha therumbe nene clagi dwa; hit ne se, thet hi an da weddon bifalle, sa mot ma therumbe thet Godishus bisla, alhwenne tha twia sextich skillinga elast werthath.

Sa ne hach thi hemethoga nawet mar to wrogande buta tha siuwer hachtida: Tha heliga kerstestide and sancte Maria dege, paschatida and pinkostratida; therto thes heliga criosesdi, sunnandegta and apostolis dega, thene aduent al to letora twilista², and helega thiadfesta; sa hwa

¹ MS. haf.

² Tot Heilige drie koningen.

sa thene helega bonnena fretho brekth mith fiuchte , tha ores mith unriuchte. Wili ther enich hemethoga firor wrogia (103) tha thet riucht wist , sa brekth hi to friseska riuchte sextich skillinga , and to tha liodakere hundred merka and thes ethes las. — An alle thi , the mith unriuchte to breue cumi , thi skil of sunder panningon ; hwa sa mith riuchte to breue cumi , thi reke sina riuchta wed an ta scriuere enne pannig , and wese lethoch and las.

Sa ne mi ma therumbe bicumbria feder ne moder , brother ni swester , kind ne kindeskind , buta thene , ther ma an da breue fint.

Sa ne mi ma therumbe nene sthereka bisla , tha nenne song umbe uphalda , hit ne se , thet ma fiucte¹ opa tha stherekhoui and binna there withume.

11. — Thet urief us thi kinig Kerl and thi paus Leo , bi sante Willehadus tidon , ther wi under kersten wrthon : Sa hwa sa thit riucht halt , sa is hi Godi harsum an ta riuchte. Sa hwa sa us Frison thes riuchtes biraue , sa werth hi berauad anna himulrike fon Godi and fon alle sine heligon ; sa werth (104) him edomad and edeled thiu niuent hille. Thes send fre to tha iungosta di alle tha , the thit riucht haldath ; hwante God use Hera thi skil se leda to tha euga himulrike.

Explicit , expiceat ! ludere scriptor erat ,
 Est liber hic scriptus ; qui scripsit sit benedictus .
 Qui me scribebat , Ricmari nomen habebat .
 Non videat Christum , qui librum subtrahat istum .
 Scriptor scripsisset melius , bene non potuisset .
 Qui michi dat cenam sine potu dat m. p.
 Qui struit in colle imbres habet ac.....
 Omnibus etiam non mea sompnia dicere possum .
 Itzardus est bonus scholaris a , b , c , d , e , f , g .

¹ Lees : fiuchte .

I N H O U D.

	Blz.
Eerste of jongere voorrede.	93.
<i>Tweede of oudere voorrede.</i>	<i>97.</i>
I. De zeventien keuren.	99.
II. De vier en twintig landregten.	104.
III. Boeten wegens mishandelingen en verwondingen. — 1^e afdeeling.	114.
<i>2^e afdeeling.</i>	<i>118.</i>
IV. De vier wenden (uitzonderingen).	121.
V. Rustringer keuren.	122.
VI. Nieuwe Rustringer keuren.	125.
VII. Rustringer regten.	128.
VIII. Boeten.	138.
IX. Rustringer zeendrecht.	140.

VERBETERINGEN.

- Blz. 116, regel 3, aehta, lees: achta.
 » 121, » 2, fiardan del, lees: fiardandel.
 » — » 10 v. o., sa, lees: se.

Wumkes.nl

III.

B R O E K M E R R E G T.

*

Wumkes.nl

BROEKMER REGT.¹

1. — Thit is thiu forme kere, ther Brocmon kerent hebbath: Thet hira rediewa skelin thingia hira ierim vt an thene ende.

2. — Alsa tha rediewa alraerest ongungath and to hape kemen send, sa skelin hia al vnderena suera, e ta menaloge, oppa sancte Iacobe, thet hia buta pennigum and buta bedum helpa skele, tha erma also tha rika, and tha fiunde also tha friunde.

3. — And sprec ma thene rediewa on, vmbe tha lessa meyde, ieftha vmbe tha marra, sa vndgunge re² mith sex monnum, vnder tha forma and vnder tha other berninghe, and hi selva tha soginda. And thi talemon wite tha sibbe, ther vr thene sueren heth, ther tha werde leda skel, mith sex ethum. And thi talemon vndvng ac also, vmbe tha meyde; and tha redieua driwe thet riucht forth fon tha talemonnem, ther thenna weldech send. And hveder sa

¹ Deze tekst is overgenomen uit het MS. Oelrichs, in 1840 in de bibliotheek van den hertog van Cambridge vorhanden, en afgedrukt in de *Friesische Rechtsquellen*, blz. 151—181, van von Richthofen, en vergeleken met de uitgave van Wiarda, 1820. Ik heb de aaneengezette woorden van elkander gescheiden, en mijne gewone punctuatie gevolgd, en vermeen hierdoor meerdere duidelijkheid aan denzelven te hebben gegeven. ² Eens voor al zij hier opgemerkt, dat *re* in de beteekenis van *hij*, of in die van *er*, daar, voorkomt, en *ne* van *hem*, *den*, *de*; *se* voor *zij*. *Re* is dus *hi* en *ther*; *ne him* en *thene*; en *se hia*.

tha redieua, iof tha talemonne, thus werde brecht, sa reke hi tha liudum achta merk, and thi clagere bisvere sine meyde. And ne driuath tha talemon, iof tha redieua, thith riucht naut forth, sa geie hia mith achta merkum.

FON WERNIM BIIECHT³.

Hwersa ma sprech vmbe werna, hia se lessa, ieftha marra, and se biiecht tofara sine eyne redieva, ther se vnder stonde inna there herna, and hi also rede, sa drive hi se withe bi achta mercum, and tha tuene mith him stonde; and neth hi se naut, sa se hi urleren. (2) Fon thisse tichtega se 't also den, sa 't fon othere redene; and thi redieua withe tha werna, hu stor se se; and nis se naut biiecht, sa vndgunge hi mith sinre eynre sele.

FON GOLDE.

Hwersa ma sprechit vmbe en gold, and spreke: Ic nebbe nen vndhent, sa vndgunge hi mith sinre sele.

4—6. — Thera rediewana ierim skel stonda to tha sunnandi bifara Walburghe dei. Is thi Walburghe dei a sunnandi, sa halde ma thenne erra.

And thet wellath Brocmen, thet ter alrec redieva sette sine helgena monnum enre engleskere merk werth goldes inna warwe, thrim wikem er tha sunnandi, er se ofgunde e ta mena loge, and hia kethe him thene frethe, bi achta mercum; and deih ther aeng liudamon tha rediewa engne skatha, sa felle hi 't a tuira wegena; and thi rediewa bi-suere sinne skatha.

And tha redieua kethe vt alle riuchte frethar, fiuwertene nachtem er tha ofgonge; ursteppe se engne frethe witlike,

¹ MS. staat: Fon w(..nim) ..iecht. Hier zij aangemerkt, dat de meeste opschriften aan den rand afgesneden zijn, en bij Wiarda ontbreken. Ook deze bepaling ontbreekt bij Wiarda, gelijk mede de volgende.

and hi werthe vrwennen, sa felle se ne tuiskette; ieftha vnriuchte vtkte, sa felle se ne selwa enfaldech.

7—8. — Efter there kethene skiffere alle Brocmon e ta mena loge, vmbe thet talelen, hwam hit fon riuchte bera muge, and hi nebbe nenne tichtega hewed binna iera, vnder tha redskipe, with thene rediewa, ieftha enne otherne mon, fon alsadene tichtega, thet thi rediewa ret hebbe; and nanen liudamon vnge inna thet talelen, er there skiffene (3) sinra bura. And sa nime tha talemen thet rediewana gold e ta helgena monnum, and riuchte elle riuchte tuisk thene liudamon and thene rediewa.

9. — Sprech ma on thene talemon vmbe enne vndom, and tha tuene thene ena, and thet bref inna warwe naut ne friiae, eider hira mith sex ethum, hi selwa mith him; sa reke hi achta merc tha liudum fore thene redieua, and thet hus lidze gersfalle, sa kethe thet vt tha talemen, ther thenna weldech send.

FON TALEMONNEM.

10—16. — Alsa tha talemen ongungath, sa suere se enne stawadne eth oppa sente Iacobe, thet ze 't elle riucht makie tuisk thene rediewa and thene liudamon. And alsa monege talemen skelen re wesa, sa re rediewana, and en half ier skelin hia weldech wesa, and naut lengra.

Ac werthat Brocmen thes to rede, bi liuda skiffene, thet ma othere talemen nime oppa tha erre, sa se tha erra and tha letera allike longe weldech.

And binna sex wikem skelin tha talemen tha rediewa siker makia, ioftha skeldech. Alsa skelin tha nia talemen tha alda siker, ieftha skeldech, makia, bi achta mercum, and bi tha huse, and hira gold inna warwe wihe te reitsande. Thet skelin driwa tha rediewa wihe, ther thenna weldech send, alsa fir sa hi herich se; nis hi nauth berech, and hi tha keddar wende, and hia naut fa ne muge, sa fa se oppa thet gold, vmbe thene brecma.

And vr ene talemen , and ur ene rediewa , se alreck weldech , al ther¹ ur sueren is , and naut ferra . And thet wellath Brocmen , thet ta talemen nenne brecma ne (4) nime e ta hana , vmbe tha lestene binna dei and binna ene monde , bi tuam hageste mercum . And thene brecma skelin withedriwa tha rediewa , ther thenna weldech send , tha hana withe inna tha hond ; and thi talemon reke ne selwa tha liudum , and tha tua merc vt to kehande , and efter to lestande tha sithum e ta letera thinge .

And deth thi talemon aenge monne eng vnriucht , sa riuchte thet sine sithar bi tha brewe , and thene tichtega vprivchte hi , and achta merc retze hi , and sin hus ne berne ma naut .

FON KEDDUM.

17—18. — Alle keddar se en ier weldech buta talemonnum . Iof hir aeng mon welle weldech wesa leng sa ier , sa geie hi mith achta mercum . And nen ked and nene rediewa ni moten ketha , ni achta , ni riuchta , inna ene otheres welde , er tha othere ofgunge . And alrec mon se weldech vr sine eyne herna , and naute ferra , bi achta mercum .

FON HELGENA MONNUM.

19—23. — Alrecke burar biskiffe sine eyne rediewa , inna hoke herna hit felle . Sziwe hia , sa skethe thet thi helgena mon , ther vr tha herna sweren heth . Sprecht thi rediewa , thet tet him naut bera ni muge , sa biwerie thi helgena mon thet mith tuelf ethum , oppa hoke helgum , sa ma him tofara Brendze , and thi witherlaga mith tuelef ; and ni geng thi rediewa naut on bi tha helgena monna redene , sa geie hi mith achta mercum . Sprect ther en other helgena mon , thet tet him bera muge thet redskip , sa due hi alsaden riucht .

¹ Ther voor : thi er .

Sprec ma on thene helgena mon, thet him bera muge, sa skeppe thet sine nesta mith alsadene riuchte. Feth er aeng rediewa, ieftha talemon, ieftha helgena mon, ieftha (5) eng liudamon, inna otheres herna, sa geie hi mith achta mercum, and mi tha huse, hi ne iewe 't a wald, also thi other thet thria bielagad hebbe inna warwe; and ne clagath hi naut, sa geie hi selwa; and thet kethe vt tha rediewa, ther thenna weldech send. Sprecht ther en other, thet tet him bera muge thet redskip, sa due hi alsaden riucht.

FON REDIENA BRONDE.

24—31. — Iof Brocmen thes to rede werthat, thet hia tha rediewa berna welle, sa hebbe tha talemen tha wald, inna hoke fiardandele se thenne brond biennne.

Sa ne skel ma 'r naut awei nima, naut awei drega; al skil ma hit berna. Hir ne skel ma nenne walla demma, nenne werf delwa, nen holt, nenne hefech¹ vphawa; hwa sa thit deth, sa skel hi tha liudum achta merc resza, and eftær te ieldande; thet skel thi rediewa mith sinre sele biweria.

Slit ter aeng rediewa er tha riuchta dei, auder wach, ioftha rhoof, sa resze hi achta merc. Vrwaxt hir aenge monne sin hei, thet hi ne rediewa berne, er tha riuchta dei, sa resze hi achta merc; al thet ter breszen, ioftha berned, ioftha rawad werth, thet skel thi redieuia biswera, and efter skel thi bernere thet ielda.

Hwersa thi rediewa alsa sit, thet ma hine berna naut ne muge, sa drege ma hit of tha werue; skieh er aeng skatha fon, sa ielde hi 't, ther tha glede onstet, and thi rediewa bisvere sinne skatha.

Fon hwammes vndome sa thi rediewa werth vrwennen, thi stete thene brond on, iof ma hit berna muge, bi achta

¹ R. fecht. W. fech; doch in W. MS. hefech, sluitboom, hek.

mercum. Mei ma hit naut berna, sa drege ma hit of tha werwe, and wel mot ma him helpa, bi talemonna worde, and elles ne mot nanen liuda(6)mon brond onsteta, bi achta mercum; and also due hi tha thrim redieven, ther fon ene vndome werthat vrwnnen.

And hwasa tha redieuia thenne brond onstet, e ta redieuana suiue, sa wardie hi thet alsa longe, sa tha talemen and tha liude oppa werwe send, and efter wardie hi selwa, ther thet hus ach.

FON REDIENA HUSE.

32. Alsa fir sa thi redieuia en eyn hus hebbe, hit se werra, ioftha betera, sa tidie tha liude alder oppa; neth er nen hus, and hi werthe vrwnnen, sa resze hi fiwer hagesta merc fore thet hus. Sent er brothere, ioftha sundre¹, and hira hus ne se er naut deled, er hia thene eth vndhente, sa se thet hus allegadere an dere geie; is 't er edeled, sa geie hi mith sine eyne dele.

FON REDIENA ONSPREKE.

33—34. — Wel ma 'r enne rediewa onspreca vmbe enne vndom, sa skel ma hine onspreca thes selwa deis, ther hi ret an da warwe, and wernia oppa re stede inna warue, and thene tichtega to endgiande er ma of tha warwe gunge²; and thi rediewa skel se halda, ther him alranest is, ther thenne vndom edeled het, and alsadena werna skel ma nima, sa ma thenne het. Ac friath tha tuene thene ena, sa halie se tha werna e ta huse, and binna fivwertene nachten te friaiande mith pennigum.

Sa skelin tha thre thenne dom a hond nima, and skiria ne, hwedder hi enne riuchtne dom deled hebbe, sa naut; vrwinne hia hine, sa skelen hia thene tichtega elle riucht makia. Alsa thi rediewa biwernad is, sa ne

¹ Angels. suhtria, suhtriga, suhterga, broederszoon.

² MS. W. volgt: sa skel ma tha warna undhenda.

mot ma naut sena, wara hia skelin thene tichtega to loge
brendza.

FON REDIENA VNREDENE.

35. — Hwersa 'r ret en rediewa ene vnredene, ieftha
delt enne vndom, and tha othere thre¹, ther mith him
herde, also hi biwernad se, ieftha werna inna warwe
beden se, (7) and naut vndhenda nelle thes selwa deis,
sa geie alrec hira mith achta mercum, and mit tha huse
oppa thene lesta dei; hi nebbe ne fon eskirad thes selwa
deis, tha thi other biwernad wart; ne wernat ma naut,
sa geie hi allena, ther eret heth.

FON REDHIM², THER GUNGATH INNA OTHERES KETHENE.

36. — Hwersa 'r en redieuia gench inna otheres redene,
ioftha kethene, ioftha echtene, mith wald, ioftha raue,
and thi othere thet bikeme thria an da warue, sa geie
hi mith achta mercum and mith tha huse; hi ne iewe 't
a wald, also thi other thet thria biclagad hebbe inna
warwe, and bikeme hi thet naut, sa geie hi selua.

FON REDIENA ECHTENE.

37. — Alrec redieuia se sinre eynere echtene weldech,
and enes skel hi achta; acht hi tuia under sine eynere
weld tofara sine sithum, sa resze hi ene alwe hageste merc
tha redieuian, and thene scatha felle hi. Bitigiath him tha
sithar, thet hi mith him estenden hebbe inna ene othere
loge, and acht hebbe, sa vndvnge hi mith ene ethe. Iof
hi tuia allenna en thing echt hebbe, befta hira bekum, sa
vndvnge hi ac.

FON REDIENA VNDOME.

38. — Thi redieuia ne mot sinne dom naut wenda, bi
achta mercum and bi tha huse. And enis skel hi reda and
enis skel re ketha; and hwasa delt enne vnriuchtne dom,

¹ Zal dit niet tua moeten zijn? ² Redieuim?

sa recht hi tha liudum achta merc , and sin hus berne ma ,
and of tha ethe al te hond.

214. — Hwersa ta tuene redieua thene ena viwerpath ,
sa riuchte se tha tichtega thes ieris inna there herna. Thet
hus , thet eberned is , thet wertherie thi redieua , ther vr
thet hus besweren is , and tha erwā ielde thet hus¹ , als
fir sa hi herech se ; nis hi naut herech , and hi tha keddar
wende , and hia naut fa ne muge , sa fe se oppa thet gold
umbe thene brecma.

Wersa 'r is en somnath , and hir se nen thingath , and
hir kethe ma nen thing , sa se hit enfaldech.

FON THA ALDA REDIENA DOMME,

39. — Al thet , ter tha redieua thes erra ieris duath ,
(8) thet skel stonda , thet ne skelin tha othere naut vnddua.
And hwa sa telt oppa ne ende , sin redieua skel thet wita ;
and al thet ma deth tofara tha redieua , thet skel stonda.

FON REDIENA . ENTDEGE SA MA WENT².

40. — Hwer sa ma thene rediewa went inna sinre
herna e ta rauue , sa ne mot hi naut fiuchta , wara halia
sinne nestas sit. Went ma se , eyder nimith tuene skillen-
gar. Halath ma tha kocar , hini ene halwe hageste merc ;
halt ma hit to becnum , achta merc tha liudum ; bifucht
ma thene redieua , ieftha thene hauding , sa felle hi 't ,
ther thene redieua went , a tuira wegena , hit se deda ,
ioftha dadel , and to betande thrimne forther. Sprecht hi ,
thet hi ne redieua naute went nebbe , sa nime thi redieua
thet oppa eth and oppa sele , thet hi went se , and sa
driue hi 't forth.

¹ Het volgende, tot § 39, ontbreekt bij R. Men zie hem ook
blz. 153, noot 14, en hieronder § 43 in fine. Het is bij Wiarda,
met de volgende ainea, het slot van § 214. ² R. weet van
entdege niets te maken, en ook ik niet, ten zij: *pentdege*, pand-
dag, of panding, dag, waarop hij pand zal stellen; in den tekst
staat: *e ta rauue*, bij panding.

FON REDIENA BIFIUCHTANDE.

41. — Hwer sa ma thene redieua bifiucht, hit se deda, ioftha daddele, al se 't thrimne further. Alsaden sa hi innime, sa reke hi alsaden vt.

FON REDIENA KETINGE.

42. — Hwer sa 'r en redieua, ioftha tuene, binna burem en thing kethat, and hir wndie ma enne mon, sa retze ma tha liudum thria merc, and tha redieua ene halue, and to betande thrimne further; and thi frethe skel stonda fon tha thinge to tha thinge, bi redieua worde; and sketh ther aeng daddel, sa nime tha redieua ene hageste merc.

FON TWAM REDIEUEN, THER KETHAT A TUIHALUA.

43. — Hwer sa tuene redieua kethat a tuihalua, sa skel ma tia to tha brewe; and hweder kethere sa 't vnriucht het, sa resze hi tha liudum tuia hageste merc. Werther eng sogenath, and hir ne se nen thing eketh, hwet sa ther sketh, (9) sa se hit enfaldech.

FON TICHTEGUM BINNA LONDE.

44. — Hwer sa thi tichtega binna londe sketh, sa skel thi redieua reda, ther vr thene tichtega sweren heth, sa skelin thet wita tha thre, ther mith him inna fiardandele send; and tha tuene skelin thene ena vrwinna. Werth hi vrvnnen, thet hi vnriuchte ret hebbe, sa resze hi tha liudum achta merc to fretha, and thet hus thera liuda, and thi redieua of tha etha. Werth hi sikerad, thet hi elle riuchte ret hebbe, sa resze thi clagere tha redieuem ene hageste merc.

45. — Hwer sa mar enne redieua onsprecht vmbe enne lessa frethe, ieftha vmbe enne marra, also fir sa 't buta daddele se, and hit ne se tha redieua naut clagad, sa skel hi se leten wesa; is 't eclagad, sa skel hi thermbe geia. Hwa sa let with sine eyne rediewena kethene, sa felle hi 't, and bete 'n a tvira wegena. Hir skel ma thene red-

ieua vrwinna, hir skel ma thene hod upsteta inna thisse fiardandele; thes forma deis to bernande, and hira hus te stetande. Deth him aeng mon engne skatha, sa felle hi 't, and tha liudum achta merc; stet ma ne hod elkera hwerua up, sa resze hi tha liudum achta merc.

FON REDIEUA OFLEDENE.

46. — Hwer sa thi redieuia of tha werve gent, and tha ofledene withseith, iof tha fiund thenna aenge case makiath, sa felle thi 't, ther tha dede deth.

FON ENRE CASE, THER SKETH DEIS, IOFTHA NACHTES.

46. — Hwer sa re sketh en case auder deis, iofta nachtes, sa birede ma se mith tuam witem. Sprec ma vmbe ofledene, ther sken is deis, ieftha nachtes, sa birede ma se mit tha redieuia; and nacht and thi dei fon there ofledene (10) se all en. Hwet sa re sket nachtes, ieftha deis, et husferem, hit se deda, ieftha daddel, ieftha lemethe, thet skel wita thi redieuia, ther vr thene hana sveren heth, hweder hit inne sken se, sa vte.

FON HUSFERIM.

47. — Hwer sa ma ferth mith weldegere hond, with sine eyne rediewena kethene, to ene huse, and hit makie ma inwind and viwei, sa resze ma tha huswerda to bote ene hageste merc, tha rediewem ene, tha liudum thria.

Sketh er eng daddel binna wagum, mith thrim ieldum to ieldande, and thi frethe alsa stor; and thet bonahus thera liuda and tha botha thribete.

Sketh er aeng raf, sa skel thi redieuia thet wita, and efter skel thi huswerda thet biswera; and ¹ also monege frethar te rezande, and tha redieuem alsa monege merc to nimande, and also monege hus te bernande.

FON DADLEM AND FON VNDIM, THER SKIATH BINNA WAGUM.

157. — Werth er en mon enimē binna wagum mith

¹ MS. W. also monege daddel, sa re skiath, also monege enz.

vrwald, ieftha vtedriven, vndad, ieftha slain¹, sa se tha bota thribete, and hine ielde ma mith thrim ieldum; thi frethe and thi brecma se alsaden, alsa hit bi tha huse bereth. Vrliust hi clathar, ieftha eng thing, and thi redieua alsa rede, sa ielde ma 't mith thrium ieldum; werthat him sine clathar te hauwen, ieftha te rent, al se 't thribet, alsa hit berith bi tha clathe; deth hi deda wite, bi re nede, sa se hia ebete.

Is tet hus elle hel halden, and hia vfolgie oppa thene werf, and hir due ma deda, ieftha dadele, and thi (11) redieua thet rede, sa felle monna ek, thet hi vriuchte, and al se hit enfaldech.

FON GOLDE AND FON FERENE CLATHUM².

158. — Hwer sa mar gold, ieftha ferene clathar, vrliust anda enre kase, and thi redieua thet rede, sa biswere hi sin eyn; thet gold ielde ma mith golde, ieftha mith londe, and tha ferena clathar mith pennigum.

FON DURA BRECMA.

48. — Hwer sa mar ena dura liachtes deis brecht, ieftha ofheft, and thi redieua thet rede; tha haudinge tuene skillingar, mith sex ethum to haliande, and tha redieua tuene and tha liudum ene merc; and tha dura to makiande. Sketh hit thes nachtes, sa barie ma 'r vmbe, tha secona se en merc; nel ma naut baria, sa mey ma nima sex ethar fon tha witherlaga. Hef ma se of, sa is 't alsaden; dempt ma him ne walle, alsa stor; thet andren to betande mith fiuver penningum, and thriv te betande mith redieuana worde.

FON OFLEDENE.

49. — Hwer sa mar sprecht vmbe ene ofledene binna wagum, sa skel ma there dede vndvnga mith sex ethum; there lemelhe mith tuelef ethum; thes daddelis mith fuver-

¹ R. skalin.

² R. clatrum.

antuintege ethum. Let thi redieua thet on , thet hit binna wagum sken se , sa skel hi thet biswera oppa thene , ther tha dede den heth. Fon tha papa and fon tha howe is 't alsaden. Ofledene thes huses , went¹ et ta dreppele and et ta howe ; and en mon mey ene husfere dua.

FON HOFCASE.

50. — Hwet sa 'r skelh oppa houwe , thribete to betande. Sketh er eng daddel , thriu ield to rezande , and thi frethe also stor , and thi redieua ene merc. Skiath er deda , ieftha daddel , oppa houwe , sa skel thi redieua thet wita , (12) ther vr hine sveren heth , ther thiu dede onkemen is ; hueder thiu dede oppa houwe sken se , sa naut , thet skel hi thes letera sunnandeis vtaketha.

51. — There ofledene vndvngande fon tha houwe , also ma fon tha huse , fon dedum , and fon daddelem , and fon lemethem , ief thi redieua thet onlet ; were thi bete , ther tha dede deth an sprensze hof , and leste 't bon. Fon tha papa and fon tha houwe sa nimath tha liude nenne frethe.

FON BOTUM OPPA HOWE AND BINNA SKELDE.

52—53. — Al tha deda , ther skiath oppa houwe , inna hemme and binna skelde , thribete te betande wara husbota ; and thisse benomade bota thi tuednath a penningum , and thi thrimenath a were ; tha othera bota thi thrimenath a penningum , and thi tuednath a wera .

FON THA PAPA.

54—55. — Slaith thi leia thene papa , sa skel thi redieua ne vnder sete driwa , buta bresze and butha fretha , alsaden ield , sa re ina re biscopes sone bisened is , and thi biscoop nime sine bonnar. Slaith thi papa thene leia , sa driwe thi redieua ne vnder sete , also thi Brocmen thene otherne deth , buta fretha .

¹ Went , d. i. wordt gewonnen.

FON SKIFFENE THERE REDGEUA.

56. — Alsa thi kethere keth fon there mena acht, sa mot ma 'r wel fon skiria, and nauyet vmbe hwerwa; alsa monege sa re vmbe hwerwath, alrec tua merc tha liudem; thet skelin him sine sithar oppa ketha; and alrec vmbe-hververe tha sithum ene halwe hageste merc.

FON THA RAWE.

57. — Hwa sa rawath buta redieua orlewe, sa resze hi tha haudinge tuene skillingar, and tha redieua tuene and tha liudem ene hageste merc.

HWASA BERNT VR WALD.

58. — Hwet Brocmonna sa re ferth¹ mith wald, and bernt enne (13) otherne vmbe sinne mon, sa resze hi tha liudem achta merc to fretha; and al, thet ma to skatha deth, thet skel thi hauding biswera, and efter skel hi 't fella, binna ene monathe, mith golde and mith penningum.

FON V... (WALD...) SA HOX... (HOXN...)

59. — Hwasa blent, ieftha hexnath², enne mon mith wald and mith bisette hei, sa bete ma him thribete, and achta merc to fretha, and thet hus thera liuda.

HWA SA OTHERNE WENT ET FENNE AND ET FORDA.

60. — Hwa sa otherne went et fenne and et forda, ieftha inna sin lond gench, meth, ieftha skereth, ieftha ereth, ieftha delfth, and hi werthe vrwnnen mith redieua dome, and mith tvam witem, sa resze hi tha redieua tuene skillingar, and tha clagere tuene and tha liudem ene merc; neth hi nene werde, sa vndvnge ma mith sex ethum. Ferth hi mith wald and mith wepnadere hond buta redieua dome, and nimth skettar, alsa stor. Sketh er aeng daddel, achta merc tha liudem, and tha daddel se buta fretha. Nimth ma ene monne en quik inna sine

¹ *Ferth*, vaart, reist, trekt. ² *Hexnath* (R. Hoxnath), bindt. Angels. hacele, kleed, omsluiting.

londe, and hit nime ma him et¹ mith wald, thi redieua nimth tuene skillingar, and him tuene, and thene skatha to betande, bi redieua worde, ief hi 't biret; biret hi 't nauwet, sa vndvnge ma mith ene etha.

FON THAM, THER² OFFERFTH ARE, IEFTHA STERT.

61. — Hwa sa firth to otheres fenne, and to otheres forda, and kerfth of otheres quike are, ieftha stert, sa nime hi thet quik, ther ne skatha den heth, and ielde 't thrimne further, bi rediena worde; thi redieua nime tuene skillingar, and tha liudem ene hageste merc to fretha. Binna wagum (14) alsa stor; ief thi redieua thet onlet, sa biwerie thi hauding thet mith tuelef ethum.

FON DADELE ET VRMETHE.

62. — Sketh er en dadel et vrmethe, and et vrdeflta, et vrskerande, et vrsketrawe, and et othere rawe, oppa londe, achta merc tha liudum, thi ther tha wald drift, and tha dadele buta fretha; and monnec felle thet, thet hi vrfuchten hebbe buta wagem and buta houwe, hi ne tye³ oppa ene ofledene, and thi wach tie re, ther ma se oppa brennze, ief thi redieua thet biret, ther vr thene hana sveren heth. Alsaden se 't fon alreckere wald and fon alrecke tichtega.

FON RE SOLDENE.

63. — Hwer sa en mon werth bifuchten, and hi clagie ene soldede, and thi redieua thet rede, and hi sterwe binna thrim wikem, sa ielde ma hine mith ene fulle ielde; liwath hi ther vr, sa vndvnge ma mith tuelef ethum.

FON CASE.

64. — Hwer sa 'r sketh en case, and hir sle ma to eyder sida enne mon, sa felle thi ne frethe, ther tha case halad heth.

¹ Et schijnt mij overtollig. ² R. Fon tha, hwa sa, enz. ³ Tye, beroepe. Het volgende tie zal trekken, bijbrengen, beteekenen.

FON THA BROGGERDELE.

65. — Hwasa othrum thene broggerdel brecht, sa ne mei re helpa nanene monne¹, sa resze ma him to bote tuene skillingar, and tha redieua tuene.

FON RE WEYWENDENE.

66. — Thiu weywendene, ther fon kemen send wedlingar, blodelsa, render, ieftha raf, ief se tha redieua clagad send, and hir withseke ma, sa berede ma se mith tuam witem, sa resze ma 'r vmbe to bote tuene skillingar, and tha deda to betande, and tha redieua tuene. Nis ter naut to auwende, sa vndvnge ma mith ethum. Fon there nacht se 't alsaden.

FON MENTEL AND FON STACKE, THER MA RENT.

67. — Hwer sa mar rent mentel, ieftha stac, and hit ne se naut flocskiwech, sa is thi pelin² and thiu sponne sex (15) penningar; is 't flocskiwech, thre penningar.

Nestla breszen en hagest skilling; keppet³, sex penningar, and en to betande. Nene render te betane inna linnene clathum, also fir sa hit bihalden se; sen sze naut bibaldin, hir bete ma bi rediena worde.

FON CASE ET WARSTE AND ET HLOTHE.

68. — Hwet sa 'r sketh et warste and et hlothe binna wagem, en ield and enne frethe.

Hwersa 'r en mon ingluph, ieftha inrent, ieftha instet, thriu ield and thre frethar. Fald hit to dadele, thet hus thera liuda, ief thi redieua thet ret; fald hit to dedum, thribete to betande, and thet hus naut e bernande; tha liudum thria merc, and tha redieuem ene, and tha huswerda ene, hit se deda, ieftha daddel; and en mon mei tha husfera dua.

69. — Al thet ther sken is, er ma tha kere bikas and

¹ W. sa ne mei re him helpa and nanene monne. ² W.
plem. ³ W. kneppet.

thet bref skref, thet skel lidsza. Al thet ter efter sketh, thet skel ma riuchta bi tha brewe¹.

FON RAWE.

70. — Hwa sa deth en skacraf, and thi redieua thet birede, ther vr thene hana sweren heth, sa bete ma him thrimne further, and sin raf bisuere hi; and sa nime thi hana thre skillingar, and thi redieua thre, and tha liudem tva hagesta merc. And ne mei hi 't nawet fella, sa stonde hit oppa sinne hals.

FON RE WIK.

71. — Hwet sa 'r sketh ina re wik et fivver howem, et sente Maria howe, et Vtengra howe, et Victors howe, et Aurec² howe, et ter missa ina re wik; tha bota al thribete, and tha dadele mith thrim ieldum to ieldande, and thre (16) frethar tha liudem, and tha redieuem alsamonege brecma. And ne helpath tha tuene redieua tha hana naut, er hia of there wik vnge, sa geie hia tuene, eider mith fiuwer hageste mercum, hueder sa 't halt. Ac helpe hia him sines riuchtes, and hi clagie thenna en da herskipe, sa geie hi mith fiwer hageste mercum, and thene tichtega vpriuchte hi.

FON HOFCASE.

72—73. — Hofcase, and rediena case, and wifcase, and husfera, in dere wic et tere missa al ena; al se hit thrimne further. Vrliust ma 'r clathar, ieftha engrahonda quic, et tere missa in dere wic, et ta fiuwer houwem, mith thrim ieldum to ieldande, ief thi redieua thet onlet. Is 't comp, sa se 't alsaden, and naute diurra.

74—75. — Alle comp, ina re wic et tere missa, se en

¹ Is dit ook eene bepaling, ten gevolge van des Bisschops Everards brief van 1276? Wiarda zegt, dat in deze § eene amnestie is van alle begane misdrijven, voor de invoering van deze schriftelijk opgestelde willekeuren. Richthofen zwijgt hieromtrent.

² W. Lambertes.

merc tha secna , and naut lessa. And sketh er eng brond, ina re wic et tere missa , fon ene iechtegere case , and thi redieua thet onlet, sa ielde ma ne mith thrim ieldum , and thet ingod beswere thi hana , and wite selwa thene hau ding; tha rediewem ene merc , and tha liudum achta. And ret thi redieua thet naut on , and ma 'r vmbe baria welle, sa stonde hit to othere barem.

FON THA VTLENDESCA RIUCHTERE.

76. — Hwa sa thene vtlendesca riuchtere, hweder sa 't is, thi suthera sa thi northera, binna londe onsprrecht vmbe ene redene, sa skelin tha tuene bi tha ena stonda, hweder hi riuchte rede, sa nawet, and thi mena acht skel tha tuene driua to tha ena, bi fiuwer hageste merkum, (17) thet hia spreke ge, ieftha na , mith tha ena, alrec hira mith sex ethum. And stonde hia nawet mith him, sa resze hi fiuwer hagesta merc tha liudum, and thene tich tegaa vpriuchte hi.

77. — Alrec mon se sines eynes londes and sines ethes weldech; and ne mei re thene eth nawet waria, sa mot hi ne resza vnder sine eine rediena dele, and nawet buta tha dele, bi fiwer hagesta mercum; and invr sine wagar nime re hwene, sa hi welle, and wardie selwa enre fulfenzere hond; and nis hi nawet fulfenzse, and werth e vrynnen mith ene vndome, sa felle hi 't selwa.

FON LONDSZIWE.

78. — Hwer sa tuene men sziwiath vmbe en lond, and sprecath bethe federerwe, and bira ne biade naunder suethene werde, ieftha hia biade bethe suethena werde, sa is 't comp. Biut thi other suethena werde, and thi other nene, sa skel ma tha werda leda inna tha londe, ther thiu sziwe on is, ieftha inna tha londe, ther a tui halwa slate send. Thet is suethena werde.

79. — Hwer sa ma sziwath vmbe londcap , sa wite thi

redieua 't, hweder¹ cap wesen hebbe, sa nauwet; and thi redieua skel thet wita, ther sin berielda sprecht, thet ter cap den se.

80. — Thene kestere and thene londdriwere ne mey ma nawet rueke vmbe tha sibbe, ieftha vmbe tha blatnese.

FON LONDECHTENE.

81. — Hwa sa welle echta lond, sa wise hi 't fensze buta there herdstede. Skel ma echta tha herthstede, sa dele thi, ther ma 't echta skel, and thi other kiase.

FON LONDWIXLE.

82. — Londwixle, ther beseten is ier and dei, and ma hit vnddua welle, thet skel ma halda mith tha londdriwere (18) and mith tuam triuwe witem; nis 't naut biseten ier and dei, sa vndvnge mar mith sex ethum, hit ne se, thet hit to fara rediem den se.

FON NYARWIXLE.

83. — Londwixle mei ma vnddua vnder sibbe mith nyarwixle inna tha londe, ther et erest oneracht is, ieftha ina tha londe, ther a tuihalwa slate send ewenpende², bi redieua worde.

FON LONDSENE.

84—85. — Londsenene mey ma to loge brensa, mith a kestere and mith tuam witem, buta redieua redene. Londcap ne mey ma nauwet ma sa enes withsedsza.

FON LONCAPE.

86. — Hwa sa heth en lond capad, and vrgulden, and fagad, ieftha to here sold, and en other thet thenne withsedsze, ther also sib se, sa hebbe hi 't, ther et capad helh.

FON LONDELANDE.

87. — Hwa sa welle lond dela, hit se lessa, ieftha marra, sa dele thi, ther³ fon welle, and thi other kiase;

¹ Hweder voor hweder ther. ² W. twenpende. ³ Ther voor: ther thet ther.

and thene slat makia ma of eider londe, bi tbrim ierd-fotem.

FON WERWEDELANDE , THER BISSET IS MITH A HUSE¹.

88. — Hwa sa heth enna sexta del fon ene werwe, ieftha binna, and mith a huse beset se, sa skel thi werf allegadder to riuchte dele hwerua; is 't vr thene sexta del, sa beliwe that hus vnberepped, and thi redieua wise thene lessa del forth buta huse, bi like werthe.

FON LONDHWERRA.

89. — Hwa sa welle mith sine londe hwerra, sa biade hi 't vr sine eine burar, hia se lessa, ieftha marra, and thi nime 't, ther vrkniaia muge, binna sogen nachtum, ac hwana sa 't ekemen se; nimth hi 't, sa skel re 't him vriedla thene halfdel binna fiuwertene nachtem, and thene halfdel binna ene monde; deih hi thet naut, sa is 't alle liudum fri. Sziwe hia vmbe thet werth, sa biwerie hi thet, ther thet lond (19) ach, a sex penningar, mith ene ethe, thet hi 't also biwertherad hebbe.

FON BOLDBRENGE.

90. — Sa ne mot er nanen mon sinra wiwe boldbreng sella, hi ne se bierwed.

FON THES IERIGA² BERNES ERWE.

Sa ne mot er naunder feder, ni moder, suster, ni brother, ieftha nanen mon, thes vnieriga bernes erwe sella, ieftha vrsetta³, hine driwe ther to hunger, ieftha nedbrond, segong and breszene dikar, sa skel ma thet dua mith holdena rede.

FON ALDERLASA GODE.

91. — Hwa sa nimth thes alderlasa god, hit se lessa,

¹ R. bisetsed voor: biset. Hij schijnt met se, dat hij telkens aan de werkwoorden hecht, niet bekend te zijn. *Se* is: is. *Binna* is hier: meer dan een zesde deel; *vr* thene geeft hier te kennen: minder dan een zesde deel. ² Vnieriga? ³ R. vtsetta.

ieftha marra, thet skel hi to loge brensza mith mene holdem.

92. — Thes alderlasa god, hit se lessa, ieftha marra, deled, ieftha vnedeled, thet skel ma to loge brensza mith mene holdem, alsaden sa 't feder and moder mith lewed hebbath; and thes alderlasa god thet ne mei nauder uaxa, ni wonia. Alsa thet wiwe god.

FON ALDERLASA ERWA.

93. — Hwer sa 'r is en alderlas erwa, and hi hebbe also stor hewena, thet hi muge knapa and founa vndhalda, sa sette ma him thene to, ther him alrasibbest se; thet skel hi bihuda and efter wilhe to wariande, milh fiuwer holdena rede, also hit ierich his; hit ne se, thet him became hunger, ieftha nedbrond, heregong, ieftha segong and breszene dikar.

FON ALDERLASA ERWA.

94. — Hwer sa 'r is en erwa, and hi ne muge knapa, ieftha founa, nawet vndhalda, sa nime ma al, thet ma driwa and drega muge, thet resze ma tha nesto; thet skel hi mith londe bisetta, thet hit bihalden se alsanaka, sa thi erwa ierech se. Thes skelin walda tha fedirfriund and thi ther lawena wenech se.

95. — Hwer sa re ferth en alderlas (20) erwa fon tha werandstewe, and him bitygie ma goldes, ieftha clatha, ieftha fias; vmbe thet gold and vmbe tha clathar wite thi redieua, and thes fias vndvnge ma mith ethum.

SA SKELIN ALLA FROWA A FOREMUNDE STONDA.

96. — Sa skelin alla frowa a foremunde stonda; hia skelin hebbra auder thene berena, ief thene kerena; and thi skel foremundere wesa, ther alrasibbest is; and send hia al like sib, sa is thiu federside weldegera. And there wiwe god ne skel nauder waxa, ni wonia.

FON NOTEM.

97. — Hwer sa 'r en frowe sterfh, and hiu lewe nenne

erwa, sa skel ma tha nota talia, alsa hit bereth, fon sumeres nacht.

FON THA WARANDSTEWE.

98. — Hwer sa 'r is en mon, ieftha wif, alsa lef, thet ter hine selwa ne muge nawet biriuchta, and thi redieua thet rede, sa skel hi hebba thene warandstef, ther thera lawena wenech is.

FON SKELDUM.

99. — Hwer sa tha hewa fallath a lawa, sa ielde ma tha skelda bifara alle thingum.

FON LENPENNINGUM.

100. — Sprec ma vmbe lenpenningar, and thi other spreke: Ic nebbe with thi nen duande, sa birede ma se mith tuam witem and mith a kestere; sprecht hi vndhent and witheracht, sa birede ma hit mith alsadenre werde.

FON ALDERLASA GODE.

101. — Hwer sa 'r is en alderlas erwa, and hi se mith a werandstewe, and thet god se naut edeled; sprecht er aeng mon fon there federsida, ieftha fon there modersida, binna tha thredda, and hia clagie fore thene alderlasa erwa, sa skel thi, ther tha lawa heth, en riucht del dela wit thene alderlasa erwa.

FON DERN FIAS¹.

102. — Hwer sa 'r en wide monnath, and hire bern bitigie hire dern fias, sa vndvnge hiu 's mith a fiaethe. Sprecht thi suiaring, ieftha brother, ieftha en other mon, (21) buta tha hiscthe, sa skel ma mith compe halia thet fia, is 't driwant and dregant god, and hit witlic se, sa skel thi redieua thet withedriwa.

FON THA MONNE, THER BLIND IS.

103. — Hwersa re monne, ieftha wiwe, sin, ieftha

¹ R. Fon dren fia.

sivne, werth birawad, sa dele tha erwa tha hewa, and hia tie hine also hit bere bi tha rike.

THI FEDER WALDES, WETH ER SINE BERNUM REKE.

104. — Thi feder waldes¹, hwet ter sine bernem reke, also longe sa hi elite and sund is. And sent er thre sundre, ieftha mongera, and thi ena se mith tha federe, and also thi feder sterfth, sa dele hia tha federlawa. Sent er rikenga, sa nime alrec hira also stor, sa him bereth, fon sine hewem; and nanen fulbrother vrfe thene otherne anda dele, hit ne se, thet him sin age binimen se, ieftha lamed se, ieftha bunden hebbe weser, sa nime hi thet a faradele of.

FON NEDKESTUM.

105. — Alla nedkesta skel ma mith compe besla, hit ne se, thet hi also blat se, thet hi kampa naut ne muge, and him nen holda to fara stonda nelle, sa skel hi vnga to tha szetele. Is hiu also blat, thet hiu kempa nauwet ne muge, and hire nen holda to fara stonda nelle, sa lede hi sex men of sine kenne, and ester suere hi mith fiuwer and tuintege ethum, thet hi elle siker se.

FON VRWALD.

106. — Hwer sa ma nimth ene frouwa, mith wald and mith vnwillia, and breit hia invr dura and invr dreppel, and hiu thet bihrope, and tha rediewa hia mith dome withedriwe, sa skel ma hire resza en tuede szeremonnes ield, and tha liudem half also stor, and tha rediem tuene skillengar. Kemth hiu thet alrahageste, sa skel hiu thet biweria mith fiuwer and tuintege ethum, and sa skel ma hia ielda mith ene szeremonnes ielde, and² thet hus theria liuda, (22) and tha rediem ene hageste merc. Ac is 't comp, sa huile thet hus, and hire en szeremonnis ield, and

¹ Waldes, heeft de magt.

² W. volgt: liuden alf also

stor, and enz.

thi frethe half also stor. Szetel and comp all en et ta nedmonda.

FON MEKE.

107. — Hwer sa ma ene founa of tha werem iefth, ieftha spont, and hia makie ma mi tha faderem vnierech, sa resze ma hire to bote en tuede szeremonnis ield, and tha liudem half also stor, and tha rediem ene merc. Is 't en wilmec, and ma sziwe vmba thene boldbreng, sa skeppe thi redieuia thene mekere, and thereafter winne ma tha boldbreng mi tha mekere, and mith tuam triuwe monnum, ieftha wiwem, and thi redieuia, ther rede vmbe thet mec. Thi thredda mot spreca fore thene alderlasa, fon eyder sida binna thredda.

FON SKECHMEKE.

108. — Hwer sa 'r en foune skecht, sa skeppe thet feder and brother¹, hu stor hia hire to boldbrenge resze.

FON INLEGUM THERE WIWE.

109. — Hwer sa 'r en wif fon tha grewe ingench, sa skel hiu inlidsza thene fiarda penning alle hires godes buta lawem; ferth hiu fon tha grewe vta werem, sa ne mei se mith nanene thinge withecuma; ac bitigath ma hire dern fias², sa suere hiu ene fiaeth oppa tha dreppelle; deth hiu en iechtich raf, sa skel thi redieuia thet withedriua.

FON TUAM TAMUM.

Hwer sa 'r send tuene tamar, brother and sustere, sum tie and sum naut³, sa dele tha brotherbern with hira halffederia tha lawa.

FON LAWEM.

110. — Hwer sa 'r en moder tiucht tuene sunar, and thi other were slain, sa nimth hiu hire bernes ield. Alsa hiu sterfth, sa fath fulsusterne mith fulre hond on, and

¹ W. moder. ² Dern fias, vermindering van goed. ³ Sum tie and sum naut, sommige telen kinderen, sommige niet.

tha halfsusterne mith halwere hond on, and thet ield skel bihalden wesa. Ac is hiu also blat, thet hiu se elker ne muge nauvet hatia¹, sa nime hiu of tha ielde, bi (23) hire presteres hliene and thes redieua etha, thet hiu tha skerpa hungere were.

FON LAWIM.

111. — Hwer sa 'r en moder tiuch enne sune, and hi werthe slain, and hebbé en kind tein, and hit sterwe, and sin god hwerue a lawa, sa nimth hiu of tha lawem hire bernis ield mi tha alda federe. Fon tha federe and fon there aldamodere is 't all en.

FAN KINDA LAWIM.

112. — Hwer sa 'r en frowe monnath, and tiucht en kind, and hia sterwe bethe, sa skelin brothere and sussterne allic an da lawa fa, and thiу moder huile. Bernis bern is tuiia bern, and lefth sine aldafedere.

113. — Ief hir enre wiwe werth hire mon slain, and hiu hebbé bern etein, and fare ina enne otherne liudgarda, sa vtie ma hire tha fletiewa buta ielde, ief se ther send; nis 't er nawet, sa hebbé hiu thene scatha.

114. — Skel ma vbia tha fletiewa, sa winne ma se inna tha londe, ther se on vndhent send, ieftha inna tha othere londe, ieftha ina tha thredda; ne wint ma se nawet, sa suere hi tuene ethar fore thet demilh, thet hi 't nawet winna ne muge, sa lidse hi forth en fulfensze lond²; and thi redieua skel 't echta, ther et innima skel bi like pende. Sziwege hia, sa winne hiu 't mith tuam friundem, ane skilling mith ene etha.

FON RE ERWEMEITHE.

115. — Fon there erwemeithe mei ma enis nima tha bisetta meide, thet is en skilling fore tha sex merc, and

¹ W. thet eker hiu se naut ne muge tia, dat zij ieder niet kan onderhouden, opvoeden. ² Hond?

naut ma; and hweder sa feder sa moder liwath, sa ne thur ma vr tha hewa ne nauwet resza.

FON TUAM TAMUM.

116. — Hwer sa 'r en wif tiucht tuene tamar, also hiu sterith, sa skel ma tha hewa dela efter tha kni; thi brother nimth enne hap, and tha tua sustera enne. Thi fulbroder nimth there fulsustere hap ina tha lawem. (24)

117. Hwer sa 'r is en brother, and belde sina sustra vnlike vt, and hi sterwe, and ne lewe nenne erwa, sa makie ma tha boldbrengar lic of tha lawem, ief se ther send; sen sze 'r nauwet, sa sitte monnec oppa tham, ther hi heth.

FON BOLDBRENGE.

118. — Alder tuene brothere ene sustere vtbelde, and thi othere sterwe, sa lefth hi 't sine brothere, and thiust suster deth nenne beefeng. Thi fulbrother nimth there fulsustera hap ina tha lawem.

FON THA BERNLASA FEDERIA.

119. — Hwer sa 'r is en bernlasa federia, and hi ne lewe nauder feder, ni moder, suster, ni brother, sa fath newa and nifta allike an da lawa.

FON LAWEM.

120. — Edeles lawa, and aldafederes lawa, and aldamoders lawa¹, tha skelin nima bernisbern and kindiskind, tha ne mei ma vter thissa honda nauwet wenda.

121. — Ac wellath Brocmon thet, thet thi tha lawa nime, ther se vrkniaia muge fon eyder sida; bernlasa fetha lawa, tha skelin in alder se vtkomen; werthath tha wagar biwepen, sa fath to newa and nifta allike.

FON THA THINGATHE.

122—123. — Thet wellath Brocmen, thet tha fiuwer rediewa gader vnge ina fiardandele, er tha triuchthinga-

¹ W. voegt er bij: and eldramoderes laua.

the, and endegie alle tichtega. Alle thet ther tha fiuwer nauwet ne endigie, thet endigie thiu mene acht e ta thruchthingathe. Kemth ther aeng mon efter alle Brocmonna-londe e ta fiardendeles ende, thet him nauwet hulpen se, and nelle ieta nauwet helpa, sa keme re thet e ta other thinge, and e ta thredda; and him nerthe thenna naut ehulpen, sa geie alrec hira mith tuam mercum; (25) hi nebbe ne fonne skirad, and fon eydere thruchthingathe se 't alsaden.

FON THA THRUCHTHINGATHE.

124. — Hwa sa thene thruchthingath let, sa resze hi tha liudem tua merc, and tha sithum ene halwe; thi ther tha kethene nauwet ne halt, also stor. And thene thruchthingath skel ma halda tuiia an da iera; halt ma ne to becnum, sa resze hi fiuwer merc; fiucht ma 'r engne scatha, sa felle hi 't a tuira wegena.

FON SCRIFT.

125. — Sa skel ma scriwa tuiia an da iera, vmbe sente Michel and vmbe sente Pederes dei, e ta mene loge.

126. — Hwer sa mar enne mon inthinsza skel mith sine redieua inna enne otherne fiardandel, sa skel sin rediewa thet spreca vr tha mena acht; and sa se hi vnder thingfretha.

FON CASE TUISCA FIARDANDELEM.

127. — Hwer sa 'r skeih en case tuisca fiardandelem, and hir sle ma, to eider sida, enne mon, sa resze hi thene frethe, ther tha case halad heth. Sziwie tha redia vmbe tha halinga a tuihalwa, and eider stonde mith sinne monne, sa skethe thet thiu mene acht; and endegie se 't nauwet, sa geie alrec hira mith achta mercum; and en mey tha skiffene winna. And hweder thira tuira redieua, sa thet vnriucht heth, sa resze hi tha liudem achta merc, and sin hus berne ma, and altohond of tha ethe; and sketh hit

binna fiardandele, and eyder stonde mith sinem, sa se hit alsaden.

HWERTH THER EN MON SLAIN INA RE SCULE.

128. — Werth er en mon slain, ieftha vndad, inna scule, ieftha ina sketskiale, ina re bere, thrinne further al thet ter sketh, ief thi redieua thet onlet.

HWA SA THENE VTHEMEDA HUSAT.

129. — Hwa sa thene vthemedas husath, ieftha howath, ieftha oppa sinne werf set, sa skel hi thes wachtia, hwet sa (26) hi deth.

FON THA VRTHINGADE MONNE.

130. — Hwa sa thene vrthingada mon oppa sinne werf set, husath, ieftha howath, alder ma hine vmbre onsprecht, thes wachtie hi, hi ne vrdriewe ne. Innath thi londseta thene vrthingada, sa felle hi ne skatha selwa.

FON HALSFRIAINGE.

131. — Hwa sa ene monne sinne hals friath, and werth hi aslain, sa nime hi thet ield, ther et vteracht heth, hit se thi sibbe, ieftha thi frameda.

132. — Hir ne skel nen freta¹ wesa tuisca londum; falt thi tichtega oppa thene freta, sa felle tha holda therefore.

133. — Sa is 't alra Brocmonna kere, thet ma nene freta² ne mote thene liudafrethe vriewa; mey hi 't fellas, sa nime tha talemen thene frethe; ac nime hia ne naut, sa resze hia ne selwa, and hi muge fellas. And neth thi freta nena hewa, sa stonde hit oppa sinne hals. And hir ne mot ma nanene monne thene hals vrthingia, also fir sa re fellas muge.

¹ W. lifreta. MS. W. lita frethe; doch lita onderstipt, ten teeken van delging. ² W. thet nene vrthingade monne. *Freta* is hier vredelooze.

FON BARE, ALS MA THA KEMPA VTTIATH.

134. — Thet wellath Brocmen, thet ma thria baria; skel ma kempa, sa skel ma tuiia kempa an da iera; a sunnaewende bifara sente Maria letera dei, and a sunnaewende bifara sente Liudgeris dei; and achta degem er tha secna to makiande, and efter strid to suerande. Send tha secna en half merc, sa skel ma onsuera; is 't marra, sa skel ma kempa; alra monnek mot baria, hwene hi wel, and nen vnierech bern mot ma baria.

FON BARIM VNDER SIEBE.

135. — Hwer sa 'r lidsze daddel, ieftha lemethe, sa ne mot ma vnder tha forma nauwet baria fon eider sida, hit ne se, thet him alle sine ara ofberned se, sa ne mey ma thet mith nanene dadele aien tia.

FON IENBARIM, THER MA DETH FON SIBBIM.

Thi redieua skeppe sines haudinges secna; (27) tiuch ma oppa ene ienbare vmbe sibbe, and ma sziwie, sa skeppe thet mithe him thi redieua, ther him alranest is; sziwe hia tuene vmbe tha sibbe, sa skethe thet thiu mene acht; and hweder sa thet vnriucht heth, sa skel hi ene halwe merc resza tha rediewem.

FON BARIM FON TUAM SENNEM.

136. — Barath ma tua sennene, ieftha hire other, sa skelin hia al en hond wesa, hit se bare, ieftha ienbare, inna hira tuiira kenne.

FON BARIM, THER MA NAUWET FELLA NE MUGE.

137. — Hwer sa re send ene bare, and hi ne muge 't nawet fella, sa stonde hit oppa sinne hals. Sprecht tha haudinger oppa ene sone, ther den se to fara tha rediewa, sa halda ma se; and halt hi tha sone nawet, ther ma onsprecht, sa stonde hia oppa sinne hals; and duath hia tha sone besta rediena bekem, sa se 't enre penning-skelde lic.

FON BARIM INNA OTHERNE FIARDANDEL.

138. — Hwa sa welle baria inna enne otherne fiardandel, ieftha inna ene othere burar, sa barie hi e ta mena loge; and hwa sa barie binna burem, sa barie hi vpper sine redieuem.

ALS MA NE THIAF BARATH.

139. — Barath ma enne thiaf, ther fella nauwet ne muge, sa skel ma hine thriaa baria, and ester skel hit stonda al to tha dei, ther tha redieuia alle bare endigie; nel hi thenna nawet to riuchte stonda, sa stonde hit oppa sinne hals.

FON THA THIAWE, THER MA FETH.

140. — Hwer sa mar en thiaf feth, sa skel ma hine brensza a liudawarf; him skelin dela fiuwer redia vr sinne hals, ief hia vmbben mugen wertha; nis thet nawet, sa skel ma hine brensza a bredra warf, and tha redia ne mote 'n nawet¹ vnga leta, hwara tha liude skelin ther vmbe skiffa.

HWA SA EN THIAF FETH.

Thi, ther ne thiaf (28) feth, also stor sa hi sines godes onfeth, thet nime hi, and naut ma. Of tha thiawes gode nime tha rediewa ene merc, and tha liudem thet other; and sa vrdue hi ne selwa.

FON TIUFTHUM, ALS MA ENNE THIAF FETH.

141. — Hwer sa mar enne thiaf feth, and hine lete ma vnga, and hi werthe vrwnnen mith redieuia dome and mith londriuchte, sa resze hi to fretha en tuede ield.

FON THA FORMA BENDE.

142. — Hwer sa mar enne mon nimth binna pisle and binna piseldreple, and hine tie vr tuene dreplar, and halde hine vr enne fenszena, sa resze ma him to bote, vmbe thene inra dreppel, achta skillengar, and vmbe thene

¹ W. ne moten nenne thiaf vnga leta.

vtra fiuwer, and tha huswerda ene merc , and tha rediem ene , and tha liudem thria.

FON RE HAGESTA BENDE.

143. — Thit is thiу hageste bende: Alsa mar enne mon nimth , and bint him sina honda oppa sinne bec , and hi ne se nimen et hole ne et herna , and him ne nime ma nanen thing a beke , ieftha bosme ; and hi werthe to sikera deled , sa resze ma him to bote en tuede ield , and tha liudem enne tueden frethe , and tha rediem fiuwer skillengar.

THIU MIDLESTE BENDE.

144. — Thiу midleste bende is thet: Alsa mar enne mon nimth , and werpth hine a hefte and a helda , sa resze ma him to bote ene halwe merc , and tha liudem ene merc , and tha rediem thre skillingar.

THIU LERESTE BENDE.

145. — Thiу lereste bende is thet : Hwer sa mar enne monne a fretha inlet , and halt hine vr enne fenszena , sa resze ma him to bote tuene skillingar , and tha rediem tuene , and tha liudem sex.

FON THA BRONDE, HWA SA OTHRUM CROCHA BRANGATH.

146. — Hwa sa otherem thes betigath , thet ter him crocha (29) brocht hebbe , sa skel ma hit kema thriia fon tha helga altare , and biada thet riucht ; and efter barie hi thriia , and alsa nime hi ne a sine wald achta degar , and halde ne mith nethum , and hi vnge to tha szetele. Sen ta secna en merc¹ , and hi 't vrliase , sa felle hi 't mith tuam mercum , ief hi 't fell a mei , and tha liudem ene halwe merc ; nis thet naut , sa stonde hit oppa sinne hals . Wellath holda ther fore kempa , and hit vrliase , sa resze hia tua merc , and tha liudem ene.

¹ W. and tha secna se en merc , vrliust hi 't enz.

FON THA BERNERE.

147. — Hwerth er en mon bifen mith colege crocha and mith rhumegre hond , sa skel ma hine setta oppa enne tianspesze fial , and oppa enne northhaldne bam.

FON WALD INNA KEMPENA HEMME.

148. — Hwa sa deth ene wald , and binime tha kempa thet strid inna tha hemme , sa skel hi vpriuchta tha secna , and tha liudum to rezzande thritech merca , and thet hus thera liuda wald. Sketh er eng dadel , thriu ield to rezzande , and thi frethe als a stor , and tha deda thribete ; thet skil wita thi redia , ther vr hine sueren heth. And thi redia skel thene hod vpsteta ; deth hi thet nawet , sa resze hi tha liudem achta mercum ; and als a skel hi dua e ta hoffretha and e ta husfretha. Mei ma hit berna , ieftha breka , et sunnaskine , sa due ma hit ; nis tet nawet , sa stonde hit al [to] thene letera dei elle hel ; brec ma hit , sa resze ma tha liudem achta merc.

FON THA THRUCHTINGATHE.

149. — Et ta thruchthingathe ne mot ma nanenne mon baria and nene werde led a , eftertham , thet thi tichtega tingad is. (30)

FON TIVGE ; HWA TIVGA MOTE AND HWA NAUT.

150. — Sa ne mot er nanen vnierich bern tivga ; and hir ne mot nanen mon tivga , hi nebbe lond ; and vmbe epena dadelis seca ne mot er vnder tha forma nen mon tivga ; thi fiarda and thi othera mot eider tivga fore thene otherne ; thiu snore , and thi swiaring , and thi athum , mot alrec tivga fore thene otherne .

FON FESTE AND FON TRIVWEM.

151. — Hwer sa othrum bitigath festis , ieftha triuwena , sa vndvnge ma mith tuelef ethum , hit ne se , thet ma gold hebbe , sa sitte ma alder oppa , and there entele vndvnge ma .

*

FON BRONDE AND FON THIUFTE, FON BARIM.

152. — Hwer sa 'r en brond sketh, ieftha en thiufte, sa skel ma hit thriia askia fon tha helga altare; efter skel ma 'r vmbe bona, ieftha baria, ieftha gabbia, and naut ne mot ma bethe dua. Thet skel thi redia wita, ther vr thene hana sueren heth, hweder vmbe kemped se, sa gabbad, sa bonned se, sa naut.

FON BRONDE, ALSA HI BERNT FON OWENE, FON THERA.

153. — Hwer sa thi mon bernt fon owene, ieftha fon berthe, ieftha fon thera, and him bitigie ma, thet hi binna wagum hebbe clathar hewed, ieftha gold, ieftha aeng thing, sa ne thur hi thermith nanene onszere aien stonda, bihalwa tham alena, ther beden is, ieftha lened. Sprecht hi naut vndhent, sa birede hi 't mith tuam witem; sprecht hi witeracht, sa due hi thet riucht.

FON BRONDE, THER FON FULE HUSA BERNT.

154. — Hwer sa ma thene brond onstet, and hir berne fon fule husa¹, sa skeppe thi tha bare, ther him thi brond alra(31)erest onstet is, and efter stonde hia te hape, mith coste and mith compe, ney tha seenum, ther him emakad send; and en kempa skel hit bisla.

FON BRONDE, TER FON FULE HUSA BERND.

Hwer sa sketh en brond, and hir berne fon phe husa, ieftha fule husa, wel thi forma baria, sa barie hi; nel hi naut baria, sa barie hwa sa welle. Sketh er eng dadil, sa barie ma 'r vmbe thet dadil, hit ne se, thet thi baria welle, ther hit inne sken is, sa stonde thiu merc bi re othere.

FON THIUFTIM, THER BURCUTH IS.

155. — Hwer sa ene monne stelin werth, and hit se

¹ W. and berne fon fele husa, ieftha fule husa, weinige, of vele, huizen. In de volgende bepaling komt *phe*, weinig, in plaats van *fele* voor, welke in W. ontbreekt.

burcuth, and him bitigie ma, thet hi enis otheres god a sinre helde hewed hebbe, thet nimth hi naut e ferra plicht, sa sin cyn. Ief ma thet spreka welle, thet him naut estelin se, sa swere hi a for ene skilling enne eth.

FON RE MENA MENTERE, THER MA NIMTH.

156. — Hwer sa ma nimth tha mena mente fad, ieftha falxsc gold inna sinre hond, ieftha sinre wald, ieftha sinre smitha, sa skel hi tha ferna mith tha halse fella. Sprec ma ne on, thef hi fad, ieftha falxke penningar ekeren hebbe, sa vndvnge re, and swere a for ene skilling enne eth.

FON BURGEM, HU LEDE HIA WESA SKELIN.

159. — Brocmen kiasath thet to enre kere: Thet ther nena burga, and nena mura, and nene hage stenhus, ni mote wesa, bi achta mercum. And hoc redia, sa thit naut ne keth, and efter naut te dele ne leyth, sa geie hi mith achta mercum and mith sine huse with a liude; hi ne skirie ne fon.

Hwerth er aeng stenhus hagra vrocht, sa tuelf ierdfota hach andre thiucke, and szelner vr tua feke andre thiuchke, sa geie mith achta mercum thi, ther 't ach; and nye redia skelin hit onfa efter tham, ther tha erra redia thene frethe vtkehat, bi alsadenre geie¹.

FON GABBATH².

Hwa sa anne gabbat (32) inna 't lond lat, iowa of tha londe, sa retze hi tvintich merca inna alrecne fiardandel;

¹ Wiarda heeft aldus: Werth er aeng mon agera, sa tuelef ierfoda hac andre tiuke, and wa sa welle makia enne szelnere, sa mot hi ne makia vr tua feke, ief hi welle, andre thiuke; and makath aeng otheres, sa geie hi mith achta merkum, thi ther otheres werth. And tha nya redieu skelin hit onfa efter tham, ther tha erra thene frethe vtkehat, bi alsadenre geie. Stenslek hwile efter al tha londe, buta munekum and Godeshusen, bi alsadenre geie. ² Deze hepaling ontbreekt bij W.

and also monege sa re gabiat, also monege twintich merca tha liudem, and tha rediem sich¹ mercum, and tha talemonnum sich mercum; thit kethe thi redia, ther vr thi sveren is, al evna tha othre frethrum², bi achta mercum and bi tha huse.

HWA SA ENNE MONNE OPPA SINNE WERF SET.

160. — Hwa sa enne mon oppa sinne werf set, sa mot er ne er Walburge dei naut vrdriwa; wel hi ne vrdriwa, sa skel hi ne er sente Iohannis dei³ vrdriwa; sit hi ther vr, sa ne mei re hine naut vrdriwa. Sprec ma vmben ierim, sa skel thi, ther ne werf ach, mith tuelef ethum vndvnga. Fon tha londe is 't alsaden, buta Auri-kerk gestelonde, thet tilath ma thriu ier efter tha dunge, hit ne se, thet ma 't sella skele, iestha wixlia.

Thi 't ered and esen heth, thi nime ne fecht thes ieres, and thi, ther thet lond ekapad heth, iestha wixlad, thi nime tha hera. And alsaden se 't fon alrecke londe, sa ma 'r mithe hwerft.

ALLE WERUAR MOT MA LEIA EWENEKER.

161. — Alle weruar mot ma leia eweneker al to tha riuchta tia; delf ma diapera, sa resze ma tha liudem ene merc, and tha redieuen tuene skillingar, and tha clagere tuene; and withe te makiande alsaden, sa 't er was; and thet driwe thi redia forth bi achta mercum.

FON THA SILE.

162. — Thi, ther welle enne sil ledsa bi tha haga werue, thi vrtie thre fet.

FON THA SLATE.

163. — Thi, ther enne epene slat leith, thi vrtie sex

¹ Wiarda wil vijf lezen. R. wil het eene verkorting van fiuwertich noemen; doch dit was te veel. Fiuwer zoude het kunnen zijn. Men oordeele zelf. ² Frethrum is mij even duister. Ik houd dit voor eene verschrijving van frethum. ³ W. Iohens dei.

fet inna lega; and alle silar, and alle alde slatar, and alle tentra, and alle weinfera, and fensze lond, and sex ier biseten se, and thi redia alsa rede, ther vr sveren is, sa halde ma se mith ethum, (33) and hit mith holte and mith pelem biset se.

FON BIGEWENA GODE.

164. — Thet Godeshuses god and alle biiewennera liuda god thet skel ma halda mith ene papa and mith tuam helgena monnum, ther thenna to sueren send.

FON RE WEINFERE.

165. — Hwer sa 'r is en weinfere biseten and bineten, hiu se hagera, ieftha legera, and hir welle ma enne slat makia, sa skel ma vrtia thre fet; set ma 'r enne tenter, sa halde ma thene riuchta tia.

FON PELEM, IEFTHA TENTRUM.

166. — Hwa sa torothat pelar, ieftha tentrar, and thi redia thet rede, sa resze hi tha redia tuene skillingar, and sine witherlaga tuene, and tha liudem ene merc. Nel thi redia thet naut reda, sa vndvnge ma mith thrim ethum.

FAN THA HAUERWM.

167. — Et ta husem, buta wagum, vrtie alrec mon thre fet to there sueththa. Fon tha hawerwm¹ and fon alle logungum is 't alsaden.

FON THA SLATEM.

168. — Hwa sa welle slata inna fennem, ieftha inna medium, ieftha inna aenge loge, and sin suethenat hine nelle naut meta, sa monie hi hine mith sine redia; therafter winne hi ne slat; and thet hore oppa eider sida, and thi slatere biwerie ne esna mith sinre sele, and thi redia driwe 't forth.

FON BREWIM.

173. — Thet wellath Brocmon: Thet ta rediewa ena

¹ W. haweruen, hooibergen.

kokar hebbe, thera liudabref inna hira were; and riuchte alder bi; and skel mene wesa tha fiuwer rediewem, also ofta sa hia bihowiath e ta nesta thinge, bi tuam hageste mercum, and lete thet bref lesa hoke papa sa hia welle; also thet thi redia achta merc and sin hus bihalde oppa ne lesta dei¹. And sprechthi hana, thet ma him (34) vnriucht due bi sine eyne brewe, sa kethe ma tha othere tegadera; sziwie hia thenna, sa skethe thera munekabref thet.

FON TICHTEGIM, THER NAUT INNA BREWE NIS.

174. — Alsa 'r sketh en tichtega, ther naut nis inna brewe, sa endigie tha redia thene, bi liuda skiffene, and ester lidze ma ne inna thet bref; alrec hira bi achta mercum, hit ne se, thet hi ne fon skirie.

HWERSA THI FENE LEITH BI TILADE LONDE.

169. — Hwer sa thi fene leith bi tilade londe, sa skel ma fon tha riuchta tia vrtia thre fet; ief ma 'r enne slat makia welle, sa nime thet tilade lond sine eyne erthe.

FON SZIWE VMBE ERTHE.

170—171. — Hwer sa ma sziwahl vmbe erthe, ther is inna slate, bi tha werwe, sa nime hi tha erthe, ther ne slat ach; ief hia sziwe vmbe thene slat, sa bidele thi redia thet. Ief thi werf ducht², sa nime re alsa stor, sa re mit tha scote winna muge; nel thi, ther ne werf ach, sin naut vpskiata, sa monie hi ne tofara sine redia; sa haunie hi ne slat.

172. — Alsa re szegongar send, sa haunie thiu gred tha fiarda ierde.

¹ Wiarda heeft: Alsa thet bref thi redieuva resze, achta merc, and sin hus bihalde oppa thene lesta dei. R. is hiermede verleggen, en schuift achter redia *resze* in; doch dit maakt het niet duidelijker. Ik wilde vertalen: Alsdan geeft (het) de regter acht mark, en behoudt zijn huis tot den laatsten dag. ² Ducht, duikt, uitschiet.

FON IEFTIM, THER MA DETH ALSA MA KEMIN IS INVR
BEDSELMA.

175. — Alsa thi menneska kumith invr bed and bedselma, sa ne mey hi nanene monne naut resza with es erwa willa. Vnder susterna bernum mot ma resza ene engleske merc.

FON IEFTIM, THER THI PRESTRE DUA MEY OPPA THENE
LESTA ENDE.

176. — Thi prester mot resza sine thianestmonnum vnder susterna bernum achta merc, and alsadene clathar, sa hi him makad heth. Alsa longe sa hi elte and sund is, sa se hi sines godes elle weldech, and mot iewa hwam sa re welle, and te forme ieft skel stonda bi rediena worde, ief se biseten se ier and dey.

FON THA GASTLIKA IEFTHIM VMBE THA SELE.

And ney tha gastlika riuchte (35) skel re¹ weldech wesa, oppa thene lesta ende to iewande, vmbe sine sele.

THI PAPA MOT NENE LENA WARA.

177. — Thi prestere ne mot nenra wraldeskera lena plegia, warā sines eynes ombethes, ther hi to ewiged is. Wel hir aeng liudamon thene prestere halda inna lene, sa geie hi mith achta² mercum.

FON BENETHE, WA SA VNDAD WERT.

178. — Alsa thi menneska wndad is, sa skeppe hi sine eyne benethe, tefara sine papa and tefara sine redia; sziwie hia, sa skel thi redia ne bipherda. Is hi vnsprekande, and hi hebba eppa deda, sa vnge tha erwa oppa hwene, sa hia welle, mith tuelf ethum; and naut ma sa enis ne mot ma benefitia, and enne bona te makiande. Thisse benethe skel ma dua vper benke, and vper epene grewe, alsafir, sa ma ield hebba welle.

Thet skel thi redia vnder sete driwa, thes selwa deis;

¹ W. skel alrec mon.

² W. enre merc.

hweder sa hit falt to tha hagra , sa to tha legera , bi achta mercum and bi tha huse ¹.

FON SKELDIM : WA SA ENNE MON SLEYT ².

Hwer sa thi other mon slaith thene otherne , sa ne mey ma naut ma sa inbold ³ to skeldum makia ; and thet quic , and thet ha , and thet hus , and thet lond , bihalden se , and thes halsis wachtia.

FON LAWIM : HWER SA THI BROTHER SLEITH THENE OTHERNE.

179. — Hwer sa thi brother sleith thene otherne , ieftha thi sune thene feder , and hia skelin lawa lewa , sa ne skel thi bona of tha lawen naut nima , and sa resze hi sextich merca tha liudem to fretha , and thet hus thera liuda.

Ne skel hi nena lawa leua , sa se thet ield and tha bota enfaldech ; ac skel ma lawa lewa , sa se tha bota and tha lemethe enfaldech . Fon there suster and fon there moder se 't alsaden.

FON LAWIM .

180. — Hwer sa mar enne mon slait , ther lawa lewa skel , sa ne (36) skel thi bona of tha lauen naut nima ; wara thi ther alranest kniaid is , sa resze hi tha liudem sextich merca , and sin hus thera liuda ; and ne mey hi 't naut fella , sa stonde 't oppa sinne hals.

HWER SA THI MON WERGAT SIN WIF.

181. — Hwer sa thi mon wergat sin wif , ieftha thi hera , ieftha thiu frowe , ieftha thi sviaring , ieftha thiu snore , aeng thira wirgat thene otherne , and hira sziwe se burcuth , and tha redia se thria clagad , sa ielde ma se mith thrim ieldum , and tha wif thrimne further , and tha liudem sextich merca te fretha , and thet hus thera liuda ; and tha redia nime also monege halwe merc , sa re ielda vlynge ; and nis 't naut eclagad ⁴ , sa se 't enfaldech .

¹ W. volgt: thet skel hi vr[vt]ketha. ² Deze bepaling ontbreekt bij W. ³ De inhoedel. ⁴ W. voegt er bij: thria.

FON VRWALDA DEDUM.

182. — Alla vrwalda deda, dyares deda, spildededa, alle beewarda deda, ful ield and fulla bota, and nenne frethe.

FON VNBOTUM¹.

183. — Werth er en mon wndad oppa sin haud, and ther en hlenszene se, tha wnda te betande efter there mete, and thiul hlenszene tuene skillingar.

FON VNBOTUM.

184. — Werth er en mon eslain oppa sin haud, and thet blod e ta arem vphlape, and et ta muthe, thera mutha ek en skilling, and eyder nostern fiuwer penningar.

FON BOTUM.

185. — Werth er en mon eslain oppa sin haud mith ene bame, and hebbte te auwande wedlingar, ieftha bodelsa, and thi redia thet rede, and werthe loma, sa stonde hit ier and dei, sa resze ma him te bote en thrimin ield.

FON VNBOTUM.

186. — Werth er en mon ewndad anda sine tunga, and him se sin spreke binimen, sa stonde hit ier and dei, sa resze ma him te bote en half ield, ief thi redia thet ret, (37) thet hi vnsprekende se.

FON VNBOTIM.

187. — Werth er en mon evndad, thet him sin spreke, ieftha here, ieftha thera other, werthe binimen, sa stonde hit ier and dei, sa resze ma him te bote en half ield, ief thi redia thet ret.

188. — Is him sin spreke, ieftha here, thera other, ewert, sa is 't en fiardanelis ieldis, and thi frethe, also hit berith bi tha ielde.

189. — Alle wnda skel ma beta mith fulre bote; buta

¹ Van boete wegens verwondingen.

tha litha, theron is thiv lithlemethe¹; tha wnda skelin lidsza gresfelle.

FON VNBOTIM.

190. — Fot and hond of, and thet age a colek, en half ield; fot, and hond, and haud, thrimne further.

191. — Alsa thet blod of tha aga rent, tuene skillingar.

192. — Thi thuma and thiу were of, and thet are, and thiу nose of, en fiardandeles ieldes.

191. — Hwer sa thet age a blode hwerft, en skilling.

193. — Thi thuma, and thiу were, and thet are half of, and thiу nose afara of se; kemth hit of tha skerde, tha deda te betande ester mete.

194. — Metedolch en skilling. Hwer sa hit ne mey nauder her, ny halsdoc, bihella, thrimne further.

195. — Thi toth afara haude of, tuene skillingar Hern-toth, achtene penningar.

196. — Thiu kese en skilling. Tuskes bite en skilling, and fiuwer te betande. Hwndestusk alsa stor.

197. — Thera fiuwer fingra alrec en half merc; sa is tera litha alrec tuene skillingar. Thi neyl of tha fingrum en skilling. Thi tana alsa stor sa tha fingrar.

198. — Benfrotha (38) an da thuma and an da nose-bene tuene skillingar; is ter en efsivne, thre skillingar.

196. — Benfrotha an da knoclum and an da re hond-brede, tuene skillingar; is ter en sivne, thre skillingar.

198. — Benfrotha an da re hondbrede an an da wide-bene fiuwer skillingar; there wiwe thrimne further.

Benfrotha an da ribbem, a fingrum, a tanum, en skilling.

Benfrotha a ermем, a benem, and an da szinbacum, an da sculderbene, an da henszebene, fiuwer skillingar; is ter en efsivne, acharta skillingar.

¹ W. mith fulre bote, buta thiу lithlemethe and tha wnda lidsza gersfelle.

FON VNBOTUM.

199. — Werth er en mon ewndad anda sine hensze-sine, and him sine erim driapande se and loma, en thrimin ield.

FON VNBOTUM.

200. — Werth er en mon ewundad anda sine wal-dandsine, and him werthe sin other side loma, en half ield.

FON VNBOTUM.

199. — Werth er en mon ewndad anda sinne erim, and him werthe sina sina curuen, and thiuhond driape, sa skel ma him resza alsstor, sa tha fiuwer fingrar to bote winna muge, ief se of were; and thiuhdedeskellidsza.

FON VNDIM, THER INGONG AND VTGONG HEBBAT.

201. — Ief ther en mon ewndad werth, and thi redia thet onlede, the thet invr thene wach ekemen se, tuene skillingar; heth hit enne ingong and enne vtgong, thet falt half te betande, and half naut; thi ingong enne skil-ling, and thi vtgong enne otherne.

WERTH ER EN MON EBERNED, THENE BROND SKEL MA META
ONDLING AND THWERES VR.

202. — Werth er en mon eberned, thene brond skel ma meta ondling and thweres vr anda sine liwe, and ester te betande.

FON BLODELSA.

203. — Blodelsa, and wedling, and festeslec, and thi lhem, alrec fiuwer penningar. (39)

FON THA DADSVIMA.

204. — Thi hagera dadsvima tuene skillingar, thi legera en skilling. Ief hi heth ene inrweze dede, ieftha ene hauddede, thene hagera mith tuam ethum te biweriande, and thene lessa mith enim.

FON THA SVARTA SVENGE.

205. — Thi svarta sveng en skilling. Thiu hagera welpeldepene tuene skillingar, ief him her and halsdoc wet werth; thiu legere en skilling, ief him sine clathar wet werthat.

206. — Delefel sex penningar; there wiwe nyvgen.

FON RE SOLDDEDE.

207. — Thiu hagere soldede fiuwer skillingar, mith fiuwer ethum te haliande; thiu midleste tuene; thiu legeste enne; there wiwe thrimne further.

208. — There wiue strewene fiuwer skillingar; thet thet her of tha hokka se, thet te biweriande mith tuam ethum; thiu legere en skilling, mith ene ethe te haliande.

HWA SA KERFT OF THERE WIUE HIRE HOCCA.

Hwa sa kerft of there wiue hire hocka, sa is tet ful scondlic, and nis naut skethelic, sa resze ma hire to bote en fiardandel hiris eynis ieldis, and thi frethe alsa stor, ief thi redia thet onlet, and hiv thet biret mith tuam triuwe witem.

FON RE BERNIS BERDE.

209. — An dere bernis berde tuene monathar nen ield; there moder hiris liwes en hageste merc te bofa. An da letera tuam monathum there bernis berde achtene skillingar te ielde. An da fifta and an da sexta monathe en half ield. An da sogenda en hel ield; and alrec therā¹ monatha en hageste merc; thet send sex merc; thit te biweriande mit tha prestere and (40) mith tuam triuwe wiwen, hu 't an dere berde sken se. Thius keme skel wesa binna thrim etmeldorf efter there case; stent hit ther vr, sa vndvnge ma mith fiuwer and tuintich ethum; falt hit to dadele, sa skel ma tha moder and thet bern mith fulla ielde ielda, and enne frethe te rezande.

¹ W. therā lereste monatha.

210. — Strichhalt and stefgenza, stareblynd, breynsima and lungensiama, ief thi erm nautho mer haldande se, en thrimne ield.

FON INRUESZA DEDIM.

211. — Alla inruesza deda, thet is: breynsima and lungensyma, ther inyr ne wach kemen send, tha skel ma biweria mit tha redia, ther thenna weldech is, and skel ma bisetta et ta mena scripta, and stonda ier and dei, and talia fon tha dei, ther thiu dede erist den is. Nimth ma tha bota, sa skarie ma se anda thet ield; and tha lamethe skel ma ac bisetta, wara thi redia ne thur naut reda. Lif and lemethe skel ma mith londe bisetta.

212. — Keremen hebbath thit bikeren, and alle liudem was 't liaf: Thet tha redia sette enne mon oppa thene liudawerf, ther thene haunie mith liszene and mith suepene, sa hi alrabeste muge, and sitte alder oppa to liwes ende. Thet is thiadward Iohannes monna¹. And inna sine huse skelin se achtia buta husherem², and efter sine liwe hebbe tha redia tha wald, hwene hia oppa thene werf sette; and wet redia sa elles te ene otherre huse achtath, sa geie hi mith fiuwer mercum.

FON LITHE.

213. — Sa kiasat (41) Brocmen thet to enre kere: Thet ter nen fele lith ne mote wesa binna Wibaldinga szerspele, bi achta mercum and bi tha huse; halath hit aeng mon, and hi ne muge 't naut fellas, sa stonde 't oppa sinne hals; thet skelin witha tha tuene, ther vr hine sweren hebbat, hweder hit ehalden se, sa naut; halt ma 'th naut, sa kethe hia tha sithum, and hia riuchte 't; and ne riuchtat hia 't naut, sa brensze se 't ina ne warf, and alrec hira geie mith achta mercum, and tha tuene se fri;

¹ Bij R. Thadward Iain monna. MS. chadward iain monna.
Ik vertaal: dat is: de volkswaard Johannes. ² Huishuur.

and also tha frethar vteketh se, sa nyme tha nya thet a hond bi aldusdenre geie.

215. — Renald Hengena, tha hi redia was and kethere, tha kas hi and alle sine sithar thissa kera; and alle liudem was 't wille.

FON RE SZURKA.

Hwer sa mar ene tsziureka biseth¹, sa reke ma tha liudem hundred merca to fretha, and tha helegem sextech merca; and alle, thet ma ther bifivcht, thet skel thi fella, ther tha szurka biseth a tuira wegena, and thribete, hit se dadele, ieftha deda, ieftha lemethe.

Alsa monege, sa 'r onvngath, alrec hundred merca tha liudem, ief her et fella muge; ne mey hi 't naut fella, sa stonde hit oppa sinne hals. Is 't en huthemedē² wnre, sa felle thi hauding ther fore hundred merca; and also monege, sa ther³ onvngath, alsa monege hus to bernande, and also monege hundred merca to rezande, and thet Godeshus also god withe to makiande, sa hit er was.

FON RE MURA.

216. — Hwer sa 'r mura, ieftha gresta, vmbe tsyurcka send, and (42) hwa sa se biseth⁴, alsadene frethe, sa thiu tszurke.

FON THA MONNE, THER FLIVCHT INNA TSYURKA.

217—218. — Ief hir en mon flivcht inna tsyureka, and tha fiund hine theron gelath, al thet hi thenna bi re ned-were deth, thet lidse gresfelle. Wirgath ma hine theron, sa gelde ma hine mith fiftahalwe ielde, and tha liudem hundred merca, and thet hus thera liuda; nel hi thenna naut ofvnga, alsa tha fiund fongvngath, bi helgena monna and bi rediewena worde, sa resze hi also stor also thi, ther tha tsyurka biseth⁴. And hwa sa re enne mon asleyt

¹ R. bifeth.

² Uitheemsche bediende.

³ R. thet.

W. sa 'r ongungath.

⁴ R. bifeth.

inna re tsyurcka, sa resze hi hundred merca tha liudem, and sexthech tha helegum; nellath hia of there tsyurka nauvet vnga, ther re thenna onsend, sa vnge thi redia, ther vr tha tsyurka sueren heth, and kethe se of. Nelleth hia nawet ofvnga, sa berne hi thet forme beken, bi achta mercum, thes selwa deis; and ne vngat hia thenna naut of, sa berne alle sine sithar tha bekene thes letera deis, and sogenie tha liude, alrec hira bi achta mercum; and hoc hira sa tha bekene naut ne bernt, and sine liude naut ne brencht, sa lede ma oppa hine alraerest; and fivcht hi with tha sithar, sa felle hi 't a tuira wegena.

FON THA BOGERE.

219. — Hwer sa ma ne bogere, ieftha enne selsketa, brengt to there case, also monege sa re se, also monege achta merc reke thi hauding tha liudem. Hwerth thi bogere asleyn, sa lidse re gresfelle; ac herth hi vter lond, and ma spreke (43) vmbe thet ield, sa stonde thi hauding ther to fara, ther ne inelet heth.

FON DADELEM, THER MA BINNA WEGIM DETH.

220. — Hwersa mar enne mon vt a huse bernt, ieftha inna wirgat, ieftha vtgelt, and ma hine thenna wirgie, sa ielde ma hine mith thrim ieldum, and thet bonahus berne ma, and hundred merca tha liudem. And also monege sa re wirgat werthat inne, ieftha vte, e tere case, also monege hundert merca tha liudem, and also monege hus te bernande.

Hwer sa 'r ena bara send en merc, sa skel ma 'r campa; is 't lessa, sa suere ma 'r on.

FON NEDKESTUM.

Hwer sa 'r sketh en nedkest, and thet due fule monna, sa ne mot ma 'r naut ma, sa enne hauding makia, hit ne se, thet thi redia se withedriwe, sa halde ma tha alda kera¹.

¹ Hier volgt bij R. hetgeen hiervoor, § 214 in fine, is geplaatst; deze volgt hier achter § 38.

HOOFDZAKELIJKE INHOUD.

	§
<i>Algemeene bepalingen.</i>	1—9.
<i>Van de taalmannen.</i>	10—16.
<i>Van de kedden.</i>	17, 18.
<i>Van geestelijken.</i>	19—23.
<i>Van de pligten der regters enz.</i> . . .	24—46, 56.
<i>Van aanval op huizen, en wat er in misdaan wordt.</i>	47, 49.
<i>Van het hof.</i>	50—53.
<i>Van beleediging van geestelijken.</i> .	54, 55.
<i>Van roof.</i>	57.
<i>Van brand.</i>	58.
<i>Van beleediging en belemmering op weg.</i>	59, 60, 66.
<i>Van beesten ooren en staarten af te snijden.</i>	61.
<i>Van doodslag, verwondingen en roof.</i>	62—65, 67—70.
<i>Van de wijk en het hof, zoo daar iets geschiedt.</i>	71—75.
<i>Van den vreemden regter.</i>	76, 77.
<i>Van land.</i>	78—89.
<i>Van huwelijksgoed, minderjarigheid, voogdij, schulden, geleend geld, benadeeling en verzorging van blinden.</i>	90—104.
<i>Van noodkesten.</i>	105.
<i>Van geweld aan vrouwen, huwe- lijksvoorwaarde en inbreng.</i> . . .	106—109.
<i>Van erfenissen.</i>	107—120.

§

<i>Van het geregt.</i>	121—126.
<i>Van strijd tusschen de districten enz.</i>	127—133.
<i>Van aanklagten.</i>	134—139, 152.
<i>Van diefstal.</i>	140, 141, 155.
<i>Van bindingen.</i>	142—145.
<i>Van brand.</i>	146, 147, 153, 154.
<i>Van geweld op de kampplaats.</i>	148.
<i>Van het eindgeregt.</i>	149.
<i>Van getuigen.</i>	150, 151.
<i>Van valsche munters.</i>	156.
<i>Van burgten, hoe hoog zij mogen zijn.</i>	159.
<i>Van huur.</i>	160.
<i>Van erfscheidingen, zylen (sluizen), sloten enz.</i>	161, 172.
<i>Van de wetten.</i>	173, 174.
<i>Van schenkingen en leenen.</i>	175, 177.
<i>Van erfenis van verslagenen.</i>	178, 180.
<i>Van worgen van eene vrouw.</i>	181.
<i>Van alle geweld.</i>	182.
<i>Van boeten wegens verwondingen.</i>	183, 203.
<i>Van beleedigingen.</i>	204, 211.
<i>Van de gerechtsplaatsen.</i>	212, 213.
<i>Van kerken te bezetten enz.</i>	215—220.

VERBETERING.

Blz. 156, regel 2, v. o., panding, dag, lees: pandingdag.

*

Wumkes.nl

IV.

E M S I G E R R E G T.

(Eerste Codex.)

Wumkes.nl

EMSIGER REGT.

(1^e *Codex.*)

¹ Thene fia-eth agen tha frowa to suerane, and ther to thre withetha, alder ma him betygath dern fias, also hia aftne stol urtygath; and thet skel wesa bi achta mer-cum thet lereste.

DIT IS DAT BEGHIN DER KESTEN.

Hir isse skriwen, thet wi alsellech londriucht halde, sa God seluua ereste bad; thet wi alle afste thing and alle riuchte thing helde and ouenade, also longe sa wy lifde. Efter ebeden et ande bernen² alle erthkenengar. Heymerich and Ninus, sa heten tha forma, ther an erthrike kenengar weren. Julius Cesar, hi was thi forma, ther and Rume thet rike biset. Fif ger efter him sin sustere sune, Octauius Augustus; hi stiftte and sterkde thine grata fretha ouer alle tha warld, and vnder tha grata fretha sa warth thi rika Crist gheberen. And God gef Moyse tua stenena tela³, ther on hede hi ghescriuen sinetriucht (II) and landriucht, and alle thet riucht, ther thi goda Moyses thet israhesleske⁴ folk fon da Egyptalonde mithe layde; tha weren hya an dere westene siuwerthech gera, sa nauder

¹ Richthofen blz. 246. De tekst alhier is volgens mijne lezing van het handschrift. ² R. bennen, en zoo zal het moeten zijn.

³ R. tella, en beter. ⁴ Lees: israheleske.

hira haued ne serade, ni hira wede ne saluade¹. Hi biskirmde se thes nachtes mith ene fiurege wolcne, with tha grimma kelde, and des deys mith ene otherem, with grata hette. Hi iwergeuem² ac manna, thet himoleske brad, thet hede allerhonda smaka and allerhonda suethma, thera hire herta gerade, iesta tragedade. Alsa leth vse Hera, thi elmechtiga God, alle tha to himelrike, ther tha riuchte folgiat; and hua sa thet riucht brech, sa bisclut tene thi elemechtiga God an dere grimma helle, alsa hi bisclath tha Egyptaliude in *Mari rubro*, theth queth an da Rada se, tha se sine liudem, tha israhelesche folke, dera welden; huande hi selua screef, mith sine fif fingerem, ande mith sinre ferra (III) hond; and bad et te habbane and te haldane alle cristene folke the helpe and te nethem. Tha helden et efter alle tha kenengar, ther er Cristus berde kenengar worden. Thet weren tha sogen goda kenengar: Aaron and Samuel, Saul and Daud, Salemon, Pippin *rex* and sin sune, the minnere Kerl. Tha stod thet kenengrike fon da kenenghe Kerle al to sine sogenda; fon Kerle tho Kerlmonne, fon Kerlmonne to Lotharie, fon Lothario³, fon Lothewico⁴ to Augusto. Thi minnera Kerl, hi was minnера ande bethera, hi stife ande stercte triuwa and werde, and hi sette thera kenenga iest, and allera liuda kesta and londriucht, and allera londa eckem sin riucht. Ac helden et therefter alle tha kenengar, ther efter Cristus berda kenengar urden. Thi forma was Julius, Octauianus, Titus and (IV) Vaspasianus, Augustus, Nero, Domicianus, Alexander, Decius, Germanus, Trajanus, Adrianus, Tyberius, Gaius, Cladius, Dyoclecianus, Maximianus,

¹ R. verstaat dit niet, zie de noot aldaar. Het betekent: dat noch hun hoofd (of wel huid) zeer werd, noch hun kleed vuil.

² Overgaf hun. ³ Hier ontbreekt iets; misschien: to Lothewico. ⁽⁴⁾ MS. ton Lothewico.

Anthonius, Aurelius, Constantinus, Constans, Pompeius, Julianus, Theodosius, Archadius, Honorius, Gallianus, Valerianus, Seuerus, Lucinius, Dacianus, Dagnus¹ et Commodius, Archadius, Valentinus, Maximianus, Marcianus, Numerianus, Thyadricus, Henricus, Conredus, Liudgerus, Frethericus, Henricus, Otto, Frethericus². This³ fiuwer and fiuwerthech kenenga, and othere moneghe, thera send alle sogentech, hebbet to Rume kenengar wesen, and thet rike ther binna biseten, and biadat us te habbane and haldane alle riuchtlike thinghe.

Eerste Deel.

THET SEND KESTA AND LONDRIUCHT⁴.

Thet is te forme kest, ef ter kere allera Fresana an des kenenges Kerles iest, ther thi keneng Kerl alle Fresem for ief, and hia mit hira sia (V) kapeden :

Thet allera monna huuelc a sinem besitte, also longe, sa hi vnforwrocht se.

DIT IS DE ANDERDE KEST.

Thet is tiu other kest an des kenenges Kerles iest iest⁵: Frethe alle Godeshusem and alle Godesmonnen, bi tua and soghentech pondem; and thet pund schel wesen bi soghen agripineske pennengem, thruch thet Colnaburch het bi alde tidem Agrippina also⁶ noma. Tha was us thiu mente te fir and thi penning tho sweer, and warththe re leid and lagad withther thua and sogentech punda, tua ande so-

¹ Magnus? ² Deze drie laatste staan in margine. ³ Lees: Thisse. ⁴ R. blz. 2. ⁵ Het tweede iest is overtuigig en MS. doorgedaan. ⁶ R. alle, Misschien: tha alda.

ghentech skillinga rednathes slachta , iesta Kauueng slachtha , and thriu pund tha frana ; thet skel ma ligta oppa en end twintich schillenga thes kenenges bonnes.

DE III. KEST.

Thet is thiu thredde kest : Thet ther allera¹ monna huuelc a sinem bisitte vnberauad , hit ne se , thet ma hine mith tele , and mith rethe , and mith riuchte thingade , vrwinna , sa hebbe re als(VI)den riucht , sa him thes kenenges asega te honda deme and dele , ney liuda kere and londriuchte . And the asega ne ach nenne dom te delane , hit ne se , thet hi te fara tha kaysere to Rume sweren hebbe , an ter ekeren se ; sa ach thi asega thenne the witane alle riuchtlike thing , thet send kesta and londriucht . Alsa thi asega nimith vnriuchte meyda , sa ne ach hi nenne doem ma ta² delana ; hi scel dema and dela tha liaua an tha leiba al te like riuchte , tha fiunde als(a) tha friunde ; huande thi asega bytechnath thene prestere . Thi prestere and thi asega , hia scelen alle riuchtlike ting dema and dela ; als(a) scelen hia hira sela bhalde .

DE VEERDE KEST.

Thet is te fiarde kest : Thet hi tian merca scheldich se , and thrira³ merca alrahec bi fiuwer wedum , weda ec⁴ bi tuelef pennengum , thi fare an ther otheres wera⁵ and otheres wald , vmbetelede telem and vmbethingade thinze , buta asega ledene and liuda orleue .

DE V. FON TA LAWEM.

Thet is te fifte kest : Thet ma threddaknia lawa , and emes lawa , (VII) and edeles lawa , aldafederes lawa , [and althamotheres lawa ,⁶] halda mot mith dedethum , vter stride , mith twelef monnem an da withem .

¹ Allera later bijgevoegd. ² MS. veranderd in : tho.

³ Lees : thera. ⁴ In margine : and ther a weda alrec.

⁵ R. wil lezen : thi ther fare an otheres wera. ⁶ Het tusschen

DE VI. KEST. VAN ERWE.

Thit is te sexte kest: Theth ma caplond and othere einerwa and Godeshuses erue, ther ma to tha helgem egeuen, iesta bocad, hebbe, thet scel ma halda mit soghen monnem an da withem, mith sex fri fogethem, and et soghende scel wesa thi wigeda prestere; an tera monna ne scel nen wesa monslachtich, ni menetheg, ni ur hordome sa fir ullen, thet hi enre carina scheldich se; *Pater noster* and *creda*¹ scelen se cunna.

DE VII. KEST.

Thet is te soghende kest: Thet alle Fresia a fria stoll sitta mothe², thet uwierief³ him thi keneng Kerl, thruch thet hia cristen vrde, an ta suther keninze⁴ hendsegcht and heregth vrde, clepscelda urtege and huslotha gulde, bi asega dome and bi worde; and capaden thermithe hira etheldom and hira fria helse; huandet alle (VIII) Fresia er north herden, ouer thet hef, an da grimma herna, and thet al hethen was, the, ter Fresana was.

Thet is tiu achtende kest: Thet ter nen huskerl with sinne here thene keneng te suithe ne winne; sa hueth sa thi⁵ were, ther ma fon des kenenghes haluem sogle to ene einemonne; ieu et hine vrcome, thet hi sines halses, ieftha sines hafdes, scheldech were; and ief hi thes biseke, thet hi ne sikerie mit tuelef monnem an da withem; hunde⁶ hir ni thor nen huskerl with sine hera then keneng nenne kampa leda; thi keneng heth him alra campana noch, an ter fiuchtath alle tha kampa an des kenenges

twee haakjes geplaatste is er met eene latere hand in margine bij geschreven.

¹ Lees: *credo*. ² R. leest: mughe; doch dit is van latere hand. ³ Ief met eene latere hand bijgeschreven. ⁴ R. keninge, ⁵ R. thet, ⁶ Lees: huande.

wald; and thi huskerl scel er onderta, and suera sine hera. Ief hit is en londraf, sa scel re him suera mith fiuwer ethele eruen, and mith fiuwer frimonnen, ther er eyne¹beren were, and fri halse ouerie(IX)uen se; mith alsadene tueleuen schel ma tha kenenghe riuchta².

Thet is tiu nioghende kest: Fretopenningar te ieldane, and huslotha, truch thes kenenghes bon, bi tuam rednathes slachta pennengem; sa hua sa hir ur sitte, and riuchtes werne, sa bete and fel³ mith en and twintech scillengem an des koninges wald. Thermithe te capiane sogen streta, rum and rennande, a sexena merca, suther te farane. Thria a lende and fiuwer a watere. Thera wetherstretena is te asterste thiu Elue, thiu othere is te Wisere, thiu tredde is te Emese, thiu fiarde is thet Rin. Tiu asterste londstrete us⁴ up to Hamneresburch and ut to Geuere, thiu midlest op to Monegerde forda end ut til Emetha, thiu thredde is up to Cufor⁵ and ut to Stawerem. Ac ief fresena capmen and thera sogen stretena engere wertha benet, ieftha (X) beneret, a saxena merkum, vr riucht, kemt et fon thes kenenghes haluem, sa ach ma 't te nimane of herem, and of huslotha, thene scatha mithe te fellane; ac kumth et fon des biscopes haluem, sa ach ma 't te nimane of tinse, and of tegatha, hire scatha thermithe te fellane, iesta hire bende. Hua sa hit deh, sa brecht hi

¹ Eyne is in MS. uitgedaan, en met latere hand in margine ful gezet. ² R. vermoedt, dat achter frimonnenem iets is uitgelaten; doch heeft het niet aangevuld. Naar aanleiding van den Hunsingoërttekst meen ik, dat er zoude moeten staan: ther se ein erua, and mith fiuwer letslaga, ther er eyneberen were, enz⁴. ³ Lees: fel hi 't. ⁴ Met eene latere hand in ys veranderd, zal is moeten zijn. ⁵ Door eene latere hand in Cuford veranderd. R. Cuforda.

theron tian liudmerc , and sines frana bon , thet is en and tuintich scillenga.

DE X. KEST.

Thet is tiu tiande kest : Thet Fresa ne thuruen nenne herefert firer fara , tha aster to there Wisere , and westere tho Fli ; thruch thet hia hira lond behelde with a wilda heue and withe ne hethena here . Tha bed thi keneng Kerl , thet hia firer tha hereferda fore , aster to Hiddisheckere , and wester to Cincfalum ; tha bihelden hit tha liude withe ne kening Kerl , thet hia firer nene herferd ¹ fara ne thorste , sa aster tho there Wi(XI)sere and wester to tha Fli . Thrucht thet scelen alle Fresa fon tha northliudem fri wesa .

DE ELLEFTE KEST.

Thet is tiu ellefte kest : Thet ma frethe ledze alle widem and alle wesem , alle vngerege bernem and alle warlase liudem , palmerem and alle riuchte pilegrimen , and alle riuchte farfesteren ² and helgena sedeboden ³ , bi tian liudmerkum , and tham tuialte ⁴ bote , ther wi and wepen vrsueren hebbe , thruch frethe and thruch nethe , and en and tuintich scillinga tha frana .

XII.

Thet is te tweleste kest : Kerecfrethe and husfrethe , herefrethe and rumfrethe , alder ma sueslika thriuwa louath and vprecht , bi tua and thritheghe hreilmercum , thet is achtenda half mark gratera merca , and en an twintich scillinga tha frana .

DE XIII. KEST.

Thet is te thredtendeste kest : Feldfrethe alder ne the liude louiat and uprethzat , bi tian mercum , and thira

¹ Nene hereferd staat in margine met latere hand. ² Lees: karfesteren. ³ Lees: sendeboden. ⁴ Lees: tuifalde. De f is er later tusschen gevoegd.

merca alraeck bi fiuwer wedum, weda ec bi twelef pennengum, alder men efelle(XII)de fend, bi libbande liudem and bi onfeste lithem; thiu merk scel wesa bi fiuwer wedum, weda ec bi twelef pennengum. Thet is riucht allera Fresena.

XIII.

Thet is tiu fiuvertendeste kest: Ief hua of herenethe, iesta of othere nede, iesta of fengnese, kemth, and hi muge bikenna sine ethel, and sine eine eckerar, and sines federes statha, and sinra eldera hof and heme; ac ieft et sin brother, iesta sin balemunda, ieftha syn athem, sin lond urbrwden hebbe, ur sinne willa, and ur sin wald, and ur sine lethe; sa hi wither inlendes cume, sa ach hi te farane, uther ethar and vter stryd, oppa syn ein erue, mith allera Fresena riuchte.

XV.

Thet is tiu fiftendeste kest: Gef hua nede nimth¹ wida, iesta fomna, iefha otheres mannes wyf, and et him mit riuchtere redene urcume, ief hi biseka welle, and ma 't him mit comskelde² to secze³, and hi ouerwnnen werthe, sa ach hi te lesane sin haued mit twelef mercum, et (XIII) ta liudem, and hire othera tuelef merc te werielde, thet is fiuwer an twintige merka, and of tha fiuwer an twinghe⁴ mercum tha frana te fellane en and twintich scillenga. Fon tha werielda thene thrimmenath te nimane and thene tuednath fon tha liuda tuelef mercum, thes frana bonnes. Thet is riucht, thet him sine friund ther to helpe, ief hi 't fia nebbe, thruch thet hia ne mughen cuma fon hira berna bloda.

¹ Nede nimth in het MS. uitgedaan, en met een renvooi bij wyf in margine geplaatst. ² Lees: compskelde. ³ Spreek: seke. ⁴ Lees: twintighe.

XVI.

Thet is tiu sextendeste kest: Thet alle Fresa hira fretha mith hira fia felle. Thruch that skelen se wesa a saxena mercum, vter stoc and vter stupa, vter scere and ute besma, and vter alla othera pinum¹; ac werthe re urvnnen, and ouerdemet, and urdelet, and liuda thinze mith riuchtere tele, bi asega dome and bi liuda riuchte, bi sceltata bonne and bi thes keysers, iefsta sines weldega boda, orlef, sine ferra hond oppa tha tingstapele of te slane umba tueda deda². Ac, hebbe hi hauedde(XIV)da den, nachtbrond, ieftha othera morthdeda, bi asega wisdome and bi liuda riuchte, sa³ ach hi 't te ieldane mit sines selues halse, ief hi that fia nebbe; thenna ielde hi alle liudem te thonke, thi ther hongath. Morth mot ma, thruch liuda kere, mith morthe kela, hu that ma tha urherga stiure⁴.

DIT IS DE XVII. KEST.

Thet is tiu sogentendeste kest, an des kenenges Kerles ieft: Thet alle Fresa thingie bi tuira tele and bi riuchtes asega dome; and allera monna huelic witet him seluem an da withem, huet hie den hebbe; mith trim monnem mei re alne tigtega bifella], buta dathe⁵ and abere dolge, bi scriueres worde and bi asega dome, bi liuda riuchte, iefsta mit sines selues sele to fellane, het ne se, that hi en wed eden hebbe a wrpene warue, iefth a ene heide⁶ thinze, ieftha en word (XV) spretzen. Ac, se hi et hole gehent, ief that him se a bec se, iefsta a bosme nimen⁷,

¹ R. pina. Het streepje ontbreekt boven de u. ² R. tue dadeda.

³ Sa in margine met latere hand. ⁴ Met eene latere hand is hu doorgedaan, en er voor gezet: thruch that ma, en een voor mij onleesbaar woord, bij R. wis, ik meen wrg, d. i. wrherga.

⁵ Er schijnt clathe te staan. ⁶ R. jeftha en eheide. Onder heide, dat doorgedaan is, staat met latere hand heide.

⁷ R. jefthat him se a betse, iefsta a bosme nimen.

sa ne mei ma thes nena withe biada; huande en ierich mon, thi mei mith sinre ferra hond al sin riucht urweddia and mit sinre tunga vrmela.

DE XVII KESTA.

Thit send tha soghentena kesta, ther thi keneng Kerl alle Fresem urief, and hia mith riuchte bruka scelen, and hia mith hiara fia capaden¹; also longe sa Fresa libbe, wither alle hera and wither alle husegar². Tha bed thi keneng Kerl, thet hia alle afte thing and alle riuchte ting and ouenade³, also longe sa hia lifde; and hua sa hia thes riuchtes berauede, thet hi fore Godes hilghem allera nethe-na, *in celo et in terra*, beite a himele and a erthe⁴.

Thet thing scel ma halda, mi tha sogen liudwithem fon tha soghen selondum, te Upstalesbame, tiesdeis an dere pinsterwika, mith allera Fresana riuchte.

Tweede Deel.**DE XXIV LANDREGTEN⁵.**

Thet is tet formeste londriucht: (XVI) Thet allera monna huelic a sinim bisitte vmbrauad, hit ne se, thet hine hua mit tele, and mith rethe, and mit riuchte tingade, ouer-winne; ieftha hit ne se, thet hi tha thriu liudthing ursitte, ther him thi frana fon thes kenenges haluem ebede⁶ hebbe te heiante an te haldane; and hi nelle thenne nauder retsa,

¹ R. zet deze laatste zinsnede voor de vorige, en laat op sce-
len volgen also longe. ² R. husengar. ³ R. laat hierop
volgen helde. Mijns oordeels moet, gelijk in het Rustringer, hier
staan: helde and ouenade. ⁴ R. heeft achter thet hi: birawad
urde. Berauad urde zoude ik aan het einde plaatsen. ⁵ R.
blz. 40. ⁶ Lees: ebeden.

ni riuchta, ni deithinges bidda, ni waria, sa ach hi onfere and theth god, thi ther mith asega dome and bi liuda londriuchte alranest spreka mughe. Ac, ief hit him thi asega a¹ honda deme and dele, thet him ned benome, thi setta brond, iesta sinra hiuna dath, iesta sines dathsuima², ieftha re sin iet scolde disa witha salta se and witha wilde heue, sa ach hi te fellane asega doem, and sceltata bon, and liuda riucht, bi asega wisdome. Thet sint geldene penningar, an dere rednathes menta geslaghen se³. Tha scelen also stor wesa, thet ma se hera (XVII) mughe ouer niogen feke huses, inna eine leflene clinna. Thera pennenga enne tha asega, then then⁴ otherne tha sceltata, thene thredda tha liudem. Thit sint tha fiuwer liudskin, ther thi fria Fresa hine mithe biskirma mey, and thi keneng Kerl selua sette.

DAT ANDERDE LONDRIUCHT.

Thit is tet other lonriucht: Tet ther nen moder ne ach te sella hira birnes erue, er thet bern ierich wirthe, hit ne se, thet tet him binime thera thrira thinga huelec: hera, iesta hungher, iesta sinra friunda strid; otheres ach hiu te ondzerane, vmbe alle riuchte wendar; thermite scel thet kind sin erua bihalda, mith sex monnum an da withem. Sa huer sa thiu moder hire bernes erue vrcapath, iesta vrwixleth, bi hira friunda rede, er thet bern ierich se, also thet bern ierich is, likie him thi cap, ieftha thet wixle, sa halda hit tene, like re him nawet, sa fare hit vppa sin ein erue, vter strid, and uter wald, and vter ethar, and vter (XVIII) liudscelde and frana bon. Sa hua thet kind bifiuchte, iesta wende, iesta rawege, oppa sine eine erue,

¹ a ontbreekt. R. heeft ti daarvoor. ² MS. tweemaal ieftha sines dathsirima. Ik verander het in: suima. R. durft dit niet te doen, en denkt aan het Angels. sarian. ³ Se overtollig. Ik geloof, dat er staan moet: tre geldene enz. ⁴ Then eenmaal overtollig.

sa brecht hi tian liudmerc witha liude, and thin¹ punt
withe ne frana; thet is en and twintech schillenga thes
keninges bonnes; and thi frana and alle tha liude agen
him te helpane, thet hit oppa tha erue bisitte, ther hit er
mith riuchte achte.

RIUCHT III.

Thet is tet thredde londriucht: Ief thene mon northmen
nimath, and ut of londe ferath², uter³ willa, and vter
wald, and vter werca, sa hua sa thawile sin lond vrsette,
ieftha vrselle, sa hi wither inlendes cume, sa fara re a⁴
sin ein god and oppa sine ethel, vter liudscelde and frana
bon, rum scel him wesa and vnbretsen. Hwa sa 't him
bepent and⁵ bineret, sa ach hi liudem te fellane tian
merc, and thriu pund tha frana, and thi erua te bisittane
a sine eine gode, mit allera Fresena riuchte.

DAT III.

Thet is tet fiarde londriucht: (XIX) Alder feder and
moder hira dochter a flet ieuath, and hia vtbeldah, mit
afte gode and mith riuchte gode, and hiu 't tenna wille
leda, mit cape and mith wixele, of ta liudgarda⁶, ieftha
hem mert se⁷, an ta liudem hira god misvungh, ieftha
hira mene akan werthe, and hia ther thenna wille mit
vnriuchte onspreka, sa ach hiu 't the haldane mith tuam
dedethum. Ac jeu et hire brother tenna welle tetsia,
ieftha bituina⁸, and mit vnriuchte onspreca, and et hira
rema nelle, sa ach hi te fellane wed and scolenga bi
sextoge mercum.

V.

Thet is tet fifte londriucht: Tho huam sa ma lond as-

¹ Lees: thriu. ² In margine: huerdt. ³ In margine:
sin. ⁴ In marg.: anda. ⁵ In marg. volgt: on. ⁶ In
marg.: anna other liudgarda. ⁷ R. hemmertse. MS. in marg.:
sa hira feder nawet liuuet. ⁸ R. leest: bitiuna.

kath, forth steppe ther alder, ther an da huse heldest se, ande quethe: Thet lond, ther thu mi umbe to tinghe lathast¹, and to mi ascast, thet capade ic a² ene rum-fara, and hi ferde inur berch³, fel and flasc, and thet fia thermithe⁴. Sa⁵ hi ester ach te farane, binna fiftena wikum te bifindane; an ta liude aghen him the deything te ieuane. Hi ach wither (XX) te cumane mith tuam rum-ferrum, a liuda warue te bethingiane⁶, hi hebbe theth Godesbod efullad, hi se mith boke and mith stola tho re erthe befelen. Tha⁷ tuene mith him te suerane thre ethar⁸ an da withem, tho liuda londriuchte. Sether ach hi a sine caplonde te bisittane; ac ieu et thi other reme nelle, sa ach hi te fellane wed and scolenga, bi sextege mercum.

DAT VI. LONDRIUCHT.

Thet is tet sexte londriucht: Huer sa tuene brothere send, and ti⁹ othere wif halath to houe and to huse, mith dome and mith dregte, mith horne and mith lude, sa weldebat hine sin feder, iesta sin moder, iesta sin fore-munda, and biquethat¹⁰ him riucht suesdel ester sine degum. Ac, ief sin bern, iesta sines bernes bern, hine urlibbe, an tes bernes alder naweth ne libbe, sa wella thet bern dela, an ti fedria nelle¹¹, queth, thet hi ene kni niar se, sa ach thet bern te swerane tueleuasum an da withem, mih achta federmegum and mith fiuwer moder-megum. (XXI) ¹² Ac ieu em¹³ sinra friunda enich¹⁴

¹ In marg.: buppa riucht. ² R. et. ³ In marg.: bede.

⁴ In marg.: and nerde mit ta fia bede seel vnd lif. ⁵ In

marg.: ach, en het volgende doorgehaald. ⁶ In marg.: and hi

sprecht. ⁷ R. hira. In marg. van het MS. staat: ach hy myt

tuene rumfarum, ief. ⁸ In marg.: ief mith tuelef monna ded-

ethum. ⁹ MS. and an ti. ¹⁰ In marg.: thet. ¹¹ In

marg.: nawet, and hi. ¹² And mit volgt, is overtollig en door-

gedaan. ¹³ MS. boven dit woord him. ¹⁴ A. v. enges.

*

berste, sa ach¹ tha man mith sine fia te capiane, ther mith him suere te liuda londriuchte; an ta fedria alsadena minna ther of te retsane, bi asega worde, thet hira sibbe vnsclitande se.

DIT IS DAT SOUENDE LONDRIUCHT.

Thet is teth soghende londriucht: Thet ma edeles laua, and aldamodere laua, and emes laua, and thredzia² laua, halda mith dedethum, and mith sex monnum an da withem. Ief the³ helpa ne muge, sa halda ma tha laua mith tuelef dedethum, hi selua thine forma and thine lesta. Ac ieu er eng mon onspreke mit vniuchtere tele, tham te riuchtane mith tuam dedethum; huande God spreck: *In ore duorum uel trium testium stet omne verbum*; thet queh: An tuira, iefta trira, werra withena muthe stonde al wer witskipe; and sether⁴ ach ti mon a sine erue te besittane, mit allera Fresena riuchte.

DIT IS DA VIII. LONDRIUCHT.

Thet is tet achtende londriucht: Alder (XXII) ma en benethe⁵ werpth oppa ene mon, ther nen dolg nebbe, and ma thet quet, hi se mit bamem slein, sa moet ma vndswera tueleuasum an da withem. Ac, ieu er en dolch is, ma thes iech, an tes daddeles bisecht, sa moet thi erua nima sine thredda knia, and led a se tueleuasum to tha withem, ther mith him swere tho te londes riuchte. Sether ach ma hine to ieldane, mit allera Fresena riuchte.

IX.

Thet is thet niugende londriucht: Sa hwer sa thi mon se⁶ sinne friund bleda, iefta blenda, ther him sa sues se, thet⁷ binna thredkni se⁸, and hi ther to hlace, and

¹ In marg.: hi. ² In marg.: knia. ³ In marg.: thet.

⁴ In marg.: Truch thet. ⁵ In marg.: ban. ⁶ In marg.: and hi siucht. ⁷ In marg.: hi. ⁸ R. thredknile.

fiuchte, thruch sin soch, dath, ieftha beite tua¹, sa ach ma hine of feithem to ledane. Ac, ief hi other nelle, sa swere hi² other an da withem, thet hi 't ni dede truch euest³, ni truch nit, ni truch nene alda seke, wara thet hi him hulpe⁴, sine berena blode, fon dere nede; sa ach thi other hine of feythem te ledane, mit allera Fresena riuchte.

X.

(XXIII) Theth is tet tiande londriucht: Sa huer sa ma ene benethe werpt oppa enes godes monnes scalc⁵, sa ach⁶ ti scalc thet hete isern te dregane⁷. Ac, ief thine erua thet riucht nauwet nelle vrsia, and et him helpa ne muge thet glande riucht and Godes haghe riucht, sa ach ma him te helpane mith sinetriucht, en het wexet hreil te dregane, ieftha en wiedne corbita te nimane. Thet is sinetriucht, and theirmithe ach ma te helpane tha erma also tha rika, tha vnethele also tha ethele; huande alle liude an dere poc eu en ethele send; iesta mit ene kampa oppa te haliane, an thi other ther enne aien te ledane.

XI.

Thet is tet ellefste londriucht: Ief hua sterfh fon herses houe, iesta fon ritheres horne, iesta fon suines tothe, ieftha fon hundes tuske, iesta hona etsel, thes mey ma vnsvera tweleuesum an da withem⁸; firer ne ag e a nene riuch(XXIV)te te stondane.

Sa huet sa herses⁹ hof deth, ieftha hritheres horn, ieftha suines toth, iesta hundes tusk, iesta hona etsel, ieftha vnierich bern, ieftha monnes wyf, ieftha vrbec stet, ieftha

¹ Hier is, achter dath, iesta dolch uitgevallen in het MS.

² Voor hi leze men thi. ³ In marg.: monslachta. ⁴ In marg. volgt: wara. ⁵ MS. scale. De c en e worden hier dikwijs verwisseld. ⁶ In marg.: thi here te ontsuerena myt ene wyttheude, jof — skel. ⁷ In marg.: fon tha funte tho tha haga altera. ⁸ MS. muthem. ⁹ In marg.: hinstes.

othera vnweldega deda, ief ma 't an da withem biweria mei, thet tet wera vnvilla and en vnweldich dede, sa scel ma the al betha mith tueddere bote, ner nenne frethe tha liudem, ni tha frana.

DE TWALEFSTE KEST.

Theth is thet tuelefte londriucht: Sa hua sa otherem fare ta houe and ta huse, mith ene upriuchta fona, buta sceltata ledane and liuda orleue; enes domliachtes deis, sa huet sa hi ther fiucht, invr hof and invr hus, thet scel ma al beta mith tuiualdere beta; and al thet hi fiucht of tere nedwere, thet scel ma al wesa frethe and ebete¹. Thes agen him helpana tha liude and thi frana, vmbe thi huadlase here, ther him to ghefaren ware.

XIII.

Thet is tet thredtendeste londriucht: (XXV) Sa hua sa bifiuchte, iefta birawege², wida, iestha wesedme, iefta hualebera, sa³ scel ma thet al twibete beta, an ta liudem thine frethe, bi tian mercum, and thriu punt tha frana; and allera deykes, alsalonge sa hi mithe vniuchta rauue sitte, sa ielde hi tha frana en and tuintich scillenga, trug thet hia send kenenges mundes.

XIII.

Thet is tet fiuwertendeste londriucht: Sa hua sa othere deth ene warpelie⁴, iestha ene suertne sueng, iestha en vnsceldegne bint, iestha a bonnane fretha unriucht raf deth, iestha sonnendeis blodelsa, sa is tera iahuelekes bote fiftena enza, hit ne se, thet te⁵ beseke, sa ach hi te riuchtane mith fiuwer withethum and mith ene fiaethe, bi allera Fresena riuchte.

¹ Ma is hier overtollig. Voor frethe lees: efrethe. ² In marg.: iefta beziwia. ³ In marg.: betere hi 't myt twyfaldera beta. ⁴ Van dit woord is door eene latere hand wapelpene gemaakt, R. heeft wapeldep gelesen. ⁵ In marg.: hi.

DE XV. KEST¹.

Thet is tet fistendeste² londriucht: Sa huer sa lawa ghelewet sint vter tha sex honda, an tera sex hondena nen nis, feder, ni moder, brother, ni suster, kint, ni kindeskint, sa send thet ena vnwena lawa, (XXVI) sa nime tha lawa, ter sibbeste se³, sa dele theth neua and nifte friendlige vnder him, ief se euen sibbe se; and tha asega therof te ieuane, also hi mith riuchte beredia mughe.

XVI.

Thet is tet sextendeste⁴ londriucht: Thet ter nen wide, ni hire berne⁵, thuruem ondsera vmbe nenna lethina, ner⁶ vmbe neyne meintele, er thet bern ierich is; otheres scel se ondsera allera riuchtere wende, bi asega dome and liuda londriuchte.

XVII.

Thet is tet soghentendeste londriucht: Sa huet sa thi mon otherum an hond, iefta helde, recht sines sikera godes, sa is tet riucht allera Fresena, thet tet god and thi fiamonda mith riuchte and mith triuwem gader stonde, thi ther mit triuwem gader eset se⁷; waxe 't, berst et⁸, eider euen fir otherum. Ac, ieu et te nene fiamanda sette ne se, sa ach hi him sin god withe the ieuane an te ieldane, mith like gode, buta wokere; hande theth⁹ send alle wokere, fon vse Hera Gode (XXVII) werbeden; hit ne nime him thira thrira neda huelic of: nedraf, ieftha nedbrond, iefta nachtstelane, and hit se liudkuth and burchuth, thet him se thermithe sin god vrburnen, ieftha ofrauad, ieftha nachtes vrstelen, sa ne thorff hi him vmbe

¹ In marg.: londriucht. ² In marg.: sechstende. ³ R.
voegt hierbij, uit het Hunsigöör landregt: ief thet ni se. ⁴ In
marg.: fistinde. ⁵ Lees: bern ne. ⁶ In marg.: lond;
zoude dan moeten zijn: vmbe lond, ner. ⁷ In marg.: and se
ther weder sa hit. ⁸ R. wareit berstet. ⁹ Lees: huande
ther.

theth god firer nanen ondsere stonda, thruch thet ter nen monne mey otheres mones god firra a plicht nima, sa ra sin ein deth.

XVIII.

Thet is tet achtendeste londriucht: Sa hua sa net fowna, iesta wif¹, sa vrielde hi se tuede, and twelef merc tha liudem te fretha, ief hi sceldech se; ac, ief hi biseke, sa ag e² hine te sikeriane mith achta monnem and wi-them³, and thereafter ach hiu hine laes to letane vmbe tha claghe.

DAT XIX.

Thet is tet nioghentendeste londriucht: Sa hua sa a herefretha fiuchte, sa beta hi tha monne mit tuiualdere bete, and vmbe thine liudafrethe thri pund tha liudem, an ta frana en an tuintich scillinga thes kenenghes bonnes.

DAT XX.

(XXVIII) Thet is tet twintegeste londriucht: Huene sa northman nimath, and hine vr sinne willa and wr sinne wald bindat, and vt of londe ferath, and hia binna tha thorpe huelne scatha duath, men slath, iestha fath, hus bernath, wif nedē nimath, and hi bihana fistene ierum wither to londe kume, and mughe bikenna sin lond and sin liude, ethel and erue, and sinra eldra hof and heme, sa fare bi oppa sinne ethel and oppa sin erue, vter liud-scelde and frana bon. Ac, ief ma him betigie, theth hi hebbe binna tha thorpe hus eberned, an Godeshus wif nedē nimen, iestha men eslein, liude iebunden, iesta otera morthdeda geden, sa stent hi a liuda warue ande bonnene thinghe, and sprec ma him tho, and queth, thet hi hebbe alla eucla deda iden⁴, sa geth hi thet alles, and queth,

¹ In marg.: iesta wida. ² MS. veranderd in ach. ³ In marg.: ief mith ena kompa. ⁴ In marg.: eden.

thet tet alle ewer se¹; therymbe ni thoer hi nene botaeua, ni asega dom vmbe fellas, ni scelta bon, ni keninges frethe, ni liuda wurde, truch thet hi dede also him (XXIX) sin hera bad, tha re sin sealc was; hi scolde dua also him sin hera bad, truch thes liues willa, and hi achte te betane and the fellane, ief hi hebba ne mey sines vnriuchta hera fia, alle tigtega, ther ma him betigath; ief hi 't hebba ni mughe thes vnriuchta hera fia, sa mot hi fri wesa fon alle clagem..

XXI.

Thet is tet en and tuintegeste londriucht: Etheles wiues witma send achta pund, and achta ensa, and achta scilengar, and achta penningar.

XXII.

Thet is tet tua and tuinghesta londriucht: Tho huam sa ma lond askie, sa onderte ther alder, ther an da huse eldest se, and queithe: Thit lond, ther thu my vmbe to thinge lathast and tho my askast, thet leffde mi myn alda-feder and myn aldemoder; ac, ief ma 'th my wise, thet ick se nomie, sa² nomie ick se sen³. Ac deme 't him thi asega, thet hi swere mith tuam kerene kennemegum, hi selua thredda, theth ach hi the duane⁴, iefta enne with-eth; firer ne ach hi te ondertane vmba tha claghe. Thet is riucht⁵.

XXIII.

(XXX) Theth is tet thriu and tuinteghesta londriucht: Alder se en wif onefuchten, and hiu se mith⁶ berde, and hiu hire⁷ den nebbe blodelsa, ni bloderennanda deda,

¹ R. wil uuer se lezen. Voor ewer is eene letter uitgedaan, even als voor het volgende wurde, waarschijnlijk eene h. ² In marg.: skella, voor sa. ³ R. san. MS. veranderd in so.

⁴ In marg.: sa, voor thet, en thet tha, voor the. ⁵ In marg.: allera Fresena. ⁶ In marg.: bernand. ⁷ R. hir eden.

dath ni dolch, ni nena¹ morthdeda, and hiu se sa fir vreuelat and onefiuchten invr tha benena burch, thet tet bern and thiu berd este liue vrden se, ief hi ge, sa ach hi 't te fellane, mith ielde and mith vrgelde, tha berth and tha grimma morddeda; theth ield and liuda wed also ha ga sa liude louiath, an tet vrgeld scel wesa tuelef merck. Ac ief him² eflie werthe, sa ach ma te ieldane mit soghen ieldem, and achta pund³, and achte enza, and achta scillengar, and achta pennengar; thet is hire riuchta witma. Ac ief hi beseke, sa sikerie hi ne mit tuelef monnem an da withem, iefta hi gunghe tha niughen heta skere; ac ief hi thira ordela nauder dua nelle, sa wisie re him kininzes⁴ kempa, binna thrim ethmeldum⁵ te bifiuchtane, iefta ene sone; alsardene bi asega (XXXI) dome and bi sceltata bonne, thiu se nethelic and godelic⁶.

DAT XXIV. LONDRIUCHT.

Thet is tet fiuwer and tuintegeste londriucht: Alder ma ene monne bitigath, thet hi hebbe an dire neilthiustera nacht and bi slepandere thiade, feren mith eine bernande bronde and mith einere glandere glede to enes sikers monnes houe and huse, and hebbe him ofenimen hus and helde, and al syn goed, mit enere glandere glede, ief hi thes ie, sa ielde hi 't mit ielde and mith vrielde; ac, ief hi biseke, sa scel re et allera ekera herna sines londriuchtes wardia, and a stride stonda mith eine bereskinse campa, and thene fist a vmbe tha herthstede; and werth hi mith riuchte vrwnnen, sa agh e sin haued te lesane mith tuelef mercum et ta liudem vmbe tha herestede, an ta monnem sin god tujuald te ieldane; ac ach hi te ieuane thria merc

¹ In marg.: othere. ² R. hiu. ³ In marg.: and fiu-wertich skillingar. ⁴ R. kinnzes. ⁵ R. etmellum. In marg. staat tha. ⁶ In marg.: et riuchtlyk; huand fon triuwa and wird werth himelrick stift.

tha liudem, vmbe thene liudafrethe; and tria merc tha helghem te ieuane, oppa thet frana (XXXII) altare te lidzane, vmbe thene bonnena frethe; and tua¹ merc tha asega an ta sceltata terof te ieuane, thet hira bon vnsclitandi se. Ac ieu et him ni cume, and hi thet mit withem bireda mughe, thet thiu morthdede efter enre othere den se, thi letera sleek nerth naute grat, and sa sette theth thi asega bi sine wisdome, and tha liude nei hira riuchte. Sa is hern ec en merc, and thiu hertstede the fiste; hira eider bete otherem; tha liudem hira riucht te retsane and te fellane.

Derde Deel.

EMSIGER REGTEN.

² § 1. — Hwer sa thi mon otheres god stelt an de neilthiustera nacht, and ma 't him nimth a becse³ and a bosme, iesta a hondum, sa ne mei hi nene withe biada, an thi bundena thiaf ne mei nenne mon skeldegia.

LONDRIUCHT.

⁴ § 2. — Thet is theth londriucht: Huer sa thi mon oppa enne otherne fiucht liachtes deis, mith edse and mit orde, and mith sines selues hondem, and sa fir onfiucht, thet he him sin lif, iesta sinra (XXXIII) sex litha en ou-nimth⁵, fot, iestha hond, iestha sin other age, and et iersfelle is, and hi thana mith blodeghe wepene kemth, sa ne mei ma there dede nene withe biada.

⁶ § 3. — Huer sa ma wif nede nimth, and ma hia

¹ R. tria. ² R. blz. 36. ³ R. betse. Cs is k. ⁴ R.
blz. 38. ⁵ R. on nimth. ⁶ R. blz. 33, N°. 19.

binna durem and binna dreple beserth , and ma hia thana vtnimth mith liuda thuonga¹ , and mith frana bonne , and him wepande and hropande is , an da liudawarf kemth , sa ne mei ma there dede nene withe biada.

² § 4. — Sa huer sa dath is , and nen dolch nis , mith bame islein , iesta mon huenzen werth , sa mei ma thes thuleuasum vndsuera an da withem , firer ne agh e vmbe tha claghe a nene ondzere stonda.

³ § 5. — Theth is londriucht : Sa huet sa thi mon otherum a hond rekth , thet him witherieue ; huande hond scel hond wera ; iestha an da withem vndsuera , hit ne se , thet ma sin hus berna , and sin god termithe , ieua ma 't breke , and sin god therinne vrstele ; iestha ma hine berawie (XXXIV) sines godes , and theth other god thermithe him oferauad se. Gef ma thene thiaf beretha mughe , sa fremme ma tha monne sin god , half a hond , and half nime 'th thi greua. Ac , werthe him thi brond , iestha theth raf eselled , sa ach hi tha otherem sin god te ieldane ; and otheres ne machte hi 't firer an plicht nima , sa re sin ein god.

RIUCHT.

⁴ § 6. — Thisse riucht kerent alle Fresa , ther thi keneng Kerl bad te hebbane and the haldane , ti helpe and te nethum alle cristene Fresem. Forth scele wi se halda , and God scel vser walda , thes teddra⁵ and thes stitha , and alle vnriuchte ting scele wi urmitha.

RIUCHT DER NEDSKINENE III.

⁶ § 7. — Thiu forme nedskinene is , theth him thi bonnere nen thing ne ket ; thiu othere , thet him sin fiund

¹ In MS. is boven de a eene e , met latere hand , geplaatst . R. schrijft daarom thuongae. ² R. blz. 56 , reg. 11. ³ R. blz. 67 , №. 17. ⁴ R. blz. 81. ⁵ Lees : reddra. ⁶ R. blz. 40 , №. 8.

thene wei urstode; thiu thredder, thet tet him wind and weter benome and grat vnuweder; thiu fiarde, thet hi sa siac were, thet hi ter nauuet cuma ne machte.

RIUCHT. (XXXV)

¹ § 8. — Thiu forme [ned] is tet: Sa huer sa ther en kind efendse ², ande fiterad werth, north vr hef, ieftha suther invr berch, sa mot thiu moder hire kindes erue setta ande sella, and hire kind lesa and thes liues helpa. Thet is thiu other ned: Ieft er erge ger werthath, and grate hungher ger ³, and thet bern hungher sterua welle, sa mot thiu moder hire bernes erue setta and sella, and capia him thermithe cu and corn, thet hiu him thes liues behelpe. Thiu tredde ned is ted: Alder thet bern is stoc-naked, ieftha huslas, and hit se thi calda winther and thiu neilthiustere nacht, sa mot thiu moder hire bernes erue setta and sella, and capia hus and clathar.

⁴ § 9. — Huer sa ma tha mentere binna sinre smittha fad and falsk ⁵ a honda begriph, sa ne mei re nene withe biada, thruch thet ter nen wirra thiaf nis; hi stelt helegem and herem, tha dada also tha libbanda.

HYR VOLGHET NA LANTHRECHT VAN III VULLE BRODERS. (XXXVI)

⁶ § 10. — Theth is londriucht: Thet ter thre brothere weren, alle fulbrothere; tha nam thi iungesta hire feder lawa, bi tuira tele and bi asega dome, and ta tuam ne mach ta nauuet wertha.

EXEMPEL.

Der weren ac tre brothere; tha sloch thi iungesta hira aldafefer; tha gulden hine tha eldra tuene tha iungesta, ther hine sloech, bi tuira tele, and bi asega dome, and bi liuda londriuchte.

¹ R. blz. 44. ² R. efend se. Lees: efendsen. ³ In marg., na grate hungher, ur thet lond fare. ⁴ R. blz. 38.

⁵ MS. flask; doch in marg. falsk. ⁶ R. blz. 244.

Ther weren thre brothere, and waren alle fulbrothere, and nas nanen otheres nat, and delden al enes federgod and enre modergod.

¹ § 11. — Thi mon mey enes deis thria haueddeda dua, uuif nede nima, mon sla and stela.

EXEMPEL.

² Augustinus seith ande queth, thet thet kind an dere modere bilethad werthe niugen monat. Anda tha eresta monde si somnath thet blod efter there vndfengnese; an da othere monathe sa werth thi likkoma bilethad; an da tredda monathe sa warthath tha sina ifest(XXXVII) nad an ta eeldra, and werth thiu berd betein; an da fiarda monathe sa werth theth kint ghebilethath; anda tha fist monathe sa vntfeth hit tha sele, and upriucht thene likoma, and vntfeth thene om; anda tha sexta monathe sa wext ed merch and thiu het; an da soghenda monathe vntfeth hit tha thermer; an da achtende monathe sa wext et heer and tha neylar; an da niughenda monathe sa werthath se sceth, and werth theth kint gebern.

FAN THA PRESTERE.

³ § 12. — Thi prestere heth soghen wielsa, ther athus ⁴ gheheten send an there bok: acolitus, exorzista, hostarius, lector, subdiaconus, dyaconus, presbiter.

Thi forma wielsa mey te bote winna tua hundred scillinga, thi other alsalule, thi thredda alsalule, thi fiarda ac twa hundred schillinga, thi fytte wielsa ⁵ wint te bote thriu hundred scillin ⁶, thi sexta wielsa wint fiuwer hundred schillinga, thi soghenda wint te bote (XXXVIII) sex hundred schillinga; and tha biscope sin bon tua and so-

¹ R. blz. 244. ² R., blz. 240, heeft niet opgemerkt, dat dit bij het vorige behoorde; immers, de vrouw wordt geweld aangedaan, de vrucht gedood, en zij bestolen. ³ R. blz. 242.

⁴ Lees: althus. ⁵ Lees: wielsa. ⁶ Lees: scillenga.

ghentech fan alleraek wielsa. And enes biskopes bote niughen hundert scillinga; and efta soghen and twintich hundert scillinga, and thredda stunda soghen and tuintich hundert schillinga, and soghen bon tha biskepe.

¹ § 13. — God scop thene eresta meneska, thet was Adam, fon achta wendem. Thet benete fon tha stene, thet flask fon there erthe, thet blod fon tha wetere, tha herta fon tha winde, thene togta fon ta wolken, the suet fon tha dawe, tha lokkar fon tha gerse, tha agena fon there sunna; and tha bler em on thene helga om; and tha scop e Eua fon sine ribbe, Adamesiana.

Tierde Deel.

EERSTE BOETREGISTER.

FAN RECHSCERD, STAREBLIND.

² § 1. — Ofslegt, onstal benes mit stefloma, strik-halt, rechscerd, stareblind, ek bi ene trimene ielde. Ief hit sa kume, thet er hua sketen werthe thruch sine mechte, thet er sin weterwisen binimen werthe, sa is sin bote bi ene thrimene ielde.

§ 2. — Ief hua (XXXIX) a sin haued slein werth a thera fiuuer breinclouena en, thet him bli went se, and hi, mondekes ne muge, vther bedda wesa, dey iefta tuene, sa is sin bote trimene ielde an niughen ethar. Sina and tha sex lithe ek bin ene halue ielde and twelef ethar. Fiuer tech ³ ti fara hafde ek bi achtenda haluere merk; tha nestuene bi fiarda haluere merk; tha sleitech ⁴ bi fiftene

¹ R. blz. 211. ² R. blz. 214. ³ R. teth. ⁴ R.
sleiteth.

enzem. Thria bena ofslech, ile and sward, bi fistene ensem. Haudlemethe besta ara bi achteuda haluere merck. Muldesleck tuede, here thrimen. Siune monne benimen, thiу bote bi achtende haluere merk¹.

² § 3. — Faxfeng fif scillingar and fiuwer penningar, ieftha tuene ethar. Dudslek also fule. Blodelsa vnblicande also fule. Blicande blodresene binna clathem tian schillingar and acha pennynge, ieftha tuene ethar. Blicand blodrene³ buta clathem en scilling and niughen enza, ieftha thre ethar. Metedolch binna clathem tuelef scilling-(XL)gar, iesta fiuwer ethar. Metedolch buta clathem tian enza and acha pennynge, ieftha fiuwer ethar. Hremskerdene fiuuer enza. Thria bena breke tuelef scillingar, mith ene ethe te haldane. Thria bena wtgong tuelef scillingar. Thria sinewega also stor. Thria lithwega iahuelick en half pund, buta ethe.

§ 4. — Haued thruchslein, thi thruchkeme there breinponna tuelef schillingar; thi inrene thes blodes tuelef schillingar. Helebreda fel tuelef scillingar. Haueddusenge sex and tritech scillinga. Abel and insepta tian scillingar buta ethe. Hete and kelde tian schillingar, mith ene ethe te haldane.

§ 5. — Thera fif sinna werdene iahuelic sex and tritich scillinga: siune, here, hrene, smeck, fele.

Thet were hlid thes aga fijver enza; theth nithere hlid fir scillingar and fijver penningar; ogneles onscathenga sex and tritich scillinga. Stareblind sex and⁴ schillinga. Gef (XLI) thet age is ele blind hundert scillinga. Ther nei seelen alla deda, ther ma theron tella and reda mei, an riuchte scripta stonda. Thet forme thes onkemes tian enza

¹ R. was hiermede verlegen, ² Men zie bij R. blz. 82 en volgende, waar zij verspreid voorkomen. ³ Lees: resene.

⁴ Hier schijnt tritich uitgelaten.

and achta pennynagar; abeil insepta ne ach ma ther naweth on the scriwane, sa theth age is ele blind. Gef hit is al ute tuintich ieldmerka, sa ne mey hit firra a nene scripta stonda. Gef hit is onsittande, and hit biletzen is, ieftha hit bereit¹, sa is hiahuelick wlemmelsa tian scillingar, ief thed hlid stiuath ande thet age nauuet biluka ne mey. Wederwendalenga fiuwer an twintich scillinga. Thiu blendenghe sex and thritech scillinga, binna tuinteghe geldmerkum.

§ 6. — Gef thet are is thruchstetzen, thes ingonges tian enza and achta penningar; thes wtgonges also stor. Thes gristles breke fiuwer scillingar. Wiues are vteriuen tian enza and achta pennynagar, ieftha fiuwer ethar. Tha stemblinga sex and thritich schillinga. Thi gersfal (XLII) also stor. Ief tet are al oue is eleue merk and fir schillingar and fiuwer pennynagar.

§ 7. — Bred² eberned, ieftha kenep ofbretzen, iahueder fif merk and tua enza.

§ 8. — Thiu nose truckstetzen, thi ingon³ tian enza and achta penningar; thi vtgon⁴ also stor. Thi gristel fiuuer scillingar. Thera inra mutha iahueder tuelef scillingar. Thes blodes inrenes, eyder nosterle tuelef scillingar. Thera thrira domma gersfel iahulick⁵ sex and thritich scillinga.

§ 9. — Thiu nidere were thruchslein, vtawardes tian enza and achta penningar. Thes inra wages tuelef schillingar. Thes blodes inrene also stor. Thera fiuwer sleitota iahuelkes gersfel fif merk and tua enza. Thera inra hia-welkes sex and tritich scillinga. Ief thi erna slent, and thi stapel of is, huelk thera achta, sa hit is a fara, sa is iahuelkes bote fiuuer merk and tua and thritich penninga. Thes berdes hemelenga fif merk and tua enza, ieftha fiuuer

¹ MS. de eerste e doorgehaald. ² Lees: berd. ³ Lees: ingong. ⁴ Lees: vtgong. ⁵ Lees: iahuelick.

withethar and enne fiaeth. Berd(XLIII)feng tian scillingar and achta penningar, ieftha fiuwer ethar.

§ 10. — Thiu tonghe ofsnithen en tuede ield. Thiu niure ofesnithen fiuvertendeste trimene merk.

§ 11. — Sa huer sa thi mon uppa thet haued vndath werth, dauath hi therfon, so is thiu bote fiuvertendeste thrimen merk, sa ach ma thet other a pligt te nimane ier and dey; dauath hi binna ier and dei, sa is thiu bote fiuvertendeste thrimen merk, sa is hit achta and tuintegeste tuede merk.

§ 12. — Thiu waldewaxe sex and thritich scillinga; ther sint him fon euuert sine fif sin. Theth forme, thi hi sa wel sia ne mey; thet other, thet hi sa wel hera ne mey; thet thredde, thet hi sa wel hrena ne mey; theth fiarde, thet hi sa wel smetsa ne mey; theth fifte, thet hi sa wel fela ne mey. Thera fif sinna werdene iahuelkes bote sex and thritich scillinga; therney ne mey re a bethe, ni a bedde, a uidse, ni a ueleine, a huse, ni a Godes-huse, a wey, ni a uuetere, ni mit sinre wiue sa wesa, sa hi er machte, ni bi (XLIV) sine fiure, ni a nenre ferd, ther hi fara scel; sa is thera elleua wenda iahuelkes bote tuelef schillingar.

§ 13. — Gef thi erm algader loma is, sa is thiu hagheste bote sex and thritich scillinga; thiu middelste fiuuer and twintich scillinga; thiu minneste tuelef scillingar. Thrina lithsmalenga, thet hagheste sex and tritich scillinga; thet middelste¹ tuelef scillingar. Thriu bilekene lithe alsa stor. Thriu stebbe lithe alsa stor. Thriu stiuande alsa stor. Thria lithwega achtena enza. Thria sex meta, iahuelkre bote fiuwer pennynigar, binna fif enzem, thet is fiuuer an tuintich scillinga.

¹ Hier schijnt uitgelaten te zijn: fiuuer and tuintich scillingar; thiu minneste.

§ 14. — Thi thuma is trimene hond; thet fereste lith thes thuma thrimene diurra, tha thera othera fingra eng. Thera thrira finghera, thes feresta lites gersel merk and enza¹; thera midlesti litha sex and tritech scillinga; thera minnesta fiuwer and twintich scillinga. Thera thrira finghera an dera ferra hond trimene diurra, tha thera othera eng, (XLV) umbe tha seininga, ther ma ther dua scel withe ne diuel. Neyles ofsleeck fiuwer enza.

§ 15. — There bukwnde thruch bethe tha sida achtenda halua merk, bihalua tuam scillingum. Thes onkemes tuelef scillingar. Thiu sine werdene fiuuer scillingar. Thi inra wach tuelef scillingar. Thi inrene thes blodes also stor. Thes inrif fiuwer and twintich scillinga. Tha wederwondelinga also stor.

§ 16. — Lungensedene sex and tritich schillinga. Nitasedene fif scillingar. Stefsleek thian scillingar and achtia penningar, ieftha thre ethar. Wonspreke sex and tritich scillinga. Mosdolch achtia enza. Hemelenga tian scillinga and thre ethar. Wonwara bote tian scillingar. Wongara soghenda tuede schilling. Wyfstreue sextene pennynigar. Wel ma hia neda, and hiu se biwere, sa is hire bote achtendahalf merk. Thes omma thempene tuelef scillingar, ieftha thre ethar. Tha leseka an da ile, iahuelick bote achtina pennynigar. Thre stekar iahuelick sextene pennynigar.

§ 17. — Thiu (XLVI) hagheste wapeldepene fif merk and tua enza, ieftha fiuwer withethar and ene fiaeth; thiu middelste sex and tritich scillinga, ieftha fiuuer ethar; thiu minnesta fiuuer and tuintich scillinga, ieftha thre ethar.

§ 18. — Thi haghesta suimslek fif merk and tua enza, ieftha fiuwer withethar and enne fiaeth; thi midlesti sex

¹ Ook hier schijnt iets uitgevallen, ten zij men hierdoor verstaan moet een mark en een einzé.

and thrithеч scillinga, ieftha fiuwer withethar; thi minnesta fiuuer and tuintich schillenga, ieftha thre ethar.

§ 19. — Thiu hagheste soldede fif merk and tua enza, ieftha fiuwer withethar and enne fiaeth; thiu middelste sex and thrithich scillinga, ieftha fiuuer ethar; thiu minnesta fiuuer and twintich scillinga, ieftha thre ethar.

§ 20. — Thiu haghesta erthfel fif merk and tua enza, iefth fiuwer withethar and enne fiaeth; thi middelsta sex and thrithich scillinga, ieftha fiuuer ethar; thi minnesta fiuuer and twintich schillinga.

§ 21. — Thiu hagheste weiuuendene fif merk and tua enza, ieftha fiuwer withethar and enne fiaeth; thiu middelste sex (XLVII) an tritich scillinga, ieftha fiuwer ethar; thi minnesta fiuuer and twintich scillinga, ieftha thre ethar.

§ 22. — Thi basefeng fif merk and twa ensa, iesta fiuuer withethar and enne fiaeth. Thiu berdwendene fif merk and tua enza, iesta fiuuer ethar and enne fiaeth.

§ 23. — Tha rimbende twelef geldmerk, and achta withethar and enne fia[eth]¹. Tha herebende fiftene² enza, and fiuwer withethar and ene fiaeth. Slofbende tuelef schillingar and thre ethar. Nedbende en hauedlesne, ieftha fiuwer withethar and enne fiaeth.

§ 24. — Thiu hagheste hemsekne tua merk; thiu middelste een merk; thiu minnesta fiuwer enza.

§ 25. — Thes saueres utrene tuelef scillingar. There waldeuuaxe bote is ural all ene, bihalua fiuwer scillingen. Thera elleuen wenda sogen³ half pund and tuene schillingar. Dure brekma en pund. *Explicit.*

Hy enden de kesten, vñ hyr volghet na dat lantriucht vñ wilkeren.

¹ Ontbreekt MS.

² MS. fitena.

³ Lees: sogenda.

Vijfde Deel.**TWEEDÉ BOETREGISTER.**

¹ § 1. — (XLVIII) Herbried fiouuer penningar. Enrere ² frouua hire hneze streuuued ³ en schilling. Enre frowa hire hneze ofestrizen fiardahalf scilling. Enre frowa hire hneze uestrizen en and twintich schillinga. Her ofeskeren, ieuua bernet to tandere, and to spotte anda uses Drochthenes drame, eluuene schillingar. Her ene monne ofesniton with sin haued soghen scillingar. Enre frowa hera slinga, ieuua hire hneze, ofecuruen eleue scillingar. Sinkele thre scillingar. Festslek fowler penningar. Wedne wonnelsa achta pennynigar. Fotsporne achta pennynigar. Stefslec achta pennynigar. Delefal achta pennynigar. Blodelsa achta pennynigar. Rad rond achta pennynigar. Metevnn ⁴ buta clathem thre scillingar. Metevnn ⁴ binna clathem tuene scillingar. Thrira bena breze alrec thre scillingar. Thrira lappena oflethenghe alrec thre scillingar. Luite lemmelsa ⁵ thre scillingar. (XLIX) Thrira nedlana steke alrec tuene scillingar. Cop truchstet, ieuua thruchhauuen, en marck, and mith tha leza te winnane. Thi breinsama en thrimen ield. Thera fif sinna wertene alrec sex scillingar; tua ach ma on te ledane, and thera thrira vn te riuchtane. Mosdolch thre schillingar. Coppes rend thre scillingar.

⁶ § 2. — Tua are of tuelef merk. En are of sex merk.

¹ R. blz. 212. De H ontbreekt in het MS. ² Lees: enre.

³ R. leest: steuuued, en verbetert het in streuuued. De r staat boven de t. ⁴ Vnde? ⁵ Lees: whitewlemelsa. ⁶ R. blz. 216.

En are truchstet, thi thrughonck tuene schillingar, and bi eidar sida te metane. Ene monne sin are vteriuuen soghen scillingar. Theth hir en mon daf se, thet hi nauuet hera ni mughe, en half lif; mey hi hueta¹, en thrimen lif. En mon eslein oppa sin hauuet, thet tet blot et sine ara utrenne, thre scillingar.

§ 3. — Age starblind, and nauue² biletzen, en trimen lif. Aghe biletzen, ieftha a colc egenzen, ieftha utebrezen, en half lif. Thet blodege age thre scillingar. Thares skette, sunde³ hlides breze, (L) thre scilligar. Snede of tha aga elwene scillingar. Hlid thes aga brezen, thet summe tar of tha aga lete, sunder willa, soghen schillingar. En lappa of tha achlide thre scillingar.

§ 4. — Nose al ofesmiten⁴ en thrimen lif. Thiu nose truchstet, thera uttra waga eider thre scillingar; thera inra fiouuer mutha ek tuene scillingar; thera thrira mutha⁵ domma alrec tuene scillingar. Nose uteriwen, thet hi sin sawer and sinne snotta nauuet bihalda ni mughe, soghen scillingar. Oppa thet thaud eslein, thet tet blod et sinne nosem vtrenne, eider nosterlen thre scillengar. An da nose stein, thet se blede, eider nosterlen en scilling.

§ 5. — Tha forma flower tech⁶ afara haude alrec fiftene⁷ scillingar; tha vra thuene waldath tere spreze, tha nithera tuene thes spedla. Tha nesto twene eyder elwene scillingar. Ther sleitotha alrec soghen scillingar. The(LI)ra kesena alrec fif scillingar. Ief thi erna stent, and thi stapel of is, mith fif ethem to vndriuchtane. Tothes bite en mete-vnde, fiouuer ach ma to betane, ief ma hia bituiskia⁸ mey; elkers bete ma hia, also hit bereth, bi there mete.

¹ Lees: hueta hera. ² Lees: nauuet. ³ Lees: sunder.

⁴ Lees: sniten. ⁵ Dit woord moet wegvalLEN, als overtollig.

⁶ R. teth. ⁷ Is dit fiftene? of wel moet het tuene zijn?

⁸ R. biduiskia.

FAN THA WERE.

§ 6. — Thiu vre were truchslein, ieftha truchstet, thi uttera wach thre scillingar; thi inra tuene; thi truchgong also stor. Thiu nidere were to brezen, ieftha ofesnithen, thet hio hire sauuer nauuet behalda ne mughe, soghen scillingar. Ene monne sin with and sin sin al binimen en tuede lif. Thiu were al ofesnithen en thrimen lif.

FAN DA TONGHE.

§ 7. — Thiu tunghe al ofesnithen en tuede lif; half of en half lif; thrimene of en thrimen lif. Thiu tunghe truchsketen, eyder mutha tuene scillingar; thi thruchgong also stor. Thiu spreze werth sogen scillingar.

FAN BERDFENG.

§ 8. — Berdfeng een scilling. Berd eberned fiouuer scillingar. Berd ofeskeren (LII) thre scillingar. Thiu halskrighe, thet hi sin¹ sinne hals naut vmbekera ni mughe, fistene schillingar. Hua sa steth wert truch sinne wasande, ieftha thruch sinne strotbola, thet² sinne mete nauuet bihalda ni mughe, and hi hrutande se, en thrimen lyf.

FAN DEN HOND.

§ 9. — En hond of, thet hiu gerselle se, en half lif. In hiu³ onstandande, ieftha crawelcrumb, ieftha griphald, en thrimen lif. Thi thuma is en trimen hond. Tha endernesta tuene [fingrar?] en trimen hond, hueder sa hia alle stondande se, sa gerselle. Tha endernesta lithe e ta fingeren hened, iefta lemet, soghen skillingar; tha middlesta eluuene skillingar; tha inresta fistene scillingar. Neiles oflethenghe thre scillingar. Lithuuertene thre scillingar. Lithsmelinghe and erme een merk. Erm ebrezen en merc. Erm truchstet, eyder mutha en metevnde, and inna tha middeldomme ielde thiu metevnd achta pennin(LIII)gar.

¹ Sin moet wegvalLEN. ² Ontbreekt: hi. ³ Lees: is hiu.

Thiu lemmethe, an da hondruist tua merk; an da ermboga fiouuer merc; anda there axle sex merk.

FAN SOLDEDE.

§ 10. — Thiu soldede eden¹. Huer sa ma en soldede deth, aldermithe deth ma thene haghesta dadsuima. Huer sa hir en mon also fir onefuchten werth, thet hi lidza inna sine quade dey and nacht, iestha tua ethmelde, theth hi hine hrera ne dor, ni mey, sa is thiu bole fistene schillingar.

§ 11. — Den fot al of en half lif. Is hi onstondande, stricloma, iestha strimphalt, iesta stefgenza, en thrimen lif, mith achta withethem and ene fiaethe on te ledane. Thiu grate tane fistene schillingar. Thera fiouuer tanena alrec eluuene scillingar. Thi skunka, iestha theth thiach, ebrezen en merc. Send hia truchstet, sa is eyder muthe en meteunde, and inna middeldomme ielt thiu meteunde achta penningar. Lithsmelinghe an da thiaghe, iestha an (LIV) da skunka, en merc.

§ 12. — Huer sa hir en mon thruch² mechte vndad werth, thet hi nauuet tia ni mughe, nioghen merck to bote, fora tha nioghen bern, ther hi tia machte; heth hi ac bern etein, sa nime ma hit of ta berena, and retze hit tha vneberena; het hi thene winstera prelleng bihalden and thene farra urleren, thach mey hi bern tia; neth hi thene winstera nauuet, thach hi thene ferra hebbe, tochtalas. Thi blodrene fon tha mechtem fiouuer scillingar. Enre frouua hire mechte to rent fistene scillingar; is hiu ac also fir ewert, thet hio hire mese nauuet bihalda ni mughe, en trimen lif. Is hire ac en unde, iesta en blodelsa, den sex scillingar.

¹ R. wil hier invoegen: en angelesk merk, omdat de daarmede overeenkomende § van het Emsiger landregt dit ook heeft.

² R. wil hier sin bijvoegen; ik tha, hoewel het Emsiger landregt sine macht heeft.

§ 13. — Thi basefeng buta clathem thre scillingar; binna clathem nioghen scillingar. Is hit enre frouua eden, ther mit berne se, ieftha enre frouua, (LV) ther ina hire stilnese se, en merc. Ief hir en frouue vr enne benc eurpen wert, thet hiu binitha gerdel blike, and hit tha liude urse, fifteen scillingar. Enre frouua hire thriu clather truchsnithen, thet hiu truchskinande se, thet uteerde clath en and tuintich penningha; thet inre flower schillingar; theth hemethe soghen schillingher.

RON THA WAECH TRUCHSTET.

§ 14. — Thi wach truchstet en merc. Mith saxe eden thrimene furthera. Ief hir en mon enda sine briastem sa fir onesuchten werthe, thet hi sinne om nawet bihalda ni mughe, en thrimen lif. Enre frouua hire wartha of tha briaste snithen eluuene scillingar. En briast al of en thrimen lif.

Thiu hagheste buclemethe, theth hi ne muge a bethe, ni a bedde, a uidse, ni a ueine, a uuiie, ni a uueterere, ni a glede ise, a huse, ni a Godeshuse, bi fiure, ni bi sinre wiue, wesa, sa hi eer machte, en half (LVI) lif. Werth hir ac hua eunad anda sinne buc¹, ieftha a sine walde-waxa, theth him sin hnecka vterbec and sin haud uptie, and hi hine a sine keke² nauuet umbekera ni mughe, theth him tha sine soghen huarlar alle eeuert se; thi forma, thet hi sa wel³; othera, thet hi sa wel to dele; thi thredda, thet hi sa wel an da ferra; thi fiarda, theth hi sa wel an da winstera; thi fistta, thet hi sa wel forth; thi sexta, dat hi sa wel urbec; thi soghenda, thet hi sa wel 't rind-umbe cuma ne mughe. Thisse soghen huarlar send alle en thrimen lif.

¹ Eene schrijffout voor bec. ² Lees: beke. ³ Hier ontbreekt, m. o., in het MS. vp; thi. R. vult het aan met: vp kume ne muge; dit laatste vindt men op het einde, en is hier niet noodig.

FAN HENGSTES HOF.

§ 15. — Hengstes hof, and hunde toth, and swines tusk, and hona ezel, and hritheres horn, and vnuuelde dede, and vterbec eden, and enes vnegereges bernes dede, and enre wiue dede, al is hit tuede bote.

§ 16. — Thi desma, ther hi a sine kni¹ skiate, and gelene ondlenghes weis, gelt (LVII) ma hine ferra inur hof and inur hus, sa is hit furthera². Bechelp, thet ma enne monne oppa sinne bec hlapē, and huelic vnefoge word spreke; and flesfel, thet hi weth and wanith se³; iahuelc thira bote fif and twintich penninga. Skenc ma enne monne uueter fore biare en skilling.

§ 17. — Thi haghesta suarta suueng; huene sa mith hete sothe, ieftha mith hete pipermuse, sueng soghen scillingar; thi midlestā, huene sa ma mith iera, ieftha mit mese, sueng thrithich ensana; thi leresta, huene sa ma mith biare, ieftha mit wetere, sueng en scilling; is hit an da drame den, sa is hit tha fiarda pennynghē furthera.

FAN DEN ONRIUCHTEN ONFENG,

§ 18. — Thi unriuchta onfeng, and thiu biarskeppene, and thiu wedskemmene⁴, thet hi 't mith ene threde beta mughe, and thi vnriuchta ber, mith edze and mit orde den, iesta en mon onuuertlike onespien, ieftha ene huse tha osa uteletzen, ieftha en leid erent, alrac thira wenda bo(LVIII)ta flower pennyngar.

THA HAGHESTĀ HEMSECNINGA.

§ 19. Tha haghesta hemsecninga: hua sa ferth mith hode and mit herefona, and mith ene vnriuchte here, to otheres monnes houue and huse, and ther breech dura and derne, loc and locstef, uuach and uuachsela, and theith

¹ MS. kin. ² R. zegt, dat hier thrimen ontbreekt. Het volgende leze men: bechlep. ³ Voor wanith wilde ik wasich lezen, nat en vuil. ⁴ R. wedscernnene.

hus macath inuuie and utweie, also theth¹ wind thene otherne mete et middehuse, sa is thiu bote thria merc; tha midlest: huer sa ma thria dura brech, tha wachdura, and tha piseldura, and tha comerdura, tua merk² thiu bote; tha leresta: hua sa mith hode and mith herefona to otheres monnes houe and huse³, and ther inur fiucht, en merk. Hua otheres monnes dura ofheft and to brect een pund. Thi husfrethe achtendahalf scilling. En da dura steth een schilling. Brond inna otheres hus estet thria merc. Ber mith ene crocha to otheres monnes huse en merc.

§ 20. — Raf, enne monne den, tua pund. Thet haudraf, thet en monne sin sondema terent se, iesta sin brocgerdel (LIX) te brezen, thriu⁴. Raf, enre frouua deen, thriu pund. En frouua alle hire clatha birauuat, al to tha hemethe, theth hiu tha thruchschininghe hebbé, en merc. Hua sa biflucht, iesta birawath, ene frowe, ther biieuuen se fon there rwalde⁵, sa is thiu bote thrimene furthera.

§ 21. — Thiu breid hire breidstoles birauuat, ieftha hire siuurgonges⁶, iesta et iuregonges⁶, fistene scillingar. Hua sa firth tho otheres monnes fenne, an sinne sket nimth, en merc. Hua sa otheres monnes quic innath, and ma hit him binimth, fiouuer pund. Is hit ac binna huse nimen, sa ach hi sina urbota. Nachtraf, binna huse den, thrimene furthera.

§ 22. — Thiu hagheste wapeldepene is thet: Huuer sa ma enne mon inna enne ebba, ieftha inna enne uthaldne stram, werpth, ut et re stiarne, and ma hine hent et re stewene, thet hi ni mughe tha grund a spera, ni thene himel a sia, fistene scillin(LX)gar; thiu midlest is: hua sa

¹ R. thethi; beter thet thi. ² MS. mer. ³ Hier ontbreekt geeth. ⁴ Volge: pund. ⁵ Lees wralde.

⁶ Lees: siurgonges.

uurpen werth inna en unuuuedde weter, theth hi ni mughe tha grund a spera, ni thene himel a sia, achtendahalf scilling; thiuerreste is: hua sa uurpen werth inna enne slat, thet him ni blicht nader¹ thi uresta top, ni thet netherreste clath, sexta half scilling.

§ 23. — Thi haghesta dathsuima is hit²: alder hua eslein werth, thet hi dat ligh, and ma thene prestere³, and ma him sina waringa deth, and thet wax capath, and hi thenna tho liwe werth, fiftene scillingar; thi midleste is: huene sa ma dath indreith, mit hondem dem⁴ bislagat, and mith tarem biweinath, achta schillingar and tuene pennigar; thiuerminista is: hua sa oppa sin haud eslein uerth, thet hi dat lidze, and ma hine son vpriuchte, sex schillingar and tuene penningar; thiuerreste is: hua sa slein werth, thet hi a suima felt, and hi alena upstonde, flower scillingar and tuene penningar. (LXI)

§ 24. — Tha haghesta bende: huam sa ma en sim umbe sin haud sleit, and sina honda urbec bint, and ma enne doc ur sinne agne bint, and ma hine to there rode leth; thet forme is soghen schillingen to bote; thet othere eluuen schillingar; theth⁵ fiarde fistene schillingar; tha midleste bende: hua sa inna thet calde irsen stein werth, thet send ena rimbende, eluue schillingar; tha leresta: hua sa leth wert ur marar and ur merca, inur hof and inur hus, and hi thenna sitte, ur wald and ur willa, anda sinra fiunda hondem, soghen scillingar. Slofbende and weiwendene eidar thre schillingar and flower penningar. Huam sa ma sine honda and sin fed gader bunden werthat soghen schillingar. Is hi ac fon there erthe tillid, ur ene

¹ Lees: nauder.

² Lees: thit.

³ Uitgelaten: halath.

⁴ Is overtollig. ⁵ Hier ontbreekt: thredde viftene schillingar; theth. Zie § 28, alwaar deze § herhaald wordt. Achter fiarde zette men ac.

suinga, en merc. Is hit enra frouua deen, sa is hit thrimene furthera,

¹ § 25. — Hua sa thene frana went inna sine riuchte, sa brecht hi tua² pund. Kempt hi mit tha liudem, sa is hit een (LXII) merc. Sit hi thenna firra bi strideth, sa scel hi fell a and betha bi eider sida, and alle theth, ther him thi frana keth.

§ 26. — ³ Alle theth, ther ma frouuen deth, and ma mith saxe deth, al is hit thrimene furthera, a botem and a riuchte; al tha bota skel ma lasta bi alsadene penningshem, sa tha liude bigripen and bilowat hebbat. Enre frouua uuerield is achta merc. En andern ebrezen fiouuer penningar.

§ 27. — Hua sa otherem ene furch, ieftha tua, ofereth, thre scillingar and flower penningar. Hua sa otheres lond todelft, and the hus oppa sinne werf weith, tria merk thi brecma. Hua sa ferth ur otheres lond, ur wald and ur willa, thre scillingar and flower penningar thi brecma.

Wel tu blod sketta, sa weth enne rer inna blode, and scrif dit ord vmbe tha vnde: *Consummatum est.*

Beslagad⁴ and mith tarum bewainad, allewen eschilingar; thi minnista is: hua sa oppa sin (LXIII) hauued slain wert, thet hi daed lidze, and ma hine upriuchte, achtendahalf scilling.

§ 28. — ⁵ Tha hagesta bende: huam sa ma en sim umbe sinne hals slaith, and sina honde urbech bint, and ma anne suarthne doec ur sine achne sleith, and ma hine to there rode lat; theth forme wint to bote soghen schillinger; theth other eluuene scillingar; theth tredde viftene

¹ Zie deze § mede § 29. ² Tua MS. tweemaal. ³ Zie 6de deel, § 8, aan het einde. ⁴ Men vergelijke hiermede § 23. Het schijnt eene noot op die § te zijn. ⁵ Deze § schijnt eene nadere lezing te zijn van § 24, gelijk de volgende van § 25. Zie R., blz. 234 en 236, №. 3.

schillingar; thet fiarde ac fistene schillingar; thiu midleste bende: hua sa inna theth calde irsen eslein werth, thet send ena rimbende, eluuene scillingar; thiu leresta: hua sa lath werth ur marar and ur marka, inur hof and inur hus, and hi tenna sitte, ur sinne wald and ur sinne willa, and ur alra sinra friunda, a hendem, a bendem, soghen schillingar. Slofbende and weiwendene eider tritich enza. Thet ter enne monne sinne fet and ben gader mith enre lina (LXIV) bunden se soghen schillingar. Is hi ak fon there erthe tillit, ur ene suinga, en merk. Enre frowa den thrimene furthera.

§ 29. — Hua sa thene frana want inna sine riuchte, sa brech hi riuchte tua pund. Kemeph¹ bi mi tha liudem, sa is 't en mark. Sit hi thenna firra bi strideth, sa scel hi fellia and beta alle, thet ma urfliucht bi eider sida, and alle thet, thet him thi frana keth.

Zesde Deel.

EMSIGER REGTEN.

§ 1. — ² Alla lawa aghen to huueruuane inna tha sibbesta honda,bihaluua thrim lauuem. Thet forme:

Huer sa thet alder sin kind, and sines kindeskind, and forth sines kindeskind forth liwa³, sa ach sin thredda sia⁴ tha sine lawa te nimane, to likeruuis and sin ein sune.

Thet other: huer sa ma ene horningieuua iefth, sa stondath tha ieuua lichte, anda thene tredda sia; iefth thi thredda sia theth nauuet ne (LXV) bitiucht, sa ach thet

¹ Lees: kemphth. ² R. blz. 236. ³ Lees: forthliwath, overleeft. ⁴ In marg.: knia.

god to¹ huuerruane inna tha honda, ther hia uthē euuenen² hebbath, and nauuet inna tha sibbista honda.

Thredda: huer sa hir en frouue uttebelt is, and hiu hire god nauueth bitiucht, sa ach thet god in te huueuuane³, alder hit utegeeuuen is; ief tha sustera libbath, and thi brother nauueth, heth thi brother kinder ghetein, thath⁴ anda thene thredda sia ghekemen se, sa aghen tha brother suna tha lauua te nimane, and tha sustera nauuet, thach hia libbande se.

§ 2. —⁵ Thet lest ma inna there soghentendesta kest: Thet ther alla monna huuelkum⁶ uuitet him seluua an da uuithem⁷, huet sinra werka se, bihaluua sogen uuendum.

Thi forma uuend is thet: Huer sa him liachtes deis, and bi skinandere sonna tuene herar sogennath, and tuene herarfona upriuchtath, and ofledene uueddi(LXVI)ath, al thet, ther ther gheden is, mith bruddene cuerde, ieftha mith blodega eggum and adelem, ieftha dolgum⁸, sa is thet also iechta, and ne mei ma there dedena nanenene⁹ withe biada.

Thi other wend is tet: Huuer sa ma ene frouua, ur uuald and ur willa, a nede nimith, and hiu wepande and hropande ther sitte, and thet bifolgie thi frana and tha liude, and hiu thenna inna uurpena uuare and inna ene heidthinze hire ned keme, and clagie, and thene berna thria se¹⁰, sa huet sa hire eden is, sa is tet also iechta, and ne mey ma there dede nanene withe biada. Nel ma thith wif ac nauuet fri leta, sa ach hiu thene boda friunden te sendanne, tha friunde tha frana; thi frana ach

¹ MS. volgt hier eene w, met ruimte voor er. ² Lees: egeuenen. ³ Lees: huuerruane. ⁴ Voor: that hit. ⁵ R. blz. 32. ⁶ R. alra mona huuelk. ⁷ Er staat MS.: minthem.

⁸ R. wil lezen: an dadelem, ieftha dolgum, hetwelk mij juist voorkomt. ⁹ Lees: nanene. ¹⁰ R. wil lezen: and thera berna thriu se; doch zegt niet, waarom.

theth thing also ney to lidzane, thet hi tha osa mith sines speres orde retzia mughe; sa ach hi, mith there kenenglika huald, tha frouua ther ut to nima(LXVII)ne, and thet breithus to bernane, and there frowa werhiewa hira huergelt¹, and tha liudem hire fretha, and tha frana sin bon. Ief hi thenna mit there wiue flechtich werthe to enne othere huse, son othere huse to da thredda², inna tha ziurka, sa ach ma tha triu hus al to bernande, and tha ziurka to brekande, and thet wif ther wth to nimane, and hire werield to wediane, and tha liudem hira frethe, and tha frana sin bon.

Thi tredda wend is tet: Huuer sa tuene keddar³ fiuchtat, and ther en frouue to hlapē⁴, also fir onghesfuchten werthe, thet hiu binna dei and binna nachta en morth to monnem brenze, sa ne mei ma thes morthes nanene withe biada, and ach ma thet morth mith morthe to ieldane; theth is mith tuam ieldum, ief hit hebbe beihe her and neilar; uerth thiou frouue thes liwes bilesed, sa skel (LXVIII) ma hia ac ielda mit tuam ieldum, ac bi allera Fresena riuchte, and tha liudem hira frethe tuigal⁵ to fellane, and tha frana sin bon.

Thi fiarda wend is tet: Huua sa inna enne wrpene ware en wed weddad, ieftha ennes thinghes iech, sa is tet alla iechta, and mey ma there dede nanene wilhe biada; huuande hyr mey en ierich mon, mit sinre ferra hond, al sin riucht vrwedia, and mit sine muthe al sin riucht vr-mela.

Thi fiftha wend is thet: Huua sa otheres god stelt anda thire neilthiustera nachte, and ma hine hant et hole, and

¹ R. heeft: and thet breithuis to bernane, and there frowa wethiema hira uwergelt. ² Hier ontbreekt: son tha thredda.

³ De k is later tusschen ingevoegd. ⁴ Hier ontbreekt: and.

⁵ R. wil tuifald lezen; ik tuigald, dubbel geld.

et herna , ur thera bundena berne , and ma him nimth a beke and a bosma tha blodegha thiufthe ; and ne mey ma there dede nanene withe biada ; huande thi bundena thiaf thi ne mey nannen mon yndskeldegia .

Theth is ti sexta wend : Huer sa ma ta (LXIX) mentere binna there kenenges ¹ , fad and falsk , inna sinra smitha , ieftha sinre hondaskate ² , ieftha scrine bigript , and hi tha riuchta menta urthiuch , and hi thera faleska feth , sa is thi hals sin thera liuda , hit ne se , theth hi thet lichtere londriucht kiasa welle , thet hi 't mith sinre ferra hond fella mote . Thit is al en iechta , and ne mey ma there dede nanene withe biada .

Theth is thi sogenda wend : Huuer sa en mon oppa enne otherne fiucht , hemliachtes deys and bi skinande sunna , mith egghe and mit orde , and mith sines seloues hondum , sa fir onfiucht , thet hi him sin lif , ieftha sinre sex lithena en , ofnimth , fot , ieftha hond , ieftha sin other aghe , and hi thana ghengh mit blodeghe wepene , sa is thet en iechta , and ne mey ma there dede nanene withe biada .

§ 3. — ³ Thet lest ma inna other londriuch(LXX)te : Huuer sa thiu moder hire kindes eruue vrcapath , ieftha wrwixlat , mit hire friunda rede , er thet ⁴ ierech se , likat hit him , sa halde hit theth ; liket hit him nawet , sa fare hit oppa syn ein erwe , sunder stride and sunder liuda stride ⁵ skelde . Hua sa thet kind biflucht , ieftha birawat , oppa sine eine erwe , sa brect hi ene merc witha liude , and thriu pund tha frana , hit ne se , thet thiu moder gheselt , ieftha seth , hebbe truck thera thrira haunuedneda huuelic , ther hiu ⁶ thes liuues mithe behulpe .

¹ Ontbreekt: menta . ² R. honda , skate , ieftha scrine .

³ R. bl. 44. ⁴ R. voegt kind er bij ; is onnoodig . ⁵ Stride moet wegvalLEN . MS. in marg.: and liuda . ⁶ Lees : hic him .

Theth is thiu forme ned: Huuer sa en kind fen and fiterad werth, north ur hef, iesta suther inur berch, sa mot thiu moder hire kindes erue setta and sella, and hire kind lesa and thes liwes helpe.

Thiu other ned is tet: Iefth er erge ier werthath, an thi heta hungher ur theth lond fare, and theth kind hungher sterwa wille, sa moet thiu moder (LXXI) hire kindes eruue setta and sella, and capia him thermithe ku and korn, ande alsadene ting, ther hiu him thes liwes mithe helpe.

Thiu thredde ned is ted: Huuer sa thet kind is stocnakad, ieftha huslas, and thenna thiu neilthiustera¹ nacht and thi ueelkalda² winter ur tha thuner hleth, sa farth er alra monna hwelic inna sin hof and inna sin hus, and theth wilde diar secht thene hola bam and thera berga hli, alder hit sin lif on behalde; sa wepiath³ thet vngereghe kind, and werpt thenne tha sine nakeda lite, and sin huuslase, and sinne feder, ther him reda scolde with thene wintherkalda and with thene heta hungher; theth⁴ sa diape and sa dimme is vnder eke and vnder eerthe bislaghen, and bisleten, and bitacht; hirvmb sa mot thiu moder hire kindes eruue setta and sella, vmbethet hiu ag es⁵ pli and plicht, also longhe sa hit (LXXII) vniherich is.

THIT SEND THA VIF WENDA.

§ 4. —⁶ Theth lest ma inna there sextendesta kest: Thet alle Fresa mughen hira firna mitha fia fellas, ief hi 't hebbalh, bihaluua fif wendum.

Thi forma wend is ted: Hua sa thet Godeshus brecht, and ther binna tha helega berant, sa ach hi biriuchte thet

¹ MS. neil in marg. ² R. nedtkalda. Het is: natkoude winter. ³ MS. door verandering woniath. ⁴ Hi ontbreukt.
⁵ R. aget. ⁶ R. blz. 30.

northalde tre and thet niugenspatze fial, and ne thor ma vmbe sinne fereth nanne fia biada.

Thi other wend is tet: Huuer sa hyr en mon gheng, bi slepande monne and bi vnwisce wakandum, mit bernande bronde and mit riakande fiure, to ta Godeshuse and to tha wathemhuse, and ther binna bernt mon, ieftha mar, ieftha bethe tua, sa ach hi¹ riuchte² northalde thre and thet niughenspatze fial, and ne thor ma vmbe sin ferth nenne fia biada.

Tha thredda wend is tet: Hwer sa hyr en mon inna anne wald fareth, and ther liude rawath (LXXIII) and man morthath, sa ach ma him sin hauueth of to slane, and ne thor ma vmbe sin fereth nanne³ biada.

Thi fiarda went is tet: Hwer sa hyr en scalk sinne afta hera vrret, ieftha morthat, sa ach ma hine bi riuchta inna tsietele to siathane, and ne thor ma vmbe sin fereth nanne fia biada.

Thi fistा wend is tet: Hwer sa hir is en vredere, and hi wrreth lond and liude, and hi fart inur saxenna merka, and hi ulhalath thene haga helm and thene ra⁴ skeld, and thene sareda riddere, and hi binna Fresena merkum man sleith and burga barnd, sa ach ma north inna thet hef and theron sansane⁵, and ne thor ma vmbe sin feret nanne fia biada.

§ 5. —⁶ Thet lest ma inna tha eresta londriuchte: Thet ter alra monna huelic deythinghes warria scil e ta liudthinge, hit ne se, theth hi biade othera soghen ned-skinane welec. (LXXIV)

Forme neskine⁷ is, theth him sin bonnere nen thing ne

¹ Voeg bij: bi. ² Voeg bij: thet. ³ Ontbreekt: fia.

⁴ Rada? ⁵ Men leze: sa ach ma him north inna thet hef to ferane and hine theron, to sansane. ⁶ R. blz. 40, №. 8.

⁷ Lees: nedskine. In marg.: ned.

keth nebbe; thiу otherе, theih him sin fiund the¹ wey urstonde mith wer and mit weperne; thiу thredde, thet him thi wind and vnwald wathere ofname; thiу fiarde, thet hi inna there sechte also siac were, thet hi nawet kuma machte; thiу fifte, thet thet him needbrond ofname; thet sexte, sinre hiuna dath; theth soghende, thet hi sin iet ditza skolde wither thene salta se and wither tene wilde hef.

LONDRIUCHT².

§ 6. — Thet is londriucht: Huuer sa hir en mon anne otherne morthath, thruch sinra hewena willa, and hi thenna bihopen and bisfolgad werth, and elle skeldech birat, sa mey ma ther bi riuchte en morth on bireda, and sa skel ma theth morth efter morthe ielda, and thene frethe efter morthe fella, iesta hi ach bi riuchte³ nordalde (LXXV) thre, and thet fial to wariane.

Theth is teth other morth: Huuer sa ma anne mon sleit, and theth anhald dey and nacht, sa mey ma ther ac bi riuchte⁴ en morth on biriuchta reda⁵, sa skel ma ac thet morth efter morthe ielda, and thene frethe efter morthe fella, ieftha thet northalde tre and thet skerpe fial to wariane.

Theth is tet tredde morth: Huuersa hyr en frouue morth clagat, and thet frouua biskauwiath, thet⁶ sa fer ne kemmen se, theth hit nebbe her, ni tha neylar⁷, sa skel ma thes morthes mit niughen friundem vngunga, mith allera Fresena riuchte.

FAN THA URKERA.

§ 7. — ⁸ Thit send tha urkera allera Fresena.

¹ Lees: thene. ² R. blz. 238. In marg. van het MS. staat: thiу erste morth. ³ Ontbreekt: theth. ⁴ In marg. and bireda sa. ⁵ Lees: en morth on bireda, en dan vervalt: riuchta. ⁶ Ontbreekt: tet. ⁷ R. her and neylar.

⁸ R. blz. 99.

Theth forme: Theth hia gader kome, enes a iera, to upsteles bame, a tyesdey anda there pinxstera wika, and ma there ratte alle tha riucht, ther Fresa halde skolde. Ief aeng mon eng be(LXXVI)thera wiste, theth ma thet littore lette and ma theth bethere helde.

Thiu othere kere: Ief there soghen selonda aeng vrhe-rath vrde, auder son tha suther sareda ridderum, ieftha son northeska wigandum, thet tha sex tha soghenda hulpe, theth hit alsawel machte sa thera sex ta hoc.

Thiu thredde kera: Ief thera soghen selonda aeng welde liude raweia¹, ieftha morth sla, tha² sex thet soghenda bithunghe³, theth hit elle riuchte fore.

Thiu fiarde kere: Huuer sa ma ene frowa halde, mith horne and mith hlude, mith dome and mith drechte, thet hiu skolde ammer astue stol bisitta.

Thiu fifte kere: Huuer sa bir en mon wif nime to ku and querna, and to alsadene thianeste, sa him gad were, and him bi there wiue en kind mene urde; ief theth kind skenade, and him theth wif liawade, theth hi hia astne no(LXXVII)me, thet hio ne re thet kind ne machte astne stol bisitta, ner thera kinda nen, ther hiu bi him teghe⁴.

Thiu sexte kere: Theth thera vrouuena eke ne fri kere ach, tha wif⁵, huuene hiu hire lif lyde, and hire fereth mengde, and thi brother hine bikiasa moste, huuether sinre suster iewe.

§ 8. — ⁶ Thit is londriucht: Sa huuer sa dath is, and nen dolech, mith bame stein, ieftha huuendzen, ieftha

¹ R. rawena.

² Lees: thet tha.

³ R. bithuinghe.

⁴ MS. staat achter ner thera kinda nen, nog eens: thet hiu ne re thet kind ne machte astna stol bisitta, ner thera kinda nen. Om verwarring voor te komen, heb ik dit in de noot geplaatst.

⁵ R. heeft ek ene, doch is met tha wif verlegen. Tha wif is eene glosse, en geeft de gehuwde vrouwen of weduwen te kennen; vrouua is de algemeene benaming.

⁶ R. blz. 240.

querdzed, sa mot ma thueleuuasum vnriuchta, and sa mot ma him nawet ma to brenza.

Theth other: Huer sa thi mon to thes otheres monnes huse fiucht, and hi hine therinne biwereth, sa hwet sa hi thana utdeth, thet is alle ebete; sa huet sa ma him deth, ther binna thes huses, al tuibete.

Thet thredde: Sa huet sa thi mon tha othe(LXXVIII)rem an da hond iefth, theth hi hem theth iefth ieuue; hwende ¹ hond skel hond wera, iefth tha an da withem vnsuuera, hit ne se, thet ma sin hus breke, and sin gud thermithe vtstele.

Theth fiarde: Huer sa ma ene rawere, ieftha ena thiawe, sin god binome, ther hi vmbe ene riuchte wretze nimen hede, and ma hine thermithe birawede, thribote, ieftha thri riuchte; huannde hi 't mith sine eine halse bineth hede.

Fistene enza makiat tuintich engleskere penninga ².

³ Alle theth ma frouuen deth, and mith saxe, and buta clathem, thet tet nauder her, ni halsdoc, bihella ni mei, al is hit thrimen further, and bi alsadene pennenghem, sa tha liude bilowath and bigripen hebbat. Enre frowa wer-geld achta merk. En anderen ne brezen siuwer penningar.

FINIS.

¹ Lees: hwande. ² Eene bijvoeging. ³ R. blz. 234,
en hiervoor 5de deel, § 26,

I N H O U D.

	Blz.
Voorrede.	199.
I. De zeventien kesten.	201.
II. De vier en twintig landregten.	208.
III. Emsiger regten.	219.
IV. Eerste boetregister.	223.
V. Tweede boetregister.	229.
VI. Emsiger regten.	238.

Wumkes.nl

V.

E M S I G E R R E G T.

(*Tweede Codex.*)

Wumkes.nl

EMSIGER REGT.

(2^e *Codex.*)

FIAETH ¹.

Alsa helpe thi God syn hilge modir, sente Marie; alsa helpe thi God, and sente Michael, and alle Godes anglar; alsa helpe dy God, and sente Iohanes Baptista, Godis depere, and alle pathriarcha and alle propheta Godis; alsa helpe thi God, and sente Pedir, and sente Iohannes, and alle tha tuelf apostela, and tha flower ewangelista, thet hio thi alsa wyse to re ferre hond vses Drochtenes, to domesdey, sa thu thinne eth elle riuchte swere, and naut menis; alsa helpe thi God, and sente Stephin, thi forma martir, and alle Godis martilar; alsa helpe thi God, and thi trouwa sente Nyclaus, and alle Godis biscopar; alsa helpe thi God, and sente Katherina, and alle Godis meghetha, and alle syne hilgha, ther send a himelrike and a ertthrike, thet (II) thu thine eth elle riuchte swere, and naut menis. Thet thi God alsa hold and alsa helpande se; alsa bruc thu thines liwis and alre thinra lithena; alsa bruc thu thines wittis and alle thines skettis; olsa bruc thu wedis and alle thines godis. Ic wituie ² thi by tha forma weda, ther ma thi ontach, tha thu anda tha ruald comedest, thet is thet ereste wede; and thet leste, ther thu

¹ R. blz. 245.

² R. witnie. Angels. vitnian, castigare.

hebba scalt to domisdey, tho fara tha elemathiande Godes ondletha, and hit thenna thi alsal helpe tofara Gode, vse Hera, and thu thet efter domesdey alsal dreghe tha a longa ruald, tha thi tha fathera tho ther a tsurca drogin, and thi prester crisma and cristende, and tha helegha depinge onleyde; and by tha lichera, ther thi inna thine hond rach(III)te, tha thi tha fathera tho tha fonte drogin, and thi tha prestere¹ tha diowele bynom, and use Drothene² bifel; alsal thu kume tofara Godis achnum, and thu thenna nebba to iewena nauder golt, ther selwer, wara tha thina erma sele, thet hiu tha diowele alsal vndhuerwe, and vse Drothene² alsal todele werthe, sa thu thine eth elle riuchte swere, and nawit menis. Nu witue ick thi bi tha helga vrreste, and bi alle hilge scrifitem, thet thi ti hilge vrlest and tha hilga scrifta alsal to nethum werthe to domisdey, tofara tha ellemachiande Gode, bi tha helgha *corpus Domini*, bi tha Godis selwis lickoma, bi there helga oliene. Nu bihald thu alsal tha oliene, ant thet ombecht, ant alle thisse wenthar, ther ick (IV) thi tefara nomad hebbe, sa thu a thisse wordem nauwit liatze. Nu witue ick thi bi da fia and bi tha federerwe, bi tha witha and bi tha forthskette, bi tha fia, ther thu mitha ethe halst and welt behalda, thet thu ne thantse thinie fia mith nene falska te winnenda; alsal werth thu berawet liwes, and alle thinra lithena, and alle thinra hewena, and thinra fif sinna, thes smekes, rhenis, there fele, here and there siune, termithe werthe thi this fia flande and wiakade³, alsal werthe thi thina hewa, sa thi thit wede, ther thu a thisse wordem bespreke, ief thu 't mith falleske thanze te winnande. Nu hald thu alsal wit and sketfia, and alle thine forthrede, alsal thu thine eth elle riuchte (V) swere, and nawit menis.

¹ Lees: thi prestere.
wiakande.

² Lees: Drochtene.

³ R.

Nu wituie ick thi buppa fon there poda¹, al tho re litteca thane, hit se a felle, hit se a flaske, hit se a edderum, hit se a sinum, hit se a herta, hit se a liwera, hit se a lithum, hit se a litha letum, hit se an da lessera, hit se an da marra, thet thu alla thina litona also behalde, tuise il and sward, fon farendum and fon fretma, fon beyllum and fon briasechtum, and fon ra lerha fallanda ewele, sa thu thina eth al riuchte swere, and nawet menis. Vrflokin and vrmalediad wertha thi olle thine kata and olle thina lithmata, fliande werthe thi thiu wick and alle thu² woldsket, also fliande werthe thi tha rira, sa thit wede, oppa liwe, and thet ther fon thina liwa nen erwa ni sprute, thet thu nebbe thinis bedda god (VI) stelen, ne vrhelen, sin ne wart, thin ne gret³. Thet thi God also helpe, and alle sina helga, thet⁴ thina eth hebbe al riuchte sweren, and nawit menis.

QUI DEBENT IURARE.

Thine fiaeth aghen tha frouwa te swerenena⁵, and ther to acharta withethar, alder ma him betighet dern fias, als ma oftne stol vrtiach, and thet skel wesa bi acharta markum thet lereste; ac ach ma hine te suerane vmbe alle tha lametha, ther uppā thet thrimene lif falleth, and ther⁶ niugen withethar; kempth ac thiu bothe oppe en hals⁷ lif, sa send hit tuelf witherethar, to tha fiaeth; kempth ack thiu bote oppa en tuede lif, sa send hit achtene withethar, to tha fiaethe.

Thene skillingh wint ma mit ene ethe, and thes fiartenges (VII) vnriucht ma mit ethe, in alle duande, sunder there kere, huande thiu kere kest⁸ vrkert alle tha londriucht.

¹ R. pota. ² Lees: thiu. ³ R. sinne wart, thin ne gret. ⁴ Voeg bij: thu. ⁵ R. swerane. ⁶ Voeg in: to.
⁷ Lees: half. ⁸ R. kerckest.

*Eerste Deel.***BOETREGISTER.****DE CAPITE¹.**

§ I. — Herbreud fiuwer panningar. Enre frouwa hira uthethe strewet ane skillingh. Enre frouwa nethse ofestrichsen fiardahalf skillingh. Her ofeskeren, iefte barnid to tandere, and to spotte inna vse Drothenis drame, alwene skilgar². Enre frouwa hire slinga of hire nethze esnitin alwene skillingar. Her an monne ofsesnithin with sine haud sugin skillingar. Sinkale thre skillingar. Festslec flower panninghar. Wedne wednelsa achte panningar. Fotsporne achta paningar. Stefsleck achte pannengar. Delefal achta pannengar. Blotlesa achte pannengar. Radronnd achte panningar. Metevnde binna clatum tuene (VIII) skillingar; inna ondletha thre skillingar; olsa fir sa hit nauder her, ner halsdec, bihalaene³ muge. Metavnde buta clatum thre skillingar. Mith saxa deen fiouwer pannengar. Abeyl and inseagna thre skillingar. Thrira bena bretse, alrac thera thre scillingar. Thrira bena oflethegeenze⁴, alrac thre skillingar. Thrira lappena oflethegeenze⁴, alrac thre skillingar. Snede of, thet se gersfal se, thre skillingar. Thruch ne kop tuia stat, thet ter en doem tuisc se, ayder the bethen. Ieftha thet lyf thruchstat, ayder mith te bethena. Luitelamelsa⁵ thre skillingar. Thrira neldesteke alrac tuene skillingar. Kop thruchstat,

¹ R. bl. 212. ² R. skillingar. ³ Lees: halsdoc bihala ne.⁴ R. of lethe genze, ⁵ Lees: wlitevlamelsa..

ieste thruchslayn, ene merc mitha¹ te winnane. Thi breynsyama en thrimen lif. Halbrede, older thiу sit, ene an-(IX)gels merc, thet on te ledena mitha letsа. Inruetse dede inna haude ene merc. Thi gristelsyame ene merck. Hwer sa thi mon oppa syn haud slain werth, thet hym thet blod it ta saghen holen runnen se, sa send tha tua ara ayder thre skillingar, tha oghen alsa stoer, ther nos tuene skilling, thi snabba ocke tuene skillingar; thit al on the redane mith tuam withem, thet hit elle wer se, and tha rediewa blodich auwed se. Thera fif sinna werthena alrac sex skillingar. Tua ach ma on te ledane, and thera thrira to vndriuchtane; siune and here ach ma on te ledane. Mosdolch thre skillingar. Rend thes koppis thre skillingar. Ieft er hwa vppa sin haud slain werth inna sinra breynclouwena en, thet him sin bli want werthe, (X) inna alracke monathe lidze dei, iestе tuene, and thet hi thet muge bereda mith sine astе prestere, sa is thiу² en thrimen lif.

AERBOTE.

§ 2. — Twa are of en thrimen lif. Een are thruchstat, thi truchgong tuene skilgher³, and bi ayder sida te metane. Ene monne syn aer vte riwen soghen skillingar. Enre frouwa hir are vteriwen alwena skillingar. Thet ther en mon daf se, thet hi nauwit hera muge, en half lif; hueta hera muge en thrimen lif. En mon eslagn vppa sin haud, thet tet blod it sine ara wtrenne, thre skillingar.

AGHENBOTE.

§ 3. — Aghe stareblint and nauwit biletzen en thriman lif. Aghe velethin⁴, iesta cole eghensin, iesta vtebretsin, en half lif. Thet blodeghe thre skillingar. Taraskete sunder lhidis (XI) brelse thre skillingar. Snede of tha aghe

¹ Letsа ontbreekt. In marg.: edza.

² Voeg bij: bote.

³ R. skillingher. ⁴ R. vt elethin.

alwene skillingar. Hlid thes aghe the bretsin, thet hit sine tar nawit bihalde ne mughe, soghen skillingar. Thi achrhing te bretsin alwene skillingar. En lappa af tha lhite thre skillingar. Hwer sa en mon vndad werth, thet him sin muth to tha ara tiucht, alwene skillingar. Ac wer sa eue monne thet nithere lith to dele terft alwene skillingar. Aghebreud thre skillingar. Nosebreud thre skillingar. Muthbreud thre skillingar. Hwersa 'r en mon vndad werth, thet hit ven seteth¹, thre skillingar.

NOSEBOTA.

§ 4. — Nose al ofsnithin en thrimen lif. Thiu nosa thruchstat, thera vttera waga ayder thre skillingar; thera inra fiouwer mutha alrac tuene skillingar. Thera thrira domma al(XII)rac tuene skillingar. Nose vteriwen, thet hi sin sawer, ne snotte, behalde muge, sogen skillingar. Oppe thet haud slayn, thet tet blod it sine nosan vtrenne, ayder nostrim thre skillingar. An da nose slayn, thet se blede, ayder nostrim ane skilling.

DE DENTIBUS.

§ 5. — Forma fiouwer tesch a fara haude alrac fistene skillingar; tha vra tuene waldat there spretze, tha nithera tuene tes spedla. Tha nesia tuene ayder alwene skillinge. Thera slautoththa alrac soghen skillingar. Thera kesena, alrac thera² fif skillingar wint te bote. Spedelspring fif skillingar. Ief thiu herne stant, and thi stapel of is, mith fif ethum to vndriuchtane. Thothes bite en metevnde fiouwer te betane, ief ma hia tuiskia mughe; elkers bet (XIII) ma hia, also hit bi ther meta berth.

VRA WERE BOTA.

§ 6. — Thiu vre were truchslayn, iefte truchstat, thi vttra wach thre skillingar; thi inra tuene skillingar; thi truchgong also stoer. Thiu nithera wira bretsen, ieftha

¹ R. ven seceth.² R. wil thera uitdoen.

ofgesnithin, thet hiu hira sawer nawit behalde ne muge, sogen skillingar. Ene monne syn sin and sin wit al binimen tuede lif. Thiu wera algader ofgesnithin en thrimen lif.

TUNGEBOТА.

§ 7. — Thiu thunge ofghesnithin en tuede lif; half of half lif; thrimen of en thrimen lif. Thiu tunge thruchsketin, ayder mutha tua skillingar; thiu truchgong also stor. Thiu spretse wart soghen skillingar. Berdfeng anne skilling. Berd ghebarned thre skillingar.

HALSBOTA.

§ 8. — Thiu halscrige, thet hi sine hals na(XIV)wit vmbriuchte ne muge, fiftene skillingar. Hwa se stat wert truch sine wasendei¹, ieftha truch sine strothbolla, thet hi sine mete nawit behalde ne mey, and hi rhutande², en thrimen lif.

HONDBOTA.

§ 9. — An hond of, thet hiu gresfalle se, en half lif. Is hiu onstondende, sa crawilerumb, ieftha griphald, en thrimen lif. Thi thuma is en thrimen hond. Tha nestatuene fingerar en thrimen hond. Tha endelaste tuene fingerar en thrimen hond. Tha endelest lithe hammeth, iesta lammed, sogen skillingar; tha midlista alwene skillingar; tha inrista fiftene skillingar. Thet inrasta lith inna fingerum achtendahalf skilling; alder thet midlest lith lom is in da fingerum sextahalf skilling; thet vttersta fiardahalf skilling. Lithsmellinga inna fingra thre skillingar. Thiu mid(XV)lestaa lithwertene en da erma tua merc. Neyles-ofslecht thre skillingar. Lithwertene inna fingeraa thre skillingar. Lithsmelinge ene merc inna erme. Erm ebrets in ene merc. Thi erm a tua slayn ene merc. Is thi skidel a tua, and thiu pipe se hel, en half merc. Erm truchstat,

¹ R. wasenda.² Voeg bij: se.

ayder mith ene methevnde, and inna tha middeldomme ielde thiu methavnde achta panningar. Thiu lithwerthena inna hondruist ene merc; and tha ermboga tua merc; and axele thria merk. Thiu lemethe anda thre¹ hondruist tua merc; inna tha ermboghe fiouwer merc; ande there axele sex merc. Ene monne thet wideben a tua en half merc. En soldede den en angels merc. Thet is en soldede, huer sa ene monne thiu spise it ta tuam endem vtrent. Thet feresta lith inna thuma lome sugin skillingar (XVI); thet middelsta lome alwene skillingar; thet inresta lith lome fiftene skillingar.

§ 10. — Thiu soldede eden². Ther ne mey ma nene soldede dua, the³ ne se thi hagesta dathswima den. Hwer sa hir en mon also fir onfuchten werth, thet hi leyt inna sine quade, dey and nacht, ieftha tua etmelda, thet hi hina rhrera dur, ne mey, sa is thiu bote fiftene skillingar.

FOTABOTA.

§ 11. — An fot al of en half lif. Is hi onstondende, striclome, iefsta strimphalt, gef stefgenze, en thrimen [lif]. Thiu grate tane af fiftene skillingar. Thera fiouwer tanena alrac alwene scillingar. Thi scuncke, ieftha tiach, ebretzin ene merc. Sent hia truchstat, so is ayder muth ene metevnde, and inna middeldomme ielde thiu metevnde achte penningar. Lithsmelinge inna tha tiaghe ene (XVII) merc; iefsta inna tha skuncka. Hwer sa ene monne sin foth driupth flower merc. Hwam sa ma tha kunbeltride⁴ a twa slayt, iefsta stat, sa is tiu bote thria merck. Huer sa ma enne monne stat en helpvnde, iefsta tua, ieftha thria, sa ach ma alrake sunderlepis te betane mit skillengem.

DE VIRIBUS.

§ 12. — Hwer sa 'r en mon wert truch sine macht

¹ Lees: there. ² Voeg bij: en angelsk merk. ³ Lees: ther. ⁴ Lees: knibeltride. In marg.: dat is de knesciue.

vndad, thet hi nawit tia ne muge, niugen merc te bote, for tha niughen bern, ther hi tia machte; het hi ack bern etein, sa nimth ¹ of tha berna, and rek it tha vnberna; heth hi thera winstera pralling behalden, and thene ferra verlerin, thach mey hi kindar tia; heilh hi thera winstera nawit, thet hi tene ferra hebba, sa is hi thes tuchtelas. Thi blodrenne fon ta machtem ². Enre frouwa hira macht te rient (XVIII) fistene skillingar. Is hiu ac also fir ewart, thet hiu hire mese nawit behalde ne muge, en thrimen lif. Is hire en kere, iesta blodelse, den sex skillinger.

BASFENG.

§ 13. — Thi basfeng buta clathim thre skillingar; binna clathim niugen skillingar. Is 't enra frouwa den, ther mith berne se, ieste enra frouwa, ther ina hira scilnese sye, ene merc. Iefth er ene frouwa vr ana banck werpen werth, thet hiu benitha gerle blike, thet tet tha liude vrsye, fistene skillengar. Enre vrouwe hira thriu clather truchsnithin, thet hiu thruchskinich se, theth forme clath en and tuinthich panningar; thet inra tritich enza; theth hemede benithum sogen skillingar.

DE VENTRE.

§ 14. — Thi wach truchstat ene merc. Mith en saxe den thrimen furthera. Hwer sa en mon stat werth truch thene (XIX) maga, and hi thet muge berheda mith th ³ letza, thet send thua inrutza dede. Iefth er ene monne in syn briestem also fir wert befuchten, thet hi omme ⁴ nawit behalde ne muge, en thrimen lif. Enre frowa hire werte of tha briaste snithin alwene skillingar. En briast al of en thrimen lif. Thi lungirnsiama en thrimen lif. Thiu hageste buclameth, thet hi ne muge a bethe, ne a bedde, widzie, ne a weyne, wey ⁵, ne a watere, ne a glede yse, ne a

¹ R. zegt: voor nimth ma hit. ² Ontbreekt, zegt R.: flower scillingar. ³ Lees: tha. ⁴ Lees: thiu omme.

⁵ R.

*

Godishuse, bi fiure, ne bi synre wiwe, wesa, sa er machte, en half lif. Alder ma nem monne smere ofkerft thre skillingar.

DE DORSO, WALDWAXA.

§ 15. — Hverth er ac hua vndath inna syne bec, iefta inna sine waldewax, thet him sin necke urbec and him syn¹ heyle vptia, and hi a (XX) sine beke hine na vmbekera ne muge, thet him tha sine sugin huarlar alle wart se; thi forma, thet hi sa wel vpkume ne muge; thi other, thit hi sa wel to dele; thi tredda, thet hi sa wel an da farra; thi fiarde, thet hi sa² winstera; thiu fifte, thet hi nawit sa wel forth; thi sexta, thet hi nawit sa wel vrbec; thi soginde, thet hi sa wel 't rind vmbekera kume ne muge. Thisse sugin huarlar send alle en thriman lif. Hwa sa otherem oppa thene buck hlapth, thet him thet blod it ta snabbe rent, tua pund. Rib te bretzen fiftahalue skilling thria te betene. Hwer sa thi mon vndad werth inna thene bec, thet him al tha thrim welde ewert³, sa is thiu bote en half lif.

DE ANIMALIBUS BRUTIS.

§ 16. — Hengstes hof, and hundis thoth, and swinis (XXI) tusc, and honis etzel, al is 't tuede bote and vnwelde. And vderbec edeen, and en vniereges bernis deed, and enes monnes wiwes deed, al is 't ful bote.

FUGA.

§ 17. — Thi desema, thet hi and sine kniu skiate and gelene ondleghe⁴ weys. Gelt ma hine ferra envr hof and invr hus thrimene forthra. Bechelp⁵, thet ma enne monne

leest: a bethe ne a bedde, (a) widzie ne a weyne, a watere ne a glede yse, enz. Hij was met wey ne verlegen, en heeft het daarom, zonder te zeggen, uitgelaten. Op weg, noch op het water, noch op het gladde ys.

¹ MS. staat nog eens: him sin. ² Voeg in: wel an da.

³ Voeg in: se. ⁴ Lees: ondlenghes. ⁵ Bechlep.

vppa sine beck hlace, and hwelec vniewe word spreke; and flesfal, thet hiu weth and waneth se¹, alrac thera bota fiftene enza. Eft er hwa wrpen, iesta treden werth, inna grope, thet him her and halsdec alra skergest se, sa is thiу bote achtendahalf skilling. Hua se wrpen werth inna ne nost fiardealue skilling. Scanc ma ene monne water fore biar anne schilling.

Thi hagheste suarta sueng, hwane sa ma mith hete sothe, iesta (XXII) mith heta pipemose swang, sogen skillingar. Thi midlista, hwane sa me mith iera, ieftha mith mese, suangt tritich enza; thi leresta suang, hwane sa ma mith biare, iesta mith watere, suangt ane skilling. Is 't in da drame thiу fiarde bote.

Thi vnriuchta anfeng, and thiу wetskamene², thet ma hit mith ene threde beta muge. And thi vnriuchte ber, mith egge and mit orde edeen, iesta en mon vnwertlike onspyn, ieste ene huse tha osa vhaletzen, iesta en leyd the bretzen, thira wenda alrac fiouwer pannegar.

Tha hagista hensekinga: hwa sa fart mit hode, and mith vpriuchta fona, and mith vnriuchta hera, to otheris monnis howe and huse, and brecht ter dura and derne, loke and locksteck, wach and wachsela, and (XXIII) thet hus maketh inwey and vtwey, ant thi wind thene orne mete, thria merc. Tha midlista: hwer sa ma thria dura brecht, tha wachdura, piseldura and comerdura, tua merc. Tha leresta: hwa sa mith hode and mith herafona lath to others monnes howe and huse, and ther iavr fiucht, ene merc; thi frethe achtendahalue skilling. Hwa sa others dura ofhefth and te brecht en pund. Inna dura stat en skilling. Hwer sa ma fart to howe and to huse, mith thera barnende glede, and tha inna thet hus stat, and ma thet hus arelh, ief ma hit inwey and vtwey makath, sa is theria

¹ Misschien wasech se.

² R. wetskarnene.

butha ayder by thrim merkum. Ber mith ena crocha to howe ant to huse ene merck. Hwa sa otheren sin stenhus ofwint thria merc.

DE SPOLIO.

§ 18. — Raf, ene monne (XXIV) den, tua pund. Thet haudraf, thet him sin sondema te rant, iesta sin brockgherdel te bretsin, thria pund. En frouwa al hire clatha berauwet, al to tha hemede, thet hiu tha truch-skininge hebbé, en merck. Hwa sa bifucht, iesta berauwet, ene frouwe, the hia biiewen heth fon thire rualde, thrimen forthera. Thiu breyde hire breitbonkes, iesta hire tsuregongis, birawad fistene skillingar. Thet nachtraf thrimine further. Hwa sa ferth to others fenne, and hi ther sine sketh nimth, ene merc. Hwa so others quic sket, and ma 't him binimth, flower pund. Is hit ack inna huse nimir, sina vrbute. Nachtraf, binna huse edeen, thrimen furthere. Hwa sa 'th thene thatha berawad, ene marc. Hwa sa ene frowa hire (XXV) spon ofbreck, ene merc.

WAPELDEPENE.

§ 19. — Thiu hageste wapeldepene is tet: hwer sa ma ene monne inna ene ebba, iesta inna ene vthalde strame, vtwerpth, and ma hine it ta steune hant, thet hi ne mughe thene grund nawit a sla, ne himel nawit a sia, fistene skillingar. Thiu midlista is: hwa sa wrpen werth inna en vnwad watir, thet hi ne mughe thene grund nawit sla and ne himel nawit sia, alwene skillingar. Thiu leriste is: hwa sa wrpen werth inna ana slat, thet him ne blicht nauder thi vresta top, ther thet vtriste clath, achtendehalue skilling.

DE SEMI MORTE.

§ 20. — Thi hagiste dathsuima: hwa sa slain werth, thet hi dad lid, and ma thene prester halath, (XXVI) and ma him sine warenge deeth, and ma thet wax capath, and hi thenna to liwe wert, fistenc skillingar. Thi mid-

lista is: hwama¹ sa ma dad indreyth, mith honden bislaght, and mith taren biwayneth, alwene skillingar. Thi minnasta is: wa sa slayn werth vp syn haud, thet hi dad leyth, and ma hinna son vpriuchte, achtendehalue skilling. Thi lerista: hwa se slayn werth, thet hi a swima falt, and allene vpstant, tua pund.

DE LIGATIS.

§ 21. — Tha hagista bende: hwa² sa ma en sim vmbe sin hals slayt, and sine honda vterbec bint, and ma ene suartne dech vr sine achne selt, and ma hine tho thera rode lath; thet forme wind te bote sogen skillingar; thet othir alwene skillingar; thet (XXVII) tredde fiftene skillingar; thet fiarde ack fiftene skillingar. Tha midlista bendar: hwa sa inna thet calde yrsen werth esleten, thet sin inna rimbendar, alwene skillingar. Tha lerista: hwa sa lath vr marar and vr merka, invr hof and invr hus, and inn thenne sette, vr sine wald and vr sine willa, alra sina friunda, a hendum and a hendum³, sogen skillingar. Slofbende and weywendene ayder tritech enza. Thet ter ene monne fet and syn been gadir mith enre lina se ebunden sogen skillingar. Is hi ac fon ther erthe tillid vr ena swing ene merc. Enre frouwa eden thrimen furthera. Hwa sa anna mon, vr rediewa willa, feth ene merc to bote, and tha rediewa alsalule.

DE CONTUMACIA,

§ 22. — Hwa sa thene frona⁴ want inna (XXVIII) sine riuchte, sa brecht hi bi riuchte tua pund. Kempth hi mi tha liudem, sa is 't en merc. Sit hi thenna ferra vrheresch, sa brecht hi fif merc. Sit hi ac ferra bi stridith, sa brecht hi ac alle, thet ther vrfuchten werth bi ayder sida, and alle thet, ther him thi frana keth.

¹ R. huam. Doch lees: hwana. ² MS. hwama sa ma sy en sim; dit sy is doorgehaald. ³ Lees: bendum. ⁴ R. zet frana. Er stond eerst frouwa; de w is later doorgehaald.

QUI HEREDITANTUR¹.

§ 23. — Alle lawa agen te hwarwene inna tha sibbista honda , bihale thrim lawen. Thet forma : hwer sa thet alder syn kind and syn kindiskind , and forth sin kindiskind , forthliwat , sa ach sin thredda sia tha lawa te nimane , to likerwis and sin ayn sune. Thet other : hwer sa ma ene horninge iewa iesth , sa standath tha lawa lichte inna thene thredda sia ; ief thi tredda sia thet nawit ne bitiucht , sa ach thet (XXIX) god tho hwarwene inna tha honda , ther hia vtegewen habbath , and nawit inna tha sibbesta hond. Thet thredda : hwer sa hir en vrouwe vtebelt is , and hiu hira god nawit ne bitiucht , sa ach thet god in te hwerwane al tha honda vtgewen is²; ief tha sustera libbet , and thi broder nawith , heth thi brother kindar eteyn , thet hia inna thredda sia kemen se , sa agin tha brothirsuna lawa te nimane , an tha sustra nawit , thec hia lihbane se.

³ Alle thet ma vrouwen deth , al is 't thrimen furthera a bote and a riuchte , and bi alsadene pannengum , sa tha liude belowoth and bigripen hebbath. Fiftene enza makiat tuintich anglykera pannega. Enre vrouwa wergeld achta merck.

DE DUPLICI MALO.

* § 24. — Teht is londriucht : Hwer sa hir an (XXX) mon anne otherne mortheth , thruch synra hewene willa , and hi thenna birhopen and bifolgad werth , and alle bi⁵ skeldech biret , sa mey ma ther bi riuchta en morth on bireda , and sa skel ma thet morth efter morde ielda , and thene frethe efter morthe fella , iestha ach bi riuchte teth morthalde tre⁶ , ant thet fial to wariene. Thet is thet other

¹ R. blz. 236. ² Misschien moet men lezen: al to tha honda , ther hit vtgewen is. Door honda staat MS. een streepje.

³ R. blz. 234. ⁴ R. blz. 238. ⁵ Schijnt overtollig.

⁶ Lees: northalle tre.

morth: Hwer sa ma ane monne slayt, and ne bona halt dey and nacht, sa mey ma ther ac bi riuchta en mort on bereda, sa skel ma ack thet morth efter morthe ielda, an dene frethe either morthe fellā, ieste thet northalde dre and thet skerde fial te wariende. Thet is tet tredde morth: Hwer sa hir en vrouwe mort clagat, and thet vrouwa biskawi(XXXI)ath, thet hit sa fir nawit ekemen se, thet hit nebbe nauder her, ther nene neylar, sa skel ma thes morthes mith niugin friunder¹ vngunga, mith alla Fresane riuchte.

THI HAGISTA LOND[BRECMA].

§ 25. — ² Thi hagista londbrecma hi skel alsaden wesa: thet ma thet lond tho dele, an to diupe, and vppa thene werf wege, sa is thiu bote by thrim merkum; thi midlista londbrecma thi skel alsaden wese: sa hwer sa ma thet ereth and kereth³, and vppa thene werf weyth, sa is tha brecma tua merc; thi tredda londbrecma thi is also: hwer sa ma vrereth tua furga, iesta thria; iesta hwer sa wha farth inna others lond, and sada halat, iesta clay, sa is tiu bote bi enra merc; thi lerista londbrecma is alsaden: hwa sa farth vp otheres lond, sa is thi brecma (XXXII) tua pund; thet is thi ena londbrecma: hwa sa others lond meth, and alder leth lidza, sa brecht hi tua pund; hua sa 'th suilath, sa brecht hi fiouwer pund; hua sa 'th vppa thine werf weyth, sa brecht hi ene merc.

DE RUPTURA VESTIUM.

§ 26. — ⁴ Hwer sa 'r enne monne werth sin clath wert⁵ terant, sa ach ma'r thre render te bebetane, olracne rent mit fiouver pannengem, and thet clath withe to makiene bi thes suters rede. Hokerahonde ting sa ma vppe there rualde rediewen clagath vppa tham, thet hit hwinne

¹ R. mith niugun friunden. ² R. blz. 236. ³ Misschien skereth. ⁴ Blz. 240. ⁵ Overtollig.

tua pund to bote, sa ach thi rediewa sine frethe. Hwa sa ransastlath, sunder helgane monnen, vmbc ene stelne, inna ene huse, sa brecht hi ene merc. Hua se others hers nimth, and thermithe wircht, iesta hi thet rith, sa brecht (XXXIII) hi tua pund, olsa hi vppa sit, and tua olsa hi of sit.

Tweede Deel.

DE EMSIGER DOMEN VAN 1312¹.

(1) Anno Domini M^oCCC^oXII^o, tha seten Liudward van Westerhusum, Habba van Hinte, Wiardus van Eneda², Sibern van Viscwert, Folckert fon Tuixlum, and alle emsgane rediewem, mith beskriwene domum, monslachta and alle daddel, raf, letana lawa and alle breema, to botum driwande, and alle tichtiga elle riuchte to makiande.

1. — Thet is thi formesta dom, ant thi hagiste: Hua sa anna monslachte deth it ene menetinge, ther alle emsgane rediewa haldath, sa skel re thene mon binna sex wikum mith fiorlige merkum ielda, aldra pennenga, and tha mena rediewem tuintich merka to fretha; tha tian (2) tha rediewen bi there other sida, and tha tian bi there other sida.

2. — Thet is thi other doem: Hwer sa en mon dath funden werth, inna hoke loge, sa hit se, ief thi afte prester da datha and syn rediewa findeth ene vnde³, ief anna bretse, ief ana mercla inna tha dada liccoma, ther

¹ R. blz. 182. Hier begint MS. eene nieuwe paginering, het begin van blz. XXXIII is blz. 1. ² Lees: Emeda. ³ R. thes datha. Misschien zal men moeten lezen: ief thi afte prester and syn rediewa an da datha findeth ene vnde.

hi liulas fon wrthen se, sa skelen tha erwa thes thathe bona makia vpvr tha grewe, sa skel ma hina ielda; and to brecht tha erwen thes witscipis, the hia tha hanethe forthsettath, wame sa ma thenna skeldech maketh, sa mey hi ne sikeria mith tuelef ethum.

THI TREDDA DOEM.

3. — Thet is thi tredda dom: Hwer sa en blat mon in amsgena rediewa thinge anne mon dathslayt, and hi fliucht in enes rikes monnes (3) hus, sa moten thes thatha erwa ther inna sez, mit tha fogethum, and mith triuwa burem; hua sa him thes warnt, and him tha dura in agen slayt, sa skel hi fora thim blate mon ielda; is thet ma him tha dura agen epernie, and hia tha huswerdrar ferra sekie, and spreket thet thi bona ther inna bihut and beheleth se, sa agen hia se to besekeriane mit tuelef ethum.

THIU FIAerde DOM.

4. — Thet is fiarde dom: Hwa sa fon sina vrmode ana mon tho dada vndath, and hi fon tha erwen mith there blodige hond bigripen werth and inna leth, sa agen tha rediewa ther nanne brecma fore; and werth hi ac vndr ena vmbe thena orne wirgath, sa lyt thi other hals ieldlas ien then orne; is thet (4) hi tofare prestere and tofara rediewa en ield biada, ief sina frund, and hia hine ielda binna ihera and binna dey¹, mith tritigha merkum skirra pannenga, and tha rediewem achta merck to fretha.

THI FIFTA DOEM.

5. — Thet is thi fifta dom: Hwetta dala² sa thi rediewa ena to ielda drift, sa ach hi ne fretha achta merc

¹ R. schijnt deze zin onduidelijk. Ik zie dit niet. Is het, dat hij voor den priester en voor den regter een geld biedt, en zij hem betalen binnen jaar en dag, [dan] met dertig mark baar geld, en den regteren acht mark tot vrede. ² R. verandert het in dadla.

allena, and driueth hine alle rediewa to ielda, sa agen thene fretha alle rediewa.

6. — Thet is thi sexta dom: Hwa sa tho tha dada vndad warth, and hi vrfare thralle, alsa thet sin rediewa hine libbande nawit ne before, hwane sa hi to bone makath heth vpvr sine afta prestere, sa skel hi ne ielda; and liwath hi also longe, thet sin rediewa to him kume, and hi vsne Hera nimath, (5) sa skel hi thene bona tofara tha rediewa, tofara tha prestere, and tofara tha liudem, makia.

THA SOGENDE [DOM].

7. — Thet is thi soginde dom: Hwer sa hir en fach and en fretheles mon in en stride to dada slain¹, sa skel ma hine mith fulla ielda ielda; thet ield ne mughen sina friunda nawit innima, ne sine erwa, aldervmbe thet hi a fore hine nelden, nen ield vtretsa, thervmbe sa agen thes monnes holda, and tha erwa, ther hi er effalled hede, sin ield in to nimane, bi alra amsgena rediewana dome; heth hi ac anna mon elameth, sa skel ma tha lametha mith achta merkum beta of ielda; hebbath ac sine friund en meytele vmbe raf, iefta vmbe daddel, iefta vmbe ang ting (6) fore hine ergulden, and sin prester and sin rediewa thet wita, sa agen hia tha meytele te nimane of sine ielde; sprech teth aeng fach and frethelas mon, thet him thiu faythe vriewen se, and sine fiund² spreke na, sa mey hi tha vriest biprowia and wer makia mith sine prestere and mith rediewa, mith tuam fogethem and mith triuwe burem, and sa skel tha vriest elle festa stonde.

THI ACHTENDE DOEM.

8. — Thet is thi achtende dom: Hwer sa hyr en vndad mon binna iera and binna dey sterfth, and hi inna

¹ Voeg bij: werth; of wel men leze, voor hwer sa, hwerth.

² MS. tweemaal.

lestā ende mith sinre sele thet biriucht tofara tha prestere and sina rediewa, thet hi fon thera vnda to dathe kume, sa skem ma hine ielda; to brecht tha erwan thes rediewens, sa mugen (7) hia to fiunde swera, and nima ana orne rediewa, ther him nest se, ther mi tha prestere thet bitinge; sa mugen hia mith tuelf ethum thet ield winna, and thi mon; and liwad thi mon ac vr thet ier, and thi prestere and thi redwa¹ thet wite, sa mey ma thet ield mith tuelef ethum to loghe brendza, thet ma hit bi londis riuchte nawit ne ielda thure, and sa skel² hit lidza.

THI NIUGENDE [DOM].

9. — Thet is thi niugende dom: Inna hoke loge sa hit se, a thorpe, ief a felde, inna biare, iesta oppa re strete, en fach and en fredlas mon to dada slayn werth, sa skel hi ieldeslas ledza, hit ne se, thet hi innaene stride eslbyn werthe, sa skel ma hine ielda, alsa ma anne orne amgha³ ielda, mith fulle ielde.

THI TIANDE [DOM]. (8)

10. — Thet is thi tiande dom: Thet ma alracne helne rediewa skel ma mith tuam ieldem ielda, and thene halue rediewa mith otherhalwa ielda, and aldusdeen ield skelen se bete vtretia; and slayt thi halwa rediewa ac anne mon to dada, sa skel⁴ hi ne halwa rediewa anne halwe frethe⁵ [retzia].

THI ALFTE DOM.

11. — Thet is thi alsta dom: Thet dadretziale⁶ mith egge, ief orde, ieft mith stocke, ief mith stene, edeen,

¹ Lees: rediewa. ² MS. sa skel tweemaal. ³ Lees: amisgha. ⁴ MS. skel tweemaal. ⁵ R. zegt, dat deze zin ontsteld is. Ik vertaal: en slaat de halve regter ook eenen man dood, dan zal hij den halven regter eenen halven vrede (waaronder verstaan wordt retzia) geven. ⁶ Lees: dadle. Retzia behoort nog bij den vorigen dom, op het einde.

alle dadle mith like ielde to ieldane, thet is en and tuintich merkane.

THI TUELFTA DOM.

12. — Thet is thi tuelfta dom: Thet ter nanen mon vmbē dale¹, ther vtyr sin ombecht deth, ne ach nenne frethe te retzande.

THIU MENA DOEM.

13. — Thet is thi mena dom fan alle dadlem: Huette dadlem, sa sines tiu(9)ges brecht, sa ach ma thet to vngungande,

Thet² lest ma inna erste londriuchte: Thet ter alle monne hwellech deitingis warna skel et ta liudthinge, hit ne se, thet hi ne biade there sogen nedskinene hwellech.

Thiu forme nedskine is: thet him sin boncre nen tingh eketh nebbe; thiu othere: thet him sin fiund thene wey vrsteppe, wighe and mith wepene; thet is thiu tredde: thet tet him thi wind and vnwedde watir ofnome; thiu fiarde: thet hi inna there secht also siac were, thet hi nawit kuma ne mey; thiu fiste: thet tet him nedbrond ofnome; thet sexta: sinre hiunena dath; thet soginde: thet hi sin iet ditsa skolde wither thene salta se and wither thet wilde hef.

Derde Deel.

BISSCHOP EVERHARDS BRIEF.

Tha³ thet fraslike strid (10) ewesin hede ful ney fif ier

¹ Lees: dadle. ² R. blz. 40, №. 8. ³ R. blz. 140.
Zie ook de Jager, Taalkundig magazijn, III, 1, blz. 1.

binna Freslonde, inne Amsgane londe, Brocmanna londe, Hreydera lond and Alombechta, tuisa tha prowestar and tha liuda; to tha lesta bihagada thet ta hera, tha biscope fon Menstre and thisse flower londem, a tuisa halwa also:

Thet se vs sogin awetem fon there nethen Godes, and tha mastere fon Stenforda, and elker biiewane liudem, tha seke bifelen, elle riuchte to endegiane; therymbe vnhante wi se also, thet wi in alle tichtighen, ther eng twise, iesta kiase, fon ewesen he se¹ hede, weta weke fon there werde thes gastlike riuchtes, and wy metlike hnige to refesteched² there nethe.

1. — Alra erest bisette wy thet: Thet al thiу clage, ther tha prowesten and hir liudem, papen, iesta leyem, (11) to falt, fon alle tha scath, ther him to ebrecht is, lidza and vrdiligad se with thisse fiouwer binomade lond.

2. — Ac bisette wi thet also: Thet thio biscopis frethe skel stonda, also hi to Freslonde cumende is, tian deger bifara sin kemedē, and tian deger efter sinre huesfere.

3. — Sa hwa sa inna thes biscopes frethe anne mon slayt, tuintich merc ta biscope; hwa sa anne mon aslayt it tha biscopes howe, tritich merka tha biscope.

4. — Hwa sa stiurka barnt, iesta brecht, also fyr thet ma hia wiga skele, sa skell er se withe makia, and fiowertech merca tha biscope.

5. — Hwa sa inna tsjurka ganch mith weperne, mith spisa and mith vnrem, tian merc thet bon. Ief hi nawet vt ni ganch, also hine thi biscopes bote monat, twintich merka. (12) Ganch hi ack of, and syn withersike ongunghe, sa skel hi twintich merca retsa. Ni ganch nawet of, also thi hine³ thi frana ofketh, fiouwertech merka.

6. — Hwa sa tsjurka biseth, ant ther vtfiucht, liude

¹ He se overtollig. ² R. zegt de lezing onzeker, leest: sefteched. ³ Lees: ni gancht hi nawet of, also hine.

vndeth, and witha inna tsurka ganch, tuintich merka thet bon. Ni ganch hi nawet of, alsa ma hine ofketh, fiowertech merka. Ief hi ofganc, andt sin fiund hia bisith alsadanra wys, fiouwertech merka.

7. — Hwa sa tsurkadura inna barnt, iesta brecht, tian merc thet bon.

8. — Hwa sa oppa howe anna mon slayt fistena merck tha bисope.

9. — Hwa sa otherne oppe howe vndeth fif merk thet bon.

10. — Alle thisse tichtega send fon tha seken, ther send liudcuth and epplic. Hwer sa 'r tuilif¹ on is fon man-slachte, inna re tsurke edeen, (13) ief vppa tha howa, sa mey thi skildiga hine sikria mith tha papa, mith tian tsurcfogethem, and mith achtene triuwe tsurpeles mon-nem, alder hit esken is.

11. — Hwa sa otherem ene blodrennande dede deth vppe howe, sa sikerath hi hine mith tha selwa tsurckfogetem, and mith niugenten tsurpelesmonnen, alder hit sken is.

12. — Hwa sa sine nifte aftiget, and alder fadersibbe is, ieftha hor deth, iesta aftsliit makat, iesta woken² plegat, ief thisse alle cuth send ant witlike, fore alreke seke fif merc to bonne.

13. — Ac ne scel thi side nawet wese, thet ter enge quade liude ange mon ruogia mota befta tha hellega si-netha.

14. — Alle tha helgane man, ther thriewest send, agen tofara tha sinethe te suerane alsa, (14) thet hia alle thet ruogie, ther to ruogia stonde, and thet se nene vnriuchte ruogia ne ruogia; and alle tha, ther hia bi hira ethere ruiat³, thet se vrwnnen se; alle tha, ther hia vnskeldigiat, thet se siker se.

¹ Lees: tuifl.

² Lees: woker.

³ Lees: ruogiath.

15. Ruogiat hi ac ange monne, ther thi official se to monat, vmbē aenge seke, ther se nene werde fon wite, sa ach thi mon hine to sikeriane mith sine sogenda, and sa ni mey thiu stole ellewetes nawit ruogia.

16. Ac skem mar also re¹ tofara: Thet ma ne vr-wnnane moneie, thet hi binna sex wikum sine seke lende, and thet bon oflidza; vr² hi thet efter tha sex wikum, sa set ma hine to bonne; bilift hi othere sex wikum inna bonne, sa bislayt ma ti tsiurca, alder hi vnat; farth hi ac inna en (15) other tsierspel, sa folat him thet bon and thi tsiurcksleck.

17. Is thi monslachte inna bonnene fretha den, sa se hit fon tha bonnem also inna Fiwelge.

18. Ac ach ma thene helga cresma to delena alreckes ieres, it there riuchte tid.

19. Thes papa ield is bi sextiga merkum, dyaconus fistich merka, subdiaconus fiowertich merca, acolitus sex and tritich merca. Thes papa lamethe inna tha feresta lithem ach ma to betena mith tuintege merkum; and othere vnda, betha: lessa, ther marra, thribeta to betane, bi Amsgane riuchte.

20. Ief thissa deda send eplike deen, is ter ac ieng tuifel on, sa sikerie hini thi leya fon thera marra dede mith tui and sogenteghe monnem; and fon vndengem, ther lessa send, mith sina sogenda. (16)

21. Fore thes papa ielddadel: tha biscope fore tha bon fiouwertich merca; fore thin dyakin tritich merca; fonne thin subdyaken tuintech merca; for ne accolitus fistene merca. Thisse bon ach ma to lastena binna sex mondem, iesta tuisket to ieldena; and alle thisse seka mith mensterslayne pannenghem of te lidzane.

¹ Ook zal men aldus hem aankomen.

² Lees: yrsumath.

22. Ac aghen tha papa hire raf on te ledane , bi Ams-gane riuchte.

23. Ac skel hi ¹ lesta willa there raff ² foreferena elle fri wesa fon hira presterem, hwer sa hira legerstede hebba welle, and hwa sa vmbe hira sele hwet iewa welle.

24. Ac , sterft hir eng Fresa oppa Saxlonde , ther fon sekem fri se , sa agen tha erwa sin god to fagiane vmbervavad ; alsadeen is hit fon tha Saxa , ther sterft (17) inna Freslonde.

25. Ac tha Fresa , ther skipbreckande hira gud vr-liasat , tha moten vmbervawat hredda hira gud inna re Emese.

26. Alle , tha ther hereng , iefta elkersk ³ , efter helga nachtem oppa Saxlond ferat , ni skelen mith nenre tolene bisuerigath wertha.

27. Sket ant hangstar , ther Fresa tho merkede farat , mot ma sella it alrakere tid , and ta lene ⁴ ielde se , ther a stenden heth.

28. Ac ne mot er nanen Fresa thene Saxa bibinderia , ni thi Saxa thene Fresa bisuerigia , vmbe enes otheres seke , iefta skelda , it ta merkada , iefta elkerweer ; hwhara allena syn skeldenat , iefta thene , ther hi ene riuchte tele oppa hebbe.

Thet is thiu sone tuiske thene biscope and tha fowler lond , God bihude [ws to alre stond] ⁵.

¹ Lees: thi.

² Raff overtollig.

³ Voeg in: fisk.

⁴ Lees: tolene.

⁵ Het tusschen twee haakjes geplaatste, en noot 3 en 4, is uit het MS., vermeld bij de Jager, Taalkundig magazijn, l. 1.

*Vierde Deel.***EMSIGER REGTEN.**

Hyr¹ biginnath tha domar, ther alle Amsgane birekeniat (18) and biriuchtat; olrest fon there pannengskelde.

§ 1. — Hwa sa otherem bitigat enre skelde, and spreke: Ick hebbe thi en ting sold, and thet nes tu nauwet bitalat, nu weld ick myn ield hebba, hit se thet other ting, hit se thet other; and thi other spreke: Ick nebbe fon thi nin nauwet vnhant and² ni nauwet skeldech; sa biwerie thi cap, ther tha skelda askath mit tuam witem, ayder mith ene elhe, and selwa thre skillingar mith ene etha; spreckt hi: Ick hebbe 't capath, and hebbe 't thi ol betalath, vpper godre werde, sa birede hi ne mith olsadenre werde.

§ 2. — Hwam sa ma ene skelde ach inna ene other reskipe, and hiu wel ma achta, sa acht hi tha achtene bi Emsgane dome, mith sine ayne rediewa in te nimane.

§ 3. — Jef hyr ocke (19) tuene ane kap bitellat, vppir hira rediewa, ief vppir hira afte prester, sa ne ach ma ter nen ting an te achtene; is 't ac, thet ma re achte, sa ach thi fiarde panneng of te fallane.

§ 4. — Inna lenpannengar, ief inna lencorn, ief inna butera, ne ach ma nen ting te achtene; is 't, thet ma 'r eng ting on achte, sa ach thi fiarde panneng of te fallane, hwer sa ma 'th vppir tha rediewa bitelt; sa naut.

§ 5. — Olre monne mot sin arbeideslan wnna mith there sele. Ac mot olremonnec sina hera wnna mith there sele, hit ne se, thet ma fon ayderem quethe, thet hi bitalad se.

ALDELES KINDEN GUD.

§ 6. — Hyr ne mot nennan mon sinre wiwe gud sella,

¹ R. blz. 194.

² Voeg in: bin.

hit ne se bi red¹; sa ne mot ther nauder fether, mother, ieftha nanen mon, thes vnierga bernes erwe vrsette, ief(20)tha sella, hi ne driwe der to hunger, iesta nedbrond, ieste segong and bretseñe dicar, iesta friunde striit, sa ach ma thet to duande mith holdana rede.

§ 7. — Hwa sa nimpf thes alderlasa god, hit se lessa, ieftha marra, thet skel hi to loghe brenza, mith menra holdena redene.

§ 8. — Hwer sa 'r is en alderlasa erewa, and hi ne muge hine selwa naut biriuchte, sa nime ma alle thet, ther ma driwa and dregha mughe, thet retse ma tha neste bi there fether sida; thet skel hi tha moder friundem mith londe, iesta mith ene festa borga besette, thet hit behalden se, alsanake sa thi erewa gerich se.

§ 9. — Sa skelen alle vrouwe a formunde stonde; hia skelen hebba auder thene berne, iefte thene kerna; and thi skel foremunder (21) wesa, ther olleresibbist is bi there federsida.

§ 10. — Hwer sa 'r is en mon, iesta en vrouwe, alsa cronc, thet hi ne selwa nawet biriuchte mughe, and thi prestere and thi rediewa the bitiughe, sa skel hi inna tha wera, ther sinra lawena wenech se.

§ 11. — Hwer sa tha hewa fallath al lawa, skel ma tha skelda ielda bifara alle thingum.

§ 12. — Sprecht ma vmbē lenpannengar, and thi other sprechst: Ic nebbe myt ne nawet to duande, sa bired ma se mith tuam withem and mith tha kestere; sprecht hi vthant² and witheracht, sa birede it mith alsadenre werde.

§ 13. — Hwer sa 'r en widue monnat, and hire bern bitigie hire dern fias, sa vngunge hiu 's mitha fiaethe and mith achte withethum; is 't, thet hiu hebbe driwende,

¹ Misschien: bierwed. In marg. staat: vir non distrahit dotem vxoris illa non consentiente. ² Lees: vnthant.

iesta dre(22)gande , gud , and hit witlick , sa skel thi red-iëwa thet withedriwa bifara alle tinghum.

§ 14. — Thi feder waldes , hwet ter sine bernem retse , olsa longe sa ¹ elte and sund is ; and sent er sunder , iefte monghere , and thi ena se mith tha fether , and als a thi feder sterft , sa dele hia tha fetherlawa ; sent er rikenga , sa nime olrac hira olsa stor , sa him bereth fon sine hewem ; and nanen fulbrother vrfelth thene orne , hit ne se , thet him sin age binimen se , ieftha lameth se , sa nima hi thet a fara dele of .

§ 15. — Olle nethekesta skel ma mitha compe bisla , hit ne se , thet hi olsa blat se , thet hi campa naut ne mughe , and him nen holda tofara stonda nelle ; sa skel hi gunga to tha tsetele ; is hiu blat , also thet hiu campa (23) naut ne mughe , and hira nen holde ne stonde nelle , sa lede hi sex mon of sine kenne , and eftar suere to tuelf ethar , thet hi elle siker se .

§ 16. — Is 't , thet ma 'r en frouwa utiewa , and ma tsiuwia vmbre thene boldbreng , sa skel thet witha thi pres-ter inna tha loghe , older tiu frouwa vteieren is , and mekere and tuene triuwe burar , hudeen di boldbreng se , and bi hira worde elle ful lasta .

§ 17. — Hwer sa 'r en fonne schech , skeppe ² thet thi fether , iesta broder , hufule hi hire retse to boldbreng .

§ 18. — Hwer sa 'r en moder tiucht anne sune , and hi werthe aslayn , and hebbé en kind teyn , and hit sterwe , and syn gud hwerwe a lawa , sa nimith hiu of tha lawen hire bernes ield , mith tha aldefedere ; fon tha federe (24) and fon there modere is 't all en .

§ 19. — Hwer sa 'r en frouwa monnat , and tiucht en kind , and hiu sterwe bifara , and thet kind older ester , sa skelen sustere and brodere licke on da lawa fa .

¹ Voeg in : hi .

² Lees : sa skeppe .

§ 20. — Hwer sa 'r en mon, iefste en wif, tiucht tuene tamar, olsa hira other sterth, sa skel ma tha hewa dele efter tha kniu; thi broder nimath an lap¹.

§ 21. — Hwer sa 'r is en edeles lawa, and alda-feders lawa, and aldamoders lawa, tha skelin nima bernisbern and kindiskind, tha ne mey vter thisse nawit wende.

§ 22. — Wellat thet Amsga, thet thi tha lawa nima, ther se vrkniaya muge fon aider sida; sunder berlase² fetha lawen, tha skelen in, alder se vttach³, hit se inna thene thredda sya kemin; hit ne se, thet tha wagar bewepen (25) hebbe wesin, and ma thet rede muge mith tha afte prestere and mith tuam fatherem. Fon tha bernlase lawem is 't aldusdeen doem.

§ 23. Hwa sa ene monne syn hals friat, and werth hi aslaysn, sa nima hi thet ield, ther 't vtracht heth, hit se thi sibba, hit se thi frande⁴.

Hir ne skel nen fretha tuiska⁵ wesa; falt thi thichtigha vppa tha fretha, sa felle tha holda derfore, ther inna tha ombechthe send.

§ 24. — Olremonne mot baria hwane sa hi wel; sunder vniereghe bernum. Barath ma anne tiaf, ther felle naut ne muge, and nen holda for hine falla nelle, sa stonde hit vppa syn hals.

§ 25. — Hir ne mot nen vnierich bern ne thiuch dua; ac ne mot nen mon tiucha vmbe hus, and vmbe herstede, and vmbe lidzande erwa, and vmbe farand (26) gud, hi nebbe olsa fule vppe skeldim, sa thet gud is, ther hi vmbe tiucht; tha snora, and tha athmar, and ta suiaringar, moten alrac tiuch dua.

§ 26. — Hwa sa otherem bitigath festis, sa vndgunge

¹ R. hap. ² Lees. bernlase. ³ R. vttath. ⁴ Lees: fremde. ⁵ Voeg bij: londem.

ma mith twelf ethim , hit ne se , thet ma 't mith tha afta prestere bireda muge.

§ 27. — Hwer sa mon bernt fon syn ayne fiur , ant him bitigie ma , thet hi hebbe binna waghen hend clather , iesta gold , iesta eng thing , sa ne thur hi mith nanene onzere agen stonda , bihala tham , ther him leind is ; withsecht hi , sa berede ma him mith tuam withem ; sprech hi vnhant and witheracht , sa due hi thet selwe riucht.

§ 28. — Huer sa ma the brond inna thet hus stat , and hir barne fon fe husa , ieftha sele husa , sa skeppeth tha bare , ther thi brond olres¹ (27) onestat is , and therefster stonde hia to hope mith kompe and mith koste , ney tha sekum , ther him makad send , and en compilhing wesa skel ; and that ne thur thi , ther thi brond olrest¹ onestet is , nannene monne nen gud ielda.

§ 29. — Hwer sa 'r ene monne is stelin , and thet se burkuth , and bitigie ma him , thet hi enes otherims gud a synre wald hewet hebbe , thet nimth hi naute ferra plicht , sa re syn ayn ; iest ma thet spreca welle , thet ma nawit stelen se , sa suere hi a fore ane skilling anne eth , and biweria thet , thet him stelen se.

§ 30. — Hwer sa 'r is een waynfere besethen and binethen , hiu se haghera , iesta leghera , and hyr wel ma anne slath makia , sa skel ma vrtia thre fet ; set ma 'r ene skernengha , sa set ma se vppe thene riuch(28)ta tia ; it ta husem buta waghem vrthe olra monnec thre feth fon there suetha ; fon tha hawerem and fon alle logengem is 't olsadeen.

§ 31. — Olle ierengga aghen to wesande oppa tha monnes ayn werem binna 'r suetha ; olle liudlona agen to wesande tuelf ierdset , and tha tsiurecpathe sex ierdset . Olle iertochta aghen to wesande otherhalwe ierdset , and olremonnec ien syne ayna werar to makiande.

¹ Lees: olrest.

§ 32. — Hwa sa wel riuchte slatar slata inna fennum, ief inna medium, iesta inna aenghe loghe, and syn suethanad hene¹ nelle nawit meta, sa monie hi ne mith sine rediewa; therefter winne hi thene slat, and thet hore lethawerpa bi ayder sida; and thi slater biwerie thet bi sinre sele, and thi rediewa driwa (29) ne fortht.

§ 33. — Olsa thi mensca kempth invr bed and invr bedselma, sa ne mey hi nanene monne nin naut retsa vr thes erwa willa, wara herum and helgum ayderim ene enggliske merc.

§ 34. — Olsa longe sa thi manske is elte and sund, sa se hi sines aynes gudes weldech, and mot et iewa, hwam sa hi wel, bi liuda kere and bi Godis riuchte.

§ 35. — Hwer sa thi broder slayt ene orne, ieftha tuene sune thene fether, ieftha aeng mon annen mon slayt, ther lawa lewe skele, sa ne skel nannen bona nena lawafagia, wara thi ther olranest knia is.

§ 36. — Slayt ther en leya ane papa, sa ach² sina rediewa anne fretha to retsane; slayt thi papa anne leya, sa ach³ sine rediewa nena fretha to retsande, wara thi bispoc is syn riuchter.

§ 37. — Hwa sa anne mon tha dada vn(30)dath inna ara reskipe, sa agin de arra rediewe thene frethe; is ti mon also blat, thet hi ne frethe nawit retse na muge, and hi rikie therefter, sa ach ne frethe te retsande, olsa hi thet gud heth; thet arre reskip and thet letere tuihscat olsa naka, sa da letera rediewa thene eth hebbeth esuerin, hit ne⁴, thet ma thet lente⁵ fiuchte, sa skel hi wesa olsa nake, sa tha rediewa er hebbeth plegad te swerane inna tha burscipe.

¹ Lees: hine. ² Voeg in: hi. ³ Voeg in: hi. ⁴ Voeg in: se. ⁵ R. len tefiuchte. Ik vertaal: dat men om de spor-telen twist.

§ 38. — Olle vnwalda¹ deda, spildededa, and olle becwarda deda, and olle dede, ther liude dua mugen, ful ield, and fulle bota, and fulne frethe; wara diaris deda, ther hia tha liudem duath, tuede ield, and tuede bota, and nanne fretha; hwet sa thet dumbe diar tha othere deth, tuede ield te retsande.

§ 39. — Hwer sa en mon, (31) iesta en wif, vppa thet hlenbed² falt, and thene papa halath, and hira otherim thet ombecht det, and hia thenne tuisc tuene tamar redat, and hia 't thenne nima vppa tha fere, ther se fara thenne skelen, tet thi redene elle riucht se, fara tha papa and fara helgena monnem, and tuam triuwe burem, sa ne mey nanen rediewa, iesta nannen Emsega³ der vr dela.

§ 40. — Hwer sa 'r tua sinane send, and thi other vppa 't lenbed⁴ fald, and ma thene papa halath, and thenna tha redena det, and hit thenna nenan mon withsprecht vppa thet, tet thi papa and gude liuda reda welle, sa skel thi redane stonda; is tet ac, thet ma tha redane wylhsedze tefara tha liudem, sa nis 't nen redane, sa acht ma hira (32) fletiewa to makiane mith triuwe burem, als a gud, sa hit was, tha thiу tho him coem; thereafter sa ach ma syn gud mith triuwe liudem also gud te makiande, sa hit tha was, tha hi hia nom; thereafter skatha and freana a tua.

§ 41. — Hwer sa 'r is en brother, and belde sina sustera vnlike vt, and he sterwa, and ne lewa nena erwa, sa makie ma tha boldbrenga lick of fa⁵ lawem, ief se der send; send se der naut, sa sitta monnec vppa tham, ther hi het.

¹ R. vrwaldra. ² Lees: henbed, doodbed. Zie R. reg. 12, col. 3. ³ R. wil asega lezen; m. o. ten onregte. ⁴ Lees: henbed. ⁵ Lees: of tha.

§ 42. — Older tuene brodere ene sustere vtbeldat , and thi othere sterwe , sa left hi sine brodere thet gud , and thiust suster det nene becfeng ; thi fulbrother nimph thi fulsustere hap inna lawem .

§ 43. — Hwer sa 'r send tuene tamar teyn , and (33) thet ter fon there thama eng erwa sterwe , and thet ther bi ra othere tame knape and fonna se , sa mughen tha knapa mitha fonnem kniaya with tha halfsibbe , and sa ne mughen tha fonna becfeng dua , is 't thet se vtmonnad hebbe .

I N H O U D.

	Blz.
Fiaeed.	251.
<i>I. Boetregister.</i>	254.
<i>II. De Emsiger domen van 1312.</i>	266.
<i>III. Bisschop Everhards brief.</i>	270.
<i>IV. Emsiger regten.</i>	275.

